

LEVEN EN STERVEN VAN

Ds. LAURENS BOONE

**Gods genade verheerlijkt aan een doemwaardig schepsel
Zijn bekering, roeping tot het leraarsambt en enkele voorvallen uit zijn
veelbewogen leven.**

**Benevens aantekeningen uit zijn laatste uren en zijn overlijden
te St. Philipsland op 25 April 1935**

Uitgave van M. Boone te Bruinisse

Vermeerderd met verslag van zijn begrafenis en

4 PREKEN van ds. L. Boone

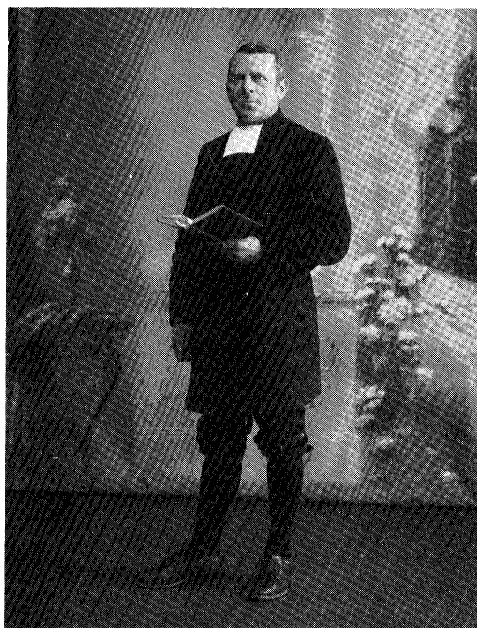
EN

21 BRIEVEN AAN KATHARINA FLIPSE, WESTKAPELLE

**De scheiding van 1907
Door J. M. Vermeulen**

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG**

**2015
Editie 2017**

Ds. Laurens Boone

INHOUD

Voorwoord door W.H. Blaak
 Voorwoord door ds. L. Boone

1. Hoe de Heere mij geleid heeft

2. Hoe ik oefenaar geworden ben

De eerste oefeningen - Oefenaar in Kattendijke -Aansluiting bij de Ledeboerianen -
 Oefenaar in Borssele - Oefenaar in Krabbendijke

3. Hoe ik tot het leraarsambt gekomen ben

Onderzoek van de oefenaars N.H. Beversluis en L. Boone - Predikant in Terneuzen

4. Het kerkelijk leven

Ds. L. Boone en de Vereniging van 1907

Beschreven na overlijden ds. Boone door C. Ritmeester, namens zijn kerkenraad:

5. De predikant van Sint Philipsland

De arbeid in Sint Philipsland en daarbuiten - Diverse ontmoetingen - Een ontmoeting van W.H. Blaak met ds. L. Boone en Jan Geense - De prediking - Het gezinsleven - Uitredingen - Een herder in de gemeente

6. Ziekte en overlijden van ds. L. Boone

Bevestiging van W.H. Blaak als opvolger - De laatste maanden - Het sterven

7. De begrafenis

Lijkrede door ds. W.H. Blaak. 2 Timotheüs 4:7

Ik heb den goeden strijd gestreden, ik heb den loop geëindigd, ik heb het geloof behouden.

Toespraken op de begraafplaats: ds. W.H. Blaak, ouderling Ph. Verlinde, Pleun Kleijn, C. van de Gruiter, burgemeester H.P. Kleppe en M. Boone - Afscheidswoord van ds. W.H. Blaak in de kerk

VIER PREKEN

1. GODS WELDADEN HERDACHT. Een Dankdagpredicatie bij het eindigen van de oorlog. Uitgesproken de 28ste november 1918

O God, wij gedenken Uwer weldadigheid in het midden Uws tempels. Gelijk Uw Naam is , o God, also is Uw roem tot aan de einden der aarde. Uw rechterhand is vol van gerechtigheid.

Laat den Berg Sion blijde zijn, laat de dochteren van Juda zich verheugen om Uwer oordelen wil. Psalm 48 vers 10, 11 en 12.

Voorafpraak Romeinen 5: 2. **Eben-Haëzer.** Predicatie over Psalm 71:15-18b door ds. L. Boone, ter gedachtenis bij zijn 50-jarige echtvereniging, gedaan te Sint Philipsland op 17 maart 1929

2. Voorafspreek: 'Samuël nu nam een steen en stelde dien tussen Mizpa en tussen Sen, en hij noemde diens naam Eben-Haëzer; en hij zeide: Tot hiertoe heeft ons de HEERE geholpen.'

Tekst: *Mijn mond zal Uw gerechtigheid vertellen, den gansen dag Uw heil, hoewel ik de getallen niet weet. Ik zal heengaan in de mogendheden des Heeren HEEREN; ik zal Uw gerechtigheid vermelden, de Uwe alleen. O God, Gij hebt mij geleerd van mijn jeugd aan, en tot nog toe verkondig ik Uw wonderen. Daarom ook, terwijl de ouderdom en grijsheid daar is, verlaat mij niet, o God!*

3. Leerrede over PSALM 143: 10, 11 en 12.

10. *Leer mij Uw welbehagen doen want Gij zijt mijn God. Uw goede Geest geleide mij in een effen land.*

11. *O Heere maak mij levendig om Uws Naams wil, voer mijn ziel uit de benauwdheid om Uwe gerechtigheid.*

12. *En roei mijn vijanden uit om Uwe goedertierenheid, en breng ze om alle die mijn ziel beanstigen, want ik ben Uw knecht.*

4. Intreepredicatie te Terneuzen

Die met tranen zaaien, zullen met gejuich maaien. Die het zaad draagt, dat men zaaien zal, gaat al gaande en wenende, maar voorzeker zal hij met gejuich wederkomen dragende zijn schoven. Psalm 126: 5 en 6.

21 BRIEVEN VAN DS. L. BOONE AAN KATHARINA FLIPSE, WESTKAPELLE; en anderen

BIJLAGEN

1. OEFENAAR BOONE

Overgenomen uit: DOOR GOD GEROEPEN. UIT HET LEVEN VAN DS. DAVID JANSE. FACETTEN UIT DE HISTORTIE VAN DE LEDEBOERIAANSE GEMEENTE TE MIDDELBURG. Uitgave: Stichting DE GIHONBRON. MIDDELBURG 2001.

2. Notulen verduidelijken motieven ds. Boone om niet kerkelijk te verenigen Oud gereformeerd predikant wilde in spoor ds. Ledeboer blijven. H. Florijn

3. Ds. L. Boone en de Oud Gereformeerde Gemeenten. H. Florijn

4. Ds. L. Boone. Kleine geschiedenis van een schutblad. Dr. H. Florijn

5. Welsprekend zwijgen van ds. Laurens Boone. Dr. H. Florijn

6. DE SCHEIDING VAN 1907. Door J. M. Vermeulen

VOORWOORD W. H. Blaak

Geliefde lezer,

Op 25 april brak voor onze geachte leraar ds. L. Boone het ogenblik aan om van hier te scheiden van alles wat hem lief en dierbaar was en over te gaan naar het land, vloeiende van melk en honing.

Daar hij nog een klein geschrift heeft nagelaten om in druk uit te geven en mij gevraagd is daar een voorwoordje in te schrijven, wil ik dit zeer gaarne betrachten. Ik voldoe daar gaarne aan, te meer, daar ik tweeëndertig jaar in een zeer nauw verband met hem heb mogen omgaan en zeer veel over de zielsbeleving en zielsweldaden heb mogen spreken. En ook omdat hij mij in zijn bediening menig keer geweest is tot een hand en een voet.

Wat betreft dit nagelaten geschrift: het volk, dat meer heeft leren kennen dan de natuur, zal er zijn naam wel in vinden.

In ds. Boone's levensgang zijn de dagen der verdrukking niet achtergebleven, maar men zal ook vernemen wat God tot Zijn volk heeft gesproken, namelijk dat Hij het niet zal verzoeken boven vermogen. Hij heeft veel doorgemaakt, maar de Heere stond voor hem in, zowel in zijn zielenleven als in zijn knechtschap. Hij heeft menige boodschap voor zijn Zender uit mogen dragen, waarin hem ook wedervaren is om te gaan door goed gerucht en kwaad gerucht, door eer en oneer. Dat is de weg die voor dat volk is weggelegd, volgens Gods eigen Woord, en waar zijn Zender zelf in is voorgegaan. Het is waar, hij was niet geleerd door onderwijs van een school, maar goed geleerd en onderwezen naar Jesaja 54:13: 'En al uw kinderen zullen van den Heere geleerd zijn.'

Met die kennis onderwezen kwam hij laag en gering van zichzelf te denken, maar hoog van die God, Die de Schepper is van hemel en aarde en Herschepper in het rijk der genade. Hij mocht deze genade deelachtig worden en is thans overgegaan van ten dele tot het genieten van de volle zaligheid, wat geen oog heeft gezien, geen oor heeft gehoord en nog nooit in eens menschen hart is opgeklommen en wat weggelegd is voor die, die Hem vrezen. In de stilte der eeuwigheid waren de drie Goddelijke Personen reeds bewogen, om ook naar dit verdoemelijk Adamskind om te zien en om hem in de tijd te trekken, te bearbeiten en te verlossen en hem nu voor eeuwig die verlossing te schenken. Dit is toch de grootste verlossing voor al het volk dat het lichaam der zonde voor eeuwig kwijt is, waar het hier onder moet zuchten.

Nu geliefde lezer, ik wens dat de Heere, Die alles doorgrondt en gadeslaat, en van een ieder weet hoe hij of zij dit geschrift ter hand zal nemen om het te lezen, Zijn gezegende werking des Heiligen Geestes hierover mag schenken, opdat ds. Boone nog tot u spreken mag nadat hij gestorven is. Al was het maar voor één ziel, dan zou het al rijk beloond zijn.

Overziet het gebrekvolle van mijn schrijven, die met alle geringheid aan het verzoek in zoverre voldaan heeft.

Anna Jacobapolder, 4 mei 1935

Uw vriend, W.H. Blaak

VOORWOORD door ds. L. Boone

Geliefde lezer,

Hier hebt u een wonder Gods, bewezen aan een arm en doemschuldig zondaar En daar de Heere wonderlijk is in al Zijn doen, heeft het mij goed gedacht aantekening te houden over de weg die de Heere met mij gehouden heeft. Ja, wat de Heere gedaan heeft aan een nietig stof, om hem te trekken uit de duisternis tot Zijn Goddelijk licht, tot roem van Zijn grote Naam. Och, wie was ik toch, die God kon weren?

Dat het voor mijn kinderen en kleinkinderen tot zegen en dat het tot troost voor Zijn volk mocht zijn.

Ook het kerkelijk leven is door mij beschreven. Hoe de Heere mij geroepen heeft tot leraar, en hoe de kerkelijke kwesties ontstaan zijn, en waarom.

Ik ben begonnen te schrijven in het jaar 1881 en geëindigd in het jaar 1911.

Dat de Heere het mocht zegenen, is de wens van uw toegenegen vriend,

Ds. L. Boone

1. Hoe de Heere mij geleid heeft

Waarde lezer,

Toen ik 21 jaar oud was, heeft de Heere Zijn eeuwige liefde aan mij geopenbaard.¹

Van mijn zesde jaar af droeg ik het gevoel van dood en eeuwigheid al om. Want, als er iemand overleed of als het onweerde, dan was ik braaf. Maar was het weer voorbij, dan was ook mijn braafheid voorbij, en dacht ik ook niet meer aan sterven.

Al vroeg was ik bezet met slaafse vreze. Ik was zeer stout en goddeloos, onverschillig tegen grote mensen. Dit ging gepaard met vloeken; hoewel ik niet zo opgevoed was, want mijn ouders waren zedelijke mensen. Steeds bleef ik uit de school, en liep dan de gehele dag zonder eten; want ik ging 's morgens weg en kwam niet thuis voor de avond. Ik kreeg dan wel slaag, maar dat hielp niet, zodat ik, toen ik negen jaar oud was, nog op de zogenaamde 'Spa' zat.²

Toen zijn wij verhuisd naar 's-Gravenpolder. Daar ben ik op de school gekomen van ds. D. Bakker, bij meester Smit. Omdat ik daar gewillig was om te leren, was ik weldra zover, dat ik lezen en schrijven kon.

Toen ik van school kwam, ben ik huurkoetsier geworden bij Hubrecht Vroland te 's-Gravenpolder. Nadat ik daar een jaar geweest was, zijn mijn ouders weer teruggegaan naar Wolphaartsdijk. Vijfjaar hebben wij in deze plaats gewoond.

Ik besloot een vak te leren en werd smidsknecht. Mijn vader verhuurde mij in een plaatsje bij Axel, in Zeeuws-Vlaanderen, genaamd Spui. Ik kwam daar op zaterdag aan en was daar zondag en maandag, maar kon er niet wennen. Ik verzon daarom een leugen om weg te komen, en zei dat ik een brief gekregen had, dat ik naar huis moest komen. En hoewel het brave mensen waren, was ik toch dinsdag al vertrokken.

Toen ik thuisgekomen was, moest ik gaan werken; waarna ik een jaar later weer smid geworden ben, bij P. van der Bilt te Wolphaartsdijk, hoewel ik thuis at en sliep. Ik was daar zeer stout, tot smart van mijn ouders. Na een jaar verhuurde mijn vader mij bij M. van Boven te Biezelinge; toen was ik zestien jaar. In mijn nieuwe woonplaats verdiende ik de kost en een kwartje per week. Ik had daar gauw vrienden en dacht: nu ben ik eigen baas en doe mijn eigen zin, want ik ben nu toch van mijn ouders vandaan. Was er iemand overleden, dan was ik erg stil, want dan klopte mijn consciëntie, zodat ik dan braaf en vriendelijk was. Ik was dooplid van de Vrijheidskerk,³ maar daar ik geen lust had om ernaar toe te gaan, ging ik bijna nooit. Ja geliefden, ik leidde een goddeloos leven.

Toch gebeurde het wel eens, dat ik in 't verborgen ging bidden, in of achter bossen, of onder aan dijken, en vroeg dan aan de Heere of er voor mij nog genade was. Mijn consciëntie begon dan zo te spreken, dat ik schreiende uitriep: 'Heere, bekeer mij!' Ja, zo sterk drong het mij aan, dat ik een gevoel had dat ik voor eeuwig verloren was als ik zo bleef. Zo leefde ik meer afgetrokken van de wereld, en zuchtte, en riep tot God dat ik zo benauwd was, omdat ik tegen de hoogheid Gods gezondigd had. Maar als ik bij mijn kameraden was, liep ik zondags overal mee.

Eens, op een keer, ging ik zondags een wandeling maken naar Hansweert. Terugkomende over de zeedijk, hoorde ik de klok luiden, zodat mijn geweten mij

¹ Laurus Boone werd geboren op 1 november 1860 te Wolphaartsdijk. Zijn vader Marinus Boone was smid en zijn moeder was Geertruid Maas.

² Met het spellen van spa begon de eerste les van een methode van leesonderwijs.

³ Christelijke Afscheiden Kerk, die enkele jaren na de Afscheiding van 1834 Vrijheid aanvraag bij de Overheid

aansprak en vroeg, of ik wel wist dat het zondag was, en dat ik in de kerk behoorde te zijn, en niet aan de dijk. Daarop hoorde ik opeens een stem die riep: 'Wat vervolgt gij Mij?' Daar ik de stem des Heeren niet kende, wist ik niet wat dat was. Maar het maakte toch zo'n indruk op mij, dat ik in het gras van de dijk begon te schreien. Daar lag ik in een vloed van tranen, wenende en biddende, en uitroepende dat ik tegen de Heere gezondigd en Zijn geboden vertrap had. Toen ik thuisgekomen was om te eten, zei ik tegen mijn baas en zijn vrouw: 'O, wat zijn jullie toch gelukkig, want jullie kunnen nog zalig worden, maar ik kan nooit meer zalig worden. Ik moet voor eeuwig verloren gaan, om eeuwig in de hel te branden.' Ik begon zo hard te wenen, dat ze met mij verlegen werden. Ik gevoelde daar mijn zonden, en dacht dat er voor mij geen genade meer was, en dat er voor mij niets anders over zou schieten dan de eeuwige verdoemenis, omdat ik zoveel tegen beter weten in gezondigd en die roepstemmen verwaarloosd had. Dit duurde zo tot 's middags twee uur, toen stond ik weer op, waste mijzelf en ging weer lopen, laat ik liever zeggen, Gods dag vertrappen. Zo leefde ik maar weer door. Al vroeg liep ik met een meisje, genaamd Pieterella Roozendaal, met wie ik later ook getrouwd ben.

Mijn leven was er niet beter op geworden, want ik was nog erger dan tevoren, en of ik al vermaand werd van mijn baas, dat ik nog zo jong was en dat ik mijn vak nog niet verstond, ik luisterde er niet naar. Op een keer zou ik ook eens naar de kermis gaan, om in herbergen te springen en baldadigheid te doen. Maar als mijn makkers zongen, deed ik niet mee, maar was biddende en liep met mijn ogen naar boven. Maar omdat ik niet wilde weten wat er in mij omging, liep ik toch met hen mee. Toen dat afgelopen was en ik thuiskwam en op mijn bed lag, was ik vervuld met droefheid en berouw, dat ik dit gedaan had, en bad om vergeving van mijn zonden. Als ik dan zo goddeloos geweest was en als mijn consciëntie mij zo veroordeelde, leefde ik weer een poosje stil en teruggetrokken. Zo heb ik daar twee jaar doorgebracht als smidsknecht.

Huwelijk

Laurus Boone en Pieterella Roozendaal trouwden op 21 maart 1879 te Kapelle. Pieterella werd op 29 november 1859 te Schore geboren. Haar vader Eliza Roozendaal overleed op 26 april 1875. Haar moeder Laurina de Keizer stierf op 2 januari 1860, ruim een maand na de geboorte van Pieterella. Eliza Roozendaal hertrouwde met Maatje Was, maar ook deze vrouw is nog voor haar man overleden. Toen Pieterella trouwde had zij dus geen ouders meer. Haar grootouders waren ook al lang overleden.

Op 21 maart 1879 trouwde ik en ik kwam zonder werk. Wij hadden het zeer arm, zo arm, dat wij geen stoelen, tafel, bed, kortom niets hadden. Alleen wat wij nog van vrienden gekregen hadden. 's Nachts sliepen wij bij de oom van mijn vrouw. Dat duurde zo zes dagen, totdat ik van moedeloosheid uitriep: 'Heere God, help mij!' Want, dacht ik, dit zijn de vruchten van mijn zonden. Eindelijk kreeg ik een plaatsje bij een ander, om daar in te wonen, terwijl ik bovendien spoedig werk kreeg, waarmee ik f 7,50 per week verdiende. Zo kwamen wij er een beetje bovenop.

Wij hebben veertien dagen bij die mensen ingewoond, toen huurden wij een huisje, zodat wij zachtjesaan vooruit gingen. Toen ik daar negen weken gewerkt had, ging ik mee om te maaien, terwijl mijn vrouw ook ging werken; zo brachten wij die zomer door. Toen het winter werd, had ik geen werk, geen kolen en geen aardappels. Dus was er weer grote armoede, zodat ik al vroeg armlastig was en wij vijf broden kregen van een ander, omdat wij geen geld hadden om ze te kopen.

Ik ging dan hooi snijden, van onder de sneeuw, wat niet om uit te houden was; ik weet zelf niet hoe ik er doorgekomen ben. Toen het voorjaar werd, moest ik loten, waarbij het lot besliste dat ik soldaat moest worden. Mijn vrouw en kind gingen daarom bij haar oom inwonen, omdat we daar erg goed mee waren.

Zo trok ik op 5 mei 1880 naar mijn garnizoensplaats Vlissingen. Het scheiden van elkaar viel ons zeer zwaar. In militaire dienst moest er geloot worden wie er met één jaar naar huis zou gaan en wie zeventien maanden moest blijven. Ik trok no. 93, en daar no. 92 nog naar huis mocht, was ik het eerste nummer voor zeventien maanden dienst. In die tijd kreeg ik wel kloppingen, want ik dacht altijd dat het voor mijn zonden en mijn schuld was, waarom ik ook de meeste tijd alleen was. (Ik zal overal een weinig van schrijven, want alles is niet mogelijk en ook alle dingen stichten niet.) Zo ben ik in oktober 1881 thuisgekomen.

Overtuigen van zonde, gerechtigheid en van oordeel

Die winter kwam de Heere mij overtuigen van zonde, van gerechtigheid en van oordeel. Op een middag las mijn vrouw een hoofdstuk uit de Bijbel, waarin voorkwamen deze woorden: 'Bidt, en u zal gegeven worden; zoekt, en gij zult vinden; klopt, en u zal opengedaan worden.' Dat ging zo diep in mijn hart dat ik in tranen wegsmolt, zodat het mij een bijblijvende zaak werd, en ik er werkzaamheid mee kreeg. Het werd mij een behoefte om in het verborgene mijn ziel op te dragen en te vragen of er voor mij nog genade was, voor zo een, die alles verbeurd had.

Hoe meer ik aan mijn ellende ontdekt werd, hoe onmogelijker het mij scheen om zalig te worden, wat mij menigmaal in het verborgene bracht. Ik zag mijn schuld en zonde zo klaar, al de schuld van mijn kindsheid af. O, wat een pak, en dat tegen zo'n rechtvaardige God! Dat bracht mij dikwijls in het eenzame. Ik was biddende en wenende omdat ik zó tegen de Heere gezondigd had, zodat ik zei de eeuwige verdoemenis verdiend te hebben. Want ik zag dat van mijn geboorte af tot hiertoe mij nog niets had ontbroken, en dan de goedheid Gods te zien tegenover mijn goddeloosheid, dat deed mij in tranen wegsmelten.

Toen mijn vrouw die voormelde woorden las uit de Bijbel, deed dit zo'n inbreuk op mijn hart, dat ik in tranen en ootmoed wegzonk. Ik begon te merken dat ik God verloren was door de zonde en dat ik nu zonder God in de wereld stond, en dan op reis naar een zo grote eeuwigheid. Het werd mij zo bang en benauwd, dat ik uitriep: 'Ik ben eeuwig verloren, ik kan nooit meer zalig worden!'

Ik werd aan mijn onwaardigheid en verloren toestand ontdekt en kreeg een smartgevoel over mijn zonde en ongerechtigheid, dat zij groot waren. De verdraagzaamheid Gods was op dat ogenblik groot over mij, wat zo'n indruk op mij maakte, dat het mij verootmoedigde voor de Heere. Zo kwam met kracht in mijn ziel deze woorden: Geloof gij dat Jezus Christus in de wereld gekomen is, om zondaars zalig te maken? Waarop ik uitriep: 'Heere, ik geloof, kom mijn ongelovigheid te hulp!' Daar werd aan mij, van Jezus' kant, een weg van mogelijkheid geopenbaard, om zalig te worden. Dat bracht een ernstige behoefte in mijn hart, om te vragen of er voor zo een nog genade was. O, wat kreeg ik te schreien, te zuchten en te worstelen aan de troon der genade.

Daar ging in mij meer ontdekkend licht op, zodat zich de trekking des Vaders meer in mij openbaarde. Het werd mij klaar, dat ik met de eerste Persoon te doen kreeg, zodat ik zag, hoe ik tegen God gezondigd had, een schender geworden was van Zijn deugden, en hoe ik Zijn lieve Naam misbruikt had. Hoe ik tegen kloppingen en roepstemmen gezondigd en Zijn Geest uitgeblust had. O, wat had ik daar een smart over de zonde!

Ik zocht mij te beteren en de wet te voldoen, maar daar kwam met kracht in mij op: 'Vervloekt is een iegelijk die niet blijft in al hetgeen geschreven is in het boek der wet, om dat te doen.' Zodat de Heere mij deed zien, dat al mijn doen en laten blinkende zonde was.

Dus werd alles afgesneden. Ik werd ontbloot en in mijn schuld gesteld en ik dacht, dat er voor mij nooit meer doen aan was om zalig te worden. Ik was zo moedeloos, dat ik meende met een geopende consciëntie voor eeuwig verloren te moeten gaan.

Ik werd daar bepaald bij de aartsvader Jakob, die een ladder zag staan, die van de hemel tot op de aarde reikte. Die zag ik duidelijk in de Geest op mij staan, wat zo'n indruk op mij maakte, dat ik in een vloed van tranen wegzonk. Want hier had Jakob een belovend God; hij lag hier onder. Evenals Jakob werd ik gewaar, dat de Heere aan deze plaats geweest was en ik het niet geweten had; want ik kende de stem des Heeren niet, maar kwam weer in 't gemis. In mijn dwaasheid kroop ik boven in een schuur, omdat ik dacht: hoe hoger ik zit, hoe beter zal God mij horen. Dan stond ik met mijn armen open, en met mijn borst bloot, denkende in mijn blindheid dat de Heere dan beter bij mijn hart kon, terwijl ik uitriep: 'Heere, trek het er maar uit, mijn zondig goddeloos hart, want ik stink van zonden!'

Zo kwam ik dan weer moedeloos terug en dacht: er is voor mij geen doen meer aan, ik heb te veel zonden, een ander kan nog zalig worden, maar ik moet voor eeuwig naar de verdoemenis. O, die benauwdheid die ik had, is niet te beschrijven. Daarbij kwam dat de duivel zei: 'U hebt tegen de Heilige Geest gezondigd, en daar is geen vergeving voor', wat ik zo vast geloofde, dat het voor mij een zware strijd werd, die gepaard ging met veel benauwdheid. Ik nam mij voor, om naar een bekeerde jongen te gaan en tegenover hem mijn gemoed eens te ontlasten. Toen ik aan de achterdeur gekomen was, hoorde ik een stem die zei: 'Als je geen uitverkorene bent, zul je er nooit komen', en ik keerde terug, want ik was geen uitverkorene, zodat ik haast in wanhoop wegzonk, omdat ik nooit zalig kon worden.

Toen ik 's avonds naar bed ging, werd de ganse hel voor mij geopend. Ik zag klaar dat alles vuur en vlam was, en zag daarbij dat ik zelf op de rand stond, zodat mijn benauwdheid groot was. Daar zag ik de verdoemden liggen en hoorde ze kermen, en o, dat zou nu mijn lot ook zijn, en dat voor eeuwig! Dat bracht mij zover, dat ik het bed uitging, en riep en smeekte om genade, hoewel ik geen genade kende.

De volgende nacht kreeg ik een gezicht dat de wereld verging, door vuur en vlam, en zag Jezus op de wolken verschijnen. Ik stak mijn armen uit naar Hem en riep: 'Heere Jezus, ontferm U mijner!'

Ik kreeg een zucht in mijn hart, uit Hem, wat ik drie dagen voelde. Daar kon ik mijn schuld meer overnemen, zodat ik wel eens zei: 'Heere, de zwaarste plaats in de verdoemenis is voor mij nog te licht.' Het werd mij zo zwaar, dat ik niet at of dronk, en lag tijden in het eenzame, in het gevoel van mijn schuld, roepende: 'O, mijn zonden, mijn zonden', want die waren zo bitter, dat het mijn hart raakte. Zo werd ik meer en meer ontdekt en werd zondaar voor God.

Op een keer was ik in het eenzame aan het bidden, en bemerkte niet, dat er een man voor mij was komen staan. O, wat was ik beschaamd, want die man ging spottende over het gehele dorp zeggen: 'Boone is bekeerd geworden, want ik heb hem biddend gevonden.' Toen werd het meer en meer bekend. Ook riepen ze mij na en zeiden: 'Boone is vroom geworden!' Maar ik dacht: nee, ik ben niet vroom, maar goddeloos.

Zo kwam ik eens in een toestand, dat ik zo klaar in mijn schuld gezet werd en in mijn verloren toestand voor God, dat ik alles verloor. Mijn bidden, tranen, mijn kerkgaan, het waren allemaal blinkende zonden, zodat ik uitriep: 'Voor eeuwig verloren, ik kan

nooit meer zalig worden.'

's Morgens toen ik op een zandweg kwam, omscheen mij eensklaps een licht van boven, zodat ik als een dode in het zand neerviel, in een vloed van tranen, waarop er een schaduw van een hand over mij kwam en ik een stem hoorde, die zei: 'Laat af van deze, want Ik heb verzoening voor hem gevonden; want wij zijn als een bruid en bruidegom, omdat Ik u liefgehad heb van voor de grondlegging der wereld.'

Hier voelde ik de liefde Gods in mijn hart afdalen, zodat ik zelf niet goed weet, hoe ik daar weggekomen ben. Ik bracht die dag zo door. Maar zie, daar werd ik aangevallen, dat het maar inbeelding was en dat ik geen genade had. Ik raakte zo in strijd dat alles bedrog was. Het ongeloof en als het ware de wanhoop kreeg zover de overhand, dat ik meende maar een eind aan mijn leven te moeten maken door mij te verdrinken. Ik moest maar een spa in de grond steken bij die put waar ik was, mijn pet daarnaast leggen en dan zo erin springen; dan zouden de mensen denken dat ik erin gevallen was. Maar toen ik dacht dit te doen, kwam er met kracht in mijn hart: gelooft u dat de Heere Jezus in de wereld gekomen is om zondaren zalig te maken? Waarop ik uitriep: 'Heere, ik geloof, kom mijn ongelovigheid te hulp!'

Na verloop van drie dagen kwam ik in een eenzame plaats, namelijk in een schuur, om mijn hart uit te storten voor de Heere. Daar neergeknield, zag ik in de geest de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, waarop God Zich als Rechter aan mij openbaarde. O, dat recht; o, die heiligheid, die rechtvaardigheid Gods. Ik stond daar voor de vierschaar Gods door licht des Geestes in mijn consciëntie, met al de schuld van mijn jeugd, verborgen en openbare zonden, zodat ik zag dat al mijn zuchten, al mijn tranen, al mijn godsdienst en beloften alle tekort waren om aan Gods gerechtigheid te kunnen voldoen. Ik gevoelde zo'n liefde voor Gods recht, dat ik liever voor eeuwig zou worden veroordeeld, dan dat God één deugd van Zijn recht zou krenken om mijnntwil. Ik kreeg een welgevallen in de straf van mijn ongerechtigheid, ik lag daar een ogenblik afgesneden van alles, en kon niets verwachten, als voor eeuwig verstoten te worden.

Maar zodra ik een welgevallen kreeg in de straf en dacht voor eeuwig verstoten te worden, daar, ja daar openbaarde Zich de Heere Jezus, als die medelijdende Hogepriester, en Hij zeide: 'Verlos hem dat hij in 't verderf niet nederdale, Ik heb verzoening gevonden. Hij staat in Mijn beide handpalmen gegraveerd, en niemand zal hem er uitrukken, want Ik heb hem liefgehad met een eeuwige liefde, van voor de grondlegging der wereld.'

Zo werd ik in de tweede Persoon vrij verklaard en stond daar of ik nooit in Adam gevallen was. De liefde Gods vloeide zo rijkelijk in mijn hart, dat ik vrede had met God, vrede met de engelen Gods, ja, vrede met de schepping. Ik werd daar door de derde Persoon verzekerd van mijn aandeel aan God. O, die liefde, die vrede, die tederheid en ootmoedigheid, daar mocht ik zo vijf dagen in delen.

Maar toen viel er weer in mijn hart dat ik niet bekeerd was, want al die bekeerde mensen hadden strijd en ik had geen strijd, zodat ik om strijd ging bidden. En o, wat kwam er een strijd.

Want ik woonde toen bij mijn vrouws oom in huis, en och, die was toch zo vijandig, dat hij mij vloekte en verwenste. Als wij dan in huis waren, zei hij: 'Ik wou dat u doodviel waar u staat. Bekeerd? Nee, het is uw goddeloosheid, u weet u niet meer te keren, u bent te lui om te werken en u bent een echte farizeeër. En', zei hij tot mijn vrouw, 'je mocht willen dat je nooit met hem getrouwd was, want daar heb je de eerste drie jaar nog geen eten bij.'

Onder dat alles zweeg ik maar. Voor ik mij 's avonds ter ruste begaf, ging ik eerst naar

buiten, onder aan een dijk, om te bidden in een sloot of achter een bosje om verlossing smeekte, totdat er ten laatste verlossing kwam. En zo ging ik naar bed, want bidden durfde ik thuis niet te doen.

Op een keer zei ik tegen hem: 'Oom, nu kunt u mij vervloeken zoveel u wilt, maar ik kan het niet in de wereld houden. Al moet ik sterven, God roept mij.'

Daarop wierp ik mij 's avonds in plaats van onder aan de dijk voor een stoel neer om te bidden, waar hij niets op zei. Mijn vrouw was al even vijandig, maar zij vloekte niet op mij. Het drong mij zo aan bij de Heere, dat ik alle avonden tot negen uur of half tien in Schore, de geboorteplaats van Pieterella Roozendaal. Na hun huwelijk ging het echtpaar Boone hier ook wonen.

Ik huurde een huis op het dorp Schore en zei tegen oom: 'Oom, ik ga hier weg.'

Hij zei: 'U kunt gaan als je wilt, maar het huishouden blijft hier, alleen je bed met toebehoren kunt u meenemen.'

Hoewel ik nu niet veel van de wereld nodig had, was dat toch moeilijk, want wij hadden daar samen geleefd en geld om te kopen hadden wij niet. En zie, dit bracht mij in de nood aan de troon der genade. Ik ging in de eenzaamheid alles belijden en opdragen, en zag op Hem, die grote Koning, Die zonder huis of dak op aarde stond, en ik kreeg dan wel eens moed uit die waarheid: 'Want aanmerkt Dezen, Die zodanig een tegenspreken van de zondaren tegen Zich heeft verdragen, opdat gij niet verflauwt en bezwijkt in uw zielen.' Dat gaf mij zoveel kracht, dat ik er geduldig onder bleef, of zij mij vloekten of zegenden.

Toen ik weg zou trekken (al ons goed kon op een kruiwagen), was mijn vrouw mij ook tegen, om mee te gaan. Ik trok aan haar kleren en aan haar arm en bad ootmoedig om mee te gaan, totdat zij het eindelijk deed. Ik zuchtte onder dit alles maar tot God, om het natuurlijke en om genade. En o, wat wonder, op die dag kregen wij alles wat ik gevraagd had, geen stukje meer en geen stukje minder. O, wat schreiden wij toch over de goedheid Gods. Ik kreeg onder andere gordijnen, een klok, spiegel, lamp, ketels, matten, enzovoort.

Ik dacht, ziezo, nu wonen wij alleen en kan ik teder leven voor de Heere.

Op een keer waren mijn vrouw en ik samen naar de kerk geweest. Thuisgekomen zou ik een predicatie lezen, waarop zij tot mij zei: 'Ik ben te jong om gedwongen te worden', en zij ging weg naar het dorp, dus zat ik weer alleen te zuchten en te schreien.

Toen zij 's avonds thuiskwam, zei ik, dat zij dat niet doen mocht, want het was Gods dag. Zij zei daarop: 'Je zult mij niet onderdrukken, dan liever scheiden.' En och, daar kwam met kracht in mijn ziel: 'Niet door kracht, noch door geweld, maar door Mijn Geest zal het geschieden, zegt de Heere der heerscharen.' Zo stond ik wat meer stil en werkte wat minder.

Na een lange tijd werd ons op een zondagavond zeer voorspoedig een kind geboren. Nog diezelfde avond echter kreeg mijn vrouw hevige pijnen, zodat ik aan het zuchten raakte. Daarop kreeg ik deze waarheid: 'Deze krankheid is niet tot den dood.' In plaats van beter werd het steeds erger en dat duurde zo wel acht dagen. De dokter zei dat zij een kou gevat had, zij kreeg medicijnen. Maar niets hielp, zodat zij na die acht dagen zei: 'Nu sterf ik', wat mij erg aangreep. Ik kreeg te worstelen aan de troon der genade en toen ik 'amen' zei, riep zij uit: 'Ik ben beter!' en zij heeft nooit meer die pijnen gehad.

Dit was een middel, waardoor zij onderworpen is geworden, want zij geloofde dat het God was, Die dat gedaan had en toen was het altijd goed als wij lazen, bidden of

zongen.

Toen ik anderhalf jaar op de weg was, leerde de Heere mij nog iets anders. Ik werd ingeleid in elke trap van Christus' vernedering. Zo laag ik als overtreder gezonken was, van mijn geboorte af, zo laag heeft Hij Zichzelf voor mij willen vernederen. Hij kwam het voor mij van mijn geboorte af op Zich te nemen, hoewel ik waardig was eeuwig onder het recht en de toorn Gods te liggen. Daar zag ik Hem in het recht Gods staan in de hof Gethsémané als barende in Zijn zielsweeën met mijn schuld. O wonder! En zo elke trap totdat Hij gestorven was.

Toen viel er een droefheid in mijn hart en ik zei: 'Heere, nu zijt Gij opgestaan en ik heb U niet gezien.'

Toen werd ik in de opstanding ingeleid, dat ik nu met Hem mede opgewekt was tot een nieuw leven, met Hem mede opgevaren was en de Vader voorgesteld werd. O, dat genoeg, dat God de Vader in mij nam, om de genoegdoening van Christus. Ik zonk in verwondering weg en riep uit: 'Zoete Vader, zoete Heere Jezus, zoete God de Heilige Geest', want ik was verslonden in de liefde Gods.

Na verloop van twee jaren beliefte het de Heere mij nog wat te leren met een waarheid uit Psalm 50 en Mattheüs 20:13, toen de Geest mij als 't ware met de vinger kwam wijzen op Filippensen 3:1. Ik werd ingeleid in de stille eeuwigheid, dat ik van eeuwigheid in de eeuwige verkiezing, ja, in de baarmoeder van Gods eeuwige liefde lag; dat ik nu de Vader als Richter, de Zoon als Verlosser en de Heilige Geest als Heiligmaker had leren kennen. Daar werden alle drie de Personen één, ja, daar werden er vier één. Heb ik ooit mogen geloven in een Drie-enig God, dan was het toen. Wanneer ik met mijn ene voet nog grond gevoeld had, zou ik nog tegenstand geboden hebben, maar komende in de stromen van Gods eeuwige liefde, ben ik meegedreven. Nochtans zag ik dat de vastigheid daar niet in lag, maar in dat eeuwig zoutverbond, ja, alleen in een drie-enig God. 'Want God was in Christus de wereld met Zichzelven verzoenende, hun zonde hun niet toerekenende.'

O wonder van genade, in het wegsmelten der ziel. Ik dood en Hij levend; ik blind, Hij ziende; ik dwaas en Hij wijs. Zulk een Zaligmaker is mij gepast, dierbaar en noodzakelijk. Zo werd ik altijd maar aangezet om Zijn Naam te verheerlijken en kreeg ik lust om als voorganger of leraar de roem van vrije genade te verkondigen die er is in Jezus Christus, tot bekering van arme zondaren en tot troost van Zijn volk.

Hoe de Heere mij tot het predikambt bracht, hoop ik in het kort te beschrijven. Het is niet zonder strijd gegaan, ja, het is van toepassing geweest wat we lezen in Psalm 42 vers 5:

*Al de grote waterstromen
Zijn, Heer', over mij gegaan
En mij over 't hoofd gekomen,
Maar Gij hebt mij bijgestaan.*

Amen.

2. Hoe ik oefenaar geworden ben

Het heeft Gode behaagd mijn ogen te openen toen ik 21 jaar was, en een jaar of vier daarna mij tot de dienst des heiligen Woords af te zonderen, waartoe ik een sterke begeerte in mijn hart gevoelde. Maar ik hoorde wel eens zeggen: 'Allen die tot licht komen, willen leraar zijn, zelfs onder de vrouwen.' Dat deed mij zwijgen, want ik dacht: dat is bij mij ook zo.

Doch wat gebeurt. Bij mij in de buurt woonde een vrouw van een slager, die geopereerd was. 's Nachts moest er bij haar gewaakt worden en ik werd daar ook toe verzocht, wat ik ook deed. Zij is gestorven, waar ik ook werd gevraagd op de begrafenis als drager. Maar doordat de dominee die verzocht was de begrafenis te leiden, niet kwam, werd ik bij de familie in de kamer geroepen om hier een hoofdstuk te lezen en een gebed te doen, waar ik zeer voor beefde. Toch heb ik het kunnen doen, en op het kerkhof deed ik een aanspraak over dood en eeuwigheid.

Zoals te begrijpen is, was het dadelijk over het gehele dorp ruchtbaar, dat ik dat gedaan had. Het was van dien aard dat, als er iemand stierf, zij mij lieten vragen, daar er op Schore geen dominee was, zodat ik dat dikwijls gedaan heb.

De eerste oefeningen

Op een Pinksteren (1887) zaten wij eens buiten bij de burgemeester, (Hendrik van Koeveringe) die kerkvoogd was en twee broeders had die ouderling waren. Hij zei tegen mij: 'U kunt wel oefenen. Wij hebben nu hier geen dominee, dus u moest dat eens doen.'

Ik zei: 'Burgemeester, ik ben daar geen man voor, ik kan op zijn best een hoofdstuk lezen, nog minder schrijven.'

Evenwel kwamen op woensdag die twee ouderlingen en ze zeiden: 'U moet zondagmiddag eens oefenen.' Ik weigerde dit volkomen, omdat ik, nietig stof, daartoe onbekwaam was.

Zij hielden aan en zeiden dat zondagmiddag om twee uur de klok zou luiden (het was in de Hervormde Kerk, daar ben ik begonnen). En waarlijk, 's zondags om twee uur luidde de klok. Zij kwamen mij halen, wat mij zeer tegenstond, maar door de veelheid van hun woorden werd ik overreed en ging mee. Ik was zo ontroerd en bevende, dat ik een vers van een psalm opgaf wat er niet in stond en dat ik vergat om te bidden. Zij kwamen mij zeggen: 'U hebt niet gebeden.' Och, wat is de mens! Ik sprak toen uit de Klaagliederen van Jeremia over deze woorden: 'Ziet, of er een smart zij gelijk mijn smart.' Toen het afgelopen was, zei ik: 'Nu ziet u dat het niet gaat.'

Zij zeiden echter: 'Ja, volgende zondag weer', zodat ik dat wel vijftien zondagen heb gedaan, waarbij er steeds zeer veel mensen op kwamen. Later heb ik ook nog een tijd gecatechiseerd. Ik hield viermaal vraagkerk per week.

Eens moest ik op de kerkenraadsvergadering komen, omdat er een leraar kwam die destijds consulent was. Zij spraken met mij om nu lid te worden van de kerk, waar ik bezwaar tegen had, want ik was het met die leer niet eens. De predikant had zulk een veelheid van woorden dat hij zei: 'Ik kom zondagmiddag, dan zal ik u aannemen en bevestigen.'

Ik antwoordde dat ik bezwaren had, waarbij het zo bleef.

Maar wat gebeurde? Zaterdag moest ik met een kar aardappels naar Hansweert. Wij reden daarheen, losten ze en reden terug naar huis. Onderweg moesten wij van de dijk afrijden en zie, daar slaat de kar om en valt op mijn been en op de borst van mijn baas. Mijn been was zo bezeerd dat ik er niet op kon staan. Het paard ging op hol en de kar

lag in de sloot. Omdat het paard zonder ons op de hofstede kwam aanlopen, kwamen de vrouw van mijn baas en mijn vrouw ons tegemoet, terwijl wij al op pad naar huis waren.

Ik moest direct naar bed want ik voelde veel pijn. Er kwamen veel mensen kijken. Die nacht werd ik bepaald bij deze woorden: 'Het jukdragende stomme dier, sprekende met mensenstem, heeft des profeten dwaasheid verhinderd.'

Toen kreeg ik te zien, hoe de Heere het paard gebruikt had, om mij te verhinderen lid van die kerk te worden, want ik kon niet staan. En nu kwam de Heere in mijn hart: 'Scheidt u af, en gaat uit het midden van haar, en Ik zal u aannemen tot zonen en dochteren, spreekt de Heere', zodat ik in tranen en ootmoed uitriep: 'Heere, ik zal er uitgaan.'

Ik kreeg zo te geloven, dat God uit die kerk was en dat de leraars maar huurlingen waren en de kerkenraadsleden onbekeerde, blinde mensen.

Mijn been was binnen zes dagen weer beter, daar het slechts bezeerd was. Ik ging zondags weer voor en na afloop zei ik in de kerk af, dat God mij had verhinderd met dat paard, dat God uit de kerk was en dat ik er nu uitging, onder beding van genade. Dat openbaarde veel vijandschap; ik dacht dat zij mij zouden stenigen. Toen nam ik mij voor om nooit meer te oefenen en ik ging dan ook weer gewoon naar de kerk bij een evangelist te Hansweert.

Oefenaar in Kattendijke

Na verloop van een week of vier kwamen twee mensen van Kattendijke mij vragen of ik daar eens wou komen om voor te gaan. Maar nee, hoe die mensen ook nodigden, ik zei dat ik het niet meer deed. Een tijd later kwamen die twee mensen weer vragen om eens te komen in de schuur van **C. Dominicus**, waarop ik hen beloofde (nadat zij mij overwonnen hadden), dat ik zondags zou komen, wat ik ook gedaan heb. Ik ging die dag twee keer voor en 's avonds ging ik weer naar huis. Dat heb ik vele zondagen gedaan. Toen ik op zekere zondag daar weer kwam, waren er maar vijf mensen in de kerk, zodat ik er op tegen had om te beginnen, want... het was te weinig. Laten durfde ik het ook niet, zodat ik het onder veel bestrijding toch deed. Ik ging die avond toch zo moedeloos naar huis, dat ik met mijn vrouw besloot om het werk neer te leggen.

Toen wij die avond na het eten een hoofdstuk zouden lezen, las ik het achtste hoofdstuk van het boek Job en toen ik bij de waarheid kwam: 'Uw beginsel zal wel gering zijn, maar uw laatste zal zeer vermeerderd worden', gaf dit zo'n kracht tot verbrijzeling van mijn ziel, dat ik het met nieuwe moed opnam om weer te gaan. Nu was het altijd in mijn hart, dat als ik geroepen was, de Heere mij dan in Zijn kerk zou roepen. Dat was zo niet, want hier was het maar een bijeenkomst, maar geen kerk of gemeente. Ik sprak daar wel eens over met Gods kinderen, die zeiden: 'U moet niet te haastig wezen, want toen David tot koning gezalfd was, was hij niet dadelijk te Jeruzalem, en toen

Paulus gegrepen was, heeft hij niet dadelijk in Jeruzalem gepredikt. Zacht maar, man', zeiden ze, zodat ik daar dikwijls mee in banden lag en vreesde dat ik niet geroepen was, want ik dacht dat ik anders zeker in Gods kerk was. O, dat vooroordeel in mijn hart en ook wel het vooroordeel bij Gods volk, want er waren er ook, die naar mij spuwden.

Aansluiting bij de Ledeboerianen

Zo kwam er een verzoek van Yerseke uit de gemeente van ds. P. van Dijke. Dat was nu Gods kerk, maar daar durfde ik toen niet naar toe, want daar waren kinderen Gods, van wie ik leren moest. Wat zou ik daar gaan leren? Ik was er twee weken mee in

banden. Toen kwam de Heere mij voor met deze woorden: 'Vrees niet, gij wormken Jakobs. Ik help u.' Ik kreeg daar zo'n sterkte uit dat ik schreef dat ik die zondag zou komen. Ik ging die zondag dan ook drie keer voor, al was het in veel strijd, aanvechting en ellende.

's Maandags spraken wij over zielszaken en kerkelijke zaken; ook om lid te worden van de gemeente, maar ik zei daar weinig van. Later spraken wij daar weer over en, zeiden ze, ik kon wel lid worden, maar mocht dan niet meer oefenen. Ik beloofde dan dat ik het prediken zou neerleggen, want een diaken (M.) zei tegen mij: 'Ds. Janse heeft gezegd dat hij lid kan worden, maar dat hij volstrekt niet mag oefenen.'

Zo werd dan besloten, dat ik zou ophouden voorganger te zijn en als er dan een dominee kwam, zou ik worden bevestigd als lid en ook mijn vrouw. Maar toen ik 's avonds laat thuiskwam en op mijn knieën lag, kwam de Heere mij vragen wie er meer te gehoorzamen was, de Heere of de mensen. Ik zei: 'Heere, ik heb U meer te gehoorzamen.'

Toen vroeg de Heere: 'Wie heeft u het zwijgen opgelegd?'

Ik zei: 'Heere, de mensen.'

Toen kwam de Heere met kracht in mijn ziel: 'Ik heb u de nood opgelegd en wee u als u dat niet volbrengt.'

Ik riep uit: 'Heere, ik ben zo jong!' En daar kwam met kracht: 'Niemand verachte uw jonkheid; want Ik zend u als lammeren in het midden der wolven.' Wat een kracht en sterkte kreeg ik daaruit in mijn hart.

Daarop kwam ds. D. Janse uit Middelburg op Yerseke preken en ik werd uitgenodigd om zaterdags te komen, wat ik ook deed. De dominee vroeg mij hoe het ermee stond. Ik zei: 'Nu dominee, u hebt gezegd tot de diaken dat ik wel lid kon worden, maar niet langer mag oefenen.'

Hij antwoordde: 'De diaken vertelt leugens, dat heb ik niet gezegd. Want als de Heere u wil gebruiken, dan kan ik dat niet verhinderen. Maar ik heb gezegd, dat zij voorzichtig met u moeten zijn.'

Ik vroeg: 'Maar dominee, wat nu te doen?' Hij antwoordde: 'U moet nu maar zo lang wachten om lid te worden, totdat God de diaken wegneemt of eronder brengt.'

Ik zei: 'Dat is goed.'

Zo heb ik 26 zondagen gewacht. Ik hoorde er niets meer van, totdat ik opeens een brief kreeg van de kerkenraad, waarin zij mij schreven: 'Boone, de diaken heeft alles verkocht en is naar Amerika gegaan, de weg is nu voor u open.'

Hoewel ik altijd geoefend had op Kattendijke. O, toen kreeg ik te geloven dat het Gods weg was dat ik ging.

Toen wij op zaterdag daar waren, werd er besloten, dat als er een dominee kwam, wij als lidmaten zouden worden bevestigd. Dit is gebeurd door ds. L. van der Velde uit Rotterdam. Zaterdags heeft hij mij en mijn vrouw ondervraagd en zondags zijn wij bevestigd als leden van de gemeente.

Oefenaar te Borssele

Kort na dezen werd ik als oefenaar beroepen te Borssele en daar ik na een tijd van zuchten vrijheid gevoelde om dat aan te nemen, ben ik daar gaan wonen. Dit was mijn eerste standplaats.

Vervolgens ging ik mee naar de algemene vergadering op 5 juni 1889 te Krabbendijke, waar ik onderzocht ben naar mijn bekering en naar mijn roeping tot dit werk. Ik heb daar een volledig verslag moeten afleggen omtrent deze zaken. De vergadering besloot mij toe te laten om een woord tot stichting te spreken voor die

gemeenten die mij daartoe wilden vragen, zodat ik in korte tijd in twaalf gemeenten gesproken heb.

Ik had op Borssele veel volk en wij hadden veel genoeg met elkaar. Het volgende jaar op 21 mei 1890, was ik weer op de grote vergadering, waar ik weer onderzocht ben naar mijn leer en wandel en of er iets gevonden kon worden dat streed met Gods Woord. Omdat ze niets vonden, verklaarden ze dat ik wel stichten kon en lieten mij toe om als oefenaar of lerend ouderling het Woord Gods voor twaalf gemeenten te verkondigen.

Ik werd daarop ellendig in mijn gevoel, want ik was dikwijls verlegen in het bidden en vragen of het wel in de gunst Gods was. Dan gevoelde ik wel eens de liefde Gods. Dat beurde mij dan weer op en schonk mij weer nieuwe moed. Als echter de zaterdagavond en -nacht aanbrak, dan was ik weer in banden en in nood, en ik dacht: Heere, er is nog zoveel oud volk van God en ik ben nog zo'n jong wormpje, och, wat zal er van worden! Het duurde lang eer ik dat kwijt was. Dan had ik weer geen tekst die geschikt was, o, wat was het worstelen. Het is wel gebeurd, dat ik tegen mijn vrouw zei: 'Nu bedank ik voor alles, ik ben daar geen man voor', en dat het zondags met zoveel opening ging, dat ik alles weer vergat. Maar zodra ik 'amen' had gezegd kwam ik weer in mijn vorige ellende terecht.

Mijn geringheid en onbekwaamheid drukten mij zo neer, en het gewicht van de eer Gods en de zielen der mensen voor de grote eeuwigheid lag mij zo na aan het hart, dat ik niet begreep dat de Heere mij in het afbreken kwam te oefenen. Ik verstond niet dat ik gedurig mijn armoede moest leren kennen, dat Hij moest wassen en ik minder worden.

Ik viel in alles mijzelf tegen. Nochtans kreeg ik in elke daad die Koning zo nodig om een gelovig gebruik te maken van elk van Zijn ambten. Want voorganger af te raken, erbuiten gezet te worden, dat moet Hij ons leren.

Ik had op Borssele veel genoeg met Gods volk. Tweemaal ben ik beroepen naar Sint Philipsland, maar ik kon het niet aannemen, want ik had er niets voor, zodat ik telkens heb bedankt.

Oefenaar in Krabbendijke

Later kreeg ik een beroep naar Krabbendijke. Hoewel ik daar eerst geen lust in had, bleef het mij toch aangebonden, zodat er, na vier weken gedurig in het verborgen te hebben verkeerdt in onderzoeken en vragen, met kracht in mijn ziel kwam: 'Gaat heen in vrede en de God des vredes zal met u zijn.' Ik was volkomen beslist om het aan te nemen, waarop de Heere later met deze waarheid kwam: 'Wat Ik nu doe, weet gij niet, maar gij zult het na dezen verstaan.' Ik nam dan mijn beroep aan en kwam op 9 september 1890 te Krabbendijke. Ik nam mijn afscheid van Borssele uit Psalm 84:6. Ik heb daar een jaar en zes weken gestaan. Waarlijk, die gemeente verliet ik met tranen, want de liefdesband was sterk geworden. Ik heb de gemeente later zondags nog zeer vaak bediend.

Te Krabbendijke deed ik mijn intrede uit Jesaja 62:10, waar de Heere mij voorkwam: 'Dit is de plaats Mijner rust, hier wil Ik wonen.' Zo wonderlijk.

Zo werd ik dan daar weer lerend ouderling, geen bestudeerd man, maar een arme dwaas, zodat ik dikwijls in 't verborgen lag te zuchten om licht en verstand en onderwijzing door Zijn Woord en Geest.

Ik kreeg geheel mijn hart voor Hem uit te storten en bad dat Zijn Naam maar mocht verheerlijkt worden, want aan Zijn gunst is toch alles gelegen. Hoewel ik mag zeggen dat ik Zijn liefde en vrede wel eens mocht proeven en smaken, maar het is ook

gebeurd, dat, waar wij van weten, er drie onder de prediking bekeerd zijn geworden. In datzelfde jaar heeft het zo hard gevoren dat de rivieren op vele plaatsen dicht waren, zodat de mensen over het ijs konden lopen, onder andere het Thoolse veer en het Zijpe. Daar liepen ze over van Bruinisse naar Anna Jacobapolder in Sint Philipsland. Er zijn toen zelfs mensen doodgevroren en ook al het gezaaide is doodgevroren, als tarwe, gerst en koolzaad en in de visserij ook duizenden oesters, waardoor veel mensen zeer arm zijn geworden.

Toen sprak ik eens uit Hoséa 2:5 en 6 en mocht het aanzeggen, dat die oordelen kwamen om de goddeloosheid der mensen en om de verharding des harten, want die is toch groot.

Toch was die zomer vruchtbaar en gaf een zeer goed gewas, waarop ik in het najaar de dankstof sprak uit Psalm 116:12 en 13.

In het jaar 1898 was er in het voorjaar zes maanden aan één stuk droogte met tussendoor eens een buitje regen, maar te weinig voor de vruchten. Er waren boeren die dat jaar bijna geen hooi konden verzamelen voor de winter, alleen wat van de greppels. De suikerbieten werden gezaaid, maar kwamen slecht op. De dieren schreeuwden van honger en dorst. Overal moesten de mensen naar de putten, die nog niet droogstonden, om water te halen. Dat duurde zo tot in de nacht van 12 op 13 juni, toen de Heere de wolken ontsloot en het liet onweren en regenen.

Toen sprak ik uit Jeremia 14:7-9 en Ezechiël 22:24 en Jesaja 57:10 en 11, om boete te doen onder het oordeel dat God gegeven had als vrucht op onze zonden. Want de goddeloosheid was zo groot, dat men de zondag niet ontzag, maar de sabbat op een hooggaande manier ontheiligde: herbergen vol, sporen en trammen vol, stoomschepen, komedies en balzalen vol, ja alles wat God ontrend is, dat was vol, zodat land en volk eronder verteerden tot de schatkist toe.

In het jaar 1893 waren de aardappels zo goedkoop, dat zij voor 60 cent en ook nog voor 45 cent per mud werden verkocht. Ja, zelfs in Goes is het gebeurd, dat men twee mud aardappels gaf voor twee glazen bier. De zonden die ermee gebeurden liepen ten top, zodat ik toen predikte tegen het misbruik van de zegeningen en zei dat God zou verhinderen, dat zij het andere jaar het niet meer zouden doen. Dat is ook gebeurd, want in het jaar 1894 stierven de aardappels toen zij nog in bloei stonden, door de grote droogte die wij toen hadden. Het regende toen niet van 18 maart tot in juni, zodat er veel gebrek aan water was en het er voor mens en beest op aankwam. Het koolzaad werd omgeploegd omdat het vol kwade koppen zat. 't Gezaaide kwam slecht op en toch gaf dat jaar veel opbrengst boven verwachting; de uien waren zeer duur en alles liep nog ten beste af. Zo had dan de Heere het nog willen voorzien, hoewel het weinig in acht genomen werd. Integendeel, de zonde en goddeloosheid breidden zich nog meer uit.

Toen spraken wij op dankdag 's morgens over Deuteronomium 28:68, 's middags over Hoséa 4:1-3, 's avonds Psalm 42:2 en 3. Ja, die nacht was mijn ziel wonderlijk gesteld, want ik kreeg licht en gezicht in de breuk van land en volk; wat ons te wachten stond; dat ons land rijp werd voor de oordelen Gods.

In het jaar 1894, op 7 maart, trok ik 's morgens op, terwijl mijn ziel in vasten en bidden was, zonder eten, want mijn ziel lag onder de schuld in wenen en in treuren. Ik sprak toen over Hoséa 2:5 en 6, 's middags over 1 Samuël 4:21 en 's avonds over 2 Kronieken 16:9, dat bij al de weldaden en overvloed, de zonde en het spotten met God en Zijn dienst de overhand nam. Kerk en staat weten geen raad meer, want zelfs heeft de koningin de Tweede Kamer moeten ontbinden, omdat zij het over de Kieswet zo oneens waren.

Ikzelf ben ervoor, dat de minderen evengoed als de meerderen stemgerechtigd zijn,

want onder de minderen heeft men de meeste christenen. Och, zuchtte ik, dat het mijn ziel maar meer en meer mocht verbinden aan de troon der genade.

Gedurende de tijd dat ik in Krabbendijke stond, heb ik twaalf plaatsen in Zeeland bediend en ik werd nu ook aangesteld voor al de gemeenten, zowel in Holland als Zeeland.

Hier zal ik nog enkele uitreddingen temeer schrijven, ook over mijn lichamelijke toestand, daar ik er voor het financiële ook niet zo goed voorzat.

Op een keer kreeg ik een envelop met tien gulden en een briefje erbij waarop stond: 'Of u ze nodig hebt, weet ik niet, maar wees er een goede rentmeester over.' Ik heb nooit geweten van wie het was. Het is ons wel gebeurd, dat wij door het weggeven aan armen wel eens moeilijk zaten, zonder geld. Op een keer dat dit zo was, zie, daar krijg ik van een man 35 gulden. O, dat beschaamd wegsmelten voor het lieve Wezen Gods. Op een zondag moest ik prediken te Middelburg. Daar werd mij gevraagd of ik dinsdags naar een begrafenis wou komen. Ik was wel verlegen om dit te doen in een stad, maar de Heere heeft mij ook hier niet beschaamd gelaten, zodat ik moest zeggen: 'O mijn ziel, loof de Heere!'

's Maandags was ik bij ds. Janse. Het was noodweer, maar mijn hart was met eerbied vervuld. Ik zei: 'Laat ons maar in de handen van God vallen.' En zie, heel het voorjaar was het mooi weer tot in de hooibouw toe.

Toen kregen wij weer zoveel regen dat het er aller-treurigst uitzag. De twistingen Gods met land en volk waren weer merkkelijk zichtbaar, want in Den Haag en Leiden werden er zulke verwoestingen met hagelstenen aangericht, dat daar verscheidene ruiten werden verbrijzeld. Ook hadden overstromingen plaats en aardbevingen, pest en cholera in verscheidene plaatsen, zodat de daden des Heeren, Die verwoestingen op aarde aanricht, genoeg te zien waren, indien ze mochten aanschouwd worden.

Op een keer kreeg ik een brief van een ongetrouwd man uit Sassenheim. Hij was 73 jaar oud en vreesde de Heere. Hij had een boek met de oude psalmen van Datheen en vroeg mij of ik het wilde hebben, daar bij hem alleen de nieuwe werden gezongen. Hij vreesde dat het na zijn dood toch geen waarde zou hebben en daarom wilde hij het mij geven. Ik ontving het dan ook per post, een Kerkbijbel als legaat voor mij, hoewel wij elkander onbekend waren. Gods voorzienigheid gaat toch over alles. O mijn ziel, loof de Heere!

Eensklaps kwamen wij weer in een zware beproeving. Onze oudste zoon diende op een plaats in Zuid-Holland als schoenmakersknecht. Wij waren daar zeer blij mee, te meer omdat hij daar een goede plaats had. Op een keer werd hij ernstig ziek en wij waren er zover vandaan, dat wij hem moeilijk konden bezoeken. Ik las toen in Gods Woord dat die geraakte door vier vrienden gedragen werd. Maar omdat het huis, waar Jezus in was, vol was, braken zij het dak open en lieten hem neer op een beddeke aan de voeten van Jezus. Ik zei: 'O Heere, werd hij ook nog eens door vier gedragen', want mijn zoon had tyfuskoorts en lag vier maanden zeer ziek. De laatste dag van deze zei ik: 'Hij sterft, ja, hij vergaat.'

Mijn vrouw en ik besloten al om hem in Waddinxveen te laten begraven. Ik werd bepaald bij Martha en Maria toen Lazarus krank was. Zij lieten het Jezus wel weten, maar de Heere kwam niet en ook ik liet het Hem wel weten, maar de Heere kwam ook bij ons niet. Het ging zover bij hen dat de Heere al hun verwachting kwam af te snijden en toen stond Jezus op. Zo was het ook bij ons: toen al onze verwachting afgesneden was, en wij dachten: hij is dood, toen kwam de Heere en Hij zei: 'Hij is niet dood.' O wonder, toen ik in dat geloofsvertrouwen was dat hij leefde, zie, daar

krijg ik een brief waarin zij mij schreven: 'De toestand van uw kind is zo veranderd, dat hij al aan tafel zit.' O, toen kwam de Heere en Hij zei: 'Mijn kind, u was Mij wel kwijt, maar Ik ben u niet kwijt. U had mij verloren, maar Ik heb u niet verloren.'

Want o, wij leven hier maar in een wachtkamer en wat in het licht uw leven is, blijft in de duisternis uw roeping. Alles wat onder het voetdeksel van Boaz ligt, dat is bedekt.

Nochtans zal ik zwijgen stil, omdat het Vader wil.

Och, mochten de ezels aan de berg blijven staan, en wij met het offer optrekken.

Als een kind op school komt, moet het eerst leren stilzitten. Een jonge christen heeft ook veel vuur, maar weinig licht. Ja, een jonge christen is als een jonge hond, die de weg wel tienmaal afloopt, terwijl een oude maar dicht achter zijn meester blijft.

Op 13 mei 1896 gingen mijn vrouw en ik naar Terneuzen, omdat ik daar op Hemelvaartsdag het Woord Gods zou verkondigen. Zij wilden mij daar ook zondags houden, maar dat kon niet, want ik moest naar Nieuwerkerk. We zouden dus vrijdags weggaan. Maar o wonder, daar krijgt m'n vrouw zo'n hevige pijn, dat er van weggaan geen sprake was. Het duurde van 's morgens negen tot 's avonds zes uur. De dokter zei dat ze zaterdags niet vervoerd mocht worden. Ik was wonderlijk stil met deze woorden: 'De Allerhoogste zal verandering geven.' Waarlijk, 's avonds was de pijn beter. Evenwel kon ik zaterdags toch nog niet weg op het gezegde van de dokter. Ik moest dus in Terneuzen blijven.

Ik zei: 'Heere, wat is dat, dat U het afbreekt, ik weet het niet, Heere!'

En lezer, zie, zondags sprak ik over *de witte keursteen die niemand kent, dan die hem ontvangt*, en dat was dienstbaar voor vier personen, waaronder een vrouw die twee jaar hiernaar had uitgezien. Aan haar liefste het de Heere alles op te klaren voor haar ziel. De Heere handelt wonderlijk in al Zijn doen.

Eens moest ik naar een begrafenis van een kind van elf jaar en ik ging erg gesloten daarheen. Toen wij bij het graf waren, daalde de Heere af in mijn hart, en Hij zei: 'Geloof u nu nog niet, dat Ik het ben?' Ik zei: 'Ja Heere, ik heb geloofd dat Gij zijt de Christus, de Zoon des levenden Gods.' O, dat voorrecht in dat graf in te zien, en te geloven dat dat graf geheiligd is voor al Zijn volk.

Eens in de winter kwam er bij ons een vrouw die zo arm was, dat zij maar een dun rokje aan had, waardoor haar naaktheid te zien was. Zij vroeg mij, of mijn vrouw geen rok voor haar had. Mijn vrouw gaf haar een nieuwe rok, steenkolen, aardappels en geld, enzovoort. Het gebeurde dat wij zaterdags zelf niet naar de winkel konden gaan, omdat wij geen geld hadden, en daar komt dezelfde dag een man bij mij, die gaf mij 75 gulden. O, dat smelten voor de Heere, want God weet alles.

's Maandags komt er een brief, waarin zij mij melden dat er in een busje te Benthuisen in de kerk vijf gulden voor mij zat, dat zij mij per post stuurden. O wonderdoende God! De Heere had mij al vroeg beloofd: 'U zult groter dingen zien dan deze.'

Zo heb ik dan negen jaar op Krabbendijke gewoond als oefenaar in een grote gemeente en zoals reeds gezegd, bediende ik ook de andere gemeenten in Zuid-Holland, Zeeland, Utrecht, Drenthe en Overijssel.

Eens sprak ik in Gouda en ging vandaar naar Den Haag. En in het laatste van die preek in Den Haag daalde de Heere af in mijn hart met deze woorden: 'Ik stel u heden tot een ijzeren pilaar en tot koperen muren.' O, de liefde Gods vloede zo in mijn hart, dat ik niet meer kon.

Ik werd 's nachts met een zware koorts bevangen, ik had 32 keer in één maand gepreekt. Toen ik thuiskwam, werd ik drie weken ziek. Op een nacht kreeg ik de

liefde Gods zo in mijn hart, dat vrouw en kinderen allen opstonden en ik predikte en zei: 'Moet ik nu sterven, ik heb een verzoenend God in Christus, wonderlijk van genade.'

3. Hoe ik tot het leraarsambt gekomen ben

Onderzoek van de oefenaars N.H. Beversluis en L. Boone

Op de vergaderingen werd dikwijls druk gesproken om uit de oefenaars, namelijk uit het tweetal L. Boone en N.H. Beversluis, er één te kiezen en deze te beroepen tot leraar.

Tenslotte werd besloten, dat er een commissie benoemd zou worden met ds. Janse als adviseur, om te onderzoeken of zij er bekwame gronden toe hadden.

Dit onderzoek heeft plaatsgehad op 27 oktober 1897 te Krabbendijke en het verslag hiervan is voor de grote vergadering van 8 juni 1898 gebracht, met de uitslag, dat wij kandidaat werden gesteld. De Heere had mij wonderlijk gesterkt uit Zacharia 3:7: 'Zo zegt de HEERE der heirscharen: Indien gij in Mijn wegen zult wandelen, en indien gij Mijn wacht zult waarnemen, zo zult gij ook Mijn huis richten en ook Mijn voorhoven bewaren; en Ik zal u wandelingen geven onder dezen, die hier staan.'

Ik was onbekwaam, maar onder beding van genade wenste ik het te doen.

In elke gemeente moesten nu de manslidmaten over deze kandidaten stemmen. Toen er weer Algemene Vergadering was, op 28 september 1898, vond de eindstemming plaats.

De uitslag was dat broeder Beversluis negentien stemmen kreeg en ik... veertien stemmen. Zo kreeg Beversluis een beroepsbrief en ik niet. Ik kwam daardoor zo in strijd, niet omdat ik nu geen beroep kreeg, maar omdat het al bedrog was; want was het van de Heere geweest, dan zou het wel anders gegaan zijn, dacht ik. O, wat was het mij toen bang.

Op een keer moest ik zaterdags naar Holland. De mensen zeiden: 'Boone blijf thuis. Want u komt niet in Holland.' Maar ik ging toch door.

Ik ging van Gouda naar Waddinxveen onder strijd en aanvallen, waarbij ze van binnen zeiden: 'Spring nu hier maar in het water en maak er een einde aan, het is toch alles bedrog.' Het zweet brak mij uit. De zondag daarop had ik niets geen last daarvan.

's Maandags reisde ik naar Zegveld. Wij hadden daar 's avonds een gezelschap. Na afloop hiervan ging ik naar bed, ik trok mijn jas uit en hierbij viel mijn psalmboek open op de grond en zie, het was net Psalm 71:10 en 11:

*Boven de daag'lijkse lofzangen
Zal van mij zijn verbreed,
Heer', Uw gerechtigheid.
De gaven, die ik heb ontvangen,
Die niet zijn om doorgronden
Zal ik altijd verkonden.*

*Ik zal vrijmoediglijk daar treden,
En zien de werken aan,
Die Gij Heer', hebt gedaan.
Van mij werden altijd beleden
Uw oprechte voetpaden
En Uw grote weldaden.*

O, dat gelovig omhelzen der waarheid. Ik kreeg te geloven, dat de Heere mij in het leraarsambt zou stellen. Toen ik na tien dagen thuiskwam, kwamen enigen van de kerkenraad eens kijken, hoe ik het maakte. Ik zei: 'Broeders, God heeft het beloofd en

nu zult u zien dat ik dominee worden zal, maar waar en wanneer, dat weet ik niet.'

In die tijd had broeder Beversluis door zaken en omstandigheden bedankt voor zijn beroep. Een maand of vijf later werd bij ons de kerk wat groter gemaakt.

Op een zaterdag was ik met de kerkenraad in de kerk om die zaken wat te regelen en toen wij zo aan het werk waren, kwam er met kracht in mijn hart: 'Gij zijt Mijn knecht.' Ik verliet alles en ging naar huis waar ik in mijn binnenkamer kwam en er werkzaam mee werd aan de troon der genade.

Toen kwam de Heere mij voor en zei: 'Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde. Gaat dan henen, onderwijst alle volken, dezelve dopen in den Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes.' Toen ik vervolgens in de macht van Hem werd ingeleid, dat Hij nu was de macht en de wijsheid, het licht en het leven, kon ik mij geheel overgeven aan God en Zijn dienst, zonder enig beding.

Zondagsmorgens na de dienst zeiden de kerkenraadsleden tegen me: 'Wat was u zaterdag wonderlijk gesteld, u was zo onverwachts weg?'

Ik antwoordde: 'Ja broeders, ik zal u eens vertellen, wat de Heere gedaan heeft en hoe ik een doorslag gekregen heb tot mijn roeping voor het leraarsambt', waarop ik hun dit alles vertelde.

4. Het kerkelijk leven

Predikant in Terneuzen

Kort daarna kreeg ik een beroepsbrief uit Terneuzen. Twee weken later was ik daar en spraken we samen over die beroeping. Ik legde mijn zaken er neer en vroeg hun of zij het daarop durfden wagen met mij, waarop zij antwoordden, dat ze het op die grondslag aandurfdan. Ik nam dus mijn beroeping naar Terneuzen aan. De volgende dag kwam ik bij ds. Janse in Middelburg, die mij alle bezwaren voorstelde, wat er aan dat alles verbonden was, en dat ik goed moest toezien dat het geen gemoedsaandoening was. Ik deelde hem tenslotte mee wat ik van de Heere had mogen ervaren dienaangaande. Toen zei hij: 'Ik ben uw knecht, dan hoop ik u te bevestigen.'

Op de classis te Middelburg ben ik onderzocht naar de exegese, de dogmatiek en de leer der heilige sacramenten. Direct ben ik daar volgens Artikel 8 met algemene stemmen tot leraar toegelaten.

Op 26 december 1899 (tweede kerstdag) ben ik als herder en leraar bevestigd door de weleerwaarde heer ds. D. Janse uit Middelburg, die me bevestigde uit 1 Petrus 4:10 en 11: 'Een iegelijk, gelijk hij gave ontvangen heeft, alzo bediene hij dezelve aan de anderen, als goede uitdelers der menigerlei genade Gods. Indien iemand spreekt, die spreke als de woorden Gods; indien iemand dient, die diene als uit kracht die God verleent; opdat God in alles geprezen worde door Jezus Christus, Welken toekomt de heerlijkheid en de kracht in alle eeuwigheid. Amen.'

's Avonds deed ik mijn intrepredicatie uit Psalm 126:5 en 6, zoals menige lezer misschien reeds weet, omdat die preek in druk verschenen is. Deze tekstwoorden zijn: 'Die met tranen zaaien, zullen met gejuich maaien. Die het zaad draagt dat men zaaien zal, gaat al gaande en wenende; maar voorzeker zal hij met gejuich wederkomen, dragende zijn schoven.'

Ds. L. Boone en de Vereniging van 1907

Over dit gedeelte meende ik niet geheel te mogen zwijgen, ofschoon velen, die deze kerkelijke moeilijkheden hebben meegemaakt, ze reeds lang vergeten zijn of reeds zijn gestorven.

Toen ds. P. van Dijke nog leefde waren er drie oefenaars, namelijk D. Janse, D. Wijting en J. Vader, die van tijd tot tijd in zijn gemeenten een woord tot stichting spraken.

Gelijk ds. Ledeboer en ds. Van Dijke voor al die gemeenten tot leraars verkozen waren, zo werd ook ds. Janse daartoe geroepen op 16 december 1883. Verscheidene jaren heeft hij ook de gemeenten met zijn gaven en krachten mogen dienen. Ten tijde van zijn bediening waren er eveneens drie oefenaars namelijk N.H. Beversluis, P. Ingelse en L. Boone. Ook toen rees de vraag, of uit deze drie oefenaars één kon geroepen worden tot leraar.

In het vorige hoofdstuk heb ik reeds beschreven, hoe 's Heeren voorzienigheid het zo geleid heeft, dat ik te Terneuzen als herder en leraar beroepen werd. Aldaar heb ik vier jaar mogen arbeiden, waarna ik het beroep naar Sint Philipsland, de oude standplaats van ds. Van Dijke, heb mogen aannemen. Ook hierin werd bewaarheid, wat de dichter zingt in Psalm 22:

*Uit hen zal altijd iemand komen voort
Om den nakomers te leren Uw woord.*

Mogelijk zal de lezer weten, dat er in het laatst van het leven van ds. Van Dijke een

droevige verwijdering is ontstaan tussen hem en ds. D. Bakker. Het geschil, hetwelk hiertoe aanleiding gegeven heeft, is helaas nooit bijgelegd.

Na de dood van ds. Bakker werd M. Ruben als leraar bevestigd door L. Hubregtse, toen nog lerend ouderling. Na de dood van ds. D. Janse bleef ik voor 27 gemeenten alleen als leraar over.

Toen wij te Krabbendijke een algemene vergadering hadden, waarvan ik voorzitter was, kwam ds. N.H. Beversluis, die intussen door L. van der Velde bevestigd was, aldaar ook ter vergadering. Hij gaf te kennen, dat hij begeerde kerkelijk met ons te verenigen, doch het merendeel der ouderlingen wilde hierop niet ingaan; ze zeiden: 'Dan zijn wij geen Ledeboerianen meer.' Van verenigen kon toen niets komen.

In het najaar vergaderden we weer, echter zonder ds. Beversluis. Tijdens de vergadering werden enige punten opgesteld, waarop wij, indien ds. Beversluis die aannam, ons met hem wilden verenigen.

Op 1 juli 1906 kwamen wij te Middelburg samen. Ds. Beversluis was ook tegenwoordig. Naar gewoonte was ik voorzitter. De zaak vlotte niet; zeer veel menselijks, wat ik liever maar verzwijg, werd te berde gebracht, totdat ds. Beversluis naar buiten ging. Na een poosje keerde hij schreiende terug, vatte mijn beide handen en zei: 'Waarde broeder! Ik erken u als wettig leraar, en och, vergeet al de grieven, die er hebben plaatsgegrepen.'

Hierdoor geraakten ook anderen aan het schreien; wij zongen Psalm 84:6, waarna een ouderling voorging in gebed. Ik heb toegegeven, hoewel niet met een volkomen hart. Later kregen wij ds. J.R. van Oordt, die van Charlois naar Terneuzen ging, en ds. H. Roelofsen van Opheusden.

In het eerst ging alles heel best. Wij waren verdeeld in vier classes, ieder had zijn eigen classis.

In het jaar 1907 hadden wij weer te Middelburg vergadering, waarvan ik wederom voorzitter was. Ik vreesde dat daar wel enige moeite zou zijn en mijn vrees is niet ongegrond geweest.

Ds. Beversluis had in de Zuid-Hollandse gemeenten als oefenaar aangesteld de heer M. Remijn te Sint Philipsland, die jaren bij ons ouderling is geweest en nog lid der gemeente was. Met deze handelwijze, omdat ze geheel buiten ons weten had plaatsgehad, konden wij ons niet verenigen.

Op de tweede dag van de vergadering, die 's morgens om acht uur begon, kwamen er twee leraars, namelijk ds. G.H. Kersten en ds. A. Janse (destijds te Barneveld) met enkele ouderlingen, als afgevaardigden der Kruisgemeenten ter vergadering, om over verenigen te spreken. Besloten werd de oude rijm van de kansel af te lezen.

Traden wij dus in hun gemeenten op, dan zouden we de berijming van Datheen aflezen, doch de gemeenten zouden de nieuwe berijming zingen. De naam 'Kruisgemeenten' zou geheel komen te vervallen.

Na een breedvoerige bespreking werd er na stemming besloten, omdat er in de leer toch geen onderscheid was, te verenigen. Drie maanden bedenktijd zou er aan de gemeenten worden gegeven, opdat iedere kerkenraad met de gemeente over dit besluit kon onderhandelen.

Op 25 juli had er te Rotterdam wederom een vergadering plaats, waarop ik wegens ernstige ziekte van mijn vrouw niet aanwezig kon zijn. Aldaar werd besloten, dat er op 9 en 10 oktober weer een vergadering zou gehouden worden te Rotterdam. Ik geraakte over het verenigen in grote moeite en mijn hoofdbezwaar was wel, dat wij niet geheel terugkeerden tot het zingen der oude psalmen en het dragen van het ambtsgewaad, gelijk ds. Ledeboer, ds. Van Dijke en ds. Bakker gedaan hebben en één waren op dezelfde grondslag. Dat dit alle drie knechten Gods zijn geweest, geloof ik vast en

zeker, en het is ook gebleken uit de vrucht en de zegen, welke de Heere Zijn kerk op hun werk geschonken heeft. Het was mij toen onmogelijk om naar Rotterdam te gaan.

Na die vergadering werd ik bezocht door ds. Kersten, ds. Van Oordt en de ouderlingen Jac. van de Velde en G. Bras, om met mij over mijn terugtrekken te spreken. Ik heb hun verklaard, dat ik weliswaar op de eerste vergadering, zes maanden tevoren, 'ja' had gezegd, echter op conditie van drie maanden bedenktijd, en dat al de kerkenraden in de gelegenheid zouden worden gesteld er met hun gemeenten over te spreken.

Omdat ik tegen verenigen ernstige bezwaren had, in mijn mening gesterkt door de woorden uit Openbaring 22:9: 'Zie, dat gij het niet doet' en Spreuken 24:21: 'Mijn zoon, vrees den HEERE en den Koning; vermeng u niet met hen, die naar verandering staan', achtte ik mij aan mijn voorlopig woord niet gebonden. Wat de gemeenten betreft was mijns inziens hetgeen besloten was, niet nagekomen.

Tot overeenstemming konden wij niet geraken en bleef ik met vijftien gemeenten, namelijk Sint Philipsland, Haamstede, Zierikzee, Bruinisse, Numansdorp, Nieuw-Beijerland, Bolnes, Waddinxveen, Oudewater, Den Haag, Genemuiden, Zuidwolde, IJsselstein, Elst en Kamperland over.

De anderen gingen met de vereniging mee. Op sommige van de hierboven genoemde plaatsen bleef een gedeelte de oude grondslag van ds. Van Dijke trouw, terwijl een ander gedeelte wenste te verenigen en er zodoende een kerkelijke splitsing kwam. Omdat er op Numansdorp en Bolnes nogal veel van het oude volk woonde, heb ik daar twee nieuwe gemeenten mogen stichten. De bovengenoemde zijn echter alleen afkomstig van de gemeenten van ds. Ledeboer, ds. Van Dijke en ds. Bakker.

Met oefenaar C. de Jonge uit Den Haag bleef ik toen alleen over. Later is ook hij uit ons gegaan en naar Kampen vertrokken. Daar werd hij in 1912 als predikant van een vrije Oud Gereformeerde Gemeente bevestigd.

5. De predikant van Sint Philipsland

Op donderdagmiddag 25 februari 1904 werd ds. Boone als herder en leraar van Sint Philipsland bevestigd door ds. N.H. Beversluis.

De bevestigingstekst was Spreuken 11:30: 'De vrucht des rechtvaardigen is een boom des levens; en wie zielen vangt, is wijs.'

's Avonds deed ds. Boone zijn intrede met als tekst Openbaring 3:2: 'Zijt wakende, en versterk het overige, dat sterven zou; want Ik heb uw werken niet vol gevonden voor God.'

Op hoge prijs stellen wij het, waarde lezer, de voornaamste dingen uit het leven van ds. Boone in Sint Philipsland te mogen beschrijven. Het meeste hebben wij uit zijn eigen mond gehoord, zodat aan de betrouwbaarheid niet behoeft getwijfeld te worden. Wellicht zal niet alles chronologisch beschreven staan, maar dat doet aan de feiten niets af. Jammer is het, dat hijzelf niet alles heeft aangetekend, maar ieder die hem van nabij gekend heeft zal ons moeten toegeven dat zijn werkkring het niet toeliet om altijd maar te schrijven.

De arbeid in Sint Philipsland en daarbuiten

Ds. Boone had zijn arbeid in twintig gemeenten die bij de vereniging zijn aangesloten, waarbij hij nog op verschillende andere plaatsen sprak, zelfs in de Hervormde Kerk. Een hervormd predikant heeft hem zelfs jaren achtereen verzocht om voor zijn gemeente op te treden. Op de vraag van ds. Boone of hij daar nu ook kennis aan had, moest hij antwoorden: 'Nee dominee, ik zal maar eerlijk zijn: u was nog niet lang bezig, of ik kon u niet meer volgen.' Ongelukkig voor de man, die als predikant toch zeker wel kennis aan die zaken mocht hebben, maar toch was hij oprecht in zijn belijdenis. Op meerdere plaatsen heeft ds. Boone in de Hervormde Kerk gesproken, onder andere te Schore. Hij moest echter, om zijn eigen gemeente niet te verwaarlozen, veel verzoeken afwijzen.

Om die reden ging hij ook veel gemeenten in de week bedienen. Gewoonlijk ging hij om de veertien dagen zondags in een andere gemeente 's Heeren Woord brengen. Meestal preekte hij dan behalve op zondag drie keer, ook op maandagavond, dinsdagavond, woensdagavond en donderdagavond, om dan op vrijdagavond weer naar Sint Philipsland terug te keren. Dan moest hij zich zaterdags weer voorbereiden voor de zondag in zijn eigen gemeente te Sint Philipsland. Bleef hij dan die week thuis - hij was nogal eens afwezig - dan moest hij op ziekenbezoek, verschillende kwesties in de eigen gemeente behandelen, correspondentie voeren, enzovoort. In de winter kwam daar nog bij het catechiseren op twee plaatsen. Dan weer kwam een uitnodiging om een begrafenis te leiden, dan om een huwelijk te bevestigen, enzovoort.

Het kerkgebouw van de Oud Gereformeerde Gemeente dat dateert uit 1871, werd in 1924 uitgebreid met een zijvleugel aan de noordzijde. Bij de kerk werd pas in 1936 een consistoriekamer gebouwd. Hoe ging het voor die tijd met catechisaties, kerkenraadsvergaderingen en dergelijke? Dat er geen consistoriekamer bij de kerk was moet misschien wel gezocht worden in het feit dat de kerk destijds is gebouwd in de tuin van ds. Pieter van Dijke. Het ligt dus voor de hand om te denken dat de kerkenraad aanvankelijk bijeen kwam in het huis van ds. Van Dijke en later bij zijn zoon Pieter.

Op korte afstand, schuin tegenover het kerkgebouw, had de gemeente een woning in eigendom in de Achterstraat. In 1918 betrok Marinus Verwijs, gehuwd met

Jannetje Reijngoudt, dit pand van de kerk. Er was voor hen en voor de eerdere huurders wel een voorwaarde aan verbonden. In dit huis was zeker al sinds de eeuwwisseling de consistoriekamer ondergebracht. Ds. Boone en zijn kerkenraad hebben dus ten tijde dat hij de gemeente van Sint Philipsland diende nooit de beschikking gehad over een consistoriekamer bij het kerkgebouw. In het achterste deel van de woning vergaderde de kerkenraad en de kerkmeesters hielden er zitting voor het betalen van de zitplaatsen. Er werd zelfs weleens een grote vergadering gehouden met afgevaardigden van elders uit het land en dat er voor een broodmaaltijd moest worden gezorgd. Voor en na de diensten op de zondagen kwam de kerkenraad er echter niet bijeen. Zowel de predikant als de ouderlingen gingen gelijktijdig met de kerkgangers op hun plaats in de kerkeraadsbank zitten en de dominee in de preekstoel.

De grootste drukte bracht voor de bewoners van dit huis de catechisatie - plaatselijk 'vraagkerk' genoemd - wel mee. Gewoontegetrouw werd deze in de wintermaanden door de verschillende leeftijdsgroepen trouw bezocht. Door de voorkeur moesten de catechisanten via de gang naar de consistoriekamer. Voor de aanvang van de vraagkerk werd de loper uit de gang verwijderd. Niet alleen voor slijtage, maar ook voor het vuil dat de kinderen aan hun voeten meebrachten. Omdat ds. Boone ook vele gemeenten elders in het land diende waren het meestal de ouderlingen Van Dijke en Van Dommelen die de vragen overhoorden en de kinderen op een eenvoudige manier onderwezen. Een enkele keer was ds. Boone er wel. Het is zelfs een keer gebeurd dat om de een of andere reden de dominee te laat was voor de kleinste kinderen, dat zijn vrouw haar hoed opzette en de vragen ging overhoren. Ze kon het niet over haar hart verkrijgen dat de kleintjes hun vragen voor niets geleerd hadden. 's Avonds was het afzonderlijk voor de grotere meisjes en jongens. Het ene jaar wat minder, het andere jaar wat meer, maar veelal werden er zo'n 20 tot 30 lidmaten aangenomen. In 1905 waren het er 44 en in 1914 zelfs 59 die de belijdeniscatechisatie volgden. Meestal werden deze op zaterdagavond onderwezen door ds. Boone. Wanneer hij echter de zondag elders voorging, moest ook dat door een van de ouderlingen gedaan worden. De vrouw des huizes, Jannetje Verwijs-Reijngoudt, zorgde er dus steeds voor dat haar gasten werden voorzien van hun natje en droogje. De consistorie - waarin de regenbak stond - was voorzien van een rood-stenen plavuizenvloer. Voor de aanvang van de vraagkerk werden de houten banken gezet en de kachel aangemaakt. Na afloop werden ze weer opgestapeld en de plavuizen geschuurd. Een enkele keer is het voorgekomen dat er iemand vanuit deze consistorie begraven werd.

Natuurlijk was hij gehouden zijn gemeenten voortdurend te bezoeken, bijvoorbeeld voor het dopen van kinderen, ouderlingen en diakenen bevestigen en het Avondmaal bedienen. Dan weer nieuwe leden bevestigen, dan weer een kerk in gebruik nemen, kortom, het stond nooit stil. Vooral heeft hij veel gedoopt, soms drieëntwintig kinderen tegelijk. Duizenden kinderen heeft hij gedoopt, soms ook mensen op oudere leeftijd. Eens zelfs negen uit één gezin.

Veel brieven die hij ontving, beantwoordde hij niet. Daar had hij geen tijd voor. Bovendien was hij op het laatst geen schrijver meer. Tal van mensen vroegen om raad, hulp en advies. Was hij altijd daarop ingegaan, dan had hij zijn werk eraan gehad. In de omgang was hij

voor iedereen vriendelijk, gezellig en onderhoudend. Hij had voor ieder een woord, ook voor kinderen.

De lezer moet nu echter niet denken, dat het nooit eens stormen kon, want hij had een

driftige natuur, wat wel eens lastig was voor degenen die dagelijks met hem leefden. Zo was het ook in kerkelijke zaken. Wilde hij iets doorzetten, dan moest men hem niet tegenwerken, want dan ging het niet goed. Stond hij dan in zijn natuur, dan gaf het soms wel eens verwijdering. De meeste tijd werden echter zijn voorstellen op de kerkelijke vergaderingen aangenomen. Had hij in drift gehandeld en een zekere zaak doorgedreven, dan kwam de Heere meestal hem daaraan te ontdekken en dan was hij ook zo eerlijk om zijn fouten zelfs van de preekstoel te erkennen en sprak hij zijn spijt uit over het gebeurde.

Diverse ontmoetingen

In het openbaar was hij beslist de man die over een ruime mate van vrijmoedigheid beschikte. Dit is trouwens dikwijls genoeg uitgekomen als hij met de trein of boot reisde.

Gekleed in de korte broek, de steek op en met de deftige bef, herkende men in hem direct de geestelijke, wat vooral op reis dikwijls tot eigenaardige ontmoetingen heeft geleid. Meer dan eens is het gebeurd, dat de dominee, als hij op een station liep, werd aangesproken door meneer pastoor, die in hem een broeder van de een of andere orde zag. En dan kon het er wel eens van langs gaan over de afgoderij van het pausdom!

Hij had de gewoonte, vóór hij in de trein stapte, even langs de coupé's te lopen, om te zien in welk gezelschap hij terecht zou komen. Eens geraakte hij in het gezelschap van een ouderwets gekleed, oud mannetje.

Toen zij een poosje naast elkaar gezeten hadden, zei het mannetje: 'Als ik het goed bekijk, bent u dominee, is 't niet?'

'Jawel', zei ds. Boone, 'dat ben ik. En wat doet u voor de kost?'

'Ik ben straatmaker, dominee. Ik moet alles op mijn knieën doen. En, hebt u ook nogal veel knielwerk, dominee?'

Het spreekt wel vanzelf, wat nu volgde. Bij zulke gelegenheden kwam ds. Boone los over de grote genade aan hem bewezen en werd het een over en weer vertellen over datgene, wat God aan hun zielen gedaan had.

Op een dag bezocht de Commissaris van de koningin Sint Philipsland, en die wilde natuurlijk ook wel eens de kerk van ds. Boone zien, temeer, daar het grootste deel van het dorpsvolk tot z'n gemeente behoorde. De commissaris, die van oordeel was, dat de bouwtrant van deze kerk niet van de laatste jaren was, zei: 'Nu dominee, ik dank u voor de moeite, dat ik uw kerkgebouw mocht bezichtigen. U hebt een grote gemeente; zij mocht u wel eens een nieuwe kerk cadeau doen. Aan deze is niet veel sieraad...'

'Or zei toen de dominee. 'Dan ziet u het niet, meneer! Het sieraad dat aan deze kerk is, zijn verbroken harten en verslagen zielen!'

'O, o, dank u wel!' antwoordde de bezoeker en ging spoedig verder.

Het was in de oorlogstijd (1914-1918), toen er nauwkeurige controle werd uitgeoefend op alle reizigers, dat hij op een avond, niet ver van zijn woning, toegeroepen werd: 'Werda?' Het was een schildwacht op post, die hem aansprak. Toen de dominee zich omkeerde, herkende de soldaat de dominee en hij zei: 'O, bent u het, ds. Boone? Ga maar door!'

'Wel, vriend, wat staat u daar zo alleen?' merkte de dominee op.

'Ja dominee', zei de soldaat, 'dat is nu een gevolg van mijn zonden.' Toen hij dit zei, barstte hij in tranen uit, en gaf daarmee te kennen dat hij de Heere niet als zijn Leidsman had op zijn levensweg.

Op een andere keer had ds. Boone in zijn koffertje een groot stuk spek. Bij het uitstappen aan het station werd hij aangehouden door twee marechaussees, die zijn

koffertje moesten inspecteren, en verrast opkeken, toen het stuk spek voor de dag kwam. 'Voor wie is dat?' vroegen ze. En de dominee, niet uit het veld geslagen, antwoordde: 'Voor Pieterella Roozendaal, en als die het niet hebben mag, nemen jullie het dan maar mee!'

'En wie is die Pieterella Roozendaal?'

'Dat is mijn vrouw', was het antwoord.

'Welnu', zeiden de marechaussees vriendelijk, 'maak er dan uw vrouw maar blij mee.'

In de trein ontmoette ds. Boone eens een collega, wat moderner gekleed dan hij, wat wel bleek uit zijn witte vest, waarop een gouden horlogeketting schitterde. Dit verschil in kleding viel zijn collega ook op, die spottend vroeg, wijzend op vest en ketting: 'Wat zegt u daar wel van?' Kort en krachtig luidde dominees antwoord: 'Gij eet het vette en

Een orgel kende men te Sint Philipsland niet in de tijd van ds. Boone. Laurens Neele en Dingeman Verwijs waren voorzanger/voorlezer. Omstreeks 1920 vroeg ds. Boone aan Lauw Neele of hij voorzanger/voorlezer wilde worden. Aanvankelijk wilde hij niet, maar op ernstig aandringen van de predikant is hij dit gaan doen. Eerst alleen, daarna met Dingeman Verwijs, omdat beiden een gezin met jonge kinderen hadden en het kerkbezoek met hun vrouwen wilden afwisselen. De voorzanger had de vrijheid welk eerste psalmvers hij liet zingen. Dat gebeurde soms toepasselijk. Zo gebeurde het bijvoorbeeld als het zwaar weer geweest was dat 'Dingemannetje' - hij was klein van persoon en werd altijd zo genoemd - liet zingen Psalm 77:10 (berijming van Datheen):

*De wolken zeer dicht gesloten,
Hebben water uitgegoten;
En des donders groot geluid
Strekt hem in de wolken uit, enz.*

Er was ook een vierstemmig psalmenzangkoor dat op zondagavond in de kerk oefende, later op een doordeweekse avond. Beide voorzangers dirigeerden dit koor. Het was een bloeiend zangkoor dat lange tijd heeft bestaan. Men zong in dat koor de psalmberijming van 1773. Ook in de kerk zongen veel mensen bas, alt of discant, wat de gemeentezang zeer ten goede kwam. Bij de herdenking van het 50-jarig huwelijk van ds. Boone en zijn vrouw heeft het zangkoor hen toegezongen.

De dominee ontving nogal eens gasten, die door zijn vrouw zeer vriendelijk verzorgd werden. Zo was er op een keer bezoek. Getroffen door de vriendelijkheid van de vrouw, merkte een van de bezoekers bij het weggaan op: 'Als een Sunamitische hebt u voor ons gezorgd.'

De dominee, die daarop het woord nam, zei tot zijn bezoekers: 'Het u haar niets anders meer toe te voegen?' Hijzelf vervolgde het gesprek van de bezoekers en sprak tot zijn vrouw: 'Is er iets om voor u te spreken tot den koning of tot den krijgsoverste?' (2 Kon. 4:13).

Terwijl ze in tranen uitbarstte, sprak zijn vrouw: 'Als u in uw woonplaats tot de Koning spreekt, zeg Hem dan, dat hier een onbekeerde vrouw woont.'

Op een keer reisde ds. Boone per boot van zijn woonplaats naar Rotterdam. Hij was niet vervuld met aangename gedachten. Hij moest in deze stad gaan preken, en zelfs op zijn reis erheen wist hij nog niet, waarover hij 's avonds preken zou. Teruggaan naar zijn huis ging niet meer. Tenslotte dacht hij bij zichzelf: ik wou, dat de schroef van de boot maar defect raakte, dan was ik tevens vrij van het preken. Zijn wens in

dezen werd echter niet vervuld, want de schroef draaide regelmatig door en stipt op tijd kwam de boot in Rotterdam aan. Met een bezwaard hart liep de predikant even daarna op de Maasbrug. Toen kwam een hem onbekend man hem tegemoet, die tot hem zei: 'Hé dominee, bent u daar? Mag ik u eens verblijden met een goede tijding?'

'Zeker wel, vriend', zei ds. Boone.

'Welnu', zei de ander, 'ik ben vandaag precies vijftig jaar.'

'Man, dat is niet waar, u bent veel ouder', riep ds. Boone de vreemde man toe, nadat hij hem van top tot teen had opgenomen.

De man antwoordde zeer gevat: 'Dominee, u hebt gelijk. Wat mijn uiterlijk betreft, lijkt ik veel ouder. Maar het is vandaag juist vijftig jaar geleden, dat de Heere mij verlost heeft van mijn zondelast en dat ik dus wederom geboren werd.'

'Dank u wel voor uw snedige antwoord, vriend', zei de dominee verheugd, 'want nu weet ik tevens, waarover ik deze avond preken moet, namelijk over Johannes 3:3.'

Eens stapte er onderweg een reiziger in de trein. Toen deze ds. Boone eens goed had opgenomen, zei hij: 'Ik meen het aan uw kleding wel te kunnen zien; u bent zeker een geestelijke?'

'Nee', gaf ds. Boone ten antwoord, 'een geestelijke ben ik niet, ik ben een vleselijke! Weet u, wie een geestelijke was? Johannes op Patmos, want die zei dat hij in de geest was, dus die man was wel een geestelijke.'

Op een dag stond ds. Boone voor zijn huis. Hij had wat last van hoofdpijn en hield daarom zijn hand even aan het voorhoofd. Een smid uit het dorp ging voorbij en vroeg belangstellend: 'Voelt u zich niet geheel in orde, dominee?'

'O, het is niet zo erg, hoor', zei ds. Boone. 'Ik heb het alleen maar een beetje in mijn hoofd.'

'Zo', zei de smid, 'dat is anders wel een kwaad geval.'

'Hoe dat zo? Heus, zo erg is het niet, hoor', zei de dominee.

'Zeg dat niet te hard, dominee', zei de smid en hij gaf de dominee kernachtig het antwoord: 'Wanneer u het in uw hoofd hebt, zit het veel te hoog! U moet het niet in het hoofd, maar in het hart hebben!'

Toen op een dag boven Sint Philipsland een hevig onweer losbarstte, dat gepaard ging met zware regenval, liep ds. Boone over de weg. Enige mensen stonden in hun deuropening met angstige gezichten de krachten der elementen gade te slaan. Op hun vraag of de dominee in zulk weer niet bang was, gaf hij als antwoord: 'Zou ik bang zijn, als Vader spreekt?'

Het gebeurde dat een troepje jongens die hem kenden, afgesproken hadden ds. Boone eens te bespotten. Eén van hen zou eerst het woord voeren en dan zouden de anderen bijvallen. Die jongen kwam dus naar hem toe en zei:

'Dominee, wij weten nieuws.'

'Zo', zei hij. 'Ja, er is elke dag nieuws.'

'Ja, maar nu weten we bijzonder nieuws vandaag.'

'Zo, wat is dat dan?' vroeg hij.

'Wel', antwoordde de jongen, 'nu hebben we gehoord dat de duivel dood is.' Dat gezegde deed alle jongens in lachen uitbarsten.

En wat was het antwoord van ds. Boone? 'Ja, jongens, als dat waar is, dan mogen jullie allemaal je rouwkleed wel aantrekken, want hij is van jullie allen je vader.'

Op dat antwoord hadden ze niet gerekend. Ze waren echter nog zo gauw niet uit het veld geslagen, want een van hen sprak de dominee aan met deze woorden: 'Dominee, u bent ook niet op uw plaats, want er staat geschreven: werpt uw paarden niet voor de zwijnen.'

Direct antwoordde hij: 'Zo jongens, ik wist niet, dat ik hier onder varkens was.' De jongens hebben hem nooit meer lastiggevalen.

Op een andere keer gebeurde het eens, dat een paar mannen op de boot zo vreselijk vloekten om hem te plagen, dat men er koud van zou worden. Ds. Boone stapte op de bediende toe en vroeg of hij een paar glazen bier wilde inschenken. Hierna ging hij naar de twee mannen toe en vroeg of ze een glas bier wilden hebben. Toen ze daarop bevestigend antwoordden, zei hij: 'Mannen, ik zal jullie eens een glas bier geven, want ik wil niet dat je daar voor niets staat te vloeken, hoor!' Dat maakte zo'n indruk op hen, dat ze beschaamd afdropen.

Hij wist iedereen op zijn beurt wel eens de les te lezen. Niemand ontzag hij, geleerd of ongeleerd. Zo kreeg hij het op een keer met zijn huisdokter aan de stok. Bedoelde man wilde verdedigen dat er geen God was en dat de hele wereld vanzelf ontstaan was.

Op een morgen kwam de dokter het huis binnen van ds. Boone en daar viel zijn oog op een paar schoenen, die aan de zolder hingen. De dokter zei: 'Wat een paar mooie schoenen hangen daar toch aan de zolder, wie heeft die gemaakt?' 'Die zijn niet gemaakt', antwoordde de dominee. 'Toen ik opstond vanmorgen zag ik ze ook hangen, maar ze zijn daar vanzelf gekomen.' De dominee hield dit vol, tot tenslotte de dokter vroeg of hij het in zijn hoofd mankeerde. Hierop antwoordde de dominee: 'Dokter, kunt u het mij nu kwalijk nemen, dat ik het niet geloof dat de wereld vanzelf is ontstaan? Dat zijn nu slechts een paar schoenen waarvan u het niet geloven wilt, zou ik het dan van een hele wereld moeten geloven?' Voor de dokter was het voortaan genoeg om met ds. Boone over het ontstaan van de wereld te redetwisten. Zo komt het Woord des Heeren uit: 'God vangt de wijzen in hun arglistigheid.'

Eens zat ds. Boone met een professor in de trein, die hem kende. Direct was deze man met ds. Boone bezig. Hij zei: 'De ziel van een mens bestaat niet, want ik heb nu al zoveel mensen geopereerd en ik heb haar nog nooit gevonden in het lichaam.'

'Zo', zei de dominee, 'mag ik u een vraag doen, meneer? Hebt u al eens het kwaad gezien? Of pijn?' Dit moest de dokter natuurlijk met 'nee' beantwoorden.

'Als u dat dan niet gezien hebt, bestaat er geen pijn', zei ds. Boone.

'Ja, ja, die bestaat wel, dat heb ik zelf reeds dikwijls gevoeld', zei de professor.

'Nu, dokter, de ziel heb ik ook gevoeld. Dat was, toen ik gedaagd werd voor de vierschaar Gods en ik hoop, dokter, dat u dat in u uw leven ook nog eens gevoelen zult, want anders zult u die pijn eeuwig voelen in de verdoemenis.' De hooggeleerde man zweeg en begon maar spoedig over iets anders.

In zijn leven en omgang was hij eenvoudig, evenals in zijn kleding. Tegen hoogmoed en wereldgelijkvormigheid heeft hij zijn hele leven gepreekt. Hij schaamde zich niet voor zijn steek en bef en korte broek. Hij ging niet mee met de stroom des tijds en kon zich met een andere ambtskleding onmogelijk verenigen.

Een ontmoeting van W.H. Blaak met ds. L. Boone en Jan Geense

Ds. Boone ging ieder jaar een keer naar Nieuw-Lekkerland en preekte daar dan zondags in de grote schuur van de gebroeders Stam. Hij deed dit op uitnodiging van zijn zielsvriend Jan Geense, aan wie hij nauw verbonden was. Ik was toen ouderling in de gemeente Nieuw-Beijerland. Iedere keer als hij erheen ging, verzocht hij mij met hem mee te gaan. Er ging van Jan Geense een grote naam uit; het was een eenvoudig, oud, geoefend kind des Heeren, die nog een zeer nauw leven mocht leiden. Ik voelde mij veel te gering en te ongelijkvormig om onder het

oog van zo'n man te durven komen.

Op een keer, toen ds. Boone er weer heen moest, hield hij zo bij mij aan, dat ik mij gewonnen gaf. Wij zouden ieder afzonderlijk reizen en elkaar op Nieuw-Lekkerland ontmoeten. Toen de boot van de Oosterkade te Rotterdam afvoer, begonnen de binnenpraters en vroegen mij, wat ik toch had durven ondernemen. De boot had aan mij alleen al vracht genoeg. Toen ik op Nieuw-Lekkerland gekomen was, ging ik naar Jan Geense toe. Hij zat met zijn vrouw en drie getrouwde dochters met hun mannen in huis, maar er was nog geen ds. Boone. Stuurs zat de oude Jan voor zich uit te kijken. Ik was bevreesd en groette hem schuchter. Hij vroeg mij: 'Wie bent u en waar komt u vandaan?' Toen ik die vragen beantwoord had, zei hij mij een stoel te nemen en sprak verder niet meer tegen mij vanaf vijf uur tot half zeven toe. Wij hadden een boterham gegeten en Jan Geense had hiervoor een gebedje gedaan. Ik kromp ineens bij de gedachte, dat hij mij zou vragen het dankgebed te doen. Gelukkig deed hij dat niet, hij dankte zelf. Wat was ik blij, want die man had zaken, ik slechts woorden; hij kwam aan het gewicht naar mijn schatting, maar het mijn werd te licht bevonden.

Daarna brak de tijd aan, dat ds. Boone met de boot zou aankomen. Jan Geense stond op en zei tegen zijn vrouw, dat hij Louw (voornaam van ds. Boone) ging afhalen, maar vroeg mij niet om mee te gaan. Toen hij met ds. Boone binnenkwam, was het eerste wat hij vroeg of ds. Boone mij kende. Ik had gehoopt, dat het gesprek dan wel een weinig vlotter zou, als de dominee er maar was, doch ik had mij vergist, want rondom bleef het gesloten. Mijn gedachten waren, bij leven en welzijn op maandagmorgen direct met de boot terug te gaan en dan nooit meer van huis te gaan. Wat was ik blij, dat ik naar de gebroeders Stam kon gaan, waar ik zondags zou logeren. Ik ging direct naar bed van akeligheid en dacht: maandagmorgen is de eerste boot voor mij.

Zondagsmorgens wenste ik wel, dat de kerk maar om half tien zou beginnen zonder ophouden tot 's avonds tien uur toe. Wij hadden onze morgenboterham gegeten en ik zat weer zeer in de war. Ieder ogenblik kon ds. Boone komen met Jan Geense om naar de schuur te gaan en wij waren nog niet klaar met eten, dus ik zou moeten danken in bijzijn van Jan Geense. Om dit te voorkomen nam ik de vrijmoedigheid, zodra wij maar even klaar waren, erop te wijzen dat wij nog moesten danken. Het werd mij gevraagd. Ik deed het, maar was er o zo gauw mee klaar. Ik kon niet uitkomen, zat geprangd van alle zijden, en niet zodra had ik geëindigd of de dominee kwam binnen. Zij vroegen mij of ik goed geslapen had en uit vrees heb ik gelogen en het bevestigend beantwoord. Ik was zo zeer bevangen met mensenvrees, dat ik mijn gedachten niet bij elkaar had. In dezen heb ik ook verstaan dat David, de man naar Gods hart, bad: 'Verlos mij van des mensen overlast.'

Tussen de morgen- en de middagdienst gingen wij naar een schip, dat in de haven lag. Er waren daar ongeveer zeventig mensen bijeen en ik zocht het uiterste hoekje op. Midden in het gezelschap vroeg Jan Geense: 'Waar zit je, Blaak?' Ik durfde hem bijna niet antwoorden. Hij wilde dat ik wat meer vooruit zou komen, maar door de grootte van het gezelschap ging dit moeilijk en voldeed ik daar niet aan. Zo is het voor mij avond geworden. Wat was ik blij, dat ik weer in bed lag, maar van slapen kwam niets. De bestrijders maakten het mij zeer moeilijk; het was nu openbaar gekomen, dat ik niets van God bezat. Ik had beloofd dat ik, eer ik 's maandagsmorgens met de boot zou vertrekken, Jan Geense nog even goedendag zou komen zeggen. Hoewel ik het honderdmaal liever niet gedaan had, laten durfde ik het niet.

Ik kwam aan de deur en ging stil naar binnen en zie, Jan Geense en ds. Boone waren in het gebed. Zij lagen geknield voor hun stoel. Jan Geense legde hun noden neer bij de God des hemels. O, wat stond ik verwonderd en beschaamd te luisteren bij die

kinderlijke vrijmoedigheid en nederigheid. Wat had die man een rechte kennis van zijn geestelijke armoede. Ik ging mij bij hem afmeten en zette mijzelf zo ver achteruit, dat ik nog nooit één woordje tot eer van God gesproken had. Toen zij geëindigd hadden en van hun knieën opstonden, zag Jan Geense mij aan en sprak tot mij, dat ik deze boot moest laten verlopen en pas met de volgende mee mocht gaan. Wij gingen zitten; Jan Geense begon mij wat te vragen en ik mag het hier vrij neerschrijven, de Heere daalde met Zijn lieve Geest zo in mijn hart af, dat de banden braken en mijn ziel vervuld werd met blijdschap en geheiligde vrijmoedigheid. Door de kracht van die bediening werd het huis vervuld en ik werd verwaardigd mee te delen waar God met mij begonnen was en daar te eindigen, zover Hij mij in die tijd had onderwezen. Heb ik ooit een mens klein gezien, dan was het Jan Geense, hij kon wel gewassen worden in zijn tranen. Hij vroeg mij nog een boot over te blijven en nog niet naar huis te gaan.

Zijn begeerte was nog wat met elkaar gemeenzaam te verkeren en nog een bezoek af te leggen. Wij zijn gegaan, maar hoe ik gesteld ben geweest kan ik niet schrijven. Ik was boven het stof. Toen het tijd was om te vertrekken, bracht Geense mij naar de boot en verzocht mij zeer hartelijk met een kinderlijk nederige ziel hem veel op te komen zoeken, omdat naar zijn getuigenis ik midden in zijn hart lag. In zulk een gemeenschap afscheid van elkaar te nemen is beter te beleven dan te beschrijven, want dat gaat niet. Wij hebben daarna twintig jaren in hartelijke toegenegenheid met elkaar om mogen gaan en menige keer heeft de Heere duidelijke, kenbare getuigenissen gegeven, dat we elkaar in dit moeitevolle leven mochten dragen.

Een paar uur voor zijn dood mocht ik hem nog op zijn sterfbed ontmoeten, en toen wij afscheid namen, moest ik hem beloven hem mee te helpen begraven, wat ik met instemming onder beding van 's Heeren genade beloofd heb. Het was voor mij een verwaardiging ook op zijn graf aanwezig te mogen zijn. Jan Geense is nu de strijd al lang te boven en juicht voor de troon Gods.

Welzalig is de mens, wien 't mag gebeuren,

Dat God naar recht hem niet wil schuldig keuren.

Zo zien wij, hoe spoedig iemand in banden en benauwdheid geraken kan, waaruit hij zich niet zou kunnen verlossen als de Heere hem er niet uithielp. Driewerf gelukkig is die mens, die het in zijn leven mag ervaren, dat de grote Overwinnaar in alles is voorgegaan en de ziel nooit zal laten verzocht worden boven hetgeen ze vermag, maar met de verzoeking ook de uitkomst geven zal. Wat zal dit toch eenmaal uitmaken, als alle boeien worden verbroken, als er nimmer een gevangenis meer zal wezen; geen omzwerven of veraf zijn van de Heere, geen mensenvrees meer, ook niet stom behoeven te zijn als het gaat over de grote werken Gods. Wat een grote verlossing zal dat zijn, voor eeuwig van alle banden ontbonden. Een vriend van mij zei eens: 'Die mij vangt, heeft mij.' De ziel is in alles veel afhankelijker dan zij het zelfweet. Die gedurige gebondenheid is echter nuttig om de Heere telkens nodig te hebben, opdat Hij er ons uit verlost. Heeft de Heere dit, hetzij voor ziel of lichaam, gedaan, dan is het onmogelijk ons hiermee uit te helpen, wanneer zich nieuwe bezwaren voordoen. De Heere betuigt, dat Hij Zich zou doen overblijven een ellendig en een arm volk, dat op Zijn Naam zou betrouwen. Het grootste voor dat volk zal zijn, als zij bij de verlossing van hun lichaam ten volle zullen verstaan dat diegenen niet beschaamd zullen worden, die de Heere verwachten.

De prediking

Ernstig en vermanend was de prediking van ds. Boone; om toch vooral de oude paden niet te verlaten in leer en leven alsook in de bediening.

O, hoe kon het volk Gods verzadigd worden, wanneer hij sprak. Als God hem dan eens stelde in de volle ruimte, straalde de Godsvrucht ervan af. Was het wonder, dat hij bijna overal volle kerken trok? Iedereen kon hem volgen, jong en oud.

Hij was buitengewoon eenvoudig in de verklaring van zijn teksten. Hij bezat een zeldzaam mooi talent, wat bovenal verhoogd werd door zijn zware heldere stem. Hij had niet veel tijd om te studeren, ofschoon hij niet tegen de studie was. Daarvan getuigde zijn grote bibliotheek, waarover hij beschikte en meermalen heeft hij tegen ons gezegd, dat hij de studie niet verwierp, ofschoon hij de genade boven alles stelde. Trouwens, enige studie voor zichzelf achtte hij noodzakelijk, want allerlei mensen kwamen onder zijn gehoor.

Vooral de studenten in de theologie zag men veel bij hem ter kerke komen en aantekeningen maken.

In het begin had hij daar wel eens last van. Op een avond toen er weer studenten zaten te schrijven, riep hij: 'Schrijf er nu nog maar bij, als je verloren gaat, je voor eeuwig in de verdoemenis komt.'

Toen de preek was afgelopen, kwamen de studenten op hem af en zeiden hem, dat ze dit slechts deden, omdat zulke zaken op school niet verteld werden en hij dat toch niet verhinderen kon, omdat ze geen wanorde stichtten. Nadien heeft hij ze altijd maar laten schrijven.

't Gebeurde ook wel eens, dat ze vijandig waren. Zo is het eens gebeurd dat men in het collectezakje een blaadje papier vond met hem erop uitgetekend, waaronder geschreven stond: 'De dood in de pot.'

Maar daar maakte hij zich niet druk over. Hij was ertegen om persoonlijk te zijn op de preekstoel. Hij hield niet van schelden. Zelfs in de dagen van de scheiding onthield hij zich van persoonlijkheden. Soms is er wel eens over hem in de krant geschreven, als over 'de man van de bevindelijke preek', maar hij liet ze schrijven.

Het gezinsleven

Nu willen wij iets schrijven over de huiselijke wederwaardigheden. Die zijn ds. Boone en zijn vrouw niet bespaard gebleven. In totaal hebben zij elf kinderen gehad, waarvan er vijf gestorven zijn tijdens hun leven. Twee kinderen zijn gestorven toen ze nog heel klein waren.

Het eerste kind, **Geertruida**, was een allerliefst kind, waarvan ze beiden bijzonder veel hielden, vooral zijn vrouw. Zij werd op 18 januari 1885 te Schore geboren. Meermalen zei hij het: 'Moeder, God zal dat kind wegnemen, je maakt er een afgod van.' Het is werkelijk gebeurd. Het kindje werd ziek, en op verzoek van zijn vrouw gingen ze er samen voor op de knieën. Toen ds. Boone opstond, zei hij: 'Nu moet je me niet meer vragen of ik voor het kind bidden wil, want terwijl ik het opdroeg, zag ik het doodkistje voorbijkomen: het kind zal sterven.'

Het kwam uit. De volgende morgen, 8 januari 1886, blies het kind de laatste adem uit. Ze was bijna een jaar oud. O, wat hebben ze daarover getreurd, vooral zijn vrouw, die men met twee man van het wiegje moest trekken.

Het tweede kind, **Laurus**, werd op 19 mei 1890 te Borssele geboren.

Hij overleed in Krabbendijke, waar Boone toen oefenaar was. Dat was op 31 maart

1893. Het jongetje was nog geen drie jaar.

Heel erg was het toen ze hun derde kind, de 24-jarige dochter **Laurina** door de dood moesten verliezen. Zij was gehuwd met Abraham Verwijs, had vier kinderen en woonde in Sint Philipsland. Het was in het jaar 1918. Slechts een ziekte van twee maanden en haar lichaam, dat aan tering leed, was gesloopt. O, wat was dat een smartelijke weg; want was er één die veel van haar vader hield, dan was het Laurina. Kort voor haar dood (29 maart stierf ze) werd ds. Boone een boodschap gebracht dat ze sterven moest. Zondags voor haar sterven moest hij aan zijn gemeente bekendmaken dat de volgende zondag het Heilig Avondmaal bediend zou worden. Hij was op die dag wonderlijk gesteld. Hij maakte zijn gemeente bekend, dat het de volgende zondag geen Avondmaal zou zijn, want dat zijn dochter Laurina deze week sterven zou. Met kracht was er in zijn hart gevallen: 'De dagen der rouw naderen.'

Tot op het laatst van haar leven bleef ze helder. Ze was overall los van en vermaande haar broers en zusters vooral goed voor haar vader en moeder te zijn. In haar laatste uren zei ze, dat ze zo bang was voor de grote eeuwigheid. Menigmaal vonden ze haar biddend op haar ziekbed, maar of het werk van God was, heeft ds. Boone altijd laten liggen.

Op de dag van haar begrafenis was er ontzettend veel volk tegenwoordig, want men verwachtte dat haar vader een ernstige toespraak op het graf zou houden. Maar hij was zo overstelpt van droefheid, dat hij niets kon uitbrengen dan alleen deze woorden: '*Dag Laurina, tot de dag der grote opstanding!*'

Zo keerde de man, die ellende gezien heeft, met de grote stoet mensen huiswaarts.

De vierde die hun door de dood ontviel was weer een dochter, **Elizabeth**. Zij werd op 31 januari 1895 te Krabbendijke geboren. Op 24 april 1919 trad zij in het huwelijk met de bakker Marinus Johannes Everaers. Op de leeftijd van 25 jaar overleed zij op 30 oktober 1920.

In dezelfde tijd was ook de vrouw van ds. Boone ernstig ziek; ze moest op een ledikant voor het raam liggen. Op een dag kwam de tijding, dat Elizabeth, die op Rilland woonde, bloed had opgegeven. Per auto zijn ze toen - Boone's vrouw ook - naar Rilland gegaan. O, die ontmoeting van een zieke moeder en een zieke dochter moet wat geweest zijn, toen de dochter wenend om de hals van haar moeder viel.

Elizabeth sukkelde en bleef sukkelen. Het ging al maar achteruit. Ook de dominee werd ziek. Toen de dokter hem onderzocht, vroeg hij of hij met het een of ander zat. Hierop antwoordde de dominee dat hij niet onder God kon komen met zijn dochter, die straks sterven zou. Hij kon voor God niet bukken. Langzamerhand is het veranderd, zodat hij haar nog voor haar dood kon afstaan.

Op een zaterdagavond is ze overleden. Opzettelijk is haar overlijden aan de dominee niet bekendgemaakt voor de maandag, omdat hij zondags te Sint Philipsland preken moest. Toch voelde hij het die dag wel. In zijn gemeente zei hij op die dag: 'Ja, gemeente, ik sta hier de hele dag te preken en wie weet, misschien ligt mijn dochter op haar dode rug.' Veertien dagen daarvoor was het enigst kind van Elizabeth, een meisje van vijf maanden oud, gestorven. Onder een grote mensenmenigte heeft haar vader te Rilland de begrafenis geleid en op het graf gezegd, dat hij vrij was van haar bloed.

Het jaar 1924 was opnieuw voor het gezin Boone een jaar van bezoeking. Hun zoon **Laurus** lag met zware tyfuskoortsen die hem bijna ten grave sleepten. Gelukkig, hij herstelde. Toen op een morgen hun dochter Pieternella in de Bijbel las uit de profeet Jesaja: 'Om dit alles keert zich Zijn toorn niet af, maar Zijn hand is nog uitgestrekt',

grepen die woorden Boone's vrouw zo aan, dat ze zei: 'Nog zijn we er niet, we zullen nog meer kinderen moeten missen, nog zal het zwaard van ons huis niet wijken.'

Het bleek helaas ook zo te zijn, want veertien dagen later werd hun 42-jarige zoon **Liza** zwaar ziek thuisgebracht. Dit ziekbed zou zijn sterfbed worden. Eliza, geboren op 25 juli 1881 te Schore, was smid en gehuwd met Maria Romeinsen. Zij hadden één zoon.

In die tijd dacht men overal ook dat de dominee spoedig sterven zou. Hij dacht het trouwens zelf ook. Hij kreeg zoveel van de liefde Gods te ervaren, acht dagen aaneen, dat men dacht dat dit zo niet vol te houden was. Het gebeurde te Bolnes, dat de liefde Gods zo in zijn hart afdaalde, dat het spreken hem onmogelijk werd en hij moest eindigen, vreemde dat zijn lichaam het niet meer dragen kon. Toen hij zondags in zijn gemeente sprak, daalde de liefde Gods opnieuw af. Wie van de mensen die daarbij tegenwoordig zijn geweest, zullen het ooit kunnen vergeten, hoe hun dienaar daar stond, met de handen omhoog, en niets voort kon brengen dan: *'O God, Heere Jezus, ik heb U zo lief, o, ik heb U zo lief.'*

Het was niet te verwonderen dat zijn vrouw zei tegen de vrouw van haar zieker wordende zoon Liza: 'Nu denk ik dat we beiden weduwe worden.' Acht volle dagen mocht hij delen in die volle ruimte. Hij at noch dronk. Een doodse stilte heerste er in de pastorie. Een kleinkind dat altijd met haar opa bezig was, was zo onder de indruk dat ze evenmin sprak. Het eten ging van de tafel zoals het erop kwam. 'Ik heb eens gevoeld', zei de dominee, 'dat de mens de toorn Gods niet dragen kan, maar evenmin de liefde Gods.' Hij bad God of Hij die uitstorting beperken wou, want dat zijn lichaam eronder leed.

Op zondagmiddag 13 januari 1924 even vóór twee uur blies Liza de laatste adem uit. De dominee stond juist gereed om naar de kerk te gaan toen de doodsmare hem bereikte.

Hij voelde zich verplicht om toch naar de kerke te gaan, omdat op die middag de Heilige Doop bediend moest worden en de ouders met de kinderen aanwezig waren. Hij kwam de kerk binnen, beklom de kansel en maakte zijn gemeente bekend dat Liza was overleden en dat hij na afloop van het dopen der kinderen met gebed besluiten zou. Toen hij de kinderen gedoopt had, besteed hij opnieuw de kansel om zijn hart voor God uit te storten. O, dat moet indrukwekkend geweest zijn, toen dat bloedend vaderhart zich uitstortte in gebed. Bijna alle mensen zaten te schreien. De rouw lag over de gehele gemeente uitgespreid. Zo eindigde deze rustdag en in de pastorie beweende men de vijfde dode, die van het ouderhart was gescheurd.

Een nieuwe smartelijke weg brak aan. De vrouw van ds. Boone werd op het ziekbed gebracht, nabij de dood. Tijden lag ze daar op haar ziekbed aan de rand van het graf. Op het ernstigste van haar ziekte (een nierziekte) was ze bijna onherkenbaar, een geraamte gelijk. O, wat hebben ze daarmee afgetobd, zowel de dominee als de twee kinderen, Gommerina en Pietje. Alles stelden ze in het werk om het lijden en de pijn te verzachten, maar wie vermog de dood te keren? Nee, dat is geen mensenwerk, maar Gods werk. O, hoe dikwijls dacht de dominee als hij hier of daar spreken moest, dat de doodstijf ding hem bereiken zou. Zo kwam het hoogtepunt van haar ziekte. Ze zei tegen de dokter: 'Dokter, dat zal sterven worden.'

Hij zei: 'Nu, u zegt het en ik denk het.'

Op een dag was ze zo nabij de dood, dat de dokter haar polsslag niet meer voelde. Hij verzekerde dat het kort meer duren kon. Iedereen dacht dat het einde genaderd was. Ze nam afscheid van haar kinderen en kuste ze allen, met de gedachte dat het voor de laatste keer zou zijn.

O, dat moet wat geweest zijn, afscheid te moeten nemen van haar, die altijd haar kinderen zo goed verzorgd had, die ook zoveel had meegemaakt. Ze had ook zulke diepe wegen moeten doormaken, in armoede en broodgebrek, door smaad en laster heen.

Toen ze afscheid van haar kinderen had genomen, wilde ze ook afscheid gaan nemen van haar man, van hem, met wie ze zoveel lief en leed samen gedragen had. Wie zal die woorden ooit vergeten, die ze sprak: 'Vader, ik dank u voor al de liefde me bewezen; u bent altijd goed voor me geweest, maar de genade hebt u me niet kunnen geven.'

Nee, nog wilde dominee geen afscheid van haar nemen. Hij ging naar zijn studeerkamer en daar boog hij zijn knieën voor zijn God en Koning. Hij had Zijn knecht zo menigmaal redding en uitkomst gegeven en terwijl hij daar de Heere aanliep als een waterstroom, daalde de vrede Gods, die alle verstand te boven gaat, in zijn hart af en kwam de Heere hem voor met de woorden uit Psalm 50:9: 'Ik zal uit uw huis geen var nemen, noch bokken uit uw kooien.'

Toen kreeg hij de Heere te geloven en was er vast van overtuigd dat God haar herstellen zou. Hij begaf zich naar zijn vrouw terwijl de kinderen rond haar stonden geschaard, en zei: 'Moedertje, nu heb ik een goede boodschap, je zult niet sterven.'

De dokter nam de dominee mee en zei: 'Dominee, paai haar nu niet langer, want ze moet sterven.'

De dominee antwoordde: 'Nee, dokter, ze zal niet sterven. God Zelf heeft het me gezegd en Die geloof ik meer dan u.'

En de volgende dag zat ze op een stoel voor het raam. Nee, die God, Die eertijds zulke grote wonderen wrocht, is nog niet dood! De dokter, die de volgende dag kwam, stond verbaasd en erkende dat het zijn praktijk te boven ging, waarop de dominee antwoordde: 'Ja, dokter, het gaat ook mijn praktijk te boven, maar niet Gods praktijk.' Vanaf die dag is ze gaan herstellen.

Zes kinderen: Marinus, Geertruida, Jakobus, Gommerina, Laurus Pieter en Pieterella Laurina hebben hun ouders overleefd.

De Heere heeft bevestigd hetgeen ds. Boone na het sterven van het laatste kind in het hart kwam, dat in zijn leven niet één van zijn kinderen meer zou worden weggenomen.

Kinderen van ds. Boone:

Marinus (1879-1960)

geh. met Francina Roozendaal Schoenmaker te Bruinisse

Eliza (1881-1924)

geh. met Maria Romeinsen Smid te Sint Philipsland

Geertruida (1885-1886) en Laurus (1890-1893) overleden op zeer jonge leeftijd

Geertruida (1887-1937)

geh. met Pieter van Dijke

geh. (2e keer) met Pieter de Dreu

Jacobus (1891-1976)

geh. met Adriana C. le Duc geh. met Abraham Verwijs

Laurina (1893-1918)

Elizabeth (1895-1920)

geh. met Marinus J. Everaers verpleegster

Gommerina (1897-1977)

Laurus Pieter (1901-1978)

geh. met Christiaan M. Meijer geh. met Maatje Verwijs

o.a. slager te Sint Philipsland

Pieterella Laurina (1904-1944) geh. met Cornelis M. Neele

Beiden, zowel ds. Boone als zijn vrouw, hadden bijzondere liefde voor hun kinderen, hoewel er onder waren van wie ze veel verdriet hadden. O, hoe kon hij zijn kinderen vermanen bij allerlei gelegenheden. Zo is het ook gebeurd, toen hij zijn jongste kind, zijn dochter Pietje, van

wie hij bijzonder veel hield, bevestigde als lidmate der gemeente, dat hij haar kwam te wijzen op wat het zijn zou als ze eenmaal voor Gods rechterstoel zou moeten verschijnen, en als ze eens onder al de gebeden van haar vader verloren moest gaan. Is het wonder, dat ze, vooral daar ze erg teer was, 's middags na afloop van de preek naar bed moest en het uitschreide over al hetgeen haar was gezegd?

Uitreddingen

Hoe dikwijls heeft ds. Boone reeds op aarde de barmhartigheden des Heeren gezien, vanwege de vele uitreddingen hem geschonken. Nee, dat is geen vrucht die op onze akker groeit, om als we niets meer hebben, blijmoedig de toekomst in te blikken. Hij heeft het meegemaakt, dat hij zijn laatste twee kwartjes in een koude winternacht ging brengen naar een arm kind Gods. Hij moest het doen met deze woorden: 'De Meester is daar en Hij roept u.'

Maar hoe heeft God het in zijn later leven beloond! Het is wel gebeurd, in de eerste huwelijksjaren, dat hun armoede zo groot was, dat ze niet naar de winkel konden om te betalen. Maar wat geschiedde er? Er werd hun veertig gulden bezorgd van iemand die ze niet kenden. Toen hebben vader, moeder en de kinderen het uitgeschreid over de liefde Gods en zijn ze in verwondering bijna weggesmolten.

Ook toen mevrouw Boone zo ernstig ziek was, hebben de mensen er blijk van gegeven dat ze meeleefden, want door twee onbekende personen werd hun in één week elfhonderd gulden bezorgd.

De God van Israël, Die aan Elia door de raven brood liet brengen, is nog niet dood. Hij heeft Zijn kinderen beloofd, dat hun brood zeker en hun water gewis zal zijn. De Heere heeft hen zevenvoudig beloond. Want dat mag gezegd worden, dat ze veel aan arme mensen hebben weggegeven. Laat die mensen maar eens spreken! Jammer was het dat er tal van mensen waren, die van hun goedheid misbruik maakten. Hoe dikwijls hebben we het gehoord als de dominee bad en hij eens bij zijn afkomst bepaald werd, dat hij zei: 'Wie ben ik, Heere HEERE, en wat is mijn huis, dat Gij mij tot hiertoe gebracht hebt?'

Ook was het een waarheid wat hij nogal eens zei: 'We waren vroeger veel dankbaarder voor één kwartje dan nu voor vijftwintig gulden. Maar in de schrale tijden of de tijden toen het mager was voor het lichaam, was het vet voor de ziel en nu het vet is voor het lichaam, is het mager voor de ziel.'

Zoals te begrijpen is, had hij over zijn inkomsten op het laatst van zijn leven niet te klagen, temeer omdat hij alleen leraar was voor al de gemeenten. Daar kwam nog bij, dat men hem algemeen zeer beminde. Er waren er genoeg die hem verafgoedden, ofschoon hij zich dat nooit heeft laten aanleunen. Ook in zijn gemeente was hij zeer bemind en geliefd. Altijd sprak men met veel eerbied en hoogachting over hem, zelfs mensen van de Hervormde Kerk.

Een herder in de gemeente

De omgang met ds. Boone kon men over het algemeen hartelijk noemen; de meeste mensen achtten hem zeer hoog. Dat kwam in verschillende zaken uit. Veel mensen die ziek waren bijvoorbeeld, raadpleegden eerst de dominee wat ze doen moesten, naar de dokter gaan, ja of nee. Waren er ernstig zieke mensen en droeg hij ze in de kerk op, terwijl hij niet erg vlot voor hen bidden kon, dan schatten de mensen het kwijt, want dan zeiden ze, dat de dominee er niet meer voor kon bidden. Was het omgekeerd, dan schepten ze moed. De meeste tijd kwam het echt zo uit ook.

Ik denk hier nog aan een gebeurtenis in zijn eigen gemeente, waarover men zeer veel gesproken heeft. Er lag een man zeer ernstig ziek, lijdend onder zware koorts. Op een zondagmiddag kreeg de dominee zijn hart eens uit te storten voor die man, terwijl de koorts hevig was. En zie, wat gebeurde er? Nauwelijks had de dominee 'amen' gezegd of de koorts week. Zonder dat de man het wist, zei hij, daar hij het gevoelde: 'De dominee bidt voor me.'

Is het wonder dat men hem zo liefhad? Iets dergelijks had er met een vrouw in zijn gemeente plaats. Deze vrouw, die een kind verwachtte, was aan de schoonmaak. Toen ze boven op een stoel stond, begon de stoel te wankelen en viel ze op de rand van een hard voorwerp, met het gevolg dat een ontijdige bevalling op gang kwam. Een professor die erbij werd geroepen, zag de toestand hopeloos in. De dominee ging echter naar zijn studeerkamer en droeg de vrouw op aan de troon der genade. Hij kreeg zo sterk te geloven dat de vrouw, ondanks haar hopeloze toestand, herstellen zou, dat hij naar haar toe ging en tegen haar zei, dat zij niet sterven zou, maar dat haar kindje misschien niet zou blijven leven. En wat leerde de uitkomst? De volgende morgen werd op de pastorie de tijding gebracht, dat de moeder bevallen was en het goed maakte, maar het kindje was gestorven.

Eens moest een man naar het ziekenhuis te Bergen op Zoom, om geopereerd te worden. Op een morgen zou de operatie plaatsvinden. Om ongeveer twaalf uur begaf de dominee zich naar de familie en zei, dat de operatie goed geslaagd was, wat zo'n indruk op die mensen maakte, dat er een meisje bewusteloos neerviel.

De dokter zei: 'Het bestaat niet dat de dominee dat kan weten, want ik heb zo-even het telegram pas ontvangen, dat de operatie goed gelukt is.' De dominee echter zei, dat hij ook een telegram had gehad, namelijk een telegram van Boven.

Moest iedereen dan geen eerbied voor hem hebben? Waar hoor je in onze diepbedroefde tijden nog zulke voorvallen? Hij wist beslag te leggen in zijn gemeente. Niet dat de leden in zijn gemeente beter waren dan op andere plaatsen, maar bekijk Sint Philipsland eens op het gebied van de kleding? Ze durfden het niet te wagen om bijvoorbeeld met gekleurde kousen in de kerk te komen, want ze wisten wel dat het dan niet goed zou aflopen. O, hoe dikwijls heeft hij het uitgeroepen, dat God de hoogmoed zou bezoeken en dat Zijn oordelen aanstaande waren. Nu doet Hij de aarde beven en tal van andere gerichten meer, maar wat zal het zijn als God het vlees eens aan zal tasten? Ds. Boone zag het wel dat de goddeloosheid toenam, zowel bij hoog als laag, zowel bij koning als onderdanen, zowel op kerkelijk als politiek gebied.

Op het laatstgenoemde terrein begaf hij zich echter niet veel. Trouwens, zijn tijd werd door andere zaken geheel in beslag genomen. Tweemaal heeft hij een brief geschreven aan de koningin, gedurende de grote oorlog van 1914-'18. De eerste keer zat hij er danig mee in het nauw, omdat het toch een hooggeplaatst mens is. Enige tijd nadat hij de brief verzonden had, kreeg hij een eigenhandig geschreven brief van de koningin

terug, waarin ze schreef, dat ze behoefte gevoelde aan zijn gebed. De tweede keer maakte hij er zich in 't geheel niet zenuwachtig over en nu was het opmerkelijk, dat hij een brief terugkreeg, die niet door haarzelf geschreven was, maar door haar secretaris. Ik herhaal, overigens bemoeide hij zich niet veel met de politiek. Men moge dit enigszins betreuren, maar hij gevoelde er zich niet thuis. Hij zei altijd: 'Ik ben maar voor één ding vatbaar.'

Nog enige voorvallen uit zijn gemeente willen wij meedelen, die het vermelden wel waard zijn.

De vrouw van een diaken was ernstig ziek, zo ernstig, dat het spreken haar verboden werd.

Toen de dominee haar ging bezoeken, kwam hij juist de dokter tegen, die hem zei dat de vrouw eraan zou sterven, waarop de dominee antwoordde, dat ze niet zou sterven. Toen hij bij haar kwam, zei de dominee tegen haar man, dat God hem had geopenbaard dat ze van dit ziekbed zou opstaan. 't Is te begrijpen dat de mensen, die ieder ogenblik de dood verwachtten, verwonderd zaten te kijken. Het kwam echter uit en de vrouw bleef in leven. Is het niet te begrijpen dat zulke mensen voortaan alles van zo'n predikant geloofden en hem bijna afgodisch vereerden?

Het is gebeurd, dat geheel vreemde mensen een kind naar zijn naam noemden. O ja, we weten het allen bij eigen ervaren, van Gods volk verwachten we alles. Daar moeten we eerbied voor hebben. Hoe blij kan het een ernstige zieke aandoen als er van Gods volk voor gebeden wordt. In hun nabijheid gevoelen we ons de meeste tijd veilig.

Het tweede voorval was tijdens een ontzaglijk hevig onweer. Heel de lucht leek één vuurmassa; het donderen deed ieder mens van schrik ineenkrimpen. 't Leek of de jongste dag was aangebroken. De vuurslangen kronkelden ijzingwekkend door het luchtruim en de donderslagen dreigden alles en allen te verpletteren. En terwijl daar vrouw en kinderen zich voor dat ontzaglijke toneel verscholen, liep de dominee met blijmoedig gelaat de kamer heen en weer: 'Dat is nu de stem van mijn Koning.' En terwijl het noodweer bulderde, klonk het geroep: 'Brand, brand!' Direct begaf de dominee zich naar buiten, het zijne en de zijnen veilig onder Gods bescherming wetend. Er waren mensen die bijna verwilderd op de dominee kwamen toelopen, terwijl ze riepen: 'Dominee, vergaat de wereld?'

Het noodweer was nauwelijks een weinig over, of daar stond de dominee boven op de dijk, ten aanhore van bijna heel het dorp, te preken. Ja lezers, een preek boven op de dijk. Een preek over de gerichten Gods en wat het zijn zal als de God des heelals eens komen zal, om te oordelen op de wolken des hemels.

6. Ziekte en overlijden van ds. L. Boone

Vanaf 1907 diende ds. L. Boone alleen als predikant de Oud Gereformeerde Gemeenten. Hij bleef tot zijn overlijden in Sint Philipsland. Heeft hij veel beroepen gehad? Dit aantal was niet zo heel groot omdat de meeste van zijn gemeenten klein waren.

Hij heeft één beroep gehad naar Krabbendijke, drie naar Amerika, twee naar Kampen, één naar Middelburg en één naar Ederveen. Naar Amerika had hij wel gaarne eens gegaan; voor een poosje althans, aangezien daar een dochter van hem woonde. Eens heeft hij de kerkenraad verzocht om een verlof van drie maanden. Dit hebben ze echter geweigerd, omdat ze bevreesd waren dat ze hem in Amerika zouden houden.

Hoewel het kerkverband van ds. Boone uit zo'n twintig gemeenten bestond, preekte hij op achtennegentig verschillende plaatsen.

Bij zijn ambtelijk werk werd ds. Boone wel geholpen door een aantal oefenaars. Dat waren Johannes Vijverberg uit Zierikzee (vanaf 1912), Pieter Beekman uit Bruinisse (vanaf 1922), Evert Jan Ariesen uit Overberg (vanaf 1924), Pieter Kolijn uit Oostburg (vanaf 1925) en Willem Huibrecht Blaak uit Goudswaard (vanaf 1930).

Op 17 maart 1929 hield ds. Boone een herdenkingspreek naar aanleiding van zijn 50-jarige echtvereniging en 40-jarige ambtsbediening. Daarin geeft hij een aantal gebeurtenissen uit zijn leven weer. Hij was toen 68 jaar.

Twee jaar later, op 25 januari 1931 overleed zijn echtgenote Pieterella Roozendaal in de leeftijd van 71 jaar.

Bevestiging van W. H. Blaak als opvolger

Het was in het laatst van de maand juli 1934 dat ds. Boone van een van zijn reizen per auto werd thuisgebracht, wegens een ernstige blaasontsteking. Nog dezelfde avond bezochten wij hem. De dokter, die hem het water had afgetapt, meende, dat nu wel beterschap zou intreden. Zijn gebrek bleef hem echter voortdurend bij en de zo-even genoemde handeling moest geregeld plaatshebben.

Elke avond kwam de dichtst bijwonende ouderling hem bezoeken, omdat hij enige weken het bed moest houden.

In de gesprekken die gevoerd werden, mocht hij wel eens opkomen uit de werkzaamheden die hij had, tussen de Heere en zijn ziel, met betrekking tot zijn gemeenten. Vaak sprak hij: 'Als leraar heb ik alle werk gedaan, maar ik heb nog nooit een dominee bevestigd.' Zijn uitzien was dat dit nog eens vervuld mocht worden, éér hij zou sterven. Daar sprak hij veel over, gelovende dat de Heere Zijn lerend ouderling, W.H. Blaak, daartoe zou uitstoten, waarbij hem de waarheid voorkwam: 'Elisa zult gij zalven in uw plaats.'

Zijn gezondheid ging langzaam maar zeker achteruit, zodat niet anders werd gedacht, dan dat het einde nabij was. 's Morgens en 's avonds bezochten wij hem en wij zagen hem met zorg aan. Wanneer we dan met hem spraken en zeiden: 'O, dominee, we vrezen dat u de reis kort zult maken', dan antwoordde hij: 'Mijn werk is nog niet ten einde; er ligt nog één werk voor mij te doen, om nog een opvolger als leraar te bevestigen, en wel broeder Blaak.'

Elke keer als broeder Blaak hem bezocht en de dominee sprak hem daarover aan, zei deze: 'Geduld, dominee, ik kan het met het uwe niet doen en mijn uitzien in dezen is van de Heere, welke weg Hij daarin gaan zal.'

Na twee vergaderingen, waarbij ds. Boone wegens zwakte niet kon tegenwoordig zijn, vroeg hij op 16 augustus 1934 in bijzijn van de ouderlingen zijn emeritaat aan en verklaarde daarbij, dat zijn verzuchting was, om broeder Blaak nog als opvolger te mogen bevestigen, al was het van zijn bed.

Die dag, 16 augustus, werd de grote vergadering gehouden, vertegenwoordigd door ongeveer twintig gemeenten, nu zonder leraar en voorzitter. Zo werd dan deze vergadering geopend door broeder Blaak, die zich verwijderde toen de bespreking over een te beroepen leraar ging. De leiding werd overgedragen aan een ouderling uit Sint Philipsland.

Het mocht een dag zijn van vrede en eensgezindheid; door bijna elke gemeente werd de wens geuit, broeder Blaak als opvolger van ds. Boone de kansel te mogen zien beklimmen.

Na beëindiging van deze vergadering keerde een ieder in vrede tot het zijne weer, en zo stonden wij 's avonds bij de oude predikant, wiens eerste vraag was: 'Hoe is het vandaag gegaan?'

Toen hij het antwoord vernomen had, straalde zijn gezicht van blijdschap. Hij deelde ons mee, hoe hij in zijn hart was aangevallen, hoe moeilijk hij het de gehele dag had gehad, daar men hem vanbinnen wijsmaakte: nu is het grote vergadering, en die zal in de grootste wanorde uit elkaar gaan. Dat is nu de vrucht van uw leven; het is alles niets geweest, alles van uzelf en maar een opwelling van uzelf.

Nu hij het tegendeel mocht horen, weende hij en zei: 'Heere, ik dank U, wat bent U nog goed, het niet over te geven.' Wat mocht hij daar een ogenblik groot op zien.

Daarop volgde weer spoedig een mansledenvergadering (waarbij, als alle lidmaten zouden opkomen, ruim tweehonderd leden vergaderd zouden zijn), om een keuze te doen en een beroep uit te brengen op broeder Blaak.

De leiding van de vergadering werd weer een ouderling opgedragen, want, hoe gaarne ds. Boone zelf wilde meegaan, de dokter had het hem ten stelligste ontraden. Toen wij naar de vergadering gingen, zei hij: 'Nu, broeders, ik hoop dat de Heere met u gaat; dat is beter, dan dat ik er bij ben.'

Het mocht een vergadering zijn, waar beslag lag, waar nog monden werden gestopt van hen die de vrede en het welzijn van Sion niet zoeken. Tot grote vreugde van ds. Boone mocht hij daar de verzuchtingen van zijn ziekbed vervuld zien en mocht er een opvolger worden geschonken om de gemeente te dienen.

Na die tijd kwam er enige verademing in zijn ziekte; hij mocht eens in de kamer komen, zelfs met mooi weer in het zonnetje op de Voorstraat. Ook is het nog gebeurd, dat hij, terwijl hij op een stoel in de kerk zat, onder het gehoor mocht komen van broeder Blaak.

Langzamerhand trad enige beterschap in en werd de datum bepaald, waarop hij D.V. broeder Blaak als leraar zou bevestigen, en wel op 12 september 1934 's middags. 's Avonds zou dan, indien het de weg des Heeren mocht zijn, bij Wie al onze paden zijn, de intrede van de nieuwe leraar plaatsvinden.

Onder vele worstelingen in het gebed van broeder Blaak aan de troon der genade, of het wel de weg en de gunst Gods was, tot dit werk verwaardigd te worden, mocht hij bediend worden uit Gods lieve Woord, en wel uit 1 Korinthe 9:16: 'Want indien ik het Evangelie verkondig, het is mij geen roem; want de nood is mij opgelegd. En wee mij, indien ik het Evangelie niet verkondig!'

Zo was 12 september aangebroken. Ds. Boone was zo goed gesteld in zijn lichaam,

dat hij er niet van geschud is geworden. In zijn grootste lichaamsszwakte had hij toch altijd mogen geloven, nog een opvolger in zijn plaats te zullen bevestigen.

Uit alle oorden van het land waren kerkenraden en vrienden in het kerkgebouw aanwezig, zodat de kerk tot de uiterste hoeken gevuld was.

's Middags om twee uur verscheen de oude dienstknecht in zijn ambtsgewaad, en de nieuwe leraar eveneens in ambtskleding, hetgeen hem door de oude leraar was aangetrokken.

Voor de laatste maal beklom ds. Boone de kansel, om alzo zijn lieve gemeente voor de laatste maal toe te spreken. Na de zegen te hebben uitgesproken, deed hij een hartroerend gebed en mocht hij die werkzaamheden, waarop hij immer hoop had gehad, vervullen, namelijk zijn (door hem vaak zo genoemd) zielsvriend Blaak bevestigen als wettig predikant.

's Avonds mocht hij, op een stoel in de kerk gezeten, bij de intrede tegenwoordig zijn, alles zonder hinder voor zijn lichaam. Dit mag een wonder van de Heere genoemd worden, want kort daarop is hij weer bedlegerig geworden, vaak onder veel smart en pijn.

De laatste maanden

Vele bezoeken zijn bij hem afgelegd vanuit alle gemeenten. Voor iedere bezoeker had hij nog een woord van afscheid.

Elke zaterdag kwamen wij als kerkenraad aan zijn ziekbed, waarbij dan door ons samen werd gezongen en met dankgebed geëindigd. Onderscheidene tijden moest hij doormaken van licht en donker. Toen ik eens bij hem kwam, lag hij met zijn aangezicht naar de wand gekeerd en was hij zielsbedroefd. Wij vroegen hem: 'Hoe gaat het, dominee?'

'Och', zei hij, 't is zo bang, zo donker, zo betwist, zo bestreden!' Terwijl hij daar zo lag en er een ouderling op hem neerzag, zei deze: 'Och, dominee, nog een ogenblikje, en het zal nooit meer donker voor u wezen, maar eeuwig licht; nooit meer benauwd, maar eeuwig blij, in de vreugde uws Heeren!'

Hierop richtte hij zich op en zei: 'Vriend, ik heb er toch hoop op, daar te mogen komen', waarbij hij een ogenblik hemelsgezind mocht opkomen, in hetgeen Gods kinderen daar genieten zullen. Dit gaf hem zulk een verruiming in zijn hart, dat hij die nacht en de daaropvolgende dag nog de blijdschap ervan in zijn ziel mocht ontwaren en genieten.

Zijn geboortedag was 1 november. 's Avonds zat hij op zijn stoel in de kamer; rondom hem heel de kerkenraad en vele vrienden. Het gezelschap werd gesticht door zijn mededelingen, wat de Heere voor hem geweest was, waarin hij met dankzegging mocht eindigen.

Veel pijn en smart heeft hij uit moeten staan, eer hij verlost is geworden, waarbij hij liefderijk door zijn dochters werd verpleegd. Hij mocht het in lijdzaamheid dragen en achtte het een voorrecht, dat hem zoveel hulp geschonken werd.

Aandoenlijk was het, toen op een keer een kerkenraad van een van zijn lieve gemeenten bij hem was, waarbij ook de vrouw, bij wie hij meer dan dertig jaar zijn logeeradres vond als hij in die plaats was. O, dat afscheid nemen van elkaar, dat opdragen aan de troon der genade, onder scheiden en wenen... 'en gij zult mijn aangezicht niet meer zien.'

Zo mocht het voor de laatste maal nog Nieuwjaar voor hem worden. Hij had die nacht nogal mogen rusten. Reeds vroeg waren we aan zijn legerstede, onder het besef, dat het voor de laatste maal Nieuwjaar zou zijn.

Meestal verlangde hij om ontbonden te zijn en met Christus te zijn, dat was hem zeer verre het beste. Wel was hij zeer met medelijden vervuld over zijn jongste dochter, die hij als wees zou achterlaten. Op 12 januari kwamen wij bij hem, en hij gevoelde zo'n verruiming in zijn hart en zo'n liefdesuitlating van de Heere in zijn ziel, dat hij verwachtte heen te gaan en dat de grote poorten voor hem zouden ontsloten worden, om in te gaan in die eeuwige rust, die er overblijft voor Gods lieve en verdrukte volk, om zo zijn ziel over te geven in de handen van de gezegende Borg en Middelaar Jezus Christus.

De voorsmaken van het hemels, zalig leven mocht hij proeven. Maar nog enige maanden moest hij in dit Mesech verblijven, voordat de tijd zijner ontbinding kwam.

Het sterven

Op donderdagmorgen 25 april kwamen wij bij hem. Hij was blij dat hij nog had mogen rusten en dat de Heere zijn pijnen en smarten nog kwam lenigen. Toen wij van hem heengingen, wuifde hij ons na uit de slaapkamer, voor de laatste maal, want nooit zouden wij zijn stem meer horen of zijn handdruk gevoelen.

Die dag namen zijn lichaamskrachten sterk af en werd het gebouw zo gesloopt, dat wij zagen dat zijn einde naderde. Rondom zijn legerstede stonden zijn kinderen.

Enige uren voor zijn sterven ontwaarde zijn jongste dochter, dat haar vader nog een laatste aanval van de vorst der duisternis te verduren had, waarbij de oude dienstknecht met gevouwen handen lag en zijn ogen naar boven gericht, tot Hem, Die duivel en hel aan Zijn gezegende voeten heeft onderworpen.

Daarna is hij rustig gaan liggen. Als kerkenraad stonden we vanaf zeven uur bij hem. Om half negen zagen wij dat hij de laatste adem uitblies.

Zacht en kalm heeft ds. Boone het tijdelijke met het eeuwige verwisseld, om opgenomen te worden in de eeuwige heerlijkheid. *'Zalig zijn de doden, die in den Heere sterven, van nu aan. Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten mogen van hun arbeid; en hun werken volgen met hen.'*

7. De begrafenis

In het anders zo rustige plaatsje Sint Philipsland was het dinsdagmorgen 30 april 1935 reeds vroeg een ongekende en ongewone drukte. Auto's en bussen reden af en aan met vrienden uit alle oorden des lands. Reeds een uur tevoren schaarden zich honderdtallen voor het kerkgebouw der Oud Gereformeerde Gemeente, waar de lijkdienst zou worden gehouden. Een opeengepakte mensenmassa drong zich allengskens het kerkgebouw binnen, dat, hoewel het slechts zevenhonderd personen kon bevatten, thans wel bijna het dubbele aantal in zich borg.

Voor in de kerk zaten de familieleden onder de kansel, kerkenraden van vele gemeenten, burgemeester en wethouders en meerdere genodigden.

Lijkrede door ds. W.H. Blaak⁴

Het was ongeveer een kwartier over tijd toen ds. W.H. Blaak de kansel beklom.

Vooraf gaf de heer J.C. van Harmelen, ouderling van de Oud Gereformeerde Gemeente te Den Haag de gemeente op te zingen Psalm 68:2, naar de berijming van Datheen, en las 2 Timotheüs 4.

In een hartroerend gebed ging ds. Blaak daarna de gemeente voor. Hij liet zingen Psalm 89:19 en sprak als volgt:

Geliefde toehoorders,

Het was ons oogmerk om in dit morgenuur een ogenblik stil te staan bij het uiteinde naar de eeuwigheid, bij wat nodig zal zijn op weg en reize; en wel bij wat wij hebben horen voorlezen van die lieve knecht Paulus, die op het einde onder grote, onder vele en zware wederwaardigheden en bestrijdingen kwam. En hij mag getuigen, wat wij in onze tekst, 2 Timotheüs 4:7, vinden opgetekend:

Ik heb den goeden strijd gestreden, ik heb den loop geëindigd, ik heb het geloof behouden.

Het is een voortreffelijke knecht, geliefden, die twee zaken mag komen verkondigen, wat al dat lieve volk van God nooit begrijpen kan, en wat zij hier op aarde zullen leren, namelijk uit welke grote nood zij bij voortdurendheid door dat lieve Wezen verlost moeten worden. Zij zullen hier op aarde tussen wieg en graf leren wat het wezen zal om een zalig einde te mogen bereiken.

Die lieve knecht heeft zo menigmaal uitgedrukt een woord dat wij ook hier van hem lezen, en dat is het woordje 'ik'. Maar wij mogen wel getuigen: er ligt in het woord van de apostel een glans op 'ik' en 'mij'. En als wij vragen: wat is die glans?

Wel geliefden, het is zo'n bevoorrecht mens geweest dat hij met grote genade een klein mens bleef en met sterke genade een zwak mens is gebleven en daarom heeft hij zijn 'ik' ernaast gesteld. Hij zegt 'ik, de grootste der zondaren en de minste der heiligen.' Als wij dan die plek in mogen nemen door genade, dan hebben wij de voortreffelijkste plek om 'ik, de minste der heiligen' en 'ik, de grootste der zondaren' voor God te mogen wezen. Dat is profijtelijk voor eigen ziel, profijtelijk voor onze medemens en wij mogen wel zeggen, dat zij aangenaam zijn voor God. De Heere heeft gezegd: 'Op dezen zal Ik zien, op den arme en verslagene van geest.' Wat is het groot als wij dat plekje in mogen nemen: 'Ik, de minste der heiligen en ik, de grootste

⁴ BLAAK, DS. W.H. De Goede Strijd gestreden. Lijkreden bij het afsterven van Ds. L. Boone. Nieuw Beijerland, Van der Tol. 1935. Verslag en toespraken van de begrafenis.

der zondaren.' Wij durven vrij te zeggen: het zijn degenen die op aarde sieraden bevonden worden.

En geliefden, als hij hier die drie 'ikken' komt uit te drukken: 'Ik heb den goeden strijd gestreden, ik heb den loop geëindigd, ik heb het geloof behouden', is dat nu geen hoogmoed van de apostel Paulus of - laten wij het anders uitdrukken - iets zelfverheffends? Laat ons dat niet denken, en waarom niet? Wel, wat wij door het geloof beleven, dat kan toch nooit zichzelf bedoelen. Door het geloof gaat hij eruit en door het geloof valt hij erbuiten, om er juist aan de zijde van God in te vallen.

U kunt zo merken, gemeente, dat het werk van God een heilgeheim is voor ons begrip, voor onze bevatting, wat die grote Middelaar Gods toch heeft gezegd: 'Ik dank U, Vader, Heere des hemels en der aarde, dat Gij deze dingen voor de wijzen en verstandigen verborgen hebt en hebt dezelve den kinderkens geopenbaard.' En geliefden, als Paulus nu zegt: 'Ik heb den goede strijd gestreden', dan zegt hij niet: ik heb de strijd gestreden, maar hij getuigt: *ik heb de goede strijd gestreden*. Laat ons bedenken dat er menige strijd gevoerd kan worden, maar hier kan getuigd worden: ik heb de goede strijd gestreden. Een strijd zouden wij kunnen voeren hier op aarde, waar geen kroon mee behaald wordt.

Als wij zouden strijden voor een groot gedeelte van het aardrijk om het in ons bezit te krijgen, en wij zouden dat bereiken, dan zal daar toch geen kroon aan verbonden wezen, zoals wij zo-even van die lieve knecht hebben vernomen. Daar zal eenmaal een ogenblik aanbreken dat wij zullen moeten loslaten, waarvan wij losgelaten zullen worden. Zie, wij zouden een strijd kunnen voeren, tegenovergesteld aan wat die lieve knecht bedoelde. Een strijd om grootheid, om menigte, om voornaamheid, en al zouden wij dat bereiken, het is maar een arm deel, want het zal spoedig verdwijnen, dat zullen wij kwijtraken.

Wij hoorden toen wij bij onze lieve leraar stonden, wat u ook menig keer uit zijn eigen mond hebt horen uitdrukken en wat wij van harte geloven: dat hij door ontdekkende en ontblotende genade dit had mogen leren kennen, dat hij zei: 'Wat loopt het toch laag af.' En dan kon hij nog wel eens een woordje spreken uit de ware kennisneming des harten. Als wij daarbij stonden, moesten wij zeggen: dan liggen gaven stil, de kennis stil, wetenschap al stil. Dan mogen wij wel eens zeggen: 'Heere, een voorrecht, alles vermindert, maar dat werk dat Gij erin gelegd hebt, vermindert niet.'

Nee geliefden, dat zal toenemen. Want wij lezen in Job: 'Uw beginsel zal wel gering zijn, maar uw laatste zal zeer vermeerderd worden.' Dus hangt ons geen kroon aan. Want wij kunnen leraar zijn, ouderling wezen of goed bekeerd wezen, dat kan een vorm zijn. Dan zeg ik: 'Och geliefden, dat kan ons in een strijd voeren.'

Jammerlijk dat wij zo voornaam moeten worden op de aarde. Dat wij het plekje eens innamen dat die lieve knecht Paulus heeft ingenomen en dat wij konden zeggen: 'Ik heb den goede strijd gestreden.'

En dan kan er nog een strijd zijn tussen vlees en consciëntie: wat maakt ons de dood en wat maakt ons de eeuwigheid benauwd! Daar kunnen wij een strijd in voeren, maar ook daar is geen kroon aan verbonden. Maar nu dit, wat de Heere Jezus gezegd heeft tegen Zijn discipelen toen zij vroegen: 'Wie kan dan zalig worden?' De Heere Jezus zei: 'Strijdt om in te gaan.'

En geliefden, wij stellen geen maat of geen gewicht, dat laten wij graag aan God over, maar wij geloven toch van harte dat, wanneer wij van God worden aangesproken bij aanvang, er terstond een strijd aan verbonden is en dan noemen wij het wel eens een tweestrijd. Omdat er een tweeledige kennisneming en strijd aan verbonden is op weg en reis naar de eeuwigheid, maar er is geen stand van genade die hier de strijd te

boven komt. Over zijn kindschap is soms veel strijd, zo vanaf de weg van Damaskus tot aan het ogenblik dat Nero zei: 'Ik zal u wel eens verlossen van het lichaam waarin gij gezocht hebt.' De apostel heeft zijn bestrijding gehad. Maar gelukkig, wij weten een goede strijd. O, die betwistingen, het is niet zo gemakkelijk die in en uit te leven. Maar geliefden, er staat zo in Romeinen 8:28: 'En wij weten, dat dengenen die God liefhebben, alle dingen medewerken ten goede, namelijk dengenen die naar Zijn voornemen geroepen zijn.' Dat mag dat lieve volk van achteren wel eens bezien en het mag zeggen: 'Heere, Gij zijt zo goed als Gij sterk zijt. Och, wat is het goed dat Gij mij verdrukt hebt.' Want dan worden zij daardoor geleerd, geleid en onderwezen.

Men hoort wel eens: *Ik kan het niet meer bekijken, maar wilt U het eens bekijken.*

Want er gaat wat om en zij komen inwendig zoveel te zeggen waarvoor hun mond gesloten is. Ik ben zo machteloos daartegenover, want het worden machtelozen voor al hetgeen er tegenover komt en van wie zouden zij betwist worden? Wij zijn allen van God afgefallen en wij zijn de vorst der duisternis toegevallen. Die dienen wij van ganser harte en van ganser ziele. Wij geven ons eraan over, totdat het ogenblik komt aan te breken dat God de Heilige Geest de mens te sterk wordt en zegt: tot hiertoe en niet verder.

Zo was het ook bij Paulus, die in verwoedheid de weg naar Damaskus ging om het arme volk van God te binden en ze in de gevangenis te brengen. En daar kwam God en riep hem aan en zei: 'Saul, Saul, wat vervolgt gij Mij?' Waar Paulus in zijn blindheid nog dacht God welbehaaglijk te wezen, daar kruipt hij thans; hij wordt geroepen als vervolger. Het is groot als wij met het ogenblik bekend mogen worden dat God ons te sterk is geworden en daar liggen zij.

Ja, geliefde toehoorders, daar ligt wat in, van God aangeroepen en van God aangesproken, daar wordt God goed, en nu beroep ik mij op de harten van al Gods lieve volk, dat er wat van geleerd mag hebben. Wij hebben uitgedrukt dat Gods lieve werk een wonderlijk k werk is. Als een veroordeelde van God aangesproken te mogen worden, dan gaan de blinde zielsogen open, dan zegt zo'n ziel: 'O God, wat zijt Gij goed.' Dan is het toch geen wonder als het sterven bij aanvang begint, en dat hij dan bestreden wordt van de vorst der duisternis?

Maar mag ik u waarschuwen: misschien zijn er wel die overtuigd zijn dat, als zij sterven moeten, zij dan met God te doen zullen krijgen. De satan zegt: 'Och, u bent nog jong, als u op uw ziekbed mag komen te liggen en u valt voor God neer, dan zal Hij zeggen dat Hij een vergevend God is.'

Maar geliefden, laat ons bedenken dat, als wij de maat vol gezondigd hebben en van God aangesproken worden, er wat anders komt. Dan komen zij laag te bukken en komen zij te zeggen: 'Heere, bewaar mij, Gij zijt overal, Gij zijt overal voorgegaan.' Dat geloof ik van al Gods lieve volk: als God ze te sterk wordt, zeggen ze: 'Heere, ik ben overtuigd geworden meer dan een ander. Gij hebt daar aangeklopt en gewaarschuwd en daar al geroepen.' Dan reeds begint de strijd. Geliefden, driewerf gelukkig, dat wij bewaard mogen blijven. Wij moeten de tegenstand in ons eigen huis soms ondervinden, de man van de vrouw of het tegenovergestelde of van de kinderen. Ze zeggen: 'Dat is toch geen leven om over dood en eeuwigheid te spreken en elk ogenblik te klagen.' Daar hebt u de strijd onder de huisgenoten.

Maar geliefden, daar komt nog een zwaardere strijd, een verdere kennisneming en wat is die? De mens die van God aangesproken wordt, gaat niet meer alleen. Als u een kind van God tegenkomt, dan kunt u vrij zeggen: 'Daar gaan er twee.'

Want er zijn er twee in één, en die staan tegenover elkaar en daar staat hij, de ene wil van God af, namelijk dat lichaam der zonde waarvan de apostel uitdrukt in Romeinen: 'Ik ellendig mens, wie zal mij verlossen uit het lichaam dezes doods?' Waar Paulus zo

ellendig wordt, heeft hij genade van God nodig. Maar er lag wat in en wij zouden daar dat wonder volmaken van Gods liefde, dat heeft zijn uitgangen, dat heeft zijn opzien naar de troon der genade en hij staat ertegenover en daarom roept hij: 'Ik ellendig mens, wie zal mij verlossen van het lichaam dezes doods?'

U bent kortbij, knecht. U gaat de reis kennen. Gelukkig, dat zijn tijd van ontbinding nabij is om verlost te worden.

O geliefden, dat zal toch zo'n verlossing wezen. Kent u er wat van? En waarin bestaat dat als de Heere Zijn heerschappij voert, de kracht in de ziel eens geeft, als hij op het aardrijk mag liggen en hij nog eens boven preken mag? Laten wij het anders uitdrukken, dat u eens voor een ogenblik de oude mens afsterft, van die macht van Adams natuur hier op aarde zullen zij niet vreemd wezen. Daarom, welk een rust is het die voor het arme volk overblijft. Zij mogen hier een ogenblik een wapenstilstand beleven, de wapens worden echter weer opgevat en afgeschoten door de vorst der duisternis. Wat zal het wezen wanneer zijn vinnig beeld neergestoten wordt.

Ik heb de goede strijd gestreden, ik heb de loop geëindigd.

Wat voor loop heeft hij gehad? Die heeft God hem voorgesteld. Wij drukken het zo wel eens uit als wij van God worden aangesproken. Laten wij dan toch denken dat wij ons gemakkelijk leven hier gehad hebben, want denk erom, als wij ons eigen leven uitleven, dan doen wij het te laat. Wij willen niet bekeerd zijn. Maar geliefden, zijn wij van God aangesproken, dan weten wij niet meer en kennen niet meer en dan worden wij op de goede weg gebracht. Dat is de weg die voor de verstandigen verborgen is, daar is geen verstandskennis bij. Hij wordt op een weg gebracht die hij niet weet en op paden die hij niet gekend heeft. Driewerf gelukkig, dan kunt u meevallers krijgen. Zijn volk moet van meevallers leven en dan zeggen zij: 'Heere, wat zijt Gij wonderlijk in Uw weg en werk.'

En nu die weg waarop God ze brengt. Het is een rechte weg. Maar in de natuur, wanneer wij rechte wegen belopen en wij wandelen voort, dan ontmoeten wij wel eens een kruisweg. En dan staan we stil en zeggen: 'Nu staan wij voor vier wegen. Welke moeten wij in?' Dat moet medewerken ten goede. Dan mogen zij wel eens uitkijken of zij niet iemand ontmoeten om te vragen; om te kennen te geven wat toch hun doel is; om te kennen te geven dat zij zo zwaar gaan; om te vragen of zij de rechte weg wel voor de voet hebben. En als zij dan eens iemand ontmoeten die dezelfde wandel heeft, dan gaan ze weer een paar stapjes verder. En als zij dan die weg doorgekomen zijn, staan ze even stil of kijken om of ze niet een wegwijzer zien. Zo is het ook met het volk, zij zijn op de rechte wegen, want dat lieve Wezen heeft geen kronkelwegen. Wij vinden het in Romeinen 8: 'Die Hij tevoren verordineerd heeft, dezen heeft hij ook geroepen', enzovoort. En op een andere plaats: 'Ik zal nooit laten varen de werken Mijner handen.' Dat is de rechte weg, maar er komt een kruisweg en die was de apostel doorgegaan.

Geliefden, u kunt de geschriften allemaal lezen. Wij lezen in Handelingen 9, waar God Paulus aansprak, dat hij ging vragen wat hij nog nooit gevraagd had. En wat was dat? 'Heere, wat wilt Gij, dat ik doen zal?' De Heere zei: 'Ga daarnaar toe, dan zult u de boodschap krijgen.' Daar gebruikte de Heere een Ananias voor, een lief kind van God. Ananias was er zo bevreesd voor dat hij tot God sprak en zei: 'Heere, die man? Hij bindt Uw volk en werpt ze in de gevangenis.' De Heere zei tot hem: 'Ga ernaar toe, u hebt geen nood, hij ligt gebonden, kruipende en roepende; zie, hij bidt.' En wat moest Ananias gaan zeggen: dat Paulus lijden moest om de Naam des Heeren. Dat was zo'n aangename boodschap niet. Maar hij ging de boodschap aan Paulus bekendmaken.

Geliefden, vier woorden mag dat arme volk horen: 'om Mijns Naams wille.' Paulus heeft moeten ondervinden dat hij spoedig in een mand moest neergelaten worden. Wij lezen al spoedig dat hij slaag kreeg, dat de haakjes door het vlees gingen, dat hij in de gevangenis gebracht werd. Maar geliefden, wij hebben er wel eens bij stilgestaan en gezegd: 'Nee, Paulus, dat is geen gevangenis, dat is de levende kerk, dat is de zielenhemel in de gevangenis, wanneer wij zien dat u daar voortreffelijk zingt.' Geliefden, de weg werd hem voorgesteld dat hij lijden zou, maar 'om Mijns Naams wille', en dan zien wij bij het arme volk menigmaal dat het er diep doorgaat. Maar God heeft het in handen en Hij zegt: 'Mijn oog zal op u zijn', en: 'Ik zal u raad geven', en: 'Ik zal u niet begeven en u niet verlaten.' 'Ik ben met u tot aan de voleinding der wereld.'

Geliefde toehoorders, wij zijn zo gelukkig niet als wij ongedeerd op deze wereld door kunnen blijven wandelen, want dan zal het einde vreselijk zijn. Wat het arme volk hier op reis moet in- en doorleven. Dan zegt Paulus: 'Ik heb het geloof behouden.' Dat geloof redeneert niet, het geloof kijkt niet om.

Nee, dat gaat Paulus hier beleven in een hoge trap. Er is een toevluchtnemend geloof en een verlossend geloof, een omhelzend geloof en een vertrouwend geloof, maar hier hebt u het verlossend geloof, hier hebt u de hoogste trap in de genade. Menig keer zegt David: 'Nu zal ik een der dagen door Sauls hand omkomen.' Zo moet Gods volk het bekijken. Maar wij zijn zo arm in onszelf, het was de oefening des geloofs in hetgeen David van God gezongen heeft in Psalm 27. Want de Heere was bij de in zichzelf machteloze koning. Wij lezen verder: 'De HEERE is mijn Licht en mijn Heil, voor wien zou ik vrezen? De HEERE is mijns levens Kracht, voor wien zou ik vervaard zijn?' David, weet u niet dat u omsingeld bent door een leger? David zou zeggen: 'Het leger is niets.' Als wij maar in het geloof staan. 'Ik heb het geloof behouden.' U moet bedenken dat het geloof verwezenlijkt moet worden. Al is hij de hoog verwaardigde knecht geweest.

Al blijft Gods lieve volk dagen met de weldaden in het hart lopen, het gaat weer onder en dan loopt het wel eens laag af; dan kunnen zij het niet meer bekijken. Maar als de Heere tot ze spreekt, dan is het weer net eender als toen God ze voor het eerst kwam aan te spreken.

Nu geliefden, dit was ons oogmerk en nu staan we hier samen verenigd om onze oude **leraar ds. Boone**, die menig keer deze kansel heeft beklommen en menige boodschap heeft uitgedragen van die grote Koning, waar wij zondag al over gesproken hebben.

Gemeente, ik wil het nog wel eens zeggen: dat hij nog eens tot u spreken mocht, nadat hij gestorven is. Opdat het in de dag der dagen niet tegen u getuigen zal. Dat u ook verwaardigd mocht worden om de aanvankelijke strijd te mogen leren kennen; dat u ook aanvankelijk geloof mocht leren kennen en in de loopbaan mocht gezet worden en leven.

Die wij straks ten grave zullen dragen, is ook van God aangesproken. Daar is ook een ogenblik geweest dat God zei: 'Ik ben het moe; u moet ermee ophouden en wat anders leren en doen.' Want als God tot de mens komt, dan zal het gezien worden. Dat verradt de weg van het volk, in het uitwendige leven, in de uitgangen des harten. Dat is de bekering, dat blijft nooit achter, geliefden. Want God heeft heerschappij gevoerd en Zijn kracht betoond en dan zeggen zij: 'O God, dat ik alle dag voor U mocht leven. O, die tijden die achter mij liggen, Heere, waarin ik zo onbewust doorgeleefd heb.'

Hij is ook aangesproken (wat wij menig keer uit zijn mond hebben vernomen) toen de Heere hem na verloop van enkele maanden een stapje verder heeft gebracht. Geliefden, daar hebben wij al eens over gedacht. Wij hebben God geen perk te stellen,

maar wanneer de Heere in het kort zo met Zijn volk komt af te handelen, van overtuiging en van rechtvaardigmaking, dan hebben wij wel eens stilgestaan en gezegd: 'Heere, Gij hebt er wat mee te zeggen, dat mocht van achteren gezien worden.' Als God ze in de loopbaan brengt, dan komen zij in de nauwe loopbaan. Indien de rechtvaardige nauwelijks zalig wordt, waar zal de goddeloze en zondaar verschijnen? Dus een enge weg en een nauwe weg. Paulus zingt als de Heere bij hem is, dan is die nauwe weg ruim genoeg. Maar het moet ook in de loopbaan verspeeld worden, dat heeft de overledene ook geleerd. Hij heeft zijn strijd, zijn betwisting van de ziel gehad bij aanvang. Hij heeft de strijd gehad in de stand van het leven. Wel, zegt u, heeft zo'n man niet een zegen?

Hij is op zijn plek. Ik antwoord: de weldaad is een zegen en het is bemoedigend voor alle zielen die ze voorgesteld is. Wij lezen in Jeremia 1:5-7: 'Eer dat Ik u in moeders buik formeerde, heb Ik u gekend, en eer dat gij uit de baarmoeder voortkwaamt, heb Ik u geheiligd; Ik heb u den volken tot een profeet gesteld. Toen zeide ik: Ach, Heere HEERE, zie, ik kan niet spreken, want ik ben jong. Maar de HEERE zeide tot mij: Zeg niet: Ik ben jong; want overal waarheen Ik u zenden zal, zult gij gaan, en alles, wat Ik u gebieden zal, zult gij spreken.'

Maar geliefden, wij moeten eindigen. Het ogenblik is gekomen en wij hebben zondagmorgen hier stilgestaan bij die woorden: 'Wat man leeft er, die den dood niet zien zal?' En zondagavond bij deze waarheid: 'Let op den vrome en zie naar den oprechte, want het einde van dien man zal vrede zijn.'

Nu hebben wij gehoord: 'Ik heb den goeden strijd gestreden', opdat hij eenmaal overwinnen zou. Geliefden, overwinnaar mogen worden aan het einde, daar is onze leraar gekomen. Hij heeft donderdagavond om half negen het tijdelijke met het eeuwige verwisseld, waar wij met de kerkenraad bij stonden.

Wij hebben hem de laatste snik zien geven. Vrijdagavond, toen ik inkeerde, zei ik: ik weet niet wat voor mens ik ben.

Maar 's avonds, toen ik op bed lag, had ik een heimwee in mijn ziel. Hij is donderdag gestorven en vrijdag verlangde ik al naar hem met een sterke begeerte. Mocht onze ziel daar maar veel mee vervuld zijn, geliefden.

Hij is al vergeten al de grote wederwaardigheden die hij hier op aarde door heeft moeten maken, want denk erom dat hij is besproken, dat hij is betwist; waarvan? Van de vorst der duisternis, van de wereld, van de vrome wereld. Denk er eens om, hij heeft zijn deel gehad op de aarde! Maar wij dachten: u bent Boven, er zijn in de hemel geen tijden, die zijn vergeten. Dus geliefden, wat een onuitsprekelijk voorrecht: het is een verdrukking van tien dagen.

Wel volk, u bent al wat machten voorbij, houd moed. Als u met woorden en in eigen kracht en met de wetenschap van wat God aan uw ziel gedaan heeft het doen moest, dan was het kwijt. De zaligheid van het volk van God wordt bewaard door de kracht Gods en bij het einde zullen zij de kroon ontvangen. Als u in de natuur de strijd in de loopbaan bekijkt, dan hangt de kroon aan het einde van de weg. Die kroon wil dat lieve volk zo begeerlijk voorkomen. En nu is het wat, om ook Zijn kroon te bewonderen, Die alles verbeurd en verzondigd heeft, om die kroon uit het vrije welbehagen, die de grote Zoon in de stilte der nooit begonnen eeuwigheid heeft opgenomen en gezegd: 'Vader, wilt Gij dat bewijs hebben?'

Zij zijn volmaakt uit Zijn handen gekomen en zij moeten volmaakt terugkomen. Dan zegt de tweede Persoon: 'Vader, toom op Mij uit', opdat wij een erfgenaam zouden worden van de eeuwige liefde en een erfgenaam van de eeuwige blijdschap, een erfgenaam van de eeuwige gelukzaligheid. Vader, Zoon en Heilige Geest groot te

maken, is het leven van Gods volk.

Toehoorders en gemeente, mocht het wezen dat u hem in het sterven beter hebt leren kennen, hetzij bij aanvang of voortgang, en dat u verwaardigd mocht worden om te zien op die overste Leidsman, die Voleinder des geloofs, in Wie de banden diep ingedrukt zijn geworden om dat volk te verlossen. Hij heeft Zijn leven afgelegd en uitgeroepen: 'Het is volbracht.'

Zonder strijd was hij niet, nee, doch zonder strijd geen overwinning. Ik zou u van harte gunnen in deze loopbaan te strijden, te lopen en dat in de nauwe loopbaan, waar u van uw schijn veel kwijt zult raken.

Kinderen, u ziet dat uw vader door God is weggenomen en u hebt niets te zeggen. Hij is 74 jaar op aarde geweest. U hebt er jaren van genot en verzorging van gehad, maar dát is nog groter, wat wij genoemd hebben. Maar u zit daar als kinderen van een vader die verstand van kermen heeft gehad, daar zit u als kinderen van een die de kennisneming verkregen had wat God voor Zijn volk wezen wil. Dat u daar indrukken van krijgen mocht. Weet u wat uw vader gedaan heeft? Menig keer als hij op zijn knieën lag, dan bekeek hij u wel eens in de gangen van uw leven en heeft gezegd: zij moeten ook naar de eeuwigheid toe, zij moeten ook God ontmoeten. En geliefde kinderen, wanneer u de geboden komt te verlaten en wat u menigmaal aangezegd is, denk erom; want God zal het bezoeken. Die God verlaat heeft smart op smart te vrezen! Als wij dan gewaarschuwd zijn en verlaten de boodschap die God gesteld heeft, dan verlaten wij God.

En ik wens van harte, dat u als wezen, van vader en moeder verlaten, verwaardigd mocht worden en eruit mocht leren om aan de troon der genade gebonden te liggen en dat u met God verzoend mocht worden. Lees Gods Woord menig keer; het staat opgetekend in dat Woord. Dat dit Woord nog eens een pleitgrond voor u mocht gemaakt worden en mocht de Heere, geliefde kinderen, u genadig zijn. Dat u op aarde zou mogen zeggen: 'Mijn vader en mijn moeder hebben mij verlaten, maar de Heere heeft mij aangenomen.'

Weledele heer burgemeester, uit naam van de familie hartelijk dank voor de vriendschap die u de overledene en de familie hebt betoond. Ik ben er getuige van geweest dat u menig keer bij hem bent geweest en dat u uw belangstelling betoonde tijdens zijn ziekte. Ik ben er getuige van dat u hier in het midden in onze samenkomsten op Gods lieve dag was om de godsdienst bij te wonen. Wij wensen u toe, burgemeester, voor datgene wat u voor hem gedaan hebt, tot verlichting van de familie, tot aangenaamheid van hem, dat de Heere u zegenen en heiligen mocht.

Er is mij opgedragen aan u, dokter, een woord van dank toe te brengen, waar de gehele gemeente getuige van is. Hij heeft tien maanden neergelegen en wij moeten getuigen dat u menig keer hem hebt bezocht en behandeld, zowel 's nachts als overdag. Uit naam van de familie zeg ik u vriendelijk dank en wens ik u toe in de gangen die u waar komt te nemen, dat u gegeven mocht worden de genade des Heeren.

Gemeente, wij zullen nu zingen Psalm 103:8.

Daarna verliet de schare het kerkgebouw en volgde men in een onafzienbare stoet de lijkbare vanaf de pastorie. De dode werd door ouderlingen en diakenen uit verschillende gemeenten grafwaarts gedragen.

Op het kerkhof en op de vlak erlangs gelegen dijk schaarden zich wel tweeduizend mensen om de laatste eer te bewijzen.

TOESPRAKEN OP DE BEGRAAFPLAATS

Ds. W.H. Blaak was de eerste spreker

Geliefden, wij lezen in Gods lieve, dierbare Woord: 'Er is een tijd om geboren te worden en een tijd om te sterven.' Er staat geen tijd van leven tussen. Dus aan onze zijde is er elk ogenblik het gevaar dat wij kunnen worden opgeroepen en dan heeft de Heere dat tijdperk van leven tot de dood bepaald. Voor een ieder van ons heeft Hij het wegje afgebakend, dat wij gaan zullen. Maar wat is het driewerf gelukkig als er een tijd mag komen aan te breken dat we tussen wieg en graf en tussen geboorte en sterven van God aangesproken worden. Er is geen groter voorrecht op aarde als verwaardigd te worden dat Hij heerschappij over ons voert en de kracht krijgt en dat wij onze wapenen komen neer te leggen. En nu geliefden, wij weten uit de natuur dat in het leven, dat ligt tussen geboorte en sterven, grote bezwaren en veel wederwaardigheden kunnen wezen. Het volk dat hier verwaardigd wordt van God aangesproken te worden, krijgt dit leven bij aanvang, om te gaan sterven. Is dat geen wonder? Dit is wezenlijk, want waar dit geschiedt, wordt men altijd in de dood overgegeven.

Maar geliefden, om dan in Jezus Christus in onsterfelijk vlees geopenbaard te worden! Gelukkig die mens, toehoorders, die dat leven heeft mogen leren kennen om hier op aarde te leren sterven. Want het is zeker waar: als wij van God geleerd worden, dan krijgen wij licht van God. Er is een volk op aarde, dat gedurig vrezende is. Want als wij van God worden aangesproken, dan hebben wij kunstmatig niets meer, dan worden wij waar voor God. Van nature hebben wij de dood weggedacht en een voorzichtig verdrag gemaakt met hetgeen achter de dood ligt. Maar als wij van God zijn aangesproken, mensen, dan is de dood zo kortbij en elk ogenblik zijn wij in gevaar om te sterven en nu staan wij hier bij de groeve van onze leraar. Ach geliefden, wat man leeft er die de dood niet zien zal. Hij moest ook komen te sterven, er is ook aan hem bevestigd: 'Want gij zijt stof en gij zult tot stof wederkeren.' Maar geliefden, als het nu hier geleerd wordt dat wij bij bevinding sterven mogen hier op aarde, aan de wereld, aan de zonde, en aan onszelf Want alleen het ware leven wordt in Jezus gekend. Maar wat zal dat wezen, als eenmaal die dag aanbreekt dat ze leven, om niet meer te sterven. Twee zaken zegt de godgeleerde Smytegelt tegen dat volk. Wat zijn die? Hij zegt dat er een dag mag wezen dat u geboren bent, dat wil zeggen dat het aanvankelijk levende zaad in uw ziel mag gelegd worden. De tweede, de dag dat u sterven mag.

Nu, onze oude leraar heeft het tijdelijke met het eeuwige verwisseld en geliefden, nu wordt er weleens gezegd dat, wanneer wij de mens in de schoot der aarde leggen, hij daar zijn laatste plek niet heeft. Nee geliefden, als die dierbare Zoon in het hart der aarde was gebleven, dan konden wij het wel opgeven. Maar Hij is verrezen uit de aarde en nu zullen alle mensen die plek komen in te nemen. Maar het is het laatste plekje niet.

Johannes schrijft ervan: 'Zalig zijn de doden, die in den Heere sterven, van nu aan', enzovoort. Daar gaat hij voor een ogenblik in de schoot der aarde, maar de wormen zullen alles niet opeten. Nee, er zal stof overblijven en dan zal het ogenblik aanbreken dat wij weer op aarde zullen staan. Maar dan geloven wij van harte, wanneer hij uit het stof zal verrijzen, dat hij dan met grote blijdschap met ziel en lichaam zal wezen bij de Heere, om Hem eeuwig en altoos groot te maken.

Gelukkig het volk dat in die schoot der aarde mag gebracht worden, waar de ziel als triomferende een ogenblik wacht, totdat de ziel met het lichaam weer verenigd zal

worden, om eeuwig en altoos bij Hem te wezen.

Toespraak van ouderling Ph. Verlinde uit Sint Philipsland

Geachte familie, vrienden en bekenden, hoedanig wij deze plaats ook komen in te nemen bij de geopende groeve van onze geliefde leraar, die wij in de tien maanden dat hij ziek is geweest, bijna elke dag bezocht hebben.

Zo was hij dan, wat wij vaak gevreesd hadden, op zijn reizen in de bediening des Woords, ongesteld geworden en alzo thuisgebracht; en heeft hij ongeveer tien maanden dat plekje moeten innemen, totdat het ogenblikje daar was, waar ikzelf bij stond, dat hij het tijdelijke met het eeuwige ging verwisselen. In die tijd mocht ik menige keer bij hem vertoeven en met hem spreken. Ik heb hem wel eens zien liggen onder de smarten des lichaams, daarentegen trof ik hem ook wel aan verruimd in zijn gemoed, om eens over alles heen te zien. Wij hebben wel eens gesproken over zijn heengaan, tijden dat het kon, en tijden dat het niet kon, en hij zei nog tegen mij: 'Als nu mijn stof verzameld zal worden en u mag een plekje innemen op mijn graf en u mocht er nog een woord spreken, och, geef mij dan geen lof, mij komt geen eer toe. Maar geef lof en eer aan die lieve gezegende Koning, Die mij heeft willen trekken uit de macht der duisternis tot Zijn wonderbaar licht, Die mij nog heeft willen stellen als een pilaar in Gods kerk hier op aarde.' O, dan mocht hij zo uitdrukken: 'Mij komt er geen lof, geen eer van toe; maar eer aan Hem Die het alleen toekomt en het alleen voor arme doemschuldige zondaren verdiend heeft.'

Zo staan wij dan hier bij de geopende groeve van onze geliefde leraar, met een grote menigte van mensen, bijna uit alle oorden van ons land, aanschouwers van wat hier aan de schoot der aarde wordt toevertrouwd. Van de aartsvader Jakob lezen wij, dat er een grote in Israël gevallen was. Zo is er hier één neergelegd die het van zichzelf niet zeggen zou, maar gezien de menigte van mensen, van vrienden, dan is er een grote in Nederland gevallen.

Wij zien geen bloemen, geen loftuizingen als bij de groten der aarde. Hij behoeft ze niet te hebben, hij was zo ver ingewonnen door Gods ontdekkende licht, dat hij geen eer waardig was. Zo is dan het ogenblikje hier aangebroken, dat het eeuwigheid voor hem geworden is, om te rusten van zijn arbeid, in die rust die er overblijft voor het volk van God. Hij mag daar liggen en heeft vele malen in zijn ziekte uitgedrukt, door het ontdekkende werk van de Heilige Geest: 'Mij geen eer, mij geen lof, die komt mij niet toe; want wat is de mens, wat is in hem te prijzen?' De mens die daar eenmaal gestaan heeft, als het pronkstuk van Gods schone schepping, het beeld Gods gelijkvormig, en toen afgevallen. Wat het hoogste gestaan heeft, het laagste gevallen door de zonde, om aan de wormen prijsgegeven te worden. En nu voor Gods arme kindertjes, wat Job uitdrukt: 'En als zij na mijn huid dit doorknaagd zullen hebben, zal ik uit mijn vlees God aanschouwen, en niet een vreemde.'

Ach, geliefde vrienden, het is groot wat hier is neergelegd, en dat wij tussen de wieg en ons graf mogen leren kennen, dat dit ons aller plekje worden zal. Wij zullen eenmaal zelf in het graf komen te liggen, en wat zal het dan wezen. Het zal 't grootste wezen hier in ons leven te mogen leren om een voetstapje te mogen drukken van die lieve gezegende Koning. Dat is geen voetstap van eer en aanzien. Daar is die lieve Koning niet voor in de wereld gekomen.

Maar eenmaal zal het openbaar worden, als datgene uit het stof mag verrijzen, wat God wezen zal voor Zijn arme kinderen. Want let wel, wij kunnen het lezen in Gods Woord: 'Hij komt, Hij komt, om de aarde te richten, de wereld in gerechtigheid.' Eenmaal zal het gezien worden, van de Zoon des mensen, dat Hij komen zal, en dan

zal het onderscheid gezien worden tussen hem die God vreest en hem die Hem niet vreest. Zo staan wij dan bij het stille kille graf van onze geliefde leraar, om voor een ogenblik afscheid van hem te nemen. Hij heeft menig keer de man mogen zijn, die voor ons uit en in mocht gaan tot de troon der genade, die wel eens als boodschapper des Hemels onze zielen mocht verkwikken, om die boodschappen voor onze ziel dienstbaar te doen zijn. Daar rust zijn stof.

Geliefde kinderen van de leraar, die hier staan.

Mocht uw vader nog eens spreken nadat hij is gestorven. En zo ook mede allen die hier staan, en mede getuigen zijn van hetgeen hier ons oog aanschouwt, mocht het zijn voor een iegelijk van ons: 'Haast u om uws levens wil.' Dit ogenblik, dat wij hier bij elkaar staan en in zo'n groot aantal en menigte van mensen, het is een ogenblik, geliefden, dat voor een ieder van ons meegaat naar de eeuwigheid, en moge het in de dag der dagen niet tegen ons getuigen dat wij aanwezig geweest zijn bij de begrafenis van onze geliefde leraar, van hem die wij met al zijn gebreken hier neerleggen.

Mocht het dan daartoe voor een ieder van ons nog geheiligd en gezegend worden om er nog winst mee te mogen doen voor die grote, nimmer eindigende eeuwigheid, om nog intijds te mogen leren zuchten en vluchten tot Hem, onder Wiens gezegende vleugelen alleen verberging zal zijn tegen de dag des toorns en der wrake van onze God. Dat zij zo.

Toespraak van Pleun Kleijn

Mensen, leraar en familie. Het leven en het afsterven van de leraar hebben wij gehoord en zou het niet groot wezen als wij dat eens loslieten en tot onszelf spraken. Alles op zijn plaats, nietwaar. Maar dat wij tot onszelf gebracht mochten worden, daar deze plaats voor ons spreekt. Want hij spreekt niet tot onze eer, maar hij spreekt tot onze schande, en nu is de wijsheid een gave om verschillende dingen uit te brengen. Maar dat wij uit de tweede oorzaak tot de eerste oorzaak af mochten dalen. Omdat daar de oorzaak in ligt en vandaar als Gods Woord tot ons gaat spreken, spreekt Hij met Zijn Goddelijke eigenschappen als Schepper.

En dan lezen wij dat God ons recht geschapen heeft naar Zijn beeld en gelijkenis. En die drie eigenschappen van dat aanbiddelijke Wezen waren het sieraad van de mens in ons verbondshoofd. Er was niets hoger te scheppen, met eerbied gesproken, want Hij was buiten Zijn volle zelfstandigheid getreden en het komt Hem alleen toe, Die uit Zichzelf, door Zichzelf en van Zichzelf bestaat en werkt. Hij heeft alle dingen voortgebracht tot Zijn eigen eer, wat in de hemel is en wat op de aarde is, om daarin te bewijzen dat Hij een soeverein God is en dat al wat Hij geschapen heeft, Hij goed geschapen heeft. Al wat leeft heeft Zijn inwerkende en doorwerkende kracht van Zijn vrijmacht. Maar Hij bewijst dat door en uit de kracht van Zijn vermaak tegenover het schepsel.

En nu is het openbaar geworden dat alle mensen dat niet kunnen bevatten, omdat wij het verstand verloren hebben door de overtreding van het proefgebod. Wij vielen met Adam en zijn allen onder een drievoudige dood begrepen. Wij zijn het beeld van God kwijt, maar wij zijn mens gebleven, wij zijn, met eerbied gesproken, dat beeld Gods kwijt uit ons verstand, dat is: wij zijn geestelijk duister geworden. Wij zijn dat beeld kwijt uit onze wil, zodat die averechts, verkeerd, goddeloos en hatelijk geworden is. Wij zijn dat beeld kwijt uit onze genegenheden, zodat die averechts en vergiftig geworden zijn. Er is dus niets overgebleven en nochtans is de mens een redelijk wezen gebleven.

Hij heeft vijf eigenschappen in het vermogen van zijn ziel overgehouden en die bestaan in verstand, wil, genegenheden, memorie en de zonde, dat is het beeld van de mens.

Maar wij zeiden, hij is het beeld van God kwijt en hij ligt onder de drievoudige dood, zodra hij op aarde komt. Wij kunnen niet rampzaliger worden en wij kunnen niet dieper zinken. Het was voor alle mensen voor eeuwig kwijt geweest als er geen eigenschappen in God waren. Ik hoorde het laatst op het graf van de oude vriend Jan Geense en wat waren dat grondslagen, gewichtige oorzaken, daar God Zijn eeuwige liefde niet voor weg heeft willen houden; Hij heeft ze willen openbaren aan zulk een gevallen mens. Weerloos en machteloos door de zonden, een vijand van het leven Gods dat hij verraden heeft en waardoor wij verdoemelijk liggen.

Maar nu is er een weg uitgedacht in Christus, in het verbond der genade, waarin dat beeld weer is terug te krijgen. Uit het verbond der genade, waar Christus met al Zijn weldaden in begrepen is. Dan heeft de Heilige Geest, Die uitging van Christus, de mens willen overtuigen. Christus had Paulus net zo goed onmiddellijk kunnen onderwijzen, maar Hij heeft hem gebracht naar de straat genaamd de Rechte. Ananias zat in de war, hij kon niet geloven dat zo'n mens als Saul door God overtuigd en gebruikt kon worden om Zijn kerk uit te breiden. Daarom zijn er geen afmetingen in de liefde van God, er zijn geen afmetingen in de bediening van Christus' lijden en sterven als de vrucht van de eeuwige liefde indaalt. Vraag het aan het volk, dan hoort u ze zeggen: 'Hoe hebt Gij het kunnen tonen.' O, als zij de doodsstaat van eigen verdoemelijkheid en walgelijkheid leren zien, zeggen ze: 'Dat Gij mij hebt kunnen zegenen!'

Dat wonder van de aanbiddelijke Drie-eenheid. De eerste Persoon de beginnende oorzaak, de tweede Persoon de toebrenghende oorzaak en de derde Persoon de werkende oorzaak om de verlossing aan te brengen. Christus, Die het in Zijn lijden en sterven volkomen weggedragen en verdiend heeft. Dan is Hij reeds los in de eerste Adam en heeft Hij bevestigd dat Zijn lijden een onmiddellijke gehoorzaamheid is. Hij alleen kon zeggen: 'Wie van u overtuigt Mij van zonde?' Nu komt Hij de straf niet weg te nemen voordat Zijn wedergeborene de ogen worden geopend onder een staat van lijdelijke gerechtigheid. Dan zal iedere ziel die in Christus een wedergeboren deel krijgt, zuchten en verklaard worden het kennen van de zonde en het kennen van God. Dan wordt hij tot een onderwerp gemaakt van Christus. Hij heeft zijn gerechtigheid volkomen verloren, die heeft hij verloren in het werkverbond en als vrucht van het werkverbond. Er zijn misschien weinig mensen die het verstaan. De eerste Adam is er onder en door die tweede Adam is dat wonderwerk volkomen voldaan. Daarin heeft Hij genade verworven voor al degenen die de Zijnen zijn.

Wij hebben vanmorgen horen preken onderscheidene worstelingen en eigenschappen in de oefening des geloofs omtrent Paulus en wij hebben Romeinen 8 horen noemen. Als wij Romeinen 8 beginnen te lezen, dan wijst hij aan: 'Zo is er dan nu geen verdoemenis voor degenen die in Christus Jezus zijn, die niet naar het vlees wandelen, maar naar den Geest.' En zo gaat hij verder door in de kennisneming van Christus als de enige troost en komt te hulp de zwakheden die zijn overgebleven van Zijn uitverkorenen die zuchten onder het lichaam der zonde en des doods.

Wij lezen in 2 Korinthe 12 dat Paulus opgetrokken is geweest tot in de derde hemel. Wanneer hij inkeert, is hij de man die het dichtst bij God geweest is, dus een mens met bewuste genade, die wist dat hij van schuld en straf was vrijgesproken en ook leerde dat de vrucht van de gezegende heiligmaking vloeide uit Christus. En nu gaan de banden kwellen. Hij heeft nooit beter kennis kunnen maken met de vrucht van vrijmaking. En indien u bekeerd mag worden, dan hebben wij horen preken, dat het

een sieraad geeft aan de mens, aan zijn verstand en wil, de eigenschappen om alle vermogens van de ziel terug te krijgen. Dat ontmoet de mens in de wedergeboorte, dat ontmoet hij niet in de rechtvaardigmaking. Hij ontmoet in de wedergeboorte genade en de volkomen levendige en geestelijke grondbeginselen van de verloren eigenschappen van het beeld Gods. En dan krijgen de deugden Gods voor de levend gemaakte mens zo'n grote waarde. Dan kan zo'n mens in de staat van de wedergeboorte geen kwaad van God horen en zeggen, dan gaat hij preken in zijn huis en waar hij gaat en staat.

Maar zij gaan wel eens te ruim in die eerste omkering. Want als Christus in de kennisneming in die weg uit zijn ziel gaat, dan moet hij sterven. Daarom kon de apostel zeggen door de bediening van God de Heilige Geest: 'Zo is er dan nu geen verdoemenis voor degenen die in Christus Jezus zijn.' Die heeft waardig geacht mogen worden om een stap verder te doen in de gunst van Christus, die Hem gevolgd is in de wedergeboorte. Opdat God uit het stuk Zijner bediening aan hem toegepast kon worden, moest eerst de testamentmaker sterven.

Nu was diezelfde Paulus bekeerd, hij is ter aarde gevallen om uit de bediening van Christus' dood opgenomen te worden en nu kreeg die mens er de medewetenschap van dat diezelfde Christus onder de wet, gerechtigheid Gods was. Dus zijn leven heeft hij afgelegd bij het kruis van de Zaligmaker, en deze voetstappen mocht hij gaan, door de Heilige Geest, zoals wij lezen in het Evangelie. Er wordt gevraagd aan Petrus: 'Wie zegt gij dat Ik ben?' Petrus antwoordde: 'Gij zijt de Christus, de Zoon des levenden Gods.'

Maar nu moesten zij met die kennis van Christus aanvangen in het aanklevend geloof en nu moeten zij met Hem sterven. Dat is de donkerste tijd van de kerk om met Hem te sterven en met Hem onder de richterlijke handelingen te gaan. Want Christus, de grote Meester, heeft een richterlijke dood ondergaan. O, als wij nu eens onderwerp van onze eigen doemschuld mogen worden om met Hem richterlijk verloren te mogen gaan!

Dan staat er: 'En het hoofd buigende, gaf den geest.' Als dat voor die mens afgewerkt en toegerekend wordt, dan wordt de vloek weggenomen en dan krijgt het geloof vereniging en vrede met God, die alle verstand te boven gaat. Dan gaan ze verstaan dat elke weldaad een vrucht is van de rechtvaardigmaking en de heiligmaking. En werden zij niet omringd door de zonde, dan hadden ze aan de troost genoeg en konden zij leven in de volle blijdschap. Maar de Heere heeft hoger wegen voor de kerk, en de Heere komt Zijn volk niet te vormen tot eer van het volk zelf, daar zijn ze ook mee bedrogen. Maar de Heere heeft alles gewrocht om Zijns Zelfs wil en om Zijn eer, en het is een blijdschap van het kind Gods, als vrucht van de wedergeboorte, als zij zo van God mogen spreken. Daar kunnen zij graag bij stilstaan, want daar moeten zij van leven, dat is de vrucht. En als zij mogen sterven en erin gezet worden, dan verstaan zij God. Er is geen zwaarder macht dan de toom Gods tegen de zonde. Wij moeten met Hem in het graf geweest zijn en ontwapend worden door die grote Meester, zodat Hij in onze plaats komt. God kwam Zijn toom op Hem te leggen.

In de stukken van de heiligmaking worden zij omringd door de zonden. Als u uit het sterfelijk leven tot het vernieuwde verwaardigd mag worden, om geoefend te worden in het rechtvaardigmakend geloof, dat is een grote weldaad, geliefden.

Ik zal kort zijn. Dat wij verwaardigd mogen worden om die eigenschappen te krijgen als vrucht der bekering. Een schuldvergevende en schuldbetalende Zaligmaker. En dat heeft ds. Boone nu niet meer nodig, al is het geen voortreffelijk theoloog geweest van wijsheid op de wereld, maar de Heere heeft hem de vrucht van die gaven gegeven uit de bediening waaruit hij die ontvangen had. En wij kunnen elkaar niet nader

toewensen op de wereld dan dat wij verwaardigd mochten worden dat God eens slaande in onze consciëntie ons geestelijk levend mocht maken; dat wij de wegen van God kennen om te leren sterven eer wij moeten sterven en anders zal het voor ons zeker te laat wezen, en wij kunnen het elkaar niet nader gunnen. Het is een vrije gift Gods. De godzalige Durham zegt: 'Ga maar naast de verdoemden staan, wat hebt u meer?'

Wij hebben niets in de schaal te leggen. Daarom zal het in de hemel die vrije genade zijn van Vader, Zoon en Heilige Geest. Dan heb ik wel eens geloofd, wanneer ik zou sterven en de hemelpoorten zich zouden openen dat ik de reuk van Christus' verdienste het eerste zal ruiken. Dan zullen de zonden van het volk diamanten en juwelen zijn aan de kroon van Christus en dan zal het volk eeuwig en vrijelijk en blijde aanbidden, aan de enige en eeuwige troon gelegen zijnde. Het mocht ook u gegeven worden. Dat zij zo!

Toespraak van C. van de Gruiter

Geachte familie, nabestaanden, gemeente, vrienden, kennissen en alle belangstellenden die hier tegenwoordig zijn. Ik heb niets meer toe te brengen of aan te vullen aan hetgeen gesproken is. Er is door drie monden gesproken en die hebben gesproken uit de eigenschappen van het leven van Gods volk. Die hebben gesproken wat God is. Die hebben gesproken wat de mens is. Ga daarmee naar huis, daar hebben wij niets meer aan toe te voegen. Maar wij durven de dodenakker zo niet te verlaten. Nog een kort woord, gemeente, familie en nabestaanden. Uw dierbare geliefde vader, kinderen, uw leraar, gemeente, roept u nog wat toe en dat zijn die woorden:

*Wat gij nu zijt was ik voor dezen,
en wat ik nu ben zult gij eens wezen.*

Maar met één onderscheid, wij hebben zo-even uit de woorden van Pleun Kleijn gehoord wat die Koning gedaan heeft voor dat volk, voor Zijn uitverkoren kerk, nadat Hij in de stilte der nooit begonnen eeuwigheid alles op Zich nam en het zware oordeel van Zijn Vader op Zich nam. Hij heeft alles op Zich genomen, in het kort uitgedrukt, Zichzelf doodgeliefd voor doemschuldige zondaren. Met wetenschap in het verstand van de mens zullen wij er niet komen, er zal een toegepaste daad moeten wezen, zoals de leraar, de ouderling en Pleun Kleijn gezegd hebben.

Maar ik wil dit zeggen, er is een tweeërlei huis, wij zijn allemaal reizigers naar de nimmer eindigende eeuwigheid, want de wijze koning Salomo heeft gezegd: 'De mens gaat naar zijn eeuwig huis.' Onze leraar, toehoorders, is niet in zijn laatste huis, hier in het graf. Het graf is voor het lieve volk van God niet anders dan een reinigingskamer, waar de laatste overblijfselen uitgaan, want dit sterfelijke moet onsterfelijkheid aandoen. De dood is verslonden tot overwinning. Christus is begraven geworden, omdat Hij het graf moest heiligen voor al Gods volk en dat geheiligde graf schrikt de kerk niet af. Hij is de broederen in alles gelijk geworden (uitgenomen de zonde) en heeft zelfs drie dagen in het graf der aarde willen liggen, maar Hij is triomfantelijk opgestaan en heeft veertig dagen op aarde gewandeld. Nee, aan de vijanden heeft Hij Zichzelf niet geopenbaard, maar wel aan Zijn vrienden. Hier komt het openbaar zoals Kleijn zei: 'Hoe min Hij geworden is.'

Wij smelten eronder weg als een wegs meltende slak en wij nemen hier op aarde afscheid van onze leraar. De leraar nam afscheid van de zijnen. Maar eenmaal zal er een tijd komen, zoals wij gehoord hebben uit zijn eigen mond, dat wij hem nog eens zullen ontmoeten. En waar zal dat zijn?

Er zal een dag komen, dat alle graven zullen geopend worden en de doden zullen worden opgewekt. Dan zal dat lieve volk van God eerst opstaan en zij zullen met ziel en lichaam verenigd worden om daar eeuwig die Koning groot te mogen maken. Zij roepen het daar uit: 'Gij hebt ons Gode gekocht met Uw bloed.' Het raakt er hier al af; als wij er een indruk van hebben, God alles en wij niets. Wij leven nog, het kan nog, het mocht wezen dat wij er in het leven bij gebracht werden, in welk huis u aan zult landen. Die lieve Koning, voordat Hij van de aarde gegaan is, heeft gezegd: 'Ik ga heen om u plaats te bereiden. En zo wanneer Ik heen zal gegaan zijn en u plaats zal bereid hebben, zo kom Ik weder.' Wij hebben allemaal een plekje in dat huis des Vaders.

Maar arme wereld, als u zonder die dingen, waar wij zo-even van gehoord hebben, zult moeten sterven, waar zal uw eeuwig huis zijn? Dan zal het niet anders wezen als voor eeuwig van God verlaten te worden, voor eeuwig onder de toorn. Waar wij hier iets van gehoord hebben, waar dat volk hier kennis mee komt te maken, om dan voor eeuwig van God gescheiden te worden. Mensen, mensen, wat zal dat zijn. En dan dacht ik zojuist aan die goedheid Gods, die lieve Koning, toen Hij op aarde kwam nadat Hij uit het graf is opgerezen. Welke lieve boodschap heeft Hij achtergelaten! Hij heeft gezegd: 'Ik ben met ulieden tot aan het einde der wereld.' En daar krijgt het volk hier de vrucht van bij aanvang. Is het geen vrucht, toehoorders? Voor mij wel. God heeft onze lieve leraar weggenomen.

Ik denk terug aan de keer toen ik zijn eerste preek hoorde, die door mijn ziel heen sneed, ik zal het nooit vergeten. De eerste keer dat ik de leraar sprak, toen ik hem leerde kennen, vroeg ik hem in mijn onkunde: 'Maar dominee, wie heeft u verteld wat ik gedaan heb en wie ik ben?'

Hij zei: 'Dat zal ik u vertellen. Dat vindt zijn oorzaak niet in mij, maar het vindt zijn oorzaak in de Heilige Geest. U bent nu in de kreupelstraat. U gaat naar de kerkstrijd.' Toen ik het doodsbbericht ontving, heb ik gezegd: zalig uur van sterven, verlost uit het lijden, uit de ellende en nu voor eeuwig in het huis des Vaders. 'Opdat zij rusten mogen van hun arbeid; en hun werken volgen met hen.' Wat is dat, toehoorders?

Dan denk ik terug aan wat hij gezegd heeft, dat God ons geen wezen laat, als arme kleine gemeente in Nederland. Is het geen oneindige onpeilbare liefde Gods? God heeft voor ons gezorgd. Als ik onze leraar, hierbij staande, bekijk, dan zou ik zeggen, hij is nabij het einde. Maar toen Mozes tachtig jaar oud was riep God: 'Ik wil u gebruiken, kom, er zit een volk in Egypte en Ik wil u gebruiken als slijk aan Mijn vingers.' Ik heb er een lieve indruk van gehad.

Wij hebben onze oude leraar begraven en nu heeft God gezegd en aan ons bevestigd, dat de Heere de profeet Elia wegnam, maar dat er een Elisa in de plaats kwam. Zoals u ziet, zal voor de arme kerk altijd bewaarheid worden dat:

Uit hen altijd iemand komen voort

Om den nakomers te leren Uw woord.

Nu, wij gaan deze akker verlaten. Ik hoop, mijn geliefde toehoorders, dat wij verwaardigd mogen worden om eens leed te dragen hier in ons hart en eens verwaardigd mogen worden om hier te mogen beluisteren wat die Koning gezegd heeft tegen de dochters van Jeruzalem: 'Weent niet over Mij, maar weent over uzelf en over uw kinderen.' Gemeente, als u uw tranen stort - u mag het gerust doen hoor, er is een kostelijk sieraad naar de eeuwigheid - denk er dan aan dat hij in de eeuwige zaligheid is. Wij zijn aan deze kant van het graf, wij mogen treuren, doch niet als degenen die geen hoop hebben.

Eenmaal zal de dag komen dat ook wij zullen sterven. Begin er vandaag nog maar mee, wat Kleijn, onze broeder ouderling en de leraar gezegd hebben. Buig uw knieën voor God. Wie weet hoe kort het nabij is, dat wij het tijdelijke met het eeuwige zullen moeten verwisselen. Mocht dan de Heere Die kennelijk spreekt aan deze geopende groeve, dit alles zegenen. Wij gaan deze plaats verlaten. Die het laatste spreekt is God en in de eeuwigheid zal het tegen ons getuigen zo wij er geen winst mee doen. Ik hoop dat de Heere het gesprokene zal heiligen aan uw harten. Dat zij zo.

Tenslotte sprak burgemeester H.P. Kleppe

In korte bewoordingen schetste hij de geliefde leraar als een man voor ieder toegankelijk, voor armen en aanzienlijken. Bewogen zei hij dat dominee Boone zich van de gemeente Sint Philipsland door prediking, Woord en gebed had vrijgemaakt. Ook voor andersdenkenden was hij te genaken; hij was niet alleen een goed predikant, maar ook een beste burger.

Zijn gebed zullen wij node missen. Wij zijn dankbaar ook voor hetgeen hij voor ons allen geweest is, ook voor mij en mijn gezin. Zijn lichtend voorbeeld zal ons steeds bijblijven.

De heer M. Boone van Bruinisse,

oudste zoon van de overledene, dankte namens zijn familie voor de overweldigende belangstelling en de grote eer zijn vader bewezen, inzonderheid de sprekers, de kerkenraad en gemeente voor al hetgeen zijn vader van hen had genoten en wat voor hem was gedaan. Een apart woord van dank werd gebracht aan hem, die tijdens de ziekte zijn vader steeds had verbed.

Ds. W.H. Blaak gaf op te zingen Psalm 89:7, waarna de dodenakker werd verlaten en de stoet weer kerkwaarts trok.

Afscheidswoord van ds. W.H. Blaak in de kerk

Eerst werd gezongen Psalm 116:3 en 4 en gelezen Eféze 2.

Gemeente,

Ons voornemen was niet om hier nog lang te spreken. Vergun mij dat ik eerst even vooraf zeg: mijn lichaam is vermoeid. Er ligt een tijd achter mij, dat dus bezwaren oplevert.

En in de tweede plaats, wij weten dat er mensen zijn die vroegtijdig van hier zouden moeten om hun doel naar huis te bereiken.

In de derde plaats hadden wij erover gesproken dat men hier een ogenblik nog kort zou wezen om afscheid te nemen en daar er vele mensen zijn die een verre reis hebben gedaan en weer terug moeten, zo zal er straks gelegenheid worden gegeven in de consistorie om daar nog wat te gebruiken.

Maar wij wensen tot afscheid toch nog een kort woord te spreken. Ik heb horen voorlezen van een dood mens en in de tweede plaats over een geestelijke school. Ik dacht zo bij aanvang in de opening van dat kapittel, wat zal dat een voorrecht wezen als dat gezegd mag worden: 'En u heeft Hij mede levend gemaakt.' Geliefden, die grote God nam beweegredenen uit Zichzelf om uit het gevallen adamsgeslacht nog een zaad te verkiezen.

De aanvang is hier: 'En u heeft Hij mede levend gemaakt.' Daarom, driewerf gelukzalig als men Diegene lief mag krijgen, Die voldaan heeft. Wij maken ons allemaal op om het tijdelijke met het eeuwige te verwisselen, wij zullen allemaal God moeten ontmoeten en dan niet te kunnen. Wij zijn allemaal duizenden bij duizenden talenten schuldig en wij zijn dan die u die niet één penning heeft om te betalen. En het zal toch moeten geschieden, dus wat een onuitsprekelijk voorrecht in dat woord: 'En u heeft Hij mede levend gemaakt.' Alle roem is uitgesloten, want er staat wat bij. Paulus was zo geoefend, dat hij die levendmakende daad ontving, die grote daad, waar de eeuwigheid voor nodig is om het uit te spreken. Hij laat wat volgen: 'daar gij dood waart door de misdaden en de zonden.'

Wij hebben een uitdrukking gehoord waar mijn ziel bovenop viel en dat is wat Kleijn gelezen had in een oudvader die zei: 'Ga maar naast de verdoemden staan.' Want u heeft Hij mede levend gemaakt en dan in de inkerende daad in de oefening van dat werk, dan zegt hij: 'Heere, dat aan mij en voor mij?' O geliefden, daar zinkt de ziel onder weg.

Geliefde toehoorders, in een volgend vers staat het: 'Want uit genade zijt gij zalig geworden door het geloof en dat niet uit u, het is Gods gave; niet uit de werken, opdat niemand roeme.' Wat komt God dat lieve volk kostelijk te leren en toehoorders, als u verwaardigd mag worden een onderwerp te worden, dan is het opmerkelijk, dat zij zichzelf leren kennen als een overschot. Zij leren zichzelf kennen dat ze nergens goed voor zijn, want dat zijn wij als wij van God geleerd worden. Mensen, dan is alle roem uitgesloten. Wat roemen wij, wij zullen de Heere roemen en als zij eens een onderwerp worden onder de bediening van God, dan kunt u een keer in het hart kijken, dan zeggen ze: 'Heere, zet er mij maar uit en zet er mij maar buiten.' Dan zijn ze zo makkelijk dat zij getuigen voor God: 'Heere, ik de schuld, ik de schande en U de lof en U de eer.'

Dat plekje mogen zij op aarde innemen voor een ogenblik. De apostel komt dat volk aan te spreken: 'Zo zijt gij niet meer vreemdelingen en bijwoners.' Wat zou het een voorrecht wezen als wij het geluk mogen hebben dat wij van God geleerd mogen worden en dat wij bij onze afkomst bepaald mogen worden.

Want geliefden, als wij dat in de oefening van het nieuwe leven uit mochten leven waar God ons opgezocht had! Wel is waar dat het verschillend is, doch dat neemt de zaak niet weg. Wij liggen allemaal in de drievoudige dood verzonken. Tijdelijk, geestelijk en eeuwig. Als de wederbarende genade niet tussenbeide komt, dan gaan wij de eeuwige dood tegemoet.

Daarom, ieder die er iets van mag hebben, dat hij altijd bij zijn afkomst mag bepaald worden. Wij hebben zondag uitgedrukt dat ik een vriend heb, die, toen hij onder de bewondering kwam, tegen God zei: 'Heere, zijt Gij niet abuis?' Wie het verstaat, versta het. Hij wist het wel dat God alwetend was, dat was hem geleerd geworden met de inkerende daad. Heere, zou ik daarbij mogen wezen om die lage plek in te mogen nemen, wat zou het een groot voorrecht wezen.

Dan denk ik wel eens, dan zouden er wat wapens in het wapenhuis teruggebracht kunnen worden, dan zou de haat en nijd beslecht worden, als wij dat plekje in mogen nemen. Want dan kunnen wij niet boven elkaar uitzien. Wij liggen verdoemelijk voor dat lieve Wezen. Hij zegt: 'Gij zijt geen vreemdeling meer.' Zijn wij dan geen vreemdelingen in onze grondslagen?

Wij zijn vreemdelingen van God en van ons eigen hart en verstand. Dan is er verschil in kennisneming, want het is een groot verschil of wij licht hebben in het woord naar buiten of verlicht worden door God naar binnen en dan leren zij de duisternis niet begrijpen. Nee geliefden, dan hebben zij weer licht nodig om te weten, dat de duisternis die zij komen waar te nemen door licht van God geopenbaard wordt. Wij zijn vreemdelingen van God en van ons eigen hart, wij hebben zulke lage gedachten niet uit en van onszelf. Als wij van God niet geleerd worden, dan nemen wij de wapenen voor onszelf op. Maar driewerf gelukkig, die mag leren geen wapenen meer op te kunnen nemen, niet meer voor zijn bekering te vechten, dan loopt het zo laag af. Gewisselijk, hij wordt zo ontdekt en ontbloot dat dit ook niet meer kan.

Een vreemdeling van God te wezen. Mensen vervreemd van God onze Schepper, vervreemd van onze Weldoener, in Wie wij geleefd hebben in ons verbondshoofd Adam. En wij roepen: 'Wijk van ons, want aan de kennis Uwer wegen hebben wij geen lust.' Zo zijn wij vervreemd.

En nu zegt Paulus: *geen vreemdeling meer, geen bijwoner*. Een bijwoner is een stapje nader, dat kunnen wij zien in de natuur. Als iemand dienstbaar is en dagelijks in zijn huis verkeert, dan kan men niet horen aan de uitdrukkingen dat hij een bijwoner is, want zo iemand gaat zeggen: 'Dat is het onze en dat is het onze.' Dus daarom zou het kunnen bestaan, dat wij bijwoners zijn, geliefden, doch dan zijn wij geen erfgenamen, al zouden wij het woord onze al voor ons genomen hebben. Doch als degene die wij dienen komt te sterven, dan zijn wij geen erfgenamen. Geen vreemdelingen en bijwoners, maar medeburgers der heiligen.

Wij staan hier in de plaats Sint Philipsland, en hier wonen de burgers van Sint Philipsland en die staan opgetekend in het register op het gemeentehuis. De statuten vermelden hen van de oudste af tot de jongste toe en zo kan vermeld worden hoeveel zielen zo'n gemeente telt.

Maar geliefden, er is genade nodig om een medeburger der heiligen te wezen en dat is hij daar geworden. Dat lag in de eeuwige verkiezing Gods. Het is waar, een ziel die wat van God leert, keert in en zegt als het waarheid mag wezen: 'Waarom toch?' Dan gaat hij het bij zichzelf zoeken. Maar geliefden, het waarom zal bij hemzelf niet te vinden wezen. Het is daarom dat hij een medeburger der heiligen wordt, een huisgenoot Gods, namelijk vanwege de eeuwige verkiezende liefde, wat wij vanmorgen genoemd hebben: 'Die Hij tevoren verordineerd heeft, dezen heeft Hij ook geroepen', enzovoort.

Om medeburgers te wezen, zal toch niet zo klein wezen. Het is toch geen wonder die hier in mogen keren, dat het toch zo nauw viel tussen God en zijn ziel. Als u zou vragen: 'Waarom toch dat nauwe onderzoek?' Dan zegt hij: 'Als ik op mijzelf zie, en dan een kind van God te wezen!' David zegt: 'Is dat licht des konings schoonzoon te worden?' En dat was van Saul, een verworpene.

Maar nu staat er in onze tekst: **'een bijwoner der heiligen.'**

Geliefden, dat er eens een ogenblik mocht aanbreken dat God u kwam aan te spreken en dat de liefde Gods zo sterk in uw ziel werd, dat u voor God kwam in te vallen. Dan wordt zo'n mens 'een vreemdeling op aarde', dan loopt hij als een veroordeelde over de aarde. Doch eeuwig wonder, als het uurtje der minne komt aan te breken en de Heere hem aanspreekt met de woorden uit Ezechiël 16:6: 'Leef; ja, Ik zeide tot u in uw bloed: Leef '

Dat is een vrucht van de eeuwige liefde Gods. Wij worden nergens méér door verslagen en dan blijft er geen kracht meer over, doch we komen met Paulus te vragen: 'Heere, wat wilt Gij dat ik doen zal?' Die liefde gaat uit en ze komen openbaar. Maar zij leven zo naarstiglijk onderzoekende en och, hoe menig keer staan ze niet stil.

Wij stonden eens stil bij dit woord: 'HEERE, Gij doorgrondt en kent mij.' Het volk zegt het menig keer, dat ligt op de bodem der ziel. Zij onderzoeken, wat zou dat wezen? Zij krijgen liefde voor Gods dag, voor Zijn volk, Zijn gangen en wegen, Zijn inzettingen, Zijn instellingen. Zij blijven er niet in achter, geliefden, en nu medeburgers, en op een ogenblik medeburgers der heiligen. Als zij zichzelf aankijken, dan zijn ze vol gebreken van de hoofdschedel af tot aan de voetzool toe.

Een medeburger der heiligen te wezen en dan een huisgenoot Gods. Die grote Koning in Zijn omwandeling op aarde heeft gezegd: 'Mijn Koninkrijk is niet van deze wereld.' En als u het volk bekijkt, dan heb ik u gezegd: 'U wandelt wel op de aarde, maar die kan u niet meer voldoen.' Er zijn ogenblikken dat wij zeggen: 'Heere, het is groot wat ik er van geniet, want het is alles verbeurd en verzondigd, maar mijn ziel op weg naar de eeuwigheid kan ze toch niet vertroosten.'

En dan geliefden, dan volk, u bent op de aarde, maar niet van de aarde. Hij heeft ze gekocht met Zijn dierbaar bloed, waar ze eenmaal door verlost zullen worden. Dan mogen ze wel eens verwaardigd worden als huisgenoten Gods, dat zij wel eens thuis mogen komen en waarin bestaat dat? Dat de Heere tegen hen zegt: 'Ik zie een volk op het aardse dal, Ik zie hun kruisgangen en wegen. Ik zal u niet verzoeken boven vermogen. Ik zal de troon der genade voor u openen. Kom dan eens zeggen wat er aan scheelt en vraag maar wat uw hart begeert.' Dan mogen zij de mond wijd opendoen en Hij zal hem vervullen met goede spijs.

En nu mag het volk van dit aardse dal, die arme klagers, wel eens een ogenblik verwaardigd worden hoger te komen; en waarin bestaat dat? Zij geven nauw acht, dat hebben ze ook geleerd. En de Heere zegt: 'Ik kijk naar waarheid in het binnenste.' Maar die wat van God geleerd hebben, kijken ook naar waarheid in het binnenste, die zijn met woorden niet meer tevreden, die hebben invloeiende genade nodig. En dan weet het volk wel dat ze waarheid voor God moeten wezen. Ze zijn het niet met zeggen en niet met weten, want ze zouden voortreffelijke mensen zijn, als zij het met de wetenschap overeind konden houden.

Maar die inkeren, wat wij gehoord hebben, doch als zij de invloeiing van Gods Geest niet hebben, dan kunnen ze het minste geloof niet oefenen. Wat heeft de ziel die lieve invloeiing nodig en als zij verwaardigd mogen worden, dan zijn zij boven het stof geweest en zeggen: 'Ik heb dagelijks vrije toegang gehad tot God.'

Als zij die plek bij God eens in mogen nemen, zeggen zij: 'Heere, wat hebt Gij mij opgeknapt in het kommervolle, in het moeitevolle leven.'

En dan eenmaal het einde, dewijl wij mensen hier geen blijvende stad hebben. Doch geliefden, wat zal het wezen als wij vreemdeling van God en vreemdeling van onszelf zijn en wij zullen die grote reis ook moeten maken. Hebt u nooit eens een indruk gehad als het einde begon? Wat wordt er dan gezegd: nu zal het moeten en ik kan niet. Dat leert Gods volk ook, maar wat zal dat wezen bij de dood aan het einde, de eeuwigheid. Duizend jaren zijn als één dag en één dag als duizend jaren. Het volk hier op aarde zal weten wat het wezen zal; er wordt wel eens gezegd: 'Er is nog nooit iemand teruggekomen die het is wezen aankondigen wat het aan de andere kant wezen zal.' Maar dat zullen wij tegenspreken, er zijn er wel teruggekomen die dat komen te zeggen, dat leert Gods volk en daar zijn hun ogen voor open. Och geliefden, wat zal het wezen om eeuwig van God verlaten te zijn, want dat zal heel wat uitmaken, geliefden! Er is een volk dat het ook wel eens beleeft, dat zegt: 'Heere, ik kan mijn hart nergens bij krijgen; dat dit stenen hart eens vlees gemaakt mocht worden.'

Wat zal het wezen als wij in eigen grondslag en vermetelheid als vreemdeling verkeerd hebben en van God aangesproken zijn en dat dan die tijdsverwisseling plaats zal hebben, dat zij uit de tijd naar de eeuwigheid gaan.

O geliefden, dan zal dat eeuwige aanbreken, dat wij overgaan zullen om huisgenoten Gods te wezen. Hier mogen zij al eens thuiskomen, daar zal het wezen zoals Psalm 65 zegt: Zonder te scheiden meer.

Mocht de dag dat wij bij elkaar geweest zijn (en dat wij zouden weten wat wij hier zijn wezen doen) een boodschap zijn. Ds. Boone is dood, maar de prikkel is eruit; en waar die eruit is, daar is de dood geen dood meer. Dan zullen wij de dood aan kunnen doen.

Maar als wij het moeten doen, geliefden, als vreemdeling, om eenmaal in de handen van God te moeten vallen, dan zegt Gods lieve Woord dat het vreselijk zal wezen. Daarom zou ik u gunnen dat het de Heere mocht behagen om u te verwaardigen dat er arbeid geboren mocht worden om geholpen te worden ter bekwamer tijd. God staat nog te wachten om een welbehagen te geven en te schenken aan degenen die het missen; en te vermeerderen bij hen die er wat van geleerd hebben, is mijn wens en bede. Hiermee zullen wij eindigen.

Burgemeester, wethouders en raadsleden, wij zijn verblijd met uw deelneming.

Ook de vrienden en bekenden die van verre zijn gekomen, wij waren zeer verblijd u hier te zien.

Alsmede de gemeenten die aan onze uitnodiging gehoor gaven.

En verder, geliefde kinderen van uw nu overleden vader en leraar, u heeft zeer veel verloren; dat u die plaats in mocht nemen om elkaar in raad en daad bij te staan.

Dat zij zo.

Tenslotte werd geëindigd met dankgebed en het zingen van Psalm 89:2.

Velen verlieten diep ontroerd het kerkgebouw.

VIER NAGELATEN PREKEN

1. GODS WELDADEN HERDACHT

Een Dankdagpredicatie bij het eindigen van de oorlog
Uitgesproken de 28ste november 1918

Voorafpraak Romeinen 5: 2.

Het is opmerkzaam hetgeen wij lezen in Romeinen 5:2 waar Paulus zegt: ten 1e door welken wij een toeleiding hebben; ten 2e. in welken wij staan; ten 3e. roemen; ten 4e. in de hoop der heerlijkheid.

Als grondslag vooraf in liet eerste vers zegt hij, daar sluit hij de gehele kerke Gods mede in, hij en zegt niet *ik ben gerechtvaardigd*, nee, de gehele kerk is gerechtvaardigd en ook de gehele kerk is verzegeld aan God; zo zij uw voet onbeweeglijk. Maar zij zijn er niet allen van verzekerd aan hun zijde, die de uitspraak niet hebben gehoord, en al hun leven door veel moedbeneming, strijd en becommerring doorleven. O, dat zulk een behouden wordt, dat zal het wonderlijkste wezen. Nu zegt Paulus *door Welken wij een toeleiding hebben*.

Toen Adam en Eva gezondigd en van God weder opgezocht en wedergeboren waren en gekleed met beestenvellen, toen zond de Heere hen uit het Paradijs, en zij hadden hun recht en macht en toegang verzondigd, dat zij hun hand niet zouden uitsteken aan de boom des Levens en daarvan eten en leven zouden in eeuwigheid.

O, daar staat het zwaard van Gods rechtvaardigheid uitgestrekt, wij hebben de toegang en macht en recht verzondigd, nu vlucht de mens tot gebroken bakken, die geen water kunnen houden, en rietstaven, die de handen doorboren. Als wij onze kleren maar aanzien, die tonen ons al aan, dat wij een weggejaagde, een uitgedrevene zijn van voor Gods aangezicht. Wij dragen het tot onze schande en kunnen daar ook hoogmoedig op zijn. Als wij dat bezien zo vlucht de mens tot zijn eigen kracht en zegt: *wij zijn heren, wij zullen niet meer tot U komen*. Wij vluchten tot alle brandkasten, fondsen, verzekeringen en voorbehoed middelen om behouden te worden en geen toegang tot God en Schepper en Maker meer. O ellendigheid, en toch zegt Paulus: *wij hebben een toeleiding*. O ja, daar is een levende en een verse Weg geopend tot de troon door Jezus Christus, Hij is de Weg, de Waarheid en het Leven. Hebreëen 10: 22 *Komt, laten wij toegaan*. Hij is de weg en de Deur om door Hem tot het hart des Vaders te komen, door Hem in de vereniging en liefde en vrede. O, dat wij krijgen te zien, dat God nog te verzoenen is; dat is geloofsontdekking.

Ten 2e zegt hij: *In welken wij staan*.

Nu, in een gebroken werkverbond daar leest men nooit van staan, maar altijd van liggen, omdat wij in de gehele wereld verdoemelijk voor God liggen, dood in zonden en misdaden. (Ef. 2: 5).

3^e. Daar lag hij in de val, vertreden op de vlakte des velds, en nu zegt Paulus *in welken wij staan en roemen*. Nu staat de kerk Gods weer, hij is levendig gemaakt daar zij dood was, het is net als men een kop uit een schotel zet, zo een uitzetting en een inzetting uit het werkverbond in het genadeverbond. Nu staan ze daar als toonbeelden van de eeuwige verkiezende liefde Gods uit vrije genade, zij staan daar als uit vrije gunste Gods, zij staan daar niet ledig, maar roemen en verheerlijken God, dat zij nu uit de duisternis tot Zijn Goddelijk licht geroepen zijn.

4^e. Zij staan daar en roemen in de hoop der heerlijkheid; zij roemen niet in zichzelf, dan is alle roem uitgesloten, die roemen, die roemen in de Heere. Ze roemen in God en in de klacht ligt de roem van vrije genade, zij klagen niet over de Heere, maar over hun eigen besmetting en "vleselijk verkocht-zijn onder de zonde. O, zij roemen in God, ja in de hope der heerlijkheid, die hope, die niet beschaamd, omdat ze door de liefde Gods in hun harten is uitgestort en de hoop die ze nu gekregen hebben, dat zij God leren kennen in Zijn recht en Christus als Borg voor hun ziel en door de Heilige Geest en de liefde en vrede in de Heere God deelachtig.

O, dat eeuwige wonder hebben zij al dagen en halve nachten om God te verheerlijken en zingen en vertellen wat God aan hun ziel gedaan heeft. O, dan op die hoop, die zij hadden op de eeuwigheid en nu genade gevonden en de eeuwige heerlijkheid Gods die afstraalt van dat lieflijk aangezicht Gods door Christus Jezus. O, die hopen niet alleen hier, maar hiernamaals.

Het is wel treurig dat Gods volk daar zo ver vandaan staat, onder de oordelen en gerichten Gods op aarde zij zich onverdraaglijk maken uit nijd en vijandschap, hetgeen ook wel veel onder leraars en voorgangers wordt gevonden. En nu een uitgestrekt oordeel en vreselijke verwoestingen rondom ons, drukkende en dure tijden, niets meer kunnen krijgen, veel sterfgevallen en overstromingen. Ja, dat Gods volk nu niet roemt, maar zover verlaten is, dat de plicht als vorm en uit wetenschap nog blijft spreken.

Nu wij hopen dan nog een woord tot stichting te spreken tot ulieden, door 's Heeren hulp en bijstand, naar aanleiding van onze tekst, die u vind opgetekend in het voorgelezene uit het boek der Psalmen waar wij Gods woord aldus lezen:

Psalm 48 vers 10, 11 en 12.

O God, wij gedenken Uwer weldadigheid in het midden Uws tempels. Gelijk Uw Naam is , o God, also is Uw roem tot aan de einden der aarde. Uw rechterhand is vol van gerechtigheid.

Laat den Berg Sion blijde zijn, laat de dochteren van Juda zich verheugen om Uwer oordelen wil.

GEBED

O Heere, wat U naar recht en rede ons kunt onthouden, onthoudt ons Uw Heiligen Geest niet, en trek Uw Geest, niet weg van de bediening Uws Woords. Amen.

Als men de 48^e Psalm leest bemerkt men dat deze een danklied behelst aan de Heere, hun God, voor de wonderlijke verlossing en bewaring over Israëls volk, want wij menen dat die Psalm gedicht is in de dagen van Josafat, de koning van Juda; toen de Moabieten en Midianieten in menigten de landpalen van Juda waren ingevallen en Josafat ten strijde trok nadat hij een bidstond had uitgeroepen in het huis des Heeren en zeide: *O Heere, onze God, bij U is het niets om te verlossen, hetzij de sterke of de machteloze; laat de sterfelijke mens niets vermogen.*

Nu, de Heere is groot en de Heere was in het midden, want de koningen waren vergaderd met een groot leger; zij kwamen samen op tegen hem met paarden en wagens en ruiters in menigten. En o, zo zij het zagen, namelijk. Jeruzalem, zo vloden zij haastig weg. Want de Heere, leidde verschrikking op hen dat zij vloden.

Als wij nu Gods weldaden eens gedenken mogen, want in het Oude Testament pleegt men, de godsdienstoefening om met een vergadering, een feestelijke menigte de Heere

te danken als zij de vorige benauwdheden daar zij in waren in, die hogen nood.

Als wij gedenken aan de vierjarige oorlog, het vreselijke bloedbad, het dreunen der vuurmonden op het land, in de lucht op het water, onder water, onder de grond. Daar wij zo in het midden lagen heeft God ons nog bewaard, hoewel dat de druk niet is uitgebleven van ons diep ellendig volk, zowel kerk als staat.

En nu na de oorlog kwam de Heere met een ziekte ons land, bezoeken daar er zoveel stierven.

Nu, de weldaden zijn tweeledig, hier de weldaden voor de tijd dat wij nog bewaard zijn voor verwoesting van al onze bezittingen zo door het vuur der vijanden. Gods bescherming onder het oordeel. De twee weldaden die Gods volk deelachtig zijn, bijzonder haar roeping, bekering, wedergeboorte, gerechtvaardigd. Ja, Geloof, Hoop en Liefde, en daarna de eeuwige weldaden die zij beërven zullen.

En daar bij het gevaar in ons land door de Revolutie der Socialisten: weg met de koningin, met Eerste Kamer, weg met kapitaal. Zo dreigde ons land een groot gevaar voor hongersnood en verwoesting en bloedige strijd.

O God! wij gedenken Uw weldaden, dat U ons nog niet. heeft overgegeven. Zo Uw Naam is, is Uw roem tot aan het einde der aarde. God komt alleen de roem er van toe. Niet ons, niet ons, maar Uw Naam alleen. Gij hebt om Uws Naams wil, om der vaderen wil, om Uw arm verstrooid Sions wil nog heden gespaard; hoe diep wij het ook verzondigd hebben, zowel overheden als onderdanen, onder het oordeel, dat Hij in de toorn nog des te ontfermend komt gedenken. O, zo Zijn Naam is, is Zijn roem. Uw rechterhand is vol van gerechtigheid. Hij heeft ons vaderland bezocht, wij hebben ons niet verootmoedigd, de hoogmoed en goddeloosheid was ten top gestegen, al de feesten in rouw te zetten en de straten die Gods heilige dag ontheiligden met sabbathschenden. Ja, Zijn rechterhand hield het vast, zodat ons land niet verwoest is. Zijn rechtvaardigheid daarin, de verharding en zorgeloosheid, de wereld gelijkvormigheid, ... dan is ons land al wat vervallen in de mobilisatie onder het oordeel, zowel Gods volk in de geestelijke verlating en de prediker zijn ver van de godzaligheid.

Laat de berg Sion, de hoofdstad Jeruzalem, dat geestelijke Sion verheugd zijn erover. Uw oordelen, daar God toont dat Hij God is, die vol gerechtigheid is. De gevangenneming werd gestaakt, de wapens kwamen tot stilstand, de volkeren werden verstrooid, die lust hadden tot oorlogen. Door Hem regeren de koningen. Hij snijdt de vorsten af als druiventrossen.

Nu, daar van overheidswege is verzocht om een dankstond te houden dat wij van het oorlogszwaard bewaard zijn gebleven, en ook het gevaar ons land dreigde voor de Revolutie der Socialisten, om de Heere God te danken. Nu, wij waren daar niet tegen; maar dat al onze dankdagen geen invloed maken bij de Heere. O neen, want dat behaagt God niet. Neen, als er geen afbreking van de zonden is, zo van overheid als onderdanen, en wederkering met ootmoedigheid tot Zijn wetten en getuigenissen, och, dan wordt het nog kwader dan het geweest is; als wij niet breken met de zonden daar Nederland zo schuldig staat, onze ongerechtigheden getuigen tegen ons van de schandelijke Godsverlating.

O God, Gij hebt ons land geschud, genees haar breuken, want het wankelt (Psalm 60). O God, verlos Israël in tijden van benauwdheid. Daarvan Jeremia zegt: *waarom zoudt gij zijn als een held die niet verlossen kan. Werp de troon Uwer heerlijkheid niet neder, en vernietig niet Uw verbond met ons.* Want wij hebben zo liefgehad te zwerven en hebben onze voeten niet bedwongen. O land, land, hoort des Heeren

woord! Dankt God, zoekt Hem en vreest Hem.

De liefde Gods, de godvruchtigheid en godzaligheid is geweken, vooral van leraars, die zijn erger dan de leden, ze zijn nogal wat als ze op de kansel staan, maar dan is het uit.

Zijn rechterhand is vol van gerechtigheid; daar zegt Paulus dat de rechtvaardigmaking heerlijkmaking is, Rom. 8: 30. De kracht van Christus voldoening, voorbidding en bewaring, de voldoening van Christus is volmaakt zo voor erf- als dadelijke zonden; het is zo krachtig, het kan niet afgeslagen worden, omdat het geschiedt door de kracht van Zijn voldoening. De bewaring van Christus is zeker. Nu, die verzekering zoekt men in gevoel, in de smaak van 's hemels zoetigheid en dat niet gevoelende raakt men twijfelmoedig, het is hollen of stilstaan. Neen, de verzekering is in ons leven, alle ware vreugde in God heeft haar voorsprong en beginsel en het geloof. Christus wordt dan die ziel ontdekt in Zijn macht, dierbaarheid, bereidwilligheid, de ziel wendt en keert zich daarop tot Christus, neemt Hem aan, verenigd zich met Hem en laat zich door Hem de weg tot de Vader leiden; hierdoor komt nu een zoete vreugde in God.

Nu, daar Nederland zo ernstig en hoe langdurend daartoe nog vermaand werd, evenwel heeft zij naar Gods Woord niet willen horen, maar de oren daarvoor gestopt heeft. Wij zenden de zendeling naar de buitenwereld om de heidenen Christenen te maken.

Zijn rechterhand is vol van gerechtigheid. O zegt de wereld, ellende en gebrek kan er niet meer komen, want het is zo ontwikkeld en alles aaneen gebonden.

O, zou u gedacht hebben 2 ons brood per dag, 4 kilo aardappelen per man per week, alles bij maat. O dochteren Sions dat die verheugen over uw oordeel. Daarom dat God de sterfelijke mens laat weten dat zij mensen zijn en dat de raad van Achitófel tot zothed maakt, en als de nood opgelegd is.

Ach Heere, zij weten niet hoe zij het gebed beginnen, voortzetten of eindigen zullen. Ja, Gods volk. Och Heere, hoe zal ik dat aanleggen dat zij geen woorden hebben, of dat God zeide: *bid niet meer voor dat volk, bid niet meer voor land en kerk.*

Dan staat het met ons land zo slecht als er geen bidders meer zijn; dat het volk in plaats van opkomen in verborgen plaatsen, zouden gaan zitten wenen gelijk Elia onder een boom. Want als zij in het gebed niet kunnen aanhouden met God aan te lopen dan krijgen ze slappe handen en de tong kleeft aan het gehemelte, dan zijn ze blijde dat ze klaar hebben.

Ja, wij hebben wel gelezen in 1672, toen het gedreun der kanonnen gehoord werd waren er hele huisgezinnen die neerknielden en God aanliepen, en dat tegen de avond het geschut zeer ver van de wal was.

Ja, de burgers hebben de winkels vol, de akkers en de handel het gaat alle wel in voorspoed, hoogmoed en losbandigheid. Men kent geen onderscheid in staat en stand. O arm land, dat zo diep verzonken is en nog heden gespaard.

O God, ik gedenk Uw weldaden in het midden Uws tempels, want zo Zijn Naam is, zo is Zijn roem tot aan het einde der aarde. Als Gods volk nu zo gesteld is om zo te roemen! O, de vader kwam zelf naar de verloren zoon toe. De sieraad van een Christen bestaat een grondig kennen van God en in de gezetheid van het verstand in het oordeel, in het voornemen en in de poging in genade in Christus tot vergeving der zonden. Heiligmaking in de eeuwige zaligheid volgens Zijn vrijmacht hoge wijsheid, heiligheid en onveranderlijk raadsbesluit, en uit kracht van Christus Zijn eeuwig priesterschap offerande in het onbeweegbare genadeverbond geopenbaard aan Zijn gunstgenoten en die kennen van des Heeren wegen alle recht en heilige wijsheid. Ja, goed en schoon, want God is alleen wijs en heilig, Zijn doen is majesteit en

heerlijkheid en al de wegen Gods zijn, om Zijn volk te bevrijden en bekwaam te maken tot Zijn eeuwige gemeenschap. Want daardoor wordt het geloof, de liefde, het vertrouwen en alle deugden beproefd, geoefend en gezuiverd. De onwankelbare kennis van deze zaken is geen klein deel van de goede gestalte ener Christen. Als hij gewapend is met deze gedachten hij zal niet haasten en zo licht geschud worden, als de hand des Allerhoogsten schijnt te veranderen. Dan staat hij vast daarboven in het voornemen om de Heere onafscheidbaar aan te kleven en getrouw te blijven in duisternis, dorheden, verzoeking, tegenheden zowel als in het licht Zijns aanschijs en in voorspoed als zijn werk afgebroken is weder te hervatten in het licht en in de kracht Gods om na de struikelingen aanstonds weer op te staan. Om door moedeloosheid en twijfelingen niet belet te worden om uit de slaapzucht wederom te ontwaken in ootmoedige gedachten in- en uitwendig met en voor de Heere in een diep afhangen van des Heeren genade, licht en sterkte, in heilige verloochening van eigen wijsheid en kracht, in een roemen in des Heeren vrijmachtige genade in Christus' bloed en gerechtigheid.

Deze nederigheid ontstaat uit het gezicht van des Heeren, Gods grootheid. En zijn eigen nietigheid en van een diepe ongestalte van het harte dat uit vrijmachtige liefde en genade uit een afgrond van rampzaligheid en gruwelen het gerucht is dat men alle genade om niet uit Jezus' volheid ontvangen heeft en ieder ogenblik ontvangt, dat men de ontvangende genade die de Heere geeft en blijft bewaren.

O God, wij gedenken Uw weldaden. Nu, toehoorders tot hier heeft de Heere ons land en volk gedragen onder de oordelen Gods en de ongunst Gods, want dure tijden zijn nooit geen zegen, zomin als de goedkope dat het geen waarde heeft. Neen, de middenstand is altijd het beste. Och, dat de Heere om Zijns Naams wille en om Zijns volk wil de ziel Zijner duive niet overgeve ter verderving

Nu, laten wij dan tot afwisseling zingen Psalm 105 5.

TOEPASSING.

Ja, daar vloeit de eeuwig verkiezende liefde des Vaders, die met Zijn kerk al van eeuwigheid zwanger ging en de verlossende liefde Zijns Zoons en de overtuiging, de vrijuit-halende en toebrengeende en heiligende liefde des Heiligen Geestes, vrijwillig opnemen, dragen en redden voor zo één die het op zijn aller-diepst voor God verbeurd en verzondigd heeft. O daar in Psalm 22: 3 hoort men Hem uitroepen: *Maar ik ben een worm en geen mens!* De diepte van eeuwig liefde en vrije Godsontferming, die daarin ontsloten wordt, brengt de ziel in de diepte voor God. Daar werd die gekruiste, die lijdende, die alleen persen-tredende Zaligmaker zo noodzakelijk nodig, dat de ziel uitgaat op Zijn smeken. Ja zo gepast nodig en onmisbaar. Daar in het hof van het Gethsémané zag ik Hem als barende in zijn zielsweeën de kerke Gods uit de ingewanden des Vaders, daar werd Sion door recht verlost, daar de grote Koning Jezus Zijn erfdeel zegent uit genade, voor de tijd en eeuwigheid, met het onmisbaar goed, dat Hij in Zijn dierbaar testament Zijn uitverkoren kerk met Zijn voldoende offerande aan het kruis, vermaakt heeft, met de uitroep: "het is volbracht!"

Wij lezen zo, dat Abraham de Heere volgde in geloof, gehoorzaamheid en gezegende voetstappen, daar is de Heere nabij. In Markus 9 zegt de vader van het kind: *kom mijn ongeloof te hulp!* Gezegende ootmoedigheid; mocht ik er meer van beleven! Zonder licht kunnen wij niet zien. Als het licht opgaat komt schaamte, schrik en vreze wegens de Majesteit van het doorluchtige Wezen. O wat vallen onze vlerken dan naar beneden wegens het gezicht op onze diep gezonken afstand van onze gezegenden Maker!. Dan begint hij met een bevende hand te kloppen aan de deur van vrije genade. En wat is zo

een ziel dan verblijd als de Heere uit zijn eeuwige liefde dan Zijn vinger op het zeer van zo een gewonde ziel komt leggen. O, volk, dan mag hij er wat van verstaan, dat het zo dienstig is om voor bederf te bewaren.

Waar nu de Heere zaligmakend trekt of overtuigd, daar de zonde een hartelijk leedwezen is, dat wij God door onze zonde vertoornd hebben, daar gaat mee gepaard een walging en een verfoeisel van onszelfen met een lage zielsgestalte, en een heilige schaamte. Daar is in het hart openbaar de Rechtvaardigheid Gods en de heiligheid Gods, nu de ziel niet meer is te troosten door geen mens. Want hij zegt, zo zal het niet gaan; zij zijn benauwd van God, van angst en vreze. Want zij zullen zeggen: ik sta met een openstaande schuld en ik moet God ontmoeten en ik zal Hem niet kunnen ontmoeten.

O die kortstondigheid van het leven! En dan te sterven, o daar de ziel in arbeid is, en zucht en roept en smeekt om genade en geen recht. Hij reformeert in zijn hart, dagen en nachten bidden en smeken, want zonder God in de wereld te sterven en om te komen; dat kan zo ver gaan.

Zij hebben ook geen hart voor de wereld, maar alleen maar een hart voor God en Godsdienst. Als nu later zo een ziel uit al de werkzaamheden zijn grond daaruit verliest en hij gevoelt zich toch zo ledig en in de vreze dat het nog op niet zal uitlopen, dan brengt de Heere ze bij de oorzaak, dat is hij brengt de ziel in het Paradijs. Daar krijgen ze te zien hoe recht volmaakt dat zij uit 's Makers hand gekomen waren en nu buiten God te liggen, buiten Zijn gunst bij Zijn gemeente, onmachtig en onbekwaam door de vloek en toorn.

O die breuk tussen de Heere, daar is nooit geen helen meer aan; neen dat raakt teveel, daar is het voor ons onmogelijk om ooit meer zalig te kunnen worden, want die breuk daar is geen genezing aan. Daar helpt geen Psalmversje, geen tekstwoord, geen doen en laten, geen zedelijkheid en deugd, o neen, dat is alles tekort. Waar nu de Heere van zijn kant mocht ontdekken in de ontsluiting van de weg, daar die lijdende en alleen persentredende Zaligmaker zo noodzakelijk nodig krijgt te verzoenen. O, die dierbaarheid, die gepastheid van zo een Middelaar, een gewillige, een bekwame, een heilige, een almachtige Middelaar. O, als hij een oog krijgt in die geopende Fontein, daar hij genade voor recht mocht ontvangen, tegen onze dagelijkse onreinheden, ontheileringen die ons niet alleen ogenblikkelijk aankleven, maar werkende zijn in ons. Wat moet hij dan niet bij dat gewaarworden beschaamd en verlegen staan, wanneer hij een oog krijgt in de Majesteit en heerlijkheid Gods. Dan is het: *wee mij, want ik ben onrein, en onheilig.*

Gelukkig als hij hartelijke schaamt een behoefte krijgt aan de Heere Jezus en de reinigende kracht van Zijn zoenbloed mag ondervinden en een toegang hebben tot de troon der genade om daar een schuilplaats te mogen vinden en zegt: *bij U schuil ik.* Dan gelooft hij in God, in plaats van aan God, dan ondervindt hij zijn geringheid, zijn nietigheid, en onwaardigheid; dan is hij een kind en geen man. Als de Heere met Zijn volk door kwam trekken, en bracht ze voor de vierschaar Gods, hoe zij voor dat recht Gods, de Rechtvaardigheid Gods; ... dat geopenbaard werd in hun harten; Zijn heiligheid en onkreukbare Majesteit als een recht- en eisend God zagen; en hij door dat gezicht zichzelf ziet als een vuil, walgelijk, al de zonden openbaar maakt als tevoren verborgen voor uw ogen, en, daar lag te baren in uw zielsweeën en als onrein en de Rechtvaardigheid Gods nu al maar ingewonnen; als dan die ziel een liefde kreeg voor Gods recht, dat hij dat billijkt en zijn verdoemenis waardig werd, ja een welgevallen in de straf van zijn ongerechtigheid kreeg.

O, nooit is Gods volk gewilliger naar de hel kunnen gaan als dat ogenblik; daar afgesneden te wezen en dan zo voor eeuwig verdoemd te worden. Was het voor ons

uit en afgedaan; u kon niet meer hopen of verwachten, als verwezen te worden; toen heeft de Borg de Vader aangesproken, zeggende: Vader, daar heb Ik nu voor betaald, ik wil niet dat hij in het verderf nederdaalt, Ik heb verzoening voor hem gevonden. In de Tweede Persoon, in die toegerekende gerechtigheid vrijverklaard te worden; en hij vrij in Hem te zijn, alsof hij nooit gevallen was; en zo in de vrijheid een heilige instorten van Gods liefde en gunst te krijgen. O, dat dronken te worden van de liefde Gods en verzoend, bevredigd met God, met de gehele schepping; o wonder!

O God, wij gedenken Uwe, weldaden in het midden Uws Tempels. O, zo Zijn Naam is, zo is Zijn roem door de Tweede Persoon weer tot de eerste Persoon geleid te worden, want in dat hart des Vaders is zulk een verzoening en geen gramschap meer. Maar een zalige zielsvereniging met Hem in Christus, met de gezegende Bruidegom Jezus Christus. Zodat hij dan door genade de geestelijke band en zielsverbinding en vereniging met de gezegende Bruidegom Christus door genade deelachtig geworden is. Het is een onverbreekbare en eeuwige verbintenis uit vrije genade en ongehoudene liefde tot de zaligheid.

Ja, als de Heere Zijn volk vrij maakt en geheiligd heeft en een wederliefde om in die gunst te leven in ware gehoorzaamheid en heiligmaking in de vreze Gods. Waar al Gods volk niet is gebleven in stof van verwondering en verootmoediging, maar zijn doorgevloeid in hun staat in vrijheid en in vrijheid voor het vlees.

O, wat zal het wezen in een zinkende kerk en een diep schuldig land en volk, waar de zonde en het vloeken en Gods wet verwaarloosd wordt en allemaal bars en comedie's alles op zondag, al Sabbathschendende. O wonderdoend God, die in Zijn toorn nog ontfermend gedenkt. En nu blaast God de lichten uit, die hier en daar nog blinken.

En daar de ziel met de Persoon des Middelaars verenigd wordt en hij krijgt te zien, dat God nog te verzoenen is, Hij maakt de ziel hiernaar vooraf zeer begerig, zodat hij daarnaar dorst, ernaar verlangt. Hij veroorzaakt stilte en bedaardheid in de ziel, waardoor zij in staat gesteld word Zijn inwerking te ontvangen.

Hij gebruikt deze of gene belofte die overeenkomstig met haar toestand is, en dienen kan als een spiegel om zichzelf daarin te laten zien, en Hij maakt dat zulk een belofte door de kracht der bewerking des Geestes een bijzonder hartbrekende kracht in de ziel indringt, waaruit zij begripen kunnen dat het van de Heere is.

Hij laat enig Goddelijk licht in de ziel stralen om haar duisterheid te verlichten. Hij opent de ogen des verstands om Hem in de belofte des Evangelie's te zien, welke genoemd wordt een verlichting van de kennis van Jezus Christus. Een openbaring van de Zoon Gods in de ziel. Hij ontdekt Zich in de ziel en komt voor in Zijn heerlijke Majesteit, dat Hij de banier draagt boven tienduizenden; o al wat aan Hem is dat is begeerlijk.

O, die daden des geloofs waardoor de ziel zich met de Persoon verenigt; de ziel wordt uitermate ingenomen. Verenigt mijn hart tot vrees van Uw Naam. Zo is het nu bij Gods volk na de ontvangene genade.

Maar vooral bij Oefenaars en Dominé's, daar is de meeste vijandschap onder. En al wat zij uit de boeken en oudvaders halen en als zij dan preken, zijn de gaven vloeibaar. Maar o wondervol, en als zij dan *Amen* zeggen is alles weg, want zij hebben geen liefde Gods in hun hart. Hoge dingen spreken, de Vader, de Zoon, en de Heilige Geest, en dat neemt die Naam zomaar zonder vrees; en zeggen dood en eeuwigheid aan en zeggen: ik ben rein van uw bloed.

O Godonterende zaken; en nu reist het zomaar met preken; alle van God geroepen; wonderlijk! Dat wordt maar Oefenaar, dat wordt maar Dominé. Waarom? Omdat zij

niet weten wat God is. En Gods volk haar aandeel ligt verdonkerd en de getuigenis des Geestes houdt verre op, en dan zo ver in zorgeloosheid en zijn zo in de wereld, dat wij in de algemene barmhartigheid zo verdronken liggen; die zien het nog wel. Maar zij zeggen daar niets van, zij voelen daar wel wat van; o ja, en zuchten eens en zeggen: *och Heere, het zijn geen knechten van U*. Neen, het is om het geld te doen.

En komt men nu bij algemene voorwerpelijke leer die op de wetenschap zaligspreekt en op de zedelijkheid ten Avondmaal gaan met de wereld en de hoogmoed, en soms 200 á 300 aan de tafel. O, maar ze hebben ook niets dan een beetje brood en een teugje wijn, want Gods gunst is er niet, noch bij dienaren, noch bij leden. Ze kunnen nog geen uur met verstand staan redevoeren, dan moeten ze nog staan lezen.

Nu die zijn nog lager gezonken als de Hervormde kerk, daar zijn ze nog beter als daar; zo ligt dan nu de roem en de bloei, zoveel Kerken, zoveel Scholen. O, Nederland kent geen zonde meer, en nu ligt de wereld in het Volk, en wij liggen in verharding des harten en in zorgeloosheid. Daar is geen verootmoediging.

Och Heere, behoud uw volk, werp de troon Uwer heerlijkheid niet neder, en vernietig niet Uw Verbond met ons. Van Koningin als zoogvrouw der Kerk te zijn en allen die ons land regeren. O God, Gij hebt ze in Uw hand, ze zijn met een beetje kennis die ze bezitten toch een vreemdeling van U.

O land, land, land, hoort des 's Heeren woord. Want al zijn wij gelukkig voor oorlogen gespaard, en onze bede altijd is geweest: *ach Heere, laat ons niet in de handen der mensen vallen, maar in de hand des Heeren*.

En nu zal de Heere dat wel bezoeken, hetzij met Pest, of Pokken of Cholera; welke ziekte zal God als oordeel zenden over die ellendige zondaren, God miskennende.

En nu zouden de mensen bijna naakt lopen, en al de dichte kledingen verwekken bloedarmoede, longtering en verzwakkingen, zodat een mens altijd zijn eigen ongeluk uitwerkt; en het is altijd maar te warm en: foei wat is het heet.

Maar o, wat zal het toch in de hel voor u wezen, als u zo sterft. Och, wie zal de breuk genezen; is er dan geen balsem?

Ja, maar er zijn geen wonden voor. Zo ligt het land in een zinkende toestand, en met al de tijdelijke weldaden zowel minder als meerdere, is het nooit meer genoeg, altijd maar te weinig voor onze wellusten des vleses.

Och volk! wat, denkt u, zijt u met mij niet schuldig, hebt u niet een betere tijd genoten als nu, wat zullen wij doen onder al de oordelen en diep verval?

Maar veel in een verborgen leven te verkeren en met al de ellende, ook van ons eigen bederf. O, dat wij dan in de binnenkamers gaan en de deuren sluiten, totdat de gramschap des Heeren overgaat.

O, maar nauw en verenigd Gods rechtvaardigheid in te billijken en goedkeuren en wenen om de breuk van ons eigen hart, dat wij een gelovige gerustheid in God, een kommervol vertrouwen op Gods liefde-raad en liefde-zorg de kloekmoedigheid en een stille bedaardheid in de donkere gevallen, met de Vaderlijke verbondszegeningen in de Verbondsbedeling, en zo eens met God in alle verbondsbetrekking, die de Heere op hem en hij op God had; die hem zo vrijwillig, teder ontfermende uit grondeloze barmhartigheid en in genade hadden op- en aangenomen, in Hem, zeggende: zegenende zal ik u zegenen.

Nu toehoorders, dat de Heere God het uit genade mag zegenen is mijn wens en bede. Amen!

PREKENBUNDEL MET 9 PREDICATIEN

Door ds. L Boone

NASCHRIFT.

Bij het verschijnen van dit 9-tal prediciën van wijlen onze geliefde en geachte voorganger Ds. Boone, werd mij gevraagd hieraan nog een kort naschriftje toe te voegen.

Al is het waar, dat ook zonder deze uitgave Ds. Boone nog spreken zou nadat hij gestorven was tot hen, die hem Zo menigmaal tot lering mochten horen, het verschijnen van dezen bundel stemt ons toch tot blijdschap.

Velen worden thans in de gelegenheid gesteld het gesproken woord in hun bezit te krijgen van den geliefde Leraar, die met een tong der geleerden was bedeeld en met de moeden een woord ter rechter tijd kon spreken.

Dat deze prediciën nog mogen dienen tot bekering van onbekeerden, tot moedgeving van 's Heeren arme volk maar bovenal tot de ere Gods, is de oprechte wens van hem, die als opvolger, ook zelf nog van hem leert, nadat hij gestorven is.

Ds. W. H. BLAAK.

St. Philipsland, November 1936.

Onderstaande 3 preken zijn overgenomen uit bovengenoemde bundel

2. INTREE- PREDICATIE

gehouden op 26 December 1899 bij de intrede van de schrijver
te Terneuzen over Psalm 126: 5 en 6.

Johannes, een dienstknecht van Jezus Christus, was om het woord en getuigenis van Hem naar het eiland Patmos verbannen. Daar openbaarde de Heere zich aan hem en gaf hem de Goddelijke last: *Schrijf aan de Engel der Gemeente, die te Sardis is.*

Door dien Engel moeten wij niet een geschapen Engel verstaan, maar de Leraar der gemeente van Sardis. Want een Engel betekent een bode of gezant. Paulus zegt: wij bidden U, als een gezant van Christus'wege, laat u met God verzoenen. En aan dien Engel of Leraar komt nu dien zendbrief. Dat de Heere God zeer nauw kennis neemt van de toestand der Gemeente, is hierin te zien. Daarom wordt die Leraar met de opzieners opgewekt. Het is een troost, dat Hij, die zeven de sterren in Zijn rechterhand heeft, dit zegt. Want elke Leraar is een ster in de hand Gods. En wij zijn aan de Kerkhemel van Christus geplaatst, als lichtgevende en dienstdoende sterren. Het is een groot voorrecht dat zij in de rechterhand Gods zijn. Niemand zal ze er uitrukken, want zij zijn in Zijne handpalmen gegraveerd.

Het woord, dat was: "Waakt!" staat tegenover "slapen". Waken over de kudde van Christus, tegen alle bedekte ketterijen en dwalingen, en tegen de zonde en de afval, als een getrouw wachter op Sions muren. Dat wordt geëist van een getrouw Leraar, want het is om geen geld of goed, maar om arme:zielen te doen.

Versterkt het overige, dat sterven zou. O, er waren er te Sardis, die de naam hadden dat zij leefden, maar God getuigt van hen, dat zij dood waren. Versterkt het overige dat, sterven zou. Kan dan een Leraar iets versterken? God alleen versterkt zijn erfenis, maar de Heere gebruikt Zijn dienstknechten daarvoor.

Ten eerste door de prediking des Woords, daardoor wordt de ziel gesterkt en bemoedigd, en moet zo'n ziel wel eens zeggen: "Die man heeft mij alles gezegd, wat ik gedaan heb."

Ten tweede wordt het leven gesterkt door de Heilige Sacramenten; deze zijn tot versterking van het geloof, waar de Heere hun wel eens inleidt, en schenkt, dat zij de betekende zaak mogen omhelzen.

Ten derde, in het oefenen van de gemeenschap der Heiligen.

Dat wij met de Gemeente in dien liefdeband der gemeenschap mogen komen, daar het leven alleen vloeit uit de Rotsteen Christus.

Nochtans gebruikt de Heere Zijn dienstknechten daarvoor, om hun in die gemeenschap Gods te brengen, dat Drieëenig Wezen, bij Wien uitkomsten zijn tegen de dood. Wiens nabijheid zoet en goed is. Dat wij tot zulk een God van zaligheid, door geloofsdaden in de Borg en Middelaar des Verbonds, toevlucht nemen om in alle omstandigheden door Zijn gunst en macht gered en geholpen te worden, en te zeggen: Ik zet mijn vertrouwen op de Heere! Dat kan alleen, als hij wantrouwt aan eigen wijsheid, kracht en vermogen, ja, in zichzelf verloochent alle wijsheid en bekwaamheden.

Asaf, de godvruchtige profeet, was zeer waarschijnlijk werkzaam in een tijd van tegenspoed en naarheid uit- en inwendig, in een tijd van donkerheid en ellende, zodat zijn hart en vlees aan het bezwijken waren, gelijk blijkt uit Psalm 73: 26. Maar hij zegt: *zo is God de rotsteen mijns harten en mijn deel in eeuwigheid.*

Al zijn vertrouwen op God stellen, van Hem af te hangen, gelijk een kind van de

borst, door al Gods werken te vertellen, die der natuur en, die der genade, zonder enig onderscheid, daar er gesproken wordt van werken in meervoud, van wegen en werken, die God inslaat, omtrent de mens. Geen beschouwende kennis alleen van Gods werk, hoewel die mag en ook moet geschieden voor de oren van andere mensen bij alle gegevene gelegenheden, tot uitlokking en versterking van zijn naaste, en dat met een zucht en liefde voor de eer van Gods Naam, voor lof en roem Zijner deugden en volmaaktheden. Dan is het waarlijk een prijselijk en heerlijk werk als een verslagen en vernederd hart uitroept: "O, Heere, hoe groot zijn Uwe werken!" Zeer diep zijn Uwe gedachten; "een onvernunftig man weet daar niet van." (Psalm 92: 6.)

In deze gewichtige ogenblikken, geliefden, wens ik hier mijn intrede als leraar der gemeente van Terneuzen, in combinatie met onze andere Gemeenten te doen en als een Dienstknecht des Heeren voor ulieden voor het eerst op te treden. Onze tekst vindt u opgetekend in: Psalm 126: 5 en 6.

5. Die met tranen zaaien, zullen met gejuich maaïen.

6. Die het zaad draagt, dat men zaaien zal, gaat al gaande en wenende, maar voorzeker zal hij met gejuich wederkomen dragende zijn schoven.

ZINGEN Psalm 3: 2.

*Want Gij zijt Heer mijn Schild,
Die mij beschermen wilt,
En mij ere wilt geven.
Gij doet dat ik voortaan
Mag vrij opentlijk gaan,
Met den hoofd' opgeheven,
Ik heb in mijn ellend'
Mijn stem tot God gewend,
En geklaagd in dit wezen:
Hij heeft ook, naar Zijn woord.
Mijn klacht altijd verhoord
Van Zijnen berg geprezen.*

Deze Psalm, toehoorders, is een van de liederen Hammaäloths, doorgaans vertaald als trapliederen, doch Zo 't mij toeschijnt, beter liederen voor gezette hoogtijden, zij zijn 15 in getal, beginnende met de 122ste, en eindigende met de 134ste Psalm.

Het is bekend, dat Salomo, toen hij de Tempel voltooid had, een feest hield voor Israël, waarop veel van die liederen die David daarop reeds had gedicht, gezongen werden. Het grootste oogmerk in dezen was, God te prijzen. Ook in dezen Psalm, toen de Heere Zijn volk uit de Babylonische gevangenis verlost. Het Godvruchtige volk wordt werkzaam vertoond door een moedig geloofsvertrouwen en levendige hoop op God, die als Koning van Zijn onderdanen binnen Jeruzalem op de berg Sion, weleer Zijn zetel geplaatst hebbende, niet kon toelaten, dat de scepter van het goddeloze Babylon eeuwiglijk rusten zou op het erflot der rechtvaardigen.

Hun voorspoed wordt verder geschetst in een verhoog, dat stad en tempel herbouwd zouden worden, en er een keur van jonge manschappen zou zijn om die te bewaren. Het hier voorgestelde vindt men in vers 5;

"Die met tranen zaaien, zullen met gejuich maaïen."

Wij horen hier de dichter spreken van een bekend akkerwerk, waarvan het eerste met smart, het laatste met blijdschap vergezeld ging. 't Is een treurig zaaien om met zooveel tranen, die langs de wangen biggelen, de akker van graan te voorzien. Met tranen of geschrei; dit woord drukt eigenlijk zulk een droefheid uit, welke zich in tranen uitlaat; de uitwerking van smart, die tot een vrij groten trap is gestegen, van een hartstochtelijke aandoening die zich naar buiten zoekt te ontlasten. Zo schreit de angstige akkerman, die, vooral in de zaaitijd treurig en bekommerd heengaat. Dan is het de tijd van zorgen, sloven, slaven en ploegen, zwoegen en zweten, om het land te bouwen, te braken en te eggen. Dan ziet men in een schaarse tijd, als men het koren duur moet kopen of uit de mond sparen, dit van de zolder halen, naar de akkers slepen en in de grond werpen, om het van het land met woeker weer te zullen krijgen.

De akkerlieden kunnen het wel der aarde bevelen, maar wat hangt het niet van duizend lotgevallen af, van een ongelukkig seizoen, of vorst, of overstroming, of hemelvuur of brandkoorn of honingsdauw. Ja, men ziet het soms dat het graan, dat een rijke oogst beloofde, juist voordat de landman er de zeis in slaat, door een roofzieke vijand voor zijn ogen wordt afgemaaid. Begint met het groeien en rijzen van het koren ook zijn blijdschap te rijzen; hoe vergenoegd is hij dan, wanneer hij eindelijk een schat van zware schoven inzamelt in de schuren.

Het is zulk een zielverruimende oogst, die de dichter op het oog heeft, wanneer hij hier zo nadrukkelijk spreekt van met gejuich maaïen, dat de vergenoegde akkerlieden, met de blijden oogst het einde ziende van al hun druk, onder het maaïen een vrolijk oogstlied aanhieven, en de grote Schepper en algenoegzame Zegenaar prezen.

Genoeg hiervan geliefden, laten wij zoeken het geestelijke te verstaan. Ik beschouw het vijfde vers niet als een schilderij waarin men door betere voorstelling der geestelijke strekking van de voorgaande verzen zou moeten zoeken. Neen, de eigenlijke uitdrukking in vers vijf heeft een oneigenlijke betekenis. Beter voldoet mij daarom de verklaring, dat in vers vijf maaïen en vers zes inzamelen beloofd wordt. Alleen valt dan aan te merken, dat men dan het zaaien, welke in beide verzen voorkomt, schijnt over het hoofd te zien.

't Is om deze reden, dat ik voor mij het vijfde vers houd voor het voorstel, waarvan men de uitbreiding ontmoet in het zesde vers. Daarom moet men in dit vijfde vers, zoowel als het volgende zesde vers, het geestelijke zaaien en maaïen verklaren en dan komt de zin hierop neer: *schept moed, bedrukte Godsgezanten onder de verkondiging van des Heeren Woord.*

Die thans met veel tranen vanwege de hardigheid en de woestheid van de Geestelijke akker het Woord van God zaaien, het aan ellendige ballingen aankondigen en zeer bekommerd niet anders dan onheilen wachten, zullen haast als het God belieft, als de akker bestraald wordt door de zon der gerechtigheid, en besproeid door de regen der genade, hetgeen Hij gewis zal doen, een rijken oogst van zielen met gulhartige blijdschap maaïen en Zo hunnen arbeid vergoeden. De zilte tranen zullen dan van de roodgekreten wangen opdrogen.

Die het zaad draagt dat men zaaien zal.

Door het zaad versta ik volgens mijn gelegde gronden het woord der genade en in het bijzonder de Godvruchtige redevoeringen, die gehouden werden tot het volk door Haggai en Zacharia en onder meer de vaardige Schriftgeleerde Ezra, welke arbeidden aan het geestelijke akkerwerk van Gods oud volk, welke akker toen zeer verwilderd lag. Een uitmuntend voorbeeld om wat dieper in te treden. Het Woord van God wordt zeer dikwijls vergeleken bij zaad en de verkondiging bij zaaien: men zie Matth. 13: 2

tot 8 enz.

Een graankorrel is uitwendig bezien maar zeer gering; wie zou denken dat hier ooit zulk een grote plant uitgroeien zou; hierin is waarlijk iets wonders van zulk een kleine korrel. Maar zie nu een akker, niet slechts een enkele halm, maar een menigte halmen zijn uitgesproten, elk van een aar voorzien, die rijk met graan beladen is. Gods Woord is in- en uitwendig gering; bij vele trotse natuurlingen smadelijk genoeg veracht, maar hoe wonderbaarlijk wordt dit geestelijk koren vermenigvuldigd, hoe krachtig werkt God daardoor op onsterfelijke zielen; door een enkele redevoering wordt dikwerf niet één ziel maar velen bewerkt en getroffen, die, bearbeid door goddelijke genade, veel vruchten dragen.

"Die het zaad draagt:"

Hierdoor wordt in het algemeen te kennen gegeven, dat Zijn knechten als recht gearde zaaiers, met dit zaad voorzien moeten zijn, men moest hen houden voor mannen, onderwezen in de Heilige Wet, ja, zelfs buitengewoon bestraald met Goddelijk licht door 't welk hun de hemelse Wil onfeilbaar ontdekt werd. Maar vooral wordt dit woord een dragen genoemd, om daardoor aan te duiden, dat hetgeen God Zijn knechten gebiedt, somtijds een vrij zware last is, moeilijk om uit te voeren, een last, die scherpe bestraffing, harde voorstellen, zware bedreigingen bevat. Dan is het niet te vergeefs. 't Is zaad, dat men zaaien moet, want het is niet genoeg dat het woord enkel in de oren komt, het moet gezaaid met alle moeite, zuchten en worstelen, opdat het diep in het hart wortel moge schieten, ja door eggen van sterke, zielwerende vertogen, levendige wortels van geloof en liefde.

Maar hoe gaat hier dit zaaien in zijn werk?

Zeer treurig, toehoorders; *de zaaier gaat al gaande en wenende*, hetwelk te kennen geeft, dikwijls heen en weder te gaan, hetgeen gewis geschiedt. Hierdoor wordt aangeduid, dat Gods knechten zekerlijk, zonder daarover in bedenking te staan, zich zouden begeven naar de geestelijken akker, d.i. de gemeente aan haar toebetrouwd en onder hun bestuur gesteld. En gelijk een zaaier gewoon is langzaam over de akker te gaan, zodat hij geen deel van denzelven onbezocht laat, zo zou dan ook het zaaien van Gods Woord met bedaardheid en oplettendheid moeten geschieden; zij moeten hun gemeente bezoeken en het geestelijk zaad van Gods Woord door een krachtige prediking onder haar strooien, met wakkeren ijver moeten zij onvermoeid hun arbeid daaraan wijden, en met taai geduld moeten zij zich getrouwe leraars tonen, tot heil der zielen. Alle vlijt en oplettendheid moeten zij aanwenden om wijd en zijd het woord te strooien en mensen op te wekken tot geloof en bekering. Dat noemt Gods Woord aan alle wateren zaaien, en de voet der ossen en der ezels derwaarts heen te zenden.

En dat het hun ter harte gaat, geven de tranen te kennen, waarmede zij de zaden besproeien. Zij gaan wenende, want wat is niet dikwijls de grond van onsterfelijke zielen haveloos; hoe hard en stug, hoe onvatbaar voor overtuiging of hoe vol van allerlei onkruid. Ook zijn er tijden van droogte bij Gods volk en ene schaarse bedeling van God. Ook hitte, of tijden van hagelbuien of oordelen.

Maar in het bijzonder moet men ook aanmerken van die leraars uit onzen tekst dat zij met het wederkerende volk, hun vaderland, het vete Kanaän, hetwelk Israël tot veilig verblijf had gediend en aan hetwelk de Heere vele geestelijke goederen geschonken had, in een ellendige toestand aanschouwden. Ze zagen hier dagelijks de gevolgen van Nebukadnezar's woede; zij zagen steden, vlekken en dorpen verwoest en in enkel puinhopen omgekeerd. Doch deze getrouwe knechten Gods hadden een welgevallen aan Sions stenen en medelijden met haar gruis. En wat hun werk verzwaarde en hun

zaaien deed gepaard gaan met het storten van hete tranen, dat was hun akker, ik meen het Jodendom, dat nu wedergekeerd was, en er deerlijk verwilderd uit zag.

En ziet toch de belofte: "**Zij zullen met gejuich wederkomen.**" Ja schoven dragen gelijk de Heere hier voorstelt.

Gelijk een landman geen deel des lande onbezaaid laat, Zo ook een dienstknecht des Heeren. Ik hoop door genade geen deel van de gemeente onbezocht en onbezaaid te laten. Zoowel leden en doopleden, dat wij aanhoudend, tijdig en ontijdig, allen tijd, overvloedig mogen zijn, in de Heere, dat de Heere God Zijn gunst en zegen geve, opdat wij met gejuich wederkomen, ja, dat er kan gezegd worden, die en die is daar geboren, dat het zal zijn tot een naam en teken, dat niet uitgeroeid zal worden, want wij maaïen. Bij het maaïen behoort ook het aan garven binden, 't welk zekere goddeloze mensen niet zal gebeuren.

Zolang als het koren niet verzameld is, heeft het een verbinding met de aarde. Zo staat Gods volk, van nature kinderen des toorns, gelijk met de anderen: Efése 2: 3. Maar wanneer zij worden afgesneden en losgemaakt door de scherpe prediking van Gods Wet, en uit de wereld getrokken en overgezet in Christus, dan heeft het koren geen verbinding meer met de aarde, maar is het losgemaakt van de wereld en de zonde. En dan is het een binden in de gemeenschap der Heiligen, een band der liefde en zalige gemeenschap aan en met Gods knecht. Maar inzonderheid met de Drieënige God en de vruchten der zuivere deugden van gemeenschap en Godsvrucht. Gods getrouwe knechten laten geen gedeelte van het huis woest liggen; neen, staat er, zij dragen de schoven, zij tillen ze op van de akker, vatten ze in de armen, dragen ze op de schouders.

Dragende zijn schoven, zinspeelt op de garven der eerstelingen, welke met de aanvang van de oogst, voordat men de sikkel in het koren sloeg of ging maaïen, op de tweeden Paasdag naar de Tempelberg in 't Heiligdom werden gevoerd en daar voor Gods aangezicht bewogen werden, Leviticus 23: 10. De priester droeg de namen der stammen Israëls op de borstlap maar Zo ook de leraars, zij dragen de schoven van de ganse gemeente op hun ziel. *Draagt elkanders lasten en vervult alzo de wet van Christus*. Dan zijn de leraars met de schoven nauw verenigd, want het dragen der schoven, veronderstelt, dat zij de zwakgelovigen in hun wankel vertrouwen en bezwijkende hope, ja de flauwe liefde van Gods gedrukte gunstgenoten in dien treurige tijd zouden kennen en ze met een tedere genegenheid en vurige ijver, onkreukbare trouw en onvermoeide arbeid zouden omhelzen en ze in die zwakheid dragen en door leerredenen verbeteren en opbeuren. In het bijzonder dat zij met hun eerstelingen in het geestelijk tempelhuis zouden komen, om deze aan zichzelf verloochende zalige zielen als een heilig beweegoffer ten dienste van Israëls God aan te bieden.

De Heere zal dan daarop uitkomen; verwacht, gelovige arbeiders, dat uwe bede zal vervuld worden. God zal Juda's gevangenen doen wederkeren gelijk Hij des zomers de waterstromen doet wederkeren, zoals in het zuiden, ter bevochtiging en vruchtbaarmaking van Kanaän's geestelijke akkers. De knechten zullen met deze opgewektheid in de ziel voordeel doen; zij zullen als geestelijke akkerlieden het woord van God zaaien in de gemoederen der wedergekeerden, en daarin, in 't vertrouwen des Heeren, gelukkig slagen, Beschouw de bedrukten akkerman om een levendig beeld te hebben van dezen geestelijken oogst: hij gaat treurig terwijl hij zaait en besprengd het koren met tranen, maar eerlang zal er een blijde oogst voor hem opdagen. Eerst gaat hij schreiende voort, door de opgeploegde voren en strooit vol

druk alom het zaad op de akker, maar eerlang zal hij juichen, als hij de eerstelingen van zijn weldadigheid, garven Gods, in het heiligdom toewijdt. Zo zal het ook met mij gaan in het geestelijk akkerwerk, bij het zaad van het woord, dat wij zaaien.

Zo was het ook in onze tekst. De akker mocht thans nog onvruchtbaar zijn, velen die in het land woonden mochten uit aardse inzichten niet hartelijk gezind zijn, om de tempel te herbouwen en door dadelijk blijk van een waar geloof en zuivere liefde voor God en Zijn Naam en zaak uit te komen, maar zij zouden eerlang meer kracht van geloof en doorbrekende zelfverloochening ontvangen.

En Gods knechten zouden haast vol blijdschap met de schoven van saamverbonden zielen op een geestelijke wijze, in het heiligdom komen om die aan God voor te stellen en Hem geheel ten dienst te wezen.

Men moet de vervulling van deze belofte zoeken onder Darius waar het ambt reeds is aangeroerd; men zag die tranen bij de grondlegging van het huis des Heeren. Zo zij verschillen van de eerste tempel: Ezra 3 vers 12. Maar veel meer stof tot schreien was er, toen door de snode streken van het Staatsdienaarschap aan het hof van Cyrus en vervolgens van zijn zoon Kambise of Ahasveros en de rijksoverweldiger Arthasasta I, de stad en daardoor ook de tempelbouw ten enenmale gestremd werd. Ezra 4 vers 5,-24.

Met tranen is nog gezaaid, toen in Darius' vierde jaar Sarezar en Regem-Melech tot de tempel des Heeren der heirscharen werden gezonden, om de profeten te vragen: "Moet ik wenen, in de vijfde maand mij afzonderende, gelijk ik gedaan heb nu zooveel jaren?" Zacharia 7 vers 3. Toen hebben Haggai, Zacharia en andere leraars met tranen gezaaid, vanwege de droevige gesteldheid van de Joodse Kerk en burgerstand en vanwege de gemoedsgesteldheid des volks. Ziet Haggai 1 vers 2-9.

Doch zij hebben ook juichende de geestelijke schoven geoogst en aan de Heere toegewijd. De zonde vereist tranen, want niets kan een schreiend kind stillen, dan de borst. Niemand kan een berouwhebbende ziel troosten dan Christus alleen. Daar zijn zuchtende Rebekka's, die geen licht over haar eigen toestand hebben. Rebekka ging de Heere vragen, hoe ben ik dus, en de Heere zeide haar door een openbaring, dat er tweelingen waren die worstelden, en zo moeten Gods eigen kinderen naar meerdere openbaring schreien en klagen. Maar God zal eenmaal de tranen opdrogen, want zij zullen vertroost worden.

TOEPASSING.

Psalm 126: 3.

*Zij, die met tranen en verdriet
Haar goed zaad zaaien, zo men ziet,
Zullen wederkeren met vreugd,
En dat maaïen, zijnde verheugd.
Zij zaaien haar goed zaad met wenen:
En zullen haast groot ende klenen,
Komen, en brengen met vreugd groot
Haar volle schoven in de schoot.*

Zo geliefde gemeente van Ter Neuzen, leraars zijn niet alleen arbeiders van God, afgezanten van de Hemel, engelen der gemeente: Openbaring 3: 1; hier op aarde dienstknechten des Allerhoogsten, maar zij zijn zelf medearbeiders van de grote Heere des oogstes. Hier hebben wij een geestelijke bouwerij, waardoor men de afgeweken mens zoekt terug te brengen tot vereniging met God. Zo ziet men, dat de Heere roept,

waardoor dan een geestelijken zaaier tot de akker komt, door roeping der gemeente. Maar ook inwendig van de Heere, gelijk als ik dan hier gemeente, voor u sta, als uw wettige Herder en Leraar, **naar artikel 8 der Synode van 1618**.

Het heeft de Heere God beliefd, om mij tot Zijn dienst te roepen, daar ik vroeger smid was. Het heeft Gode behaagd, om mij, toen ik één en twintig jaar oud was, mijn ogen te openen en vrij te maken van de schuld en straf der zonde, zodat ik wist door genade, dat mijn Verlosser leefde. En hoewel ik 4 jaar op de weg was, had ik al bewerkingen van God tot leraar. Zo zegt Petrus: "Wie was ik toch, die God kon weren?"

Gods genadewerk kan niet uitgeroeid worden. Ik was één en twintig jaar, toen de Heere God mijn zielsogen opende en met mij doorging in de volkomen verlossing, zodat ik wist, dat God mijn God in Christus was. En toen ik 4 jaar op de weg was, werd ik verzocht door de Burgemeester van Schore, om in de Nederlandse Hervormde Kerk voor te gaan, wat mij zeer tegenstond, vanwege mijn ongeleerdheid en onbekwaamheid, doch ik werd er toen door twee ouderlingen toe aangespoord, en ik deed het met grote zwarigheid. Ik had het zo benauwd, dat ik het gebed vergat en sprak toen over de Klaagliederen: "Gaaf het ulieden niet aan, en' ziet of er een smart is als mijn smart."

Zo heb ik dat een Zondag of vijftien gedaan, en daar er nog al veel volk kwam, zeide een dominee, die toen te Schore was, dat ik mij als lid moest aansluiten, waar ik tegen was, en hij besloot zelf om mij s' Zondags aan te nemen en des middags te bevestigen als lid. Zo liep ik daar een gehele week over te denken en het was tegen mijn eigen hart. Zaterdags moest ik met een boer meerijden op een kar met aardappelen, wat ik ook deed, en toen wij terug kwamen, sloeg het paard op hol en wij raakten van de dijk in een sloot, waar ik mijn been vreselijk bezerde, zodat ik van pijn naar bed moest. Toen ik daar op bed lag, kwam de Heere mij met die woorden voor dat het stomme dier sprak met mensenstem, en des profeten dwaasheid verhinderd heeft. Daar bracht de Heere mij er bij, hoe dat hij het beest gebruikte om mij te verhinderen, lid te worden.

En toen leidde de Heere mij daar in, hoe hij nu uit die kerk was geweken, en kwam toen met kracht in mijn ziel: "gaaf uit van haar en ik zal u aannemen tot zonen en dochteren spreekt de Heere, de Almachtige." zo ben ik daar uit gered, en ben daar nooit meer in geweest, met een vast voornemen om nooit meer voor te gaan.

Ik zou voortaan maar naar de kerk gaan, wat veertien dagen duurde. Toen kwamen twee mensen bij mij, om een woord te spreken te Kattendijke, in een plaats van C. Dominicus. Dat sloeg ik af. Na 14 dagen kwamen ze weer, en ik liet mij overhalen en beloofde de volgende Zondag te komen.

Dat gebeurde ook, waar ik twee keren gesproken heb, en voortaan eiken Zondag; zes dagen arbeiden en des Zondags tweemaal spreken. Daar waren 80 mensen of meer. Eens gebeurde het dat er maar 5 waren, wat mij moedeloos maakte. En toen ik 's avonds las Job 8: 7: "Uw beginsel zal wel gering zijn, maar uw laatste zeer zal vermeerderd worden", gaf dat mij nieuwe moed en sterkte. Zo heb ik daar dikwijls gesproken, doch dacht, toch ben ik hier niet in Gods kerk. Dat bleef bij mij, totdat ik opeens verzocht werd naar Yerseke, later naar Borssele en Hoedekenskerke, waar ik met veel beving opging. Te Yerseke sprak ik met de Kerkenraad, om lid van de gemeente te worden, doch een diaken zeide mij, dat ik geen lid kon worden, want een leraar had gezegd, dat ik eerst mijn oefenaarschap moest neerleggen.

Zo kwam ik in de nacht thuis, waar ik mijn knieën boog. En daar kwam de Heere mij voor, wie meer te gehoorzamen was, God of de mens, waarop ik zei: "God". Toen de vraag in mijn hart kwam, wie mij het zwijgen opgelegd had, antwoordde ik: "De

mens".

En toen kwam met kracht die waarheid: "want de nood is mij opgelegd, en wee mij indien ik het evangelie niet verkondig."

Toen zeide ik; "Heere ik ben jong", en toen de waarheid: "niemand verachtte uwe jongheid, want Ik zend u als lammeren in het midden der wolven."

O, ik was versmolten onder de Heere. Later kwam ik daar toen Ds. Janse daar was, en vroeg hem wat nu te doen. Hij zeide, dat ik zoolang maar moest wachten tot God de diaken er onder bracht. Zo heb ik 26 Zondagen gewacht, toen ik opeens een brief kreeg, dat, als ik nu nog lid wenste te worden, ik dat kon doen. De diaken had in de tijd van 4 dagen zijn goed verkocht en was naar Amerika vertrokken. De weg was open, wat mij zo verwonderde, dat ik met zo'n trouwen God te doen had. Daarna ben ik als lid van de gemeente van Yerseke aangenomen door Ds. L. Van de Velde.

Toen ik 14 dagen lid was, ben ik geroepen naar Borssele, wat ik aannam en daar als lerend ouderling geweest ben. Op de grote vergadering ben ik onderzocht naar mijn bekering en naar mijn werkzaamheden die ik had voor dit werk, waarop ik toegelaten ben, om in de gemeenten een woord te spreken, waar ze mij begeerden, vooral daar ik zeer veel gevraagd werd.

Na twee jaar ben ik weer ondervraagd en onderzocht, of zij niets vonden in mijn spreken, dat strijdende was met de Heilige Waarheid, en daar ze geen bezwaren hadden, zo hebben ze mij overgenomen in de gemeenten van Zeeland. Toen ik 16 maanden in Borssele gewoond had, ben ik beroepen naar Krabbendijke. De Heere gaf mij een overbuiging om die roeping op te volgen, waar ik de 9 September 1890 kwam, als lerend ouderling.

Op een vergadering werd eens gevraagd, om mij tot leraar op te leiden, waarover nog dikwijls gesproken is, doch er kwam niets van, tot er op een zekeren keer werd besloten om ene commissie te kiezen, waar wij onderzocht zouden worden. Dit is gebeurd de 27 October 1897. Er waren 16 ouderlingen en een leraar. Wij werden onderzocht en beiden goedgekeurd.

Het verslag is het volgende jaar op de grote vergadering gebracht, waar wij toen als kandidaat gesteld zijn. Er werd gestemd; Beversluis kreeg een beroepbrief, ik niet, want hij had 19 stemmen en ik 15, dus de minderheid, wat mij vijf dagen in de vreselijkste banden bracht, bijna naar de dood, want het was nu alles bedrog, zodat ik na vijf dagen onder God kreeg te bukken met Psalm 71: 10 en 11.

O, die vlakte en toen gaf de Heere mij te geloven, dat ik eenmaal leraar zou worden, wat ik toen mijn kerkenraad ook mededeelde. Zo liep dat weer een jaar aan, maar bij mij geen stilte, zodat de Heere mij zo krachtig voorkwam: zie de staat des mensen niet aan en ik zal het Koninkrijk omkeren.

Zo is het geschied, dat ik in de maand November 1899 een beroepbrief kreeg uit Terneuzen, waar ik zeer mede in de banden raakte. En dat was geen wonder, want ik had 9 jaar te Krabbendijke gewoond, en was van de gemeente niet los. Krabbendijke is een grote gemeente die nauw op Gods gebod staat, maar niet veel leven of gemeenschap gelijk Terneuzen. Ik had daar veel over gezucht bij de Heere en met mijn kerkenraad gesproken. En ik had mijn beroep een maand op beraad. En wat ook gebeurde: O, daar kwam de Heere met die woorden: "Mij is gegeven alle macht in de Hemel en op aarde. Gaat dan henen en onderwijst alle volken, dezelve dopende, in de naam des Vaders, des Zoons, en des Heiligen Geestes."

En een ogenblik in de macht van Jezus ingeleid, had ik geen uitbeding, maar wel om onder beding van genade ziel en lichaam in Zijn dienst te besteden. En waar ik van de Heere een losmaking van de gemeente en een overgebogenheid gevoelde naar

Terneuzen, nam ik met vrijmoedigheid mijn beroeping aan, als Herder en Leraar van Terneuzen, in gemeenschap met de andere gemeenten.

Op de classis van Middelburg verschenen werd ik ondervraagd en werd besloten dat Ds. Janse mij de 26 December zou bevestigen.

Heden, sta ik dan waarde gemeente, als uw wettig beroepen Herder en Leraar hier. Ten eerste richt ik mij tot u waarde broeder en mede Herder en Leraar, Ds. Janse die de plechtigheid nooit of nimmer zult vergeten. Die ure, daarvoor dank ik u, nevens God; en dat wij samen mogen dienen als dienstknechten des Heeren. En daar u meer ervaring hebt als ik, zo hoop ik dat u mij altijd trouw zult bijstaan, wanneer er moeilijkheden mochten voorkomen, en ik Uw hulp mocht nodig hebben, om getrouw met elkander te handelen. Terwijl u nu alles verricht wat een Leraar te doen heeft, Doopen, Avondmaal, Prediken en Bevestigen, in uw hogen ouderdom, God zegene u en schenke mij Zijn licht en wijsheid, en de band van liefde te gevoelen. En Zijn hulp en licht, waardoor ik arme worm, door Zijn genade hier sta, na zooveel strijd, slapeloze nachten, en worstelen aan de troon Zijner genade, dat de lieve Jehova ons nog lang spare, en gelijk Hij mij beloofd heeft, mij te stellen als een ijzeren pilaar en een koperen muur.

Ik wend mij ook tot u ouderlingen der gemeente, die tot de Heilige Dienst des Heeren beroepen zijn, nevens de dienaar des Woords. God schenke ons een nauwe band van liefde, om lief en leed te dragen, om acht te hebben over de kudde van Christus. Dat wij de akker niet onbezaaid laten, noch onbezocht, maar dat wij de zonde uitroeien en op de wacht mogen staan voor Gods eer en het welzijn zoeken voor Sion. Dat wij mogen wezen als een kaars, onszelf verteren, om anderen te verlichten en een dragen en bidden, en de akker met tranen te mogen zaaien. Dat gij als ouderlingen met uw leraar in liefde en vrede moogt leven, en in de gemeenschap des Heeren, hoewel wij zeggen moeten, wie is tot al deze dingen bekwaam. Onze bekwaamheid is uit God door kwaad en goed gerucht, door eer en oneer, maar dat wij zuiver in het geloof en oprecht in de wandel mogen zijn.

Ik wend mij ook tot de diakenen, die mede de Kerkenraad uitmaken. Dat wij samen in liefde strijden en worstelen in de gebeden. Zijn zegen en genade af smeken, zoowel voor het uitwendige, waar ulieden als armverzorgers zijt der gemeente, dat de Heere ulieden de genade Gods schenke, om met mij in de Heilige Dienst ons te bekwamen, tot verheerlijking van Zijn Naam en tot stichting onzes naasten.

Daarom geliefde broeders, dat die dag niet gauw vergeten mocht worden, daar ulieden mede getuigen zijt, dat uwe ogen uw leraar zien. De Heere geve ons samen Zijn liefdegunst, en de vrede onder elkander in onderwijs en bestiering, en in de ware kennis van Hem te kennen, en een aanwassen in de kennis van Christus Jezus.

Ik wend mij tot u, leden der gemeente. Hier staat nu door Gods genade uw leraar, door ene wettige beroeping. Ik hoop dat wij in liefde mogen samenwonen, en dat ik op ulieder harten moge gebonden zijn. Mijn huis staat voor ulieden open, als ulieden mij wilt komen bezoeken of raad vragen, of spreken over dingen, die Gods Koninkrijk aangaan. En dat ulieden uw leraar niet zult bedroeven, en voor geen stoelen of banken zult laten staan, maar ware strijders zult weten; en uw leven zult stellen tot sieraad van Gods Kerk; dat de liefde en de gunst Gods ons zal leiden, tot eenmaal de tijd komt, dat wij als schoven zullen ingezameld worden. Dat er nog velen toegebracht zullen worden.

Catechisanten, als het zaad der Kerk, dat gij trouw de catechisatie mocht bezoeken en Gods kerk, alle zonde verlaten en naar het onderwijs uw leven schikken tot sieraad van Gods Kerk, want eenmaal zullen wij voor God verschijnen. En de zeis des doods gaat zoowel door jeugdig gras als door oud gras. Ik hoop de ganse gemeente wel eens een bezoek te brengen, opdat wij elkanders zielen bekend mogen worden.

En ten laatste wend ik mij tot de broeders ouderlingen en diakenen, die van elders ook hier zijn en mede getuigen zijn van deze gewichtige zaak. God geve, dat ulieden ook samen met elkander onze roeping vervult, tot Gods eer en tot opbouw der gemeente van Christus. En alle vrienden en vriendinnen die mede getuigen zijt geweest van dit gewichtig ambt in de Heilige Dienst des Heeren. O, dat de Heere mij een leraarshart geve en ik tot sieraad moge zijn in wandel als een voorbeeld der kudde van Christus, zodat ik mag zeggen: "wees mijn navolgers gelijk ik van Christus."

En dat mijn vrouw haar versiere in nederigheid en geve de Heere, dat u nu gevoelt, dat gij een leraarsvrouw zijt in leven en wandel.

En gij mijn kinderen bedroeft uw vader niet, maar bedenkt dat gij kinderen zijt van een leraar, en leeft in gehoorzaamheid, waarin gij opgevoed zijt als onberispelijk in leven en wandel.

Dat de lieve Jehovah ons allen schenke, Zijn genade en Zijn gunst en goedkeuring, want in de vreugde zal het blijken. Hij alleen is Herder der schapen, Die de pers alleen getreden heeft. Satan, noch zonde die kunnen niets inbrengen, de verzoening, de gerechtigheid, de vrede, de zegen, de vrijheid en de heerlijkheid is aangebracht. Hij is opgevaren naar Zijn paleis.

Kinderen Gods, nu zijt gij u zelf niet meer, hetwelk uw verderf was, maar nu zijt gij het eigendom van de Koning der Koningen. Weest welgemoed, Hij zal Zijn roof beminnen. Hij zal u beschutten en bewaren. Ja, gij zult zijn waar uw Hoofd is naar ziel en lichaam. Zij zullen bij de Koning eeuwig in de verheerlijking leven. Zelfs de zonden, die tegen wil en dank gedaan worden, zullen door de wonderlijke sterkte van uw Koning u brengen tot vernedering, tot verachting van uzelf; met diepen ootmoed en vrees voor God, met teederheid voor de eere van Gods naam en de vrije genade, van Jehova, tot verheffing van Christus-liefde, tot roem van Zijn bloed, van Zijn gerechtigheid, van Zijn voorbede.

Dat de helangsten u doen roepen tot God, die zullen u opwekken tot dankbaarheid, dat er een middel is geopenbaard om te ontvlieden, dat gij nu ontruikt zijt voor eeuwig; het graf zal u een rustplaats zijn van uw lichaam. Gij zult in het graf door de kracht van Uw Hoofd opstaan. Hij zal de band van de dood ontbinden. Gij zult zegepralen en de satan onder uwe voeten verpletteren. Hij gaf Zijn toestemming aan Zijn God en verbond Zich aan Hem voor eeuwig in het Verbond der verlossing. Dat Hij alles, wat tot vervulling van de verlossing nodig was, volbrengen zou, terwijl wij toch een slaaf of slavin van de duivel zijn. Zo komt het hier op aan, wanneer de Heere soms door kruis en aanvechting leidt, want het geloof wordt beproefd. Zo worden alle lievelingen van Jezus met het kruis getekend; want het kruis dat ons wordt opgelegd, dient ons tot een eeuwig geluk. Daarom zei Jacobus: "Acht het voor een grote vreugde, want, indien wij zonder kruis zijn zouden, wij zouden het goede bederven. Daarom laat God menig kruis komen over ons, opdat wij in ootmoed vallen en in de vreze Gods zouden blijven. Het is u duizendmaal beter, dan dat gij in de weelde zijt, want God scheidt de kinderen Gods van de kinderen der wereld.

Zijt gij in veel kruis en drukwegen, dan zijt gij ook 's Vaders liefste kind; een tarwekorreltje, dat van het kaf der goddelozen is te onderscheiden. Gelijk koren en kaf

onder elkaar is vermengd, maar door omzetten onderscheiden wordt. Zo ook als de wind der verdrukking waait, kan men het geloof lichtelijk onderscheiden.

Het zal uw zaligheid worden, daarom behoeft gij arme zwakgelovige niet moedeloos te worden, dat gij zoudt wanhopen, en de zaak als hopeloos en verloren overgeven: laat Uw geloof afhangen en wachten. Wat nu een zwak geloof is, dat kan binnenkort sterk worden, want die de grond gelegd heeft, kan en zal het gebouw voleindigen, want al Zijn werken zijn volkomen.

Och, zult gij denken, *wat weg zal ik dan inslaan?*

Gij slaat de een of andere weg in, maar gij kunt niet behouden worden; de toom Gods vervolgt u, de bloedwreker overvalt u, geen zaligheid is er voor ogen. Deze weg zal alleen zeker en veilig zijn, n.l. Hij is, de Weg, en Die zal ons tot de Vader leiden.

Toen Jozefs broeders hem nog niet kenden, kwamen zij met geld om koren, maar toen hij zich had bekend gemaakt, hebt gij niet meer gehoord dat zij met geld kwamen. Hier wijzen wij de fontein aan. Wel te onderscheiden van alle dwaalgeesten, die vele zijn, die de Heere Jezus voorstellen als een beweegrecht en patroon, en niet als de grote Werkmeester van Heiligmaking op de oefeningen des geloofs.

O, dat wij mogen toezien, dat Hij niet, in plaats van een Evangelie-Heilige als een Sociniaansche zedelijkheid, worde gepredikt en aangenomen, waar de wedergeboorte in de geest ver van is. Opdat gij u wacht door het prediken van vele leraars van de Evangelische wijze te worden afgeleid, hoezeer dat zij ook Gereformeerd leren. Zij prediken inderdaad het Evangelie en de heiligheid wettig en zetten de mens met beweegredenen aan tot plichten zonder haar te tonen, hoe Christus daartoe, door geloof te gebruiken.

Velen vatten het geloof zo kwalijk op, dat ze menen, dat de natuur zelf bestaat in ene verzekering en vast vertrouwen, dat God om Christus wille met ons verzoend is, en voor ons gestorven is. Waar die arme mensen verschrikkelijk misleid worden door zulke leraars menen zij, dat zij zich maar stijf moeten inbeelden en haar voorhouden, dat Christus voor haar betaald heeft en hun in de hemel zal nemen, als zij sterven; dat is al het geloof, dat zij hebben of kennen. Zij kunnen het niet verstaan, veel minder betrachten, het uitgaan tot de Heere Jezus en het aangrijpen van Hem tot rechtvaardigheid en sterkte, waarin het geloof en leven des geloofs bestaat, want anders kent gij ook geen heiligmaking en de genade uit Christus.

Het is wel waar, dat het geloof een gave Gods is, dat Hij het is, die dat in ons werkt, maar hoewel het geloof niet in onze macht is, zo is het onze plicht te geloven, wanneer wij niet geloven, dat dit onze zonde is, en God er ons rechtvaardig om mag veroordelen. Zijn toorn blijft op allen, die in Zijn Zoon Jezus niet geloven en door de aanbidding der zaligheid door de gekruiste Middelaar niet willen aangenomen worden. Jezus heeft deze genade des geloofs verdiend voor alle uitverkorenen, want in het verbond der verlossing beoogt God Zijn eer.

Ten eerste, de eer van Zijn rechtvaardigheid, Rom. 1 13: wij worden om niet gerechtvaardigd; ten tweede als eer van Zijn liefde, de oneindige mensenliefde; ten derde de eer van Zijn genade en barmhartigheid; ten vierde de eer van Zijn wijsheid, want Christus is de kracht Gods en de wijsheid Gods; ten vijfde de eer van Zijn getrouwheid en van Zijn waarheid.

Dat geloof ontdekt; het is een zaligmakend geloof, hetwelk in het Evangelie vereist wordt, en bestaat hier in, en dit is des zelfs werk; de zondaar vindende zichzelf, verloren en machteloos, ontvangt deze voorstelling en openbaring van Gods weg, om zondaren zalig te maken, en het gebod, om die weg te omhelzen.

Hij doet aldus: hij erkent, en stemt alle die heerlijke eigenschappen Gods hem geopenbaard en vertoond in die Weg des levens en der zaligheid toe, en is tevreden,

door die weg behouden te worden. Hij wil wel aan God de eer geven. Het geloof neemt dan een genoegen in de raad of voorslag Gods, om mensen, door Christus te verlossen en zalig te maken.

Het is een hartelijk goedkeuren, een omhelzen met welgevallen, aangenaamheid en genoegen, om door de Middelaar Jezus, de Zone Gods behouden te worden.

Het is een hartelijke goedkeuring van een zondaar, nopens de Weg des levens en der zaligheid.

Zo God ons vervuld heeft, met die weldaad des verbonds, dan heeft Hij ons eerst geliefden, een honger gegeven tot geestelijk goed. Prijst hetzelve. Acht de genade des zondaars op aarde en de verheerlijkten in de hemel zeer hoog. Van één bloede waren zij, met vuile aangezichten en schuldige zielen op aarde als gij en ik, en zijn nu schoongemaakt, en staan gewassen voor de troon.

Ziet, dat is de eenige troost in Christus, om een zaligheid en leven buiten zichzelf te zoeken in Christus.

Is uw troost nu alleen het werelds vermaak, geld en goed van deze aarde? Ach, dat is al de ellende onderworpen en het wordt ten vure bewaard en gij zijt nu nog ontbloot van de geestelijke troost. Ellendig mens, gij zijt dan nog niet gestorven. Ach terwijl er nu nog een kloppende Jezus is aan uw hart, ach, dat gij dan van Hem koopt goud, beproefd komende uit het vuur. Want wat zal het zijn eeuwig God te moeten missen, met de rijke man, die nog een druppel water begeerde; "want", zegt hij, "ik lijd smart in deze vlam." O, denkt toch, geliefden, dat wij eens sterven moeten en voor het oordeel komen en dan een onbekende God te ontmoeten, och, dat ons hart tot boetvaardigheid mocht gebracht worden, om in stof voor Hem te bukken, gelijk Ruth, die moest voor elk aartje dat zij opraapte eerst bukken.

Zo moeten wij ook voor elke weldaad, die uit het Genade-Verbond komt, bukken. Ja, het bukken is al een weldaad, uit het Genade-Verbond.

Nu, mocht de Heere dat nog eens geven in deze zorgeloze dagen, daar de zonden zo groot zijn, en dat het Sabbat-schenden zo veel is, opdat wij niet overgegeven worden aan de verharding en het rechtvaardig oordeel. Dat de Heere u en mij de geest der genade en der gebeden geve, is mijn wens en bede. Amen.

Krabbendijke, 1899.

3. EBEN-HAËZER

Predicatie over Psalm 71:15-18b

door ds. L. Boone ter gedachtenis bij zijn 50-jarige echtvereniging
gedaan te Sint Philipsland op 17 maart 1929

Wij lezen in 1 Samuël 7:12:

'Samuël nu nam een steen en stelde dien tussen Mizpa en tussen Sen, en hij noemde diens naam Eben-Haëzer; en hij zeide: Tot hiertoe heeft ons de HEERE geholpen.'

Wij lezen in het vierde hoofdstuk dat Israël zware slagen toegebracht waren door de Filistijnen. De ark hadden zij genomen, en de priesters Hofni en Pinehas waren verslagen. Maar als de ark wederom teruggezonden was, en geplaatst was op de heuvel, in het huis van Abinadab, toen kwamen de stammen Israëls bij elkaar, om hun nood bij de Heere te klagen. Zo zei Samuël: 'Indien gijlieden u met uw ganse hart tot den HEERE bekeert, zo doet de vreemde goden uit het midden van u weg, zo zal Hij u uit de hand der Filistijnen rukken.'

Zo ook was er een grote vergadering van de kinderen Israëls te Mizpa. Zij hielden daar een vasten- en bededag met belijdenis van hun zonden. Zij goten water uit voor het aangezicht des Heeren. En terwijl ze daar vergaderden, meenden de Filistijnen dat ze weer vergaderden om tegen hen te strijden. Toen verzamelden zich de Filistijnen en bereidden zich ten oorlog. Maar Israël vernederde zich voor de Heere, hun God. Zo dachten ze weer aan een nieuwe oorlog met slagorden. Zij zeiden tegen Samuël: 'Zwijg niet van onzentwege.'

En Samuël riep tot de Heere en offerde brandoffer. Toen donderde de Heere met een grote donder, zodat de Filistijnen verschrikten en vloden, en Israël versloeg hen.

Toen nam Samuël een steen, en stelde die te Mizpa, en hij noemde hem Eben-Haëzer, een steen der hulpe.

Maar, geliefde hoorders der gemeente, mag ik niet zeggen dat ik hier tegenwoordig een exemplaar ben van Gods wonderdoende hand van lankmoedigheid en verdraagzaamheid? En dat ik haast tweemaal zolang in de woestijn gewandeld heb, als de kinderen Israëls?

Daarom richt ik deze predicatie op als een gedenksteen voor de Goddelijke hulp en verlossing, zeggende met Samuël: Eben-Haëzer.

Het was een oude gewoonte, niet alleen bij de Hebreëen, maar ook bij alle volkeren, een gedenkpilaar op te richten. Het is mogelijk dat Samuël als profeet gezien heeft op de gezegende Heiland en Zaligmaker, die Rotssteen van alle heil en zaligheid. Eben-Haëzer, tot hiertoe heeft ons de HEERE geholpen, en voeg daaraan toe een lofzang. Maar als Samuël spreekt van een hulpe des Heeren, wil hij niet zeggen dat wij met gekruiste armen maar stil moeten zitten. Maar hij wil zeggen, dat ze door de Heere geholpen zijn, niet door menselijke kracht, ook niet door omliggende koningen of vorsten, want dat zijn maar rietstaven van Egypte, en hun hulp is als niets. Israël zegt zeer wel: 'Ik hef mijn ogen op tot Hem, van Wie mijn hulp komen zal.'

Deze lofzang komt zo te pas in grote verdrukking van de wereld. Als dan het water tot aan de lippen komt, en er is geen helper van nabij noch van verre; hetzij in benauwdheid van oorlogen of van oordelen Gods; hetzij door slagen. Als dan de

kinderen komen tot aan de geboorte en daar is geen kracht om te baren, hoor dan David en zijn helden een lofzang zingen: 'Ze hadden mij omringd als bijen, maar het is in den Naam des HEEREN, dat ik ze verhouwen heb.' Dan komen de helden te pas. Wij waren in het vuur en in het water gekomen, door de pijlen van de Almachtige. Dan komt de geestelijke verlating en een beroving van de invloed der genade en Goddelijke vertroosting. Daar komen dagen van een arm leven. De kinderen Israëls waren verlost van de Filistijnen, maar ze waren niet allemaal verslagen.

Daarom zei Samuël: 'Tot hiertoe heeft ons de HEERE geholpen.' Het is een bijzondere manier van spreken, soms betekent het een verheffing, een verhogen tot hoge staat, gelijk als toen David zei: 'Wie ben ik, Heere, HEERE, en wat is mijn huis, dat Gij mij tot hiertoe gebracht hebt?'

Het betekent ook wel een inbinding om niet verder te gaan dan de eindpaal van de Goddelijke voorzienigheid het toelaat. Dan is dat altijd tot een zeker eind en paal. Zo ook toen Christus zei tot Zijn discipelen toen Hij gevangen werd in de hof van Gethsémané: 'Laat hen tot hiertoe geworden, zij mogen Mij vangen, binden en slepen, maar ze zullen niet verdergaan, dan God in Zijn raad tevoren bepaald heeft.'

Zo wil dus ook Samuël zeggen: tot hiertoe heeft de Heere ons geholpen.

Maar geliefde gemeente, laat ik wat nader komen tot het oogmerk van mijn predicatie, tot mijn bediening in de gemeente. Ook ik mag hiervan wel zeggen: *Eben-Haëzer, tot hiertoe heeft de Heere geholpen.*

Mozes en de kinderen Israëls hadden iedere vijftig jaar een grote verzoendag. Zij bliezen met de bazuinen en riepen vrijheid uit in alle landen. Dat was het jubeljaar.

Maar ook ik spreek thans van een jubeljaar, dat wij mogen beleven. Ruim veertig jaar ben ik reeds bedienaar des Woords. En zo ben ik vijftig jaar in de huwelijke staat verenigd met Pieterella Roozendaal. Uit dit huwelijk zijn elf kinderen geboren, waarvan er vijf zijn opgeroepen door de dood. Een van bijna één jaar overleed te Schore; een van drie jaar te Krabbendijke; een getrouwde van vijfentwintig jaar te Rilland-Bath en twee getrouwden, een van vierentwintig en een van tweeënveertig jaar hier te Sint Philipsland. En mag ik dan niet zeggen met de heilige man, uit dat snarenlied van de koning David: 'O God, Gij hebt mij geleerd van mijn jeugd aan, en tot nog toe verkondig ik Uw wonderen.'

En och, wat een worstelingen zijn er niet in dit leven, dan met ziekten, dan met tegenheden, met smaad, met verachting, met verliezen. En ook ik ben een mens niet zonder struikelingen. Maar er is altijd een vasthouding geweest van zuivere grondstukken van het Woord en van de geloofsbelijdenis, om uit de zuivere Fontein te putten en uit de heilige Bijbel te lezen. En tot hiertoe ben ik getrouw geweest in het vermanen en waarschuwen. Ook zijn er veel grote dingen klein geworden en veel kleine dingen groot.

Ik ben zo sterk niet meer als voor dertig jaar. Het was een heldhaftige taal wat Kaleb zei: 'Ik ben nog heden zo sterk gelijk als ik was ten dage, toen Mozes mij uitzond.' Ik ben nu ruim achtenzestig jaar, en het is nu veertig jaar geleden, dat God mij uitzond om het Evangelie te verkondigen, want ik had al een tijd gesproken eer ik met de gemeente verenigd was. Ik moet de zeilen inhalen, terwijl ik de haven begin te naderen.

En dit zeg ik temeer, broeders, omdat de tijd voorts kort is. Maar overigens heb ik niet te klagen, dan over mijn ellende en struikelingen. En dat ik met al het prediken, catechiseren, vermanen en waarschuwen niet veel gevorderd ben. Ik heb vanwege uw ergernissen, vanwege uw onwetendheid, en vanwege uw onbetamelijkheid wel eens smart. Ik zeg dan andermaal: 'Laat ons samen opgaan, laat ons afleggen allen last en

de zonde die ons lichtelijk omringt.'

U hebt mij nu vijftientwintig jaar voor uw aangezicht zien uit- en ingaan, en ik ga zo op achtennegentig onderscheidene plaatsen prediken. En dat moet ik ulieden zeggen, allemaal arm of rijk, in het uitwendige zijn ze allemaal best voor me. 'k Heb hier niet behoeven te zuchten voor het uitwendige, o nee. Ulieden hebt mijn zwakheden verdragen tot hiertoe.

Eer we verder gaan, zullen wij samen zingen Psalm 89:8.

*Zo wij sterk zijn, daarvan hebt Gij alleen de eer;
Vermogen wij ook iets, zulks alles komt, o Heer!
Van Uw goedheid, die onz' bescherming is bevonden;
Is 't dat wij benauwd zijn nu of 't eniger stonde,
Gij, o heilige God Israëls hoog verheven,
Zijt onz' Koning, tot Wien wij ons gans'lijk begeben.*

Onze tekstwoorden zijn Psalm 71:15, 16, 17 en 18b, waar wij aldus lezen:

Mijn mond zal Uw gerechtigheid vertellen, den gansen dag Uw heil, hoewel ik de getallen niet weet. Ik zal heengaan in de mogendheden des Heeren HEEREN; ik zal Uw gerechtigheid vermelden, de Uwe alleen. O God, Gij hebt mij geleerd van mijn jeugd aan, en tot nog toe verkondig ik Uw wonderen. Daarom ook, terwijl de ouderdom en grijsheid daar is, verlaat mij niet, o God!

Wij hopen u met 's Heeren hulp en bijstand uw aandacht daarbij te bepalen; ter gedachtenis van onze vijftigjarige echtvereniging, en dat ik nu vijftientwintig jaar als leraar hier gewoond heb.

Deze Psalm is door David en door 's Heeren Geest gedicht, toen David aan het eind van zijn levensloop was. Uit deze voorgelezen woorden komt voort een gelovige dienstknecht van God, die zijn voornemen uit dat hij God loven wil, door het verkondigen van Zijn gerechtigheid. Die door de gewichtigheid van dit grote en onbegrijpelijke werk zich bemoedigd vindt, door de kracht en mogendheid des Heeren, om zijn plicht manmoedig te betrachten.

'Mijn mond zal Uw gerechtigheid verkondigen.'

Wij zullen in deze woorden op twee delen acht geven.

Het voornemen des harten van Gods dienstknechten is, om volgens plicht en roeping, Gods genade en heil te verkondigen. Geen uitbreiding of omzwerving worden door die woorden bedoeld. 'Hoewel ik de getallen niet weet.' Dit is een aanmoediging tot dat werk in en door de kracht en mogendheden des Heeren zijns Gods.

Het eerste werktuig is zijn mond. De mond is een van de werktuigen des lichaams, die God gegeven heeft aan de mens. In dezelve is een tong, niet alleen om voedsel tot zich te nemen en door te slikken, evenals de onreine dieren, maar inzonderheid om te spreken. En toch, het is niet eender wat voor taal de mond en de tong der mensen voortbrengen. De mond der rechtvaardigen brengt overvloedig wijsheid voort, maar die der goddelozen dwaasheid. Doch David is niet van de laatste, maar van de eerste soort. Want hij zei: 'Mijn mond zal Uw gerechtigheid vertellen.'

Het woord 'gerechtigheid' wordt in de taal veel gebruikt. De mens die goedertierenheid en barmhartigheid doet, die zal de zegen ontvangen van Jehovah, en gerechtigheid van de God zijns heils. Ook wel wordt het woord 'gerechtigheid'

verwisseld met waarheid en getrouwheid. Doch wij nemen hier het woord 'gerechtigheid'. Het zijn Gods gerechtigheden die te kennen geven de deugden Gods, en de volmaaktheden van Gods gerechtigheid, het aller-volmaaktste Wezen, en de Richter der ganse aarde. Wij verstaan hierdoor de gerechtigheid die voor de uitverkorene aangebracht zou worden, en nu reeds aangebracht is door de dierbare Borg Jezus Christus. Deze gerechtigheid bestaat daarin, dat de Zoon Gods in het vlees geboren is, en door lijden en gehoorzaamheid voldaan heeft aan de eis van Gods wet; de gerechtigheid daar bijvoegende en gerechtigd is geworden, om te worden vrijgesproken in Gods vierschaar, van schuld, vloek, zonde en verdoemenis, en een recht krijgen, en een bezitten van Gods genade en heerlijkheid. En allen die gegeven zijn in de raad des vredes. 'Wij dan gerechtvaardigd zijnde uit het geloof, hebben vrede bij God door onzen Heere Jezus Christus.'

Deze gerechtigheid is de bronader van alle zegeningen, genade, verlossing, heil en zaligheid van Gods gunstgenoten. Door dat heil en de verlossing en die zaligheid van Jehova, verstaan wij alle verlossingen uit noden en gevaren en een toebrengen van zegeningen. Wij hebben door Christus' bloed vergeving der zonden, en al ons geestelijk en eeuwig heil, dat uit de kracht van Christus' verdiensten geschonken wordt aan Gods volk in de welangenamen tijd en in de dag der zaligheid, en na dit leven eeuwig en altoos. Voorwaar een stof voor de Godvruchtige mens om te overleggen en er gedurig van te spreken. Immers, David betuigt hier zijn plicht en voornemen.

Zijn mond zal Uw gerechtigheid vertellen, en de ganse dag Uw heil, die zoveel zijn, dat ik het getal niet weet. Voor 'vertellen' wordt ook wel eens gezegd 'tellen' of 'optellen'. 'Tel de sterren, indien gij ze tellen kunt.' Vertellen of verhalen betekent: uitleg ergens van doen. Al deze betekenissen kunnen hier plaatshebben, want hij wil zeggen dat hij de vorige dingen aandachtig overdenkt. Daarmee zou hij zich bezighouden, de ganse dag, wat hier wil zeggen 'geduriglijk', 'onophoudelijk'.

Daar zal ik mijn werk van maken, mijn tong zal de ganse dag Uw lof en Uw gerechtigheid vertellen, de Uwe alleen, zodat ik geen praatjes, geen vertellingen, geen fabels noch goedkeuring zou beminnen. Ik zal mij alleen bezighouden met Uw gerechtigheid, hoewel ik het getal niet weet. Ik zal vertellen van de weldaden die uit en door Uw gerechtigheid en Uw heil mij zijn toegevoeld.

De Godvruchtige spreker voegt hieraan toe: *'Ik zal heengaan in de mogendheden des Heeren HEEREN.'*

Ten eerste is God de Grondsteen van alles en inzonderheid van Zijn kerk en gunstgenoten. En op grond van die gerechtigheid worden zij eigenaar, welker bestempeling van God hier wonderwel te pas komt. Er wordt gemeld, 'heengaan in Zijn mogendheden', dat is steunen op de Borg, Die ons God voorstelt als de eenvoudigste, onveranderlijke, drie-enige God, de getrouwe Vervuiler en Waarmaker van Zijn beloften, zowel aan Zijn kerk in het algemeen, als aan Zijn kinderen in het bijzonder. Deze naam is bijgevolg tot een bijzondere steun, en kan tot aanmoediging van onze Godvruchtige spreker strekken.

Aan deze God schrijft hij de mogendheden toe. Daardoor heeft hij grote daden uitgericht voor Zijn kerk.

Ik zal heengaan, te weten, met alle aandacht voor mijn ziel, die te aanschouwen, die nauwkeurig te kennen, daar mijn heil, mijn toevlucht en troost te zoeken. Ingaan of heengaan, ik zal mij begeven om Uw macht en daden te vertellen, ik zal daartoe komen om Uw mogendheden te verkondigen. Ik zal ingaan of heengaan naar Gods

huis of tempel, *ik zal Uw gerechtigheid vertellen, de Uwe alleen.*

Alle andere dingen zijn niet waardig te vermelden. Hij zal zich daar niet mee ophouden. Nee, Uw gerechtigheid alleen, eeuwig en altoos. Zijn eigen gerechtigheid wil hij niet vermelden, want hij erkent dat zij niets is.

David drukt het hier zo uit: *o God, Gij hebt mij geleerd van mijn jeugd aan, en tot nog toe verkondig ik Uw wonderen.*

David zei dit op het eind van zijn leven, toen hij vluchtte voor zijn zoon Absalom. David was dertig jaar toen hij koning werd, en hij regeerde veertig jaar. Wat heeft hij in die tijd al niet geleerd, van zijn jeugd aan. Dan zijn vingers ten oorlogen, in de kunst ten strijde of in bangheid. Maar van zijn jeugd aan had hij de ware geloofskennis van de Messias Jezus Christus, zijn Borg en zijn Hulp. In de gangen en de wegen en de oefeningen des geloofs was en bleef David een mens, maar die trouwe Verbondsgod blijft van zijn jeugd aan Dezelfde. En die in zijn jeugd vuur des Geestes gehad heeft, die heeft er in de ouderdom nog warmte van. Dat zijn troon vast mag blijven in zijn koninkrijk, terwijl de ouderdom en de grijsheid daar is. Hij heft zijn stem op tot God Die hoog woont, en nochtans laag neerziet. Hij roept tot de almachtige, alomtegenwoordige en alleen-wetende God. Ja, zo wat een leerjongen spreekt van wat hij van zijn meester geleerd heeft, zo spreekt hij welk wonder hij van God geleerd heeft, door menigvuldige verlossingen uit de handen der vijanden, en nog meer van de wonderen der genade. *O God, Gij zijt wonderbaar.*

De diepte van Gods wijsheid strekt ons tot verwondering en wegsmelten tot een niet.

Ik zal Uw gerechtigheid vermelden, de Uwe alleen.

David had geleerd de borggerechtigheid van die Messias te kennen als de enige verdienende oorzaak van zondaars, rechtvaardig voor God, de wonderen van Gods richterlijke gerechtigheid aan zondaars, uitverkoren in de Borg des verbonds. Hij had ook geleerd de wonderen van Gods vrije genade in het zaligen van Zijn volk, dat Hij in Zijn eeuwige liefde uitverkoren heeft in Christus tot genade en heerlijkheid. En die Hij door het dierbare zoenbloed van Zijn eigen Zoon verlossen zou. En die Hij, de een na de ander, door een hemelse roeping overbrengt uit de dood in het leven, uit het geloof alleen gerechtvaardigd en met Zijn kostelijk evenbeeld versiert, en door Zijn Goddelijke kracht bewaard, om eindelijk zich te verheerlijken over al de genadewonderen.

David is meermalen in verwondering opgetogen, zoals bijvoorbeeld in Psalm 65:1 en 2. "Hoe dierbaar is Uw goedertierenheid, o Heere, en hoe groot zijn de wonderen van Uw hartbuigende genade en zielsveranderende mogendheid. Al vroeg heb ik in mijn jeugd geleerd, en met de daad ondervonden, Uw geestelijke, krachtige, vernieuwende en wederbarende genade. Van nature ben ik gelijk alle mensen, in zonde ontvangen en in ongerechtigheid geboren. Maar door Uw genade ben ik al vroeg wedergeboren door de Geest des geloofs. Het oude genadewerk van herschepping, wil dat in mij vernieuwen, en schenk in het binnenste van mij een vaste geest. Verwerp mij niet in de dag des ouderdoms."

David roemt Gods goedertierenheid. Hij is zolang gedragen, bewaard en gespaard. Hij heeft zolang Gods kerk beschermd en gesticht. En terwijl Absalom opstond tegen hem om de troon, kwam er bij hem een schudding en een zelfbestrijding en een moedbeneming, zodat zijn geloof en hoop op Gods beloften bestreden en aan het wankelen raakten.

Verlaat mij niet lichamelijk; geef mij niet over aan mijns vijands begeerte, verwerp mij niet in de tijd des ouderdoms uit Uw huis. Verlaat mij niet geestelijk met Uw verlichtende, heilige bewaring en vertroostende genade. Maar integendeel, bewaar mij

bij het geloof, maak mij getrouw tot de dood toe. Neem Uw Heilige Geest niet van mij weg, verlaat mij niet door de verdorvenheid van mijn natuur, die nog in mij is. Het verdorven vlees zou de Geest kunnen overstelpen, zo U, Heere, niet ondersteunde. Eenmaal hebben de gebeden van David, de zoon van Isaï, een einde. En ook mijn gebeden zullen eens een einde nemen.

Zo dacht ik, gemeente, daar ook mijn jaren naderen; al achtenzestig jaar. Afgesloofd van kerkdienst, door goed gerucht en kwaad gerucht, door eer en oneer, door spot en laatdunkendheid. Van buiten vrees en van binnen omkomen en schipbreuk lijden. En zo veertig jaar in de bediening, hoe wonderlijk is Hij. O, dat ik het voor God krijg te verliezen, en dat de Heere het krijgt te winnen; dat ik maar ongelijk en God gelijk krijgt.

Wij wensen dan in de toepassing te zingen Psalm 22:5:

*Doch Gij hebt Mij uit Mijn moeders lichaam
Gebracht, en hulpe bewezen bekwaam;
Van Mijn moeders borst Gij Mij steeds bijstaat,
God Mijn Toeverlaat!
Ja dat meer is! zo haast Ik was geboren,
Hebt Gij Mij ontvangen ende verkoren.
Ende getoond dat Gij Mijn God wilt wezen,
Hoog geprezen.*

Zo gemeente, staan wij dan nog tot op deze dag. Wij hebben vijftig jaar in de huwelijke staat samengeleefd, door zuur en zoet, en met grote schuld. 't Was niet alles heilig, 't ging niet alles op rozen.

En dan veertig jaar in de bediening. Daarvan ben ik twee jaar te Borssele geweest en negen jaar te Krabbendijke. Daarna ben ik op de classis te Middelburg onderzocht naar roeping en bekering en naar de grondstukken der waarheid en geloofsbelijdenis, door ds. D. Janse, N.H. Beversluis en P. Ingelse en met de classis die daar was.

En na gedaan onderzoek, volgens de synode van 1618-1619, *als dominee van artikel acht* toegelaten en beroepbaar gesteld.

Later kreeg ik een beroep uit Terneuzen, en heb dat aangenomen. 'k Ben daar tweede kerstdag van het jaar 1899 bevestigd door ds. Janse, als herder en leraar der gemeente, waar ik die avond mijn intree deed uit Psalm 126:5 en 6. Ik heb daar vier jaar gearbeid in het Evangelie.

Daarna ben ik beroepen hier te Sint Philipsland, waar ik nog tot heden sta. Nu al vijftientwintig jaar ga ik voor uw aangezicht uit en in. Veertig jaar geleden ben ik hier voor het eerst opgetreden als oefenaar, ik was toen ouderling te Borssele, en nu vijftientwintig jaar uw herder en leraar. En tevens bedien ik er nog twintig gemeenten bij. Zondags preek ik driemaal, en meestal nog viermaal in de week. *Daarom, terwijl de ouderdom en de grijsheid daar is, verlaat mij niet, o Heere.*⁵

Ik ben al die tijd niet ongezegend geweest, maar daar zijn er nog, voor wie de Heere mij als middel heeft willen gebruiken. En u hebt veel in mij verdragen tot heden, terwijl ik een mens ben met veel gebreken.

Maar tot nog toe Heere, verkondig ik Uw wonderen. Van Jezus Christus Die het heil

⁵ In de laatste preek uit de bundel met 9 preken citeert ds. Boone hetzelfde aantal jaren en voegt eraan toe: ***Veertig jaar schipbreuk geleden, veertig jaar omgekomen en nog tot hiertoe geholpen. Gij zult mijn koud gebeente nog wel eens bewenen.*** St. Philipsland, 1929

en de zaligheid heeft aangebracht, zullen wij u verkondigen, en dat niemand daar deel aan heeft, dan alvorens overtuigd te zijn van zonde en doemwaardigheid, zijn diepe onmacht, onbekwaamheid en rampzaligheid, die Jezus door een waarachtig geloof heeft, met een hartveranderende genade en bekering, om tot die ware kennis van Jezus Christus te komen, door verkondiging van het Woord en door het geloof in Hem. Wij zullen verkondigen dat onbegenadigden geen deel aan Christus hebben, en die in goddeloosheid nog doorleven, zal ik trachten te overtuigen van hun rampzaligheid en hun gevaarlijke staat, dat zij nog eens uit een rechte bekommernis mochten vragen naar een middel van genade, naar een middel om deel te krijgen aan de gerechtigheid van Christus. Dat zij met de stokbewaarder van Paulus mochten uitroepen: 'Wat zullen wij doen om gerechtvaardigd, om zalig te worden?'

En wanneer er verleggen zondaars gekomen zijn, dan zullen wij aanwijzen en voorschrijven de rechte voorwaarden dergenen die zalig worden, die de zaligheid in Christus zich kunnen toe-eigenen.

Zalig zijn de armen van geest, zalig zijn die treuren enzovoort. En dan het oordeel dergenen die met verharding op zo'n grote zaligheid geen acht geven. En wat betreft degenen die onder ulieden zijn, die reeds het geloof der bekering of wedergeboorte hebben, of die nog toegebracht zullen worden, die zullen wij trachten te doen zien en te verzekeren, dat zij aandeel hebben aan de gerechtigheid en zaligheid van God in Christus Jezus, dat zij rechtvaardig zijn door het geloof, als het maar oprecht is. Al is het zwak, dat zij ook vrede met God hebben door onze Heere Jezus Christus. En dat zij ook hebben de toeleiding door Hem tot de genade, waarin zij staan en roemen in de hoop der heerlijkheid Gods. Deze gerechtigheid Gods, Zijn verlossing en zaligheid, zal hun stof verschaffen, om het neerslachtig gemoed op te richten. Om de treurigen te troosten, om de zwakken te versterken, om de twijfelenden vast te maken.

Al was het geloof maar als een mosterdzaadje, al was het maar als een glimmend vlaswiel, als het maar oprecht is, en gepaard gaat met een ware bekering. Als men grond heeft om zich de gerechtigheid van Christus toe te eigenen en zich in het bezit van de hoop der zaligheid kan verblijden. En omdat de blijdschap van Gods gunstgenoten des te groter zou zijn, zo zullen wij ons werk veel maken om uit te halen en van stuk tot stuk vertellen van al die ontelbare goederen en geestelijke weldaden, die opgesloten liggen in, en voortvloeien uit de gerechtigheid van Jezus Christus, waar zijn heil en zaligheid in bestaat. Waarvan ik waarlijk mag zeggen, dat ik het getal er niet van weet. Wij moeten nogmaals uitroepen met de psalmist: 'Hoe groot is Uw goed, dat Gij weggelegd hebt voor degenen, die U vrezen.'

Dat dan des Heeren onmisbare zegen mag rusten op die voltrekking en samenbinding van de heilige staat des huwelijks, met die Koning der koningen, en dat uit die vereniging de schone vruchten mogen vloeien in heiligmaking. En de vruchten der heiligmaking zijn goede werken. Als wij maar door genade die geestelijke band van zielsvereniging met de gezegende Brudegom Jezus Christus deelachtig zijn, en dat tot een onverbreekbare, eeuwige verbintenis uit vrije en ongehouden liefde tot de zaligheid.

Daar in Gethsémané, daar zag ik Hem als barende in Zijn zielsweeën. Daar werd Psalm 22:3 bevestigd: 'Ik ben een worm en geen mens in krachten.' Waar Hij als een worm in het stof ligt te kruipen in Zijn zielsweeën onder de toom Gods, daar is Sion door recht verlost. Daar werd die lijdende, perstredende, gekruiste Koning mij zo onmisbaar nodig, dat mijn ziel uitging op Zijn spreken.

En als dan de Heere Zijn vinger van eeuwige liefde eens op het zeer drukt van een gewonde ziel, wat geeft dat dan een blijdschap, zo met een oog op die grote Koning Jezus. Hij zegent Zijn erfdeel voor tijd en eeuwigheid met het onmisbaar goed, dat de

Heere in Zijn over-dierbaar Testament Zijn uitverkoren kerk Sion vermaakt heeft, met Zijn voldoende offerande aan het kruis, met de uitroep: 'Het is volbracht.'

Wij lezen van Abraham, dat hij de Heere volgde door het geloof in Zijn gezegende voetstappen. Dezulken is de Heere nabij. In Markus 9 zegt de vader van het kind: 'Kom mijn ongelovigheid te hulp.' Gezegende ootmoedigheid. Want als het licht opgaat, dan komt er schaamte en schrik en vreze vanwege de Majesteit van het doorluchtige Wezen. O, wat vallen dan onze vlerkjes naar beneden, vanwege de diep verzonken afstand van onze gezegende Maker.

Het smart wel eens, dat men in zo lange tijd niets van de Koning hoort. Maar misschien ligt de schuld wel aan mij, ik wil dat niet tegenspreken. Maar nooit zal ik vergeten hoe ik vrijheid kreeg om hier te komen. 'k Hoop wel, dat het zwaard over mijn hoop gaat. Het gebeurt nog wel eens, dat men door het zwaard heen mag kijken, tot Hem, voor Wie toch geen ding te wonderlijk of verborgen is, en Die mij wel eens wonderlijk heeft stilgehouden bij deze woorden: 'Want Israël noch Juda zal in weduwschap gelaten worden van zijn God (hoewel hunlieder land vol van schuld is), van den Heilige Israëls.'

En als het dan eens gebeurt, dat als het ware de wind in de zeiltjes gewaaid wordt, waardoor dan mijn onbekwame ziel krachten kreeg, om iets te beleven en te verstaan van het grote geheim, als de dieren van de aarde werden opgeheven, dan werden ook de raderen nevens dezelve van de aarde opgeheven. Of als het was: 'Uw ogen zullen den koning zien in zijn schoonheid; zij zullen een vergelegen land zien.'

Ik mocht mijn anker nog eens laten vallen achter het voorhangsel, waar de Voorloper is ingegaan, namelijk Jezus. Ik mocht mijn hand op het offer leggen en blijmoedig zeggen: *wat uit stof is neemt een eind.*

En had het 's Heeren tijd geweest, ik was er blijmoedig uitgetrokken. O, met die aangename nasmaak vervuld, moest ik opmerken hoeveel kerkbeurten dat overtroffen had.

Toen viel mij wonderbaar in: 'Ik, Johannes, zal de heilige stad, het nieuwe Jeruzalem, nederdalende van God uit den hemel, toebereid als een bruid die voor haar man versierd is.' *Die stad behoeft geen tempel, want de Heere, de almachtige God Zelf, is haar Tempel en het Lam. Die stad behoeft het licht der zon of maan niet, want de Heere, de almachtige God Zelf, verlicht ze en het Lam is haar Kaars.*

Ik moest zeggen: nederbuigend God, hoewel ik niet in de tempel ben.

En de grote armoede in de kerk waarnemend, o, dat doet ons wel eens zuchten:

Opdat ik daar mag merken en aanschouwen,

Heer! Uwes huis zeer schone heerlijkheid.

En den tempel, vrij zijnde van benauwen.

Daarna moet ik opmerken dat het niet past om van de openbare godsdienst iets los te maken, hoewel het is als een nachthutje in een komkommerhof, en als een belegerde stad. Ik zie daar zo'n rechtvaardige grauwigheid op liggen, waar wij allen zo wat van wegdragen, vanwege onze afwijking en die van onze vader.

O, waarde gemeente, 'o, Jeruzalem, Ik heb wachters op uw muren gesteld, die geduriglijk al den dag en al den nacht niet zwijgen zullen.'

Juist in de woestijn werd de koperen slang verhoogd voor hen, die van de slang gebeten waren. En ach, mochten wij het nog eens beproeven, om met alle bekommerde zielen eens op de knieën te komen, en aldaar ootmoedig te smeken en te wachten op een genadige uitstorting van de Geest des geloofs, dat Die haar eens mocht binden met mensenzelen en trekken met touwen der liefde en genade.

Mogelijk zal de Heere beschikken dat deze verhandeling nog gelezen wordt door

samengedrukte en ongetrooste consciënties, en dat die dan weten, dat menige tranen gestort zijn voor hun zaligheid, en dat wij zonder ophouden voor hen onze knieën buigen. Och, dat de eeuwige genade nog eens losbrak, om de vastgesloten deuren en grendelen des harten eens los te maken. En dat zij als de duiven, die nog nooit ware rust voor het hol van hun voet op de wereld of elders gevonden hebben, eens mochten ontvlieden door de gezegende Noach, door het open venster van de ark der genade tot die grote gezegende Koning.

Zo dan gemeente, Eben-Haëzer, tot hiertoe. En als dan de beste tijd nog komen zal, daar wij toch niet zonder hoop zijn, eenmaal in te gaan in die rust, die overblijft voor het volk Gods. Als wij daar mogen komen, dan zal het alleen zijn door Hem, Die ons liefgehad heeft. En ouden van dagen, onze grijze haren duiden zo aan, dat wij zijn als de rijpe korenaren, ze buigen zich neer en roepen de landman toe: 'Snijd mij af, want ik ben rijp geworden.' O, dat wij niet onbekeerd sterven.

En u, mannen en vrouwen in de kracht van uw leven, ook onder u gaat de zeis des doods door. Wat zal het zijn? 't Is buiten of binnen, 't is boven of onder, 't is iets of 't is zonder.

En alle jongelingen en jongedochters, zowel doopleden als catechisanten, uw melkvaten zijn nog vol van leven en kracht. Maar ook onder u gaat de zeis des doods door. Er zijn er zoveel die afgemaaid worden. Het gaat naar zo'n grote eeuwigheid. Vlied de begeerlijkheid der jonkheden, en streef naar rechtvaardigmaking, want de jeugd en de jonkheid is ijdelheid. Nu, de Heere God geve en schenke het, is mijn wens en bede. Amen.

Wij zingen Psalm 118:1:

*Danket den Heer', zeer hoog geprezen,
Want groot is Zijn vriendelijkheid;
Zijn goedertierenheid zal wezen
Bestendig in der eeuwigheid.
Israël moet Hem nu begeven
Om te verkonden met bescheid,
Dat Gods barmhartigheid verheven
Geduurt tot in der eeuwigheid.*

4. EEN HEILIG WORSTELAAR MET ZIJN GOD.

Leerrede over Psalm 143: 10, 11 en 12.

Geliefde toehoorders,

Wij lezen in Psalm 59: 11, dat David zeide: "De God mijnr goedertierenheid zal mij voorkomen." Wij moeten hier David aanmerken in welken drukweg hij is. Zijn schoonvader had bevel gegeven, aan die zijn huis bewaarden, om hem te doden, terwijl al de uitvluchten van David hier bezet waren, ja de vijanden hadden al Davids uitwendige wegen afgesloten. Maar de weg naar Zijn Verbonds-God was niet dicht, want hij vertrouwde op zijn God. Die zal mij voorkomen, zegt hij, met redding. Hij geloofde door zijn God verlost te zullen worden, dat God hem zou voorkomen. David zag op de beloften, die God aan hem gedaan had, en vertrouwde daarop. Het geloof sterkte hem in zijn druk; door dat geloof vlucht hij tot zijnen goedertieren God, want hij had bij ervaring leren kennen, hoe goedertieren de Heere is. David ontvlucht door het venster en werd uitgelaten door zijne vrouw Michal, Sauls dochter. Eer hij echter daartoe kwam, was hij er niet zeker van, of zij wel moed genoeg had, om het ongenoegen van haren vader te trotseren; hij vertrouwt het niet, want hij weet, hulpe des mensen is ijdelheid; daarom zoekt hij zijn sterkte in zijn Verbonds-God, Die zal mij voorkomen, zegt hij, met hulp en redding.

God vervult veeltijds Zijn heilbelofte, langs de diepste wegen van verberging en stilhouden van Zichzelven voor Zijn volk, en komt dan in genade tot hen langs een geheel anderen weg dan zij gedacht hadden.

O wonder van goddelijke wegen, die de Heere met Zijn erfdeel houdt, dat hij in druk- en kruiswegen verkeert, die Hij met een zorgend oog gadeslaat. Want het zijn vrijgekochten met die eeuwige waardij, met Zijn bloed, om hun hope op Jacobs God te stellen. Als er geen redding, geen uitvlucht of zo het schijnt geen uitkomst meer is, dan een oog naar boven om een ge- openden weg te vinden in geloofsvertrouwen, zoals David hier deed, dat die God hem nu zal voorkomen; ja, dat zijn God hem een Licht zal zijn en een Beschermmer, en te mogen betuigen: "Gij behoedt mij voor benauwdheid, Gij omringt mij met vrolijkheid." Ja deze God is onze God eeuwiglijk en altoos. O, zegt David, "mijn ziel, zwijg Gode, want van Hem is mijn verwachting."

Nu, over dat vertrouwend geloof in tijd van benauwdheid, en het vertrouwen op den Verbonds-God in druk of beproevingswegen, daar wensen wij over te spreken. Onze tekst kunt gij opgetekend vinden in:

PSALM 143: 10, 11 en 12.

10. Leer mij Uw welbehagen doen want Gij zijt mijn God. Uw goede Geest geleide mij in een effen land.

11. O Heere maak mij levendig om Uws Naams wil, voer mijn ziel uit de benauwdheid om Uwe gerechtigheid.

12. En roei mijn vijanden uit om Uwe goedertierenheid, en breng ze om alle die mijn ziel beanstigen, want ik ben Uw knecht.

De Heere geve mij een mond om te spreken en u een oor om te horen.

Men ziet hier, toehoorders, in onzen tekst, een groten worstelaar in het strijdperk der verdrukking, door een ganse macht van duisternissen en vijanden omringd, doch hij is niet gewapend met schild en spies of slingerstenen als weleer, neen, hij is geharnast en

gewapend met gebed, als een van de aller-moedigste helden. In welken tijd de heilige dichter zich hier bevindt is wel bekend. Het opschrift van dezen Psalm luidt: *een Psalm Davids*.

De 70 overzetters zeggen, dat deze Psalm ziet op den tijd, toen David door Absalom vervolgd werd. Een ander zegt, dat Saul hem vervolgde, die het op zijn leven of een gehele uitroeiing van David en zijn naam gezet had. Sommigen zeggen dat de heilige dichter hier moet beschouwd worden in zijn persoonlijke verdrukking, waarin hij zijn eerste aanleiding tot klagen ontvangen heeft.

Hoe ook, dit is echter zeker, dat deze bidstof als een heilig wapentuig voor de strijdende kerk in het algemeen, en voor elk gelovig worstelaar in het bijzonder, ja een geestelijk heilgdom is, en dat zij bij elk lot- en strijdgeval ten allen tijd en bij alle gelegenheden een sterkte is voor Gods kerk op aarde. Het is een waar heldengeloof, in blakende ijver brandende, wat deze bidder en worstelaar ons hier toont, van ene die benauwd is en verlegen, omringd, gejaagd en geplaagd door allerlei moeite van geestelijke en lichamelijke vijanden.

Een bitter gevoel van hel en benauwdheid noodzaakte hem om zich door het geloof tot den God des hemels en der aarde om hulpe te wenden. Dat nu was het, dat onze profeet uitdreef tot zijnen Verbonds-God om te bidden: *Leer mij Uw welbehagen doen*.

Hij ziet door het geloof op den Heere, en Messias, de hoofdbron van alle wijsheid, het eerste beweegrad van alle reine begeerten, als de enige werkmeester van al zijn heil, zijn Helper en Heiligmaker, Die Zich reeds in de moeder-beloofte had aangeboden onder den naam van Jehovha, zeggende: Ik ben de Heere Uw God, Genesis 15; die U heiligt, en die U leert wat nut is.

Niet zonder reden dus wenst de profeet in de betrachting van Gods welbehagen door hemelse wijsheid onderwezen te worden, want hierin vond hij roem voor zijn Verbonds-God, stichting voor zijn naaste, en niet minder voor zichzelf. Want Zo dikwijls hij dit welbehagen betrachtte, erkent hij zijn eigen afhankelijkheid, en eeuwige verplichting omtrent dien Koning der Koningen, en Heere der Heeren. Dan prees hij Gods oneindige wijsheid, hoogheid, almacht en heerlijkheid boven alle Goden der heidenen, ja boven alle koningen en vorsten der aarde; wier hart in Zijn hand is, en hij neigt ze als waterbeken waarheen Hij wil; Die dit welbehagen en Zijn heilig oogmerk, luisterrijk doet afstralen in de rechtvaardigmaking, heiligmaking en verlossing van de uitverkoren zondaar.

Dit welbehagen doet Hij wonderlijk samenlopen tot roem van Zijnen naam, en tot opbouw van Zijn geestelijk Sion. David zegt: leer mij dat doen; in Psalm 40, waar hij als de profeet spreekt, zegt hij: "Ik heb lust om Uw welbehagen te doen", opdat daardoor de hoorn Zijns volks zou verhoogd worden; waarom ook de tijd van de uitvoering van Gods raadsbesluit bij uitstek het jaar van Gods welbehagen genoemd wordt.

Bijzonder is Gods welbehagen geopenbaard in de Zoon Zijner liefde, daar Hij van eeuwigheid Zijn welbehagen in heeft. Nu David met het vuur des geestes ontstoken was, had hij lust om dit welbehagen te doen; want hij was een ontbloot worstelaar, die hulp en kracht en hemelse wijsheid nodig had. Daarom zegt hij dan ook; *leer mij Uw welbehagen doen*; alsof hij zeggen wil: O Heere, niets is billijker, en niets betamelijker, dan dat een knecht zijn Heere onderdanig is, en Zijn Koning vreest.

Maar wie is van nature tot deze dingen bekwaam? Wie heeft de wijsheid om Uw welbehagen te kennen? Wie heeft vermogen om het naar waarde te betrachten?

Buiten dat het U lust, en zonder Uwe genade geraakt hier immers niemand toe. Zijt Gij dan mijn Heere en mijn genadige Verbonds-God? Leer Gij mij dan Uw

welbehagen te doen.

David was als een knecht des Heeren verplicht geheel naar de wil zijns Heeren te leven, dit was hij door geloof en Verbonds-liefde aan zijn God verschuldigd, voor de verlossing hem Zo dikwijls bewezen. Daarom is zijn lust en liefde ook sterk om Gods wil te doen door het betrachten en onderhouden van Zijn wet. En omdat hij zag op het grote loon, was het hem niet genoeg, Gods wegen te kennen, maar die te doen en ook te bewandelen, zonder afwijken ter rechter- of ter linkerhand. Zo heft hij dan ook uit een diep gevoel van zijn onmacht een gelovig oog naar boven, en met zuchten en gebeden zegt hij vrijmoedig: zijt immers mijn God? Dit is een heilig dringen en smeken van deze godvruchtige worstelaar, om vernieuwing en vermeerdering van zijn geluk en heiligmaking, want was God, zijn God, uit kracht van het verbond der genade, dan mocht hij met recht verhoring op zijn seeking verwachten.

Nu moet God echter, zoowel zijn God zijn tot heiligmaking als tot rechtvaardigmaking, terwijl hij anders in de gemeenschap van zulk een God niet verkeren kon, Die te rein van ogen, en te zuiver van harte is, om het kwade te kunnen aanschouwen.

Was nu God zijn God, dan was zijn volk ook Gods eigendom, dat recht had te bidden om door het eigen graveersel, en een gewillige gehoorzaamheid van het volk dezer wereld, als van God gekend, onderscheiden te worden, wijl God Zelf beloofd had, dat Zijn volk Hem welbehaaglijk zoude wandelen, als een gewillig volk op de dag Zijner heirkracht, psalm 110: 10.

Ja was God, *zijn God*, die hem niet alleen geschapen en geformeerd had, maar die hem ook gekocht en verlost had, om Zijn wil te doen, en Zijn overvloedige lof te verkondigen, dan moest Hij hem ook als Opperste Wijsheid, in de verborgenheden inleiden, die het menselijk vernuft te boven gingen, en zijn zondigen wil door een bovennatuurlijke kracht heiligen tot gehoorzaamheid aan Godes wil. Omdat Hij niet alleen beloofd had, dat de verborgenheid zou zijn voor degenen die Hem vrezen, maar ook, dat zij door de kracht Zijner goedheid en genade zouden onderwezen worden in de weg der wijsheid.

Die heilige worstelaar, die hier nu Zo zucht en smeekt om Zijns Konings welbehagen te doen, gaat nu voort en zegt: Uw goede Geest leide mij in een effen land. De man wien de Heere de ogen verlicht had, had en mocht verstaan wat merkkelijk onderscheid er was tussen de kromme paden der zonde en de rechte weg der deugd, die de verstandige naar Boven leidt. Hij wist dat de weg dezes levens de zaligheid niet was, maar de weg der zonde en des verderfs, en daarom smeekt hij: leid mij in een effen land. Veeltijds leest men van een heilig bevel, om te gaan op een effen weg, of op rechte paden en wegen, in tegenstelling van die wegen, die krom en hobbelachtig zijn, of het komt voor als een zinnebeeld van de weg der heiligmaking, die alle gelovigen moeten bewandelen. Nu dat is een effen land, waar geen valleien van diepe onkunde of een heilloos spoor, noch hoogten van hoogmoed of eigen wil en zin of eigen gerechtigheid gevonden worden; waar al de hoogten geslecht, en alle dalen gevuld zijn; waar zuivere wetenschap, onfeilbare waarheid, onberispelijke heiligheid, ongeschonden trouw, onverdeelde beminlijkheid, nederigheid, zachtmoedigheid, lijdzaamheid en een onverbreekelijke standvastigheid wordt aangetroffen.

Dit nu, stelt Gods geest hier zinnebeeldig voor als een vlak veld, als een verheven baan, waarop God de gelovigen leidt onder de troostbanier van de Vorst Messias, in tegenstelling van de ongebaande wegen der wereld. Aan die Leidsman had David behoefte, gelijk reizigers naar een onbekende landstreek reizend, en de weg niet weten een leidsman nodig hebben, Zo hebben wij allen dien Leidsman nodig, en moeten wij

ons geheel aan die Leidsman over geven. Wij hebben allen behoefte aan het bestuur en leiding van Gods geest, dat die ons leide op de effen baan.

Laat ons nu een weinig acht geven ***op de Persoon en Zijne leiding zelf, en op het heugelijk genot dat in Zijne leiding ligt voor een hemelwandelaar.***

Deze Leidsman is de Heilige Geest. Door de Heilige Geest verstaan wij de derde Persoon in het Goddelijk wezen, Die van de Vader en de Zoon uitgaat om de uitverkoren zondaar de vruchten van Jezus Christus, hun Borg en Middelaar, toe te passen.

Het is die Geest Die al vanaf de eerste openbaring van het Genadeverbond, de gelovigen verlicht, geheiligt en geleid heeft, die hen in de verborgenheden der zaligheid onderwezen heeft, die hun het geloof in Christus geschonken, en hen in de hoop en verwachting der Goddelijke beloften gesterkt heeft.

David noemt hem Gods *goede Geest*, en dat niet alleen om dat Hij in Zichzelven goed en heilig is, wegens het bezit van dezelfde Goddelijke deugden en volmaaktheden met de Vader en de Zoon, maar ook noemt hij Hem goeden Geest in tegenstelling van alle boze geesten, die de harten der mensen verleiden, tot allerlei gruwelijke en snode begeerlijkheden die God onteren.

David bidt *dat die Geest hem moge troosten, en hem leiden in een effen land*; dat die hem leiden moge gelijk de vuur, des daags en des nachts leidden, door de zee, en door de ongebaande wegen der woestijn tot in het beloofde land. O troostrijke, o zalige leiding des Heiligen Geestes, op zo een heilige verbondsweg! Hier wordt de wandelaar nooit moede of mat, nooit koud of naakt, niet hongerig noch dorstig, hij kan niet dwalen of vallen en blijven liggen. O gelukkige reiziger die zulk een Leidsman heeft, gij bereikt altijd Uw doel, zo u het voetspoor van die Leidsman maar volgt. Hij heeft alle macht om u te beschermen tegen de boze macht die u omringt. Zelfs geen dood of hel behoeft gij te vrezen.

Hoeveel reden dan had de man Gods niet om Zo ernstig te bidden, dat Die goede Geest hem mocht leiden in een effen land.

Ook bidt hij, *dat die Geest hem levendig mocht maken om Zijns Naams wil*. Het woordlevendig maken wordt soms lichamelijk en ook soms geestelijk verstaan; wij moeten het hier echter geestelijk opvatten, omdat de profeet naar het lichaam leefde, terwijl hij zijn God aansprak in deze bede. Het kan zijn dat hij gedrukt werd door de kracht van het ongeloof en geestelijke verberging, of door het gemis van Gods invloeden.

Die hij hier aanspreekt met de woorden: *O, Heere, maak mij levendig*, is Jehovah. Zien wij op de tijd, dan ziet dit klaaglied op de lichamelijke verdrukking, die voor een tijd, wel eens met ongeloof, met zielsduisternis en bezwijking kan gepaard gaan in het strijdperk der heilige krijgsknechten, en bijzonder als zij gedrukt worden door een dubbel kruis, waar deze worstelaar Zo dikwijls onder gebukt ging.

Als nu David in het vervolg van dit vers de Heere de benauwdheden zijns geestes afzonderlijk voordraagt, denk ik niet zonder reden, dat hij in deze zucht voornamelijk ook insluit, een levendmaking van de krachten zijn lichaams, dat door de geweldige vervolgingen zijner vijanden en meer andere tegenspoeden, geweldig geleden had, zodat hij diegenen gelijk scheen, wier leven ter aarde nederdaalt.

Daar hij nu bidt, dat hij levendig mocht gemaakt worden door Zijn Geest, zo werkt hij ook uit kracht van zijn vereniging door het geloof met Christus, en door de kracht, die hij in Christus, de Heere, die zijn kracht en leven is, ontvangen heeft. Want een

Christen leeft soms wonder nabij de zalige Drieëenige God, met Wien hij in Christus is verenigd.

Een levend Christen is ook een glansrijk Christen; o wat ligt er soms een glans van eerbied, kleinheid en nederigheid op hen. De levende zoekt alleen de weg des Heeren, en betracht Zijne bevelen en getuigenissen.

Een levend Christen is ook een stichtelijk Christen. Die is ook benauwd als hij God moet missen. Met recht smeekt dan David zijn God om levendig gemaakt te worden.

Hij smeekt naar de ziel om verlossing uit de benauwdheid zijns geestes, want des mensen geest heeft ook door het bitter gevolg der zonden en overtreding, zowel haar benauwde toevallen evenals het vlees, die dan eens uit geestelijke dan eens uit lichamelijke onheilen geboren worden.

Dan eens knaagt de consciëntie der zonde, en dan eens bestrijdt de duivel het geloof; dan weer spreekt de wet hare vloeken over haar uit, of voelt ze de prikkel des doods; en verbergt God dan Zijn aangezicht, dan treffen haar de pijlen des Almachtigen, dan rust Zijne verschrikking op haar, en vermenigvuldigen zich de benauwdheden van lichaam en van geest, en verwekken een dodelijke benauwdheid in de ziel; gelijk David, en zoovele heilige worstelaars in het geestelijk strijdperk, dat ondervonden hebben. Vandaar dan ook die nare klacht der ziel, dat God zijn ziel mocht uitvoeren uit de benauwdheid.

In het menigvuldig gebruik maken van zijn God om hem uit te voeren, toont David dat hij machteloos en verlegen was, en door een krachtige hand uit een nare plaats of diep gevaar wenste verlost te worden. Immers ziet men het meer gebeuren, dat gelijk de Allerhoogste Israël door een wonderwerk verlost, ook de bevrijding van een ziel uit groot gevaar plaats heeft.

Het wee voor David ook onmogelijk om in zo'n nare gestalte zijn Bonds-God te verheerlijken. Want hoe zou iemand, die gestadig met schrik en vreze bevangen is, die als een hert gejaagd, met banden des doods gebonden en met angsten der hel omringd is, zijn God kunnen verheerlijken? Hoe zou iemand in zulk een diepe benauwdheid en zonder verlossing in 't gezicht, daartoe in staat zijn?

En dit nu was het oogmerk, dat de profeet in de bevrijding van zijn ziel zich had voorgesteld. Terwijl hij die niet zo zeer begeerde om zijnentwil, maar om Gods gerechtigheid wil, hetgeen in Gods Woord dikwijls genoemd wordt, de gerechtigheid van de Messias; waardoor Hij Zijn Vader verhoogt en de uitverkoren zondaar met Hem verzoent.

David wil dan met deze woorden zeggen, dat hij niet alleen uit oorzaak van deze gerechtigheid, die toch de grondslag van alle heil en troost van een zondaar is, uit zijne benauwdheid verlossing zocht, maar ook, om die uitnemende gerechtigheid, die de hemel met de aarde verzoent, waardoor Gods toorn gestild, de vloek der wet te niet gedaan, het vuur der hel geblust, de slang de kop vermorzeld, het geweld des doods verbroken en een eeuwige vrede voor de ellendigen zondaar teweeg gebracht; om die gerechtigheid, zeg ik, naar het voorbeeld van de Messias zelf, ook aan den volke te mogen verkondigen.

Ziet, dit was het zuivere oogmerk, waarom David en alle heiligen met hem, het aangezicht des Heeren zochten, dat Hij ze mocht uitvoeren uit hun benauwdheid.

Zo zegt hij nu ook: **roei mijn vijanden uit om Uw goedertierenheid, en breng ze onder, allen die mijn ziele beangstigen, want Ik ben Uw knecht.**

De aard van deze bede, waarmee hier David de Heere smeekt, is om zijn Verbonds-God met vernieuwde krachten, naar lichaam en geest en op een betamelijke wijze te mogen verheerlijken. Daarom was het ten hoogste nodig, verlost te worden van Zijne

vijanden, die beide, ziel en lichaam beangstigden. Het is bekend, dat David van zijn zalving af, met vele en geweldige vijanden, Zo ten tijde zijner regering te Hebron, als ook naderhand te Jeruzalem, bitterlijk heeft geworsteld. Onder anderen met de bloeddorstige koning Saul, die nacht en dag zijn leven bedreigde, en hem op allerlei wijze strikken spande om zijn onschuldige ziel wreed te vermoorden. Ook was er die aller gruwelijkste en snoodste schenddaad van zijn ontaarde zoon Absalom, dat monster der natuur, die zijn eigen vader van zijn troon stiet. En zo was er menig een, die zijne ziel beangstigde. Dan waren het lichamelijke, dan geestelijke vijanden; dan moest hij de strijd voeren met de vorst der duisternis, dan met zijne knechten die hem met een helse moordlust dermate vervolgden, dat zijn leven naar de kuil helde. Waarom hij dan ook genoodzaakt werd, tot God om hulp te roepen, met deze woorden: "roei mijn vijanden uit en breng ze om."

Dat de heilige worstelaar door het een en ander gedrongen werd tot de bede, dat de machtige God mocht opstaan om hem te verlossen om Zijner goedertierenheid wil, vond zijn oorzaak in Gods onveranderlijke verbondsliefde. En in het bijzonder omdat Hij Zijn volk, dat Hij van eeuwigheid had uitverkoren, in de tijd geroepen en met de heugelijke belofte van een tijdelijke en eeuwige verlossing in de Messias bevoorrecht heeft, en omdat God ten alle tijde aan Zijn keurlingen in Zijn goedertierenheid en onmetelijke liefde gedacht heeft. Hierom had Hij ook David op zijn troon bevestigd en hem beloofd, dat Hij ze in eeuwigheid niet van hem zou nemen, maar integendeel, dat alle Zijn paden voor hem enkel goedertierenheid zouden zijn, en ook zouden blijven. Daarom bad hij dan ook, dat de Heere hem tot roem van Zijn goedertierenheid zou verlossen, opdat hij roemen mocht ter eer van zijn grote Verbonds-God, maar ook ter beschaming en uitroeiing zijner vijanden, want hij zegt: *"Ik ben Uw knecht."*

Het werk van Gods knechten was om hun Koning te loven, om Zijn wil te doen, en om de palen van Zijn Koninkrijk uit te breiden, voor de eer van Zijn naam te strijden en zich tegen al Zijn vijanden aan te gorden. Waartoe hem echter de macht ontbrak, hetgeen hem uitdrijft tot Gods almacht.

En in het bijzonder beoogt de bidder met deze uitdrukking, die heerlijke vrucht, die uit de nauwe verbintenis, waarmede God zich met vrijwillige liefde aan Zijn knecht verbonden had, komt; wat het was Jehovah zelf, die gezegd had, dat Hij de ziele Zijner knechten niet alleen verlossen zou, maar dat Hij ze ook vet zou maken.

TOEPASSING.

Psalm 119: 29.

*Gij zijt Heer, mijn erfdeel en al mijn goed;
Ik heb voor mij genomen onverdroten
Uw woord steeds te bewaren met ootmoed,
Dies troost mij nu, wil mij toch niet verstoten,
Dat bid ik U, naar Uwe goedigheid,
En houd 't woord vast, dat Gij eens hebt besloten.*

Zo ziet gij dan hier toehoorders, wat er al in het strijdperk van dit leven ondervonden wordt. Maar gij ziet ook, dat het geloof in alle druk zich vastklemmt aan God. Zo is dit dan een gebed, geschikt voor alle verlegen zielen om gedurig voor Gods aangezicht uit te storten, totdat ze het geluk van hun verlossing mogen zien aanbreken. Voor hen, die te strijden hebben met vlees en bloed en met de geweldhebbers dezer eeuw, zodat

zij soms in hun onmacht wegzinken en uit nare diepten moeten roepen: *O, Heere red mij, want mijn kracht is vergaan.*

En die dan weer zodanig door het ongeloof worden besprongen, dat ze nauwelijks het hoofd kunnen opheffen. Die dan door banden van lichamelijke, en dan weer door geestelijke benauwdheden worden omringd. Die dan eens door hun eigen zonden, en dan weer door de vijanden worden vervolgd.

Elk ware bekeerde heeft gelijk David, lust om Gods welbehagen te doen, en tracht naar de wille Gods te leven, en bidt dat God hem lere om Zijn welbehagen te doen, en hem licht en kracht schenke om door het licht des Geestes. In de weg des geloofs te mogen wandelen, langs welke een zondaar in een effen land wordt geleid; zich voor ogen stellende; die heiligheid, dierbaarheid, liefelijkheid en uiterste noodzakelijkheid, ook aan anderen aan te prijzen, of ze nog van sommige verkoren en van anderen nog wat meer gezocht moge worden, tot hun eeuwige behoudenis; daar niemand buiten dezelve zal ingaan in Gods Koninkrijk.

Het werk en leiding des Heiligen Geestes, hetwelk bestaat in kennis, in geloof, in liefde, in heiligheid, in effenheid, in verkwikking, ja in alle genade, bevestigt dat die Geest met recht een goede Geest genaamd mag worden.

Och, dat uw ziel tot Hem moge uitgaan en Hem tot haar leidsman zoeken, om u te leiden op de effen wegen die de verstandige naar boven leiden.

En dat onbekeerden en gans verdwaalde zondaren hieruit mogen leren, dat zij buiten Zijne leiding nooit tot God kunnen komen; maar in de ongebaande wildernis van hunne natuurstaat jammerlijk zullen moeten omkomen en eeuwig verloren gaan, tenzij dat door de goeden Geest van God hun hart verlicht, vernieuwd, veranderd en geheiligd moge worden, ten einde langs een effen weg voor Gods aangezicht te kunnen verschijnen. Dat die Geest de zondehoogten van het hart slechte, en de diepe valleien van onkunde, vervulle met hemelse kennis, om het pad te gaan van Gods geboden met een verwijd hart.

Zoekt gij het leven des Geestes niet, om de naam uws Gods te roemen en Zijn lof te verkondigen in al Zijn werken, die Hij om Zijnszelfs wil gewrocht heeft, dan blijft gij onder de dood en in uw zonden. Dan hebt gij ook geen bewijs dat uw ziel door de dood van Christus is levend gemaakt en geheiligd, of dat de wet des Geestes des levens u in Hem heeft vrijgemaakt van de kracht der zonde; welker bezoldiging niet alleen de tijdelijke, maar ook de eeuwige dood is. Want door Christus' kracht moet gij uit de banden des doods en der hel gered worden, zo gij lust hebt om uw ziel te bevrijden van het verderf.

O, dat Gods goede Geest u moge leiden in een effen land. Blus dan die Geest niet uit door traagheid en lauwheid in de Godsdienst, maar wek die op door een heilige ijver, en zijt naarstig om Zijn invloed op te volgen.

Er kan echter geen bekering zijn vóór de wedergeboorte; eerst wedergeboren en dan bekeren. Ook kan er geen geloof zijn vóór de wedergeboorte. Zodra het zaad des Woords in het hart komt, neemt de bekering zijn aanvang; dit zaad verlicht de ziel, daardoor ziet de zondaar zijn zonde, ellende, nietigheid en onwaardigheid; door dat licht ziet de ziel haar eigen duisterheid, daarover treurt dat nieuwe deel.

Komt dan het geloof, waardoor de mens waarlijk begint te geloven dat Hij een zondaar of zondares is, dan ziet hij ook dat hij tegen al de geboden des Heeren heeft gezondigd, ja, dat hij onbekeerd blijvende eeuwig verloren is, zodat hij zichzelf komt te verfoeien. Hoe meer dat nieuwe deel zich openbaart in de ziel, hoe meer Hij ook zijn eigen dwaasheid ziet.

Die Geest werkt niet alleen zulk een overtuiging in de zondaar, maar ook een

honger en dorsten naar Jezus, om door Hem verlost te worden. Door de zalige geloofsontdekking, door Zijn Woord en Geest, krijgt zulk een dan de Heere Jezus te zien in Zijn bereidvaardigheid en algenoezaamheid om zondaars zalig te maken. Door dit gezicht verslagen, begint de zondaar tot God te roepen en komt hij tot bekering door de kracht en bewerking des Heiligen Geestes. Hij verfoeit zijn eigen verstand, zijn eigen wil, ja zelfs zijn eigen leven, en zo wendt hij zich tot de Heere om in Hem behoudenis te zoeken. Nu keert hij zich ook af van alle zonden, van de wereld en van al zijn eigen lusten, en gaat als een arme boeteling en berouwhebbend zondaar, vluchten tot Hem, die als vuurvlammen ontstoken is vanwege zijne zonden. Hij wordt een heilige worstelaar, die om genade roept en geen recht. Hij ziet dat er alleen hulp in Hem te vinden is, en als een ledige zondaar, komt Hij tot een vollen Jezus om zijn zaligheid alleen in Hem te vinden.

O, geliefden, is Jezus eenmaal voor ons arm geworden, nu moeten wij ook arm voor Jezus worden. Wij moeten tot Hem komen, biddende, treurende en wenende in het verborgen aan de troon Zijner genade, om in Hem behouden te worden.

David wilde alleen van zijn God geleerd worden, (daarom zegt hij, door lust en liefde aangegord,) *leer mij Uw welbehagen doen*. Hij worstelt om hemelse leringen en hemelse wijsheid van zijn God af te smeken. Zoals het Davids lust was om Gods welbehagen te doen, zo is dit ook de lust van elke ontdekte ziel.

Het nieuwe leven openbaart zich in drie zaken: ten eerste, in lust tot het heiligen van Gods dag; ten tweede, in een tedere eerbied voor het Heilige Wezen; ten derde, in een verfoeien van de zonde.

Door het licht des Heiligen Geestes ziet hij zijn ongelijkvormigheid, alsook zijn onbekwaamheid tot enig goed; daardoor gaat hij smeken: *leer mij Uw welbehagen doen*.

Er waren aan de zijden van Salomo's troon zes treden, waarop aan iedere zijde zes leeuwen waren geplaatst, die een levend beeld vertoonden tot afschrikking om tot hem op te klimmen, die op de troon zat. Dit waren echter maar dode leeuwen. Zo ook op elke trap der genade, vindt de ziel leeuwen van bezwaren, zodat zij soms denkt: hier zal ik omkomen, hier zal ik verscheurd worden. Maar geliefden, het zijn maar dode leeuwen.

Van de drie jongelingen in de oven was wel iets verbrand, want zij werden gebonden in de oven geworpen en hoewel de vlam des vuurs hun haren en klederen niet aangeraakt had, zo waren toch hun banden verbrand. De engel had hen verlost en toen wandelden zij vrij in hun God, Zo ook gaat het in de druk- en kruisweg waar Gods volk in geoefend wordt.

O, mocht de bede van David, *maak mij levendig*, ook de onze worden; want doordat Gods Kerk Zo diep in de dood ligt, door de onttrekking van Gods Geest, ligt er een diepe duisternis op Gods volk. Wij hebben nu slechts een beredeneerd christendom overgehouden, zonder bevindelijke kennis van de weg des levens. Ook onder de leraars heerst grote dodigheid, men hoort slechts van aansporen tot zuivere belijdenis. Maar Jezus belijden en niet beleven, mist alle praktijk en mist ook de gemeenschap met een Drieëenig God en kan men ook niet met Hem in een Verbond staan.

Maar ach, die zalige geloofsontdekking wordt gemist, och, dat wij eens met Geestes licht bestraald mochten worden om in dat licht te mogen wandelen, en niet meer in ons eigen licht. Wij kunnen in onze eigen kracht nog wel ijveren, doch dat is een ijver als die van Jehu. Maar het licht des Geestes maakt ons klein en nederig voor God, ja onwaardig, teer en eerbiedig, als een heilige worstelaar aan de troon der genade om Gods welbehagen te mogen doen.

O, gelovig volk, de Heere zegt tot u: *in de ouderdom, ja tot de grijzigheid toe zal Ik dezelfde zijn*. O, dat gij veel moogt bidden: *maak mij levendig om Uw Naams wil*. Het is niet de grootheid van ons kruis, maar de grootheid van ons ongeloof dat ons doet vrezen. Het geloof ziet des Vaders hand in de regering en bestiering van onze levensomstandigheden. Het geloof beschouwt de verdrukking als een middel dat de ziel heiligt, zodat wij het kruis wel eens met blijdschap kunnen opnemen. Het geloof ziet op de verborgen ondersteuning, welke de ziel onder het kruis wel eens genieten mag. Het geloof ziet op die heerlijke Gift, waarin de Vader Zijn liefde, Zijn goedheid en welbehagen heeft geopenbaard. Het geloof ziet niet meer op een ander, maar met toe-eigening voor zichzelf zegt het: Christus heb ik aangenomen, zoals Hij Zich voor mij heeft overgegeven.

U gelovigen, moet ik nog een ogenblik bepalen, bij die uitnemende liefde welke Hij getoond heeft om Zichzelf voor u over te geven. Vraagt dientengevolge uzelf eens af: wat dunkt u van de Christus? Moet gij dan uzelf niet verliezen in verwondering en aanbidding, dat Hij, die het Zich geen roef behoefde te achten Gode evengelisch te zijn, Zich om uwentwille vernietigd heeft? En indien gij die Gift dan eens door het geloof mag beschouwen, moet gij dan niet verbaasd staan, wat Hem bewogen heeft, om zooveel voor zulke slechte, snode rebellen en vijanden te lijden, en uit te staan, en dat Hij voor u zulk een Borg en Middelaar heeft willen worden? Zulk een zoals gij, die arme schuldige zondaren in uzelf blijft, juist van node hebt tot een Verbondshoofd, tot een licht in Uw duisternis, tot een Schuilplaats, tot Verberging, tot een Leraar en Oversten Leidsman, tot Voorbeeld? En tot wat al niet meer!

O, eeuwig wonder van vrije genade, daar geen engelen noch enig mens ooit een weg konden uitdenken, daar heeft God dezelfde geopenbaard uit vrije liefde, daar heeft Hij met de uitverkoren zondaar een eeuwig verbond opgericht, naar Zijn welbehagen. En daarin liggen al Gods lievelingen opgesloten.

Daartoe heeft de Vader in de stille eeuwigheid met de Zoon en de Heilige Geest een contract of verbond gesloten. De Vader zeide "Ik heb ze lief met een eeuwige liefde, doch daar liggen zij vervloekt en verdoemelijk voor Mijn aangezicht, wilt Gij, Mijn Zoon, hun vlees en bloed aannemen, wilt Gij een vloek worden in hun plaats, dan zult Gij zaad zien."

Toen zeide de Zoon: "Ik hebt lust om Uw welbehagen te doen o, Mijn God! want Uw wet is in het binnenste Mijns ingewands", Psalm 40.

Ziedaar, het eeuwig wonder van Gods eeuwige liefde, de schatten en rijkdommen van de eeuwige zaligheid. En dat verbond staat Zo vast, dat noch duivel, noch hel dit kunnen verbreken. Het is een eeuwig Zoutverbond, Christus is er het Fondament van, en de Vader zegt, *dat Hij op hen die in dat Verbond zijn opgesloten, nooit toornen noch schelden zal*. Zo zijt gij dan uit kracht van uw kindschap ook erfgenamen en hebt recht op dat Verbond, Romeinen 8: 17.

Alzo bestraalt de Geest dat volk en verzegelt hen in dat eeuwig welbehagen. Want Hij is een goedertieren God voor Zijn volk, Hij doet ze blinken door het licht dat van Zijn aangezicht straalt. De Geest maakte hen levendig en verzegelt hen tot de dag hunner verlossing.

Hij verlost ze door de Geest der aanneming tot kinderen. Hij drukt Zijn liefde, Zijn vrede, Zijn genade op hun hart. Ja zelfs de eerste trap in genade, in het toevlucht nemen door het geloof in berouw en boetvaardigheid, het vluchten als een arme verlorene, en met zonde en schuld beladene, heeft zijn oorsprong uit Hem.

Een vluchteling tot Jezus door het geloof, die ziet dat Jezus bereid is om zondaars te ontvangen, en dat Hij machtig is hen te verlossen, kleeft Jezus achteraan, in al zijn

ellende en bezwaren, in al zijn worstelen. Hij kent ook Jezus in Zijn zoetheit, en heeft ook wel eens troost en sterkte uit de belofte. Nochtans weet hij nog niet of hij als een vijand met God verzoend is, en van daar dat er duizend vrezende tegen één hoop staan, ja vrezende dat Jezus voor hen nog een onbekend Persoon zal wezen.

De tweede trap in het geloof komt verder, die ziel weet dat Jezus haar Borg is, zij hebben Jezus als zodanig omhelsd. Zij weten dat hun zonden uitgedelgd zijn, en dat zij gerechtvaardigd zijn in de vierschaar Gods. Die mensen hebben hun zonden betreurd en beweend, ook weten zij dat die vergeven zijn, en leven nu op hun bekeerling. Zij spreken veel uit de weldaden die zij genoten hebben; hun sterkte en grond hebben zij in de bevinding, hun geloof en verzekering steunt meest op hun gevoel, als zij de tekenen en panden van Gods liefde vinden. Zij geloven, doch hun geloof wordt meer veroorzaakt door gevoel van wat zij in hun ziel ondervinden, dan door het onfeilbare van Gods Woord. Dat is het wezen des geloofs.

Maar het welwezen des geloofs, komt een stap verder; het welwezen blijft niet staan bij de tweede Persoon, maar wordt in de gemeenschapsoefeningen ook verzekerd en verzegeld in de genade. Zij kennen hun hartekwalen, en zijn aan eigen werk gedood, zij zijn in zichzelf niets meer voor God, maar moeten van Hem gediend worden met Zijn weldaden. Zij zoeken ook hun leven niet meer in zichzelf, maar leven op het verbond en steunen op Jezus en Zijne gerechtigheid, en hun heiligmaking zoeken zij door het geloof in Jezus. Zij steunen ook niet op hun gebeden, maar gaan met de gebeden tot hun God. Zij leven door het geloof op de beloften en op het dierbaar woord, en steunen niet op hun geloof noch op hun bevinding. Zij hebben zichzelf als verlorenen leren kennen, en spreken meer over de breuken die zij beoefenen, dan over hun gestalten. Zij worden niet licht geslingerd. Zij zijn zeer sterk ingeworteld in Jezus, hun Hoofd. Zij zijn in zichzelf uitgebrand, van eigen eer en eigen liefde. Zij zijn gestorven aan hunne werken en leven door het geloof in de weldaden van Christus. In wegen van afbreking door de weg van beproeving, kruis en druk, kunnen zij nooit voor God komen dan met schuld, maar worden ook in eeuwige liefde en trouw door hunnen God omhelsd; door het geloof is hun sterkte in hun God.

Ach, zal nu een arm, zwak en bekommerd mens zeggen, voor mij is er dan geen doen aan, want wie is tot deze dingen bekwaam?

Daarom zullen wij u zes kentekenen voorstellen als een bewijs dat God, uw God is.

- Ten eerste, als God uw God is, dan kent gij een dorsten naar de levendige God, terwijl uw hart bedroefd is en zegt: Wee mij, dat ik God moet missen! Of kent gij die smart niet van het Godsgemis?
- Ten tweede, daar komt een besliste keus in het hart, en gij zegt: Heere! als Gij mijn God maar waart, dan had ik genoeg. Ja gij zegt, ik wil niet anders, en kan niet anders dan door U, Heere, gezaligd worden. Daar staat gij dan in Uw schaamte en zinkt weg in uw onwaardigheid.
- Ten derde, gij ziet dat gij de Heere zelf door uw zonden gekruisigd hebt en dat is u een ondragelijke smart en maakt u diep bedroefd.
- Ten vierde, gij ziet zo een liefde, schoonheid, gepastheid en beminnelijkheid in Hem, dat de wereld voor u niets meer is.
- Ten vijfde, gij wordt wel eens zodanig aangedaan onder de predicatie, dat gij het niet meer ontkennen kunt dat de Geest met uw geest getuigt dat gij kinderen Gods zijt.
- Ten zesde, het gebeurt somtijds dat de zonde en duivel u zo onrustig maken, dat al uw hoop u weer ontzinkt, en dat gij vreest nog eeuwig verloren te zullen gaan, en gij zegt dat het alles maar inbeeldingen geweest zijn.

Kent gij daar nu iets van? Dan zou ge u wel met Mozes drie maanden kunnen verbergen, maar gij kwam toch openbaar; en waarom? Mozes' leden groeiden, hij werd groter, en nu durfden zijn ouders hem niet langer verbergen; nu erkent hij God er voor. Nu dan, zoekt ook gij meer op te wassen in kennis en genade.

Ziedaar toehoorders, als gij daar nu geen kennis aan hebt, overdenkt dan uw toestand eens met ernst, en weet, dat gij nog blind zijt en zonder God in de wereld. O, wat zal dat eens zijn op uw doodsbed, ja om in de hel uwe ogen op te slaan, en daar eeuwig te moeten zuchten. Noch wijsheid, noch kennis, noch kerk, noch voorganger zullen u kunnen redden, maar het eeuwig verderf zal uw deel zijn, uw rijkdom zal verrotten, uw geld en goed zal in de verdoemenis nog tegen u getuigen als gij komt voor Gods aangezicht, gij zijt de pest in Gods huis, een eeuwige vuurbrand zal uw lot zijn. O, wat zal dat vreselijk zijn.

Daarom, terwijl het nog heden is, zoekt de Heere en leeft, kent uw ongerechtigheid, Zo zal Hij u genadig wezen.

Och zult gij wellicht zeggen, ik kan mij niet bekeren.

Is u dat een last? "Vlucht daarmede tot Mij," zegt de Heere!

Ach, zult gij misschien zeggen, als ik geen uitverkorene ben, dan kan ik toch niet zalig worden.

Drijft u dat tot het gebed, zucht gij daarover, en zegt gij: "ach Heere mocht ik er een van zijn?" Of is het maar een deksel om er onder te schuilen, om maar voort te kunnen leven en uit te spatten in de zonden en in herberg en speelhuizen Gods dag te schenden? O, gedenkt dat er een gedenkboek voor Gods aangezicht is, en dat Hij zegt: *verstaat dit toch gij God vergetene, want ik zal het u ordentelijk voor ogen stellen.*

O, dat gij het nog mocht ter harte nemen, en bedenken wat tot uw eeuwige vrede dient.

Ziet, het oordeel Gods ligt reeds over land en volk uitgespreid, ons land verarmt, alles treurt vanwege de roede Gods. Dat is nu de vrucht van die wijze mensen in onze dagen. Aan landbouw en veeteelt, geeft de Heere geen wasdom meer, of Hij laat het bijna verrotten op het veld. Duizenden oesters sterven door de vorst, waardoor veel mensen onder armoede moeten zuchten, Och, mocht men de vinger Gods hier eens in zien! O, buk toch voor Hem, breek uw zonden af door gerechtigheid, zo zal er verlenging van uw vrede wezen, Daniël 4.

Nu, dat wij de Heere in en tot alles maar veel mogen nodig krijgen. Dat geve de Heere aan u en mij, om Jezus wil, Amen.

NAZANG Psalm 73: 12.

*Nochtans wat mij, Heer, wedervaart,
Ik hang U aan, zijnde bezwaard;
Want in 't lijden dat mij benauwet,
Met Uw hand Gij mij onderhouwer.
Gij geleidt mij naar Uwen raad
Trouwelijk, Heer mijn Toeverlaat;
Totdat ik fijn werde gebracht
Ter eren, Heer door Uwe kracht.*

Krabbendijke, 1896.

Grafschrift van wijlen Ds. BOONE

**Ach mijn Vrienden, treurt toch niet,
 Als Gij hier mijn grafsteen ziet.
 Nu ik hier rust beneden.
 Mijn levensloop die is ten end,
 Ik heb het oog op Hem gewend
 En heb den strijd gestreden.
 Mijn ziele is reeds voor den Troon
 En heeft den Kroon.**

**Ds. LAURENS BOONE is geboren te Wolphaartsdijk, 1 November 1860 en
 overleden te St. Philipsland 25 April 1935**

**Zijn echtgenoot. PIETERNELLA ROZENDAAL is geboren den 29sten
 November 1859 te Schore en overleden te St. Philipsland 25 Januari 1931**

Rouwriculaire van Francina Roozendaal, Ds. Boone's oudste schoondochter

**Heden behaagde het den Heere van onze zijde weg te nemen, na een langdurig,
 geduldig gedragen lijden, onze innig geliefde zorgzame Vrouw, Pleegmoeder en
 Tante**

**FRANCINA ROOZENDAAL
 Echtgen. van M. BOONE**

in den ouderdom van 72 jaar en 11 maanden.

**M. BOONE
 P. v. d. HAVE—Verwijs
 J. v. d. HAVE en Kind
 TRUIDA DE DREU**

**BRUINISSE, 27 Maart 1947.
 De begrafenis zal plaats hebben a.s. Maandag om 3 uur.**

BRIEVEN VAN Ds. L. BOONE**AAN KATHARINA FLIPSE, WESTKAPELLE**

Ka Flipse

Tweede van links Martina Houmes-Flipse. Zij ging met haar zuster Ka regelmatig bij Ds. Boone logeren. Daarnaast haar man Joh. Houmes en hun twee dochters, die dikwijls bij tante Ka kwamen. Rechts naast haar vader Mina Houmes en links Abigaël Houmes, later getrouwd met Joost Westerbeke. Ca 40 jaar ambtsdrager te Westkapelle. Abigaël is de moeder van de samensteller van het leven van ds. Boone. De zusters waren erfgenamen van de brieven van ds. Boone en anderen.

1

Terneuzen, 15 Jan. 1904

Waarde vriendin, vriend en broeder,

Sions grote Koning zij u een sterke toevlucht door den Heiligen Geest en onze Voorbidder bij de Vader.

Heden vrijdagavond, uw pakket, in gezondheid ontvangen.

De eerste zaak is, dat u denkt, dat ik blij was, dat u wegging.

Ja, het zijn allen geen goede leidlieden die binnen in ons zijn. Ik was niet blij, maar ach, ik dacht, het is bij Ka treurig.

In de tweede plaats dacht ik 14 Febr. te Aagtekerke te zijn.

Verder, wat u mij in de weg gelegd heb weet ik niet, ik ben van niets bewust, maar mocht ik er eens aan ontdekt worden, dan zal ik het laten weten.

Elisabeth spreekt elke dag over u en over uw vader. u bent nog bedankt, dat u ze wilde hebben tijdens mijn overkomst uit Terneuzen.

Met mijn vertrek, heeft het echte volk zeer veel spijt van. Vooral Dekker en zijn vrouw en bij Pieterella.

Maar de Heere regeert, want op St. Philipsland is er blijdschap.

Ik ben er met mijn vrouw geweest en heb op maandagavond nog gesproken in de kerk, de oude P Ingelse was onder het gehoor.

Te St. Philipsland is het huis voor ons al klaar.

Wij denken 21 Febr. afscheid te nemen, of 28 Febr. dat is nog niet bepaald, maar ik denk eind van de maand.

Onze vraag aan u is, of Tine zou mogen blijven tot wij weg gaan en of ze dan mee mag naar St. Philipsland, dan kan ze ons helpen. Zij kan bij het afscheid zijn en daar de intrede horen. Tevens kan ze ons behulpzaam zijn.

De kosten zullen wij wel betalen. Als ik dan naar Middelburg kom, dan breng ik haar mee. Het is jammer dat u niet later gekomen bent, dan had u mee kunnen gaan, maar dat is nu voor Tine.

De kousen zijn goed, de vijfenzeventig cent zullen wij aan Tine meegeven. Wat u hebben moet voor het overige, moet u nog maar eens schrijven. De babbelaars hebben wij gedeeld met Dekker en het snoep voor de kleinste en grotere.

Geertruida is naar Borssele toe, van woensdag tot zaterdag en Tine zal ook wel eens naar Borssele gaan.

Nu, P. Flipse, mag uw dochter zolang bij ons blijven en meegaan? Wij zullen ze dus weer in Middelburg brengen. Daar valt u dan buiten Kaatje.

Dinsdag gaan we met Dekker en Tine naar Axel. Mocht de allerhoogste God en Koning ons vergezellen en het met Zijn zegen bedauwen, tot opbouw der gemeente.

Als wij maar onder behandeling van die Medicijnmeester zijn, dan zullen wij niet sterven.

Een haas kan nog een been breken, maar een worm niet, want die heeft er geen. Een oudvader zegt: "Gelukzalig die dezen weg houdt".

Met kerstdag waren wij in de kerk zo bedeed met de liefde Gods, dat er veel volk schreidde. Ik heb vele malen gesproken, maar nu is het einde dat wij zullen scheiden, maar ik wil toch alle hulp blijven geven aan de gemeente van Terneuzen. Dirk Dekker is nu diaken geworden.

O, dat wij maar des Zaligmakers eigendom mochten worden, want velen worden overtuigd en vallen in een weg van zedelijkheid en blijven daar, tot aan de poort des hemels. Ze zijn toegekeerd tot de waarheid, zonder kennis aan de Verlosser.

O, dat wij eens in de banden en de schroeven mochten komen en het niet meer goed kon worden, als alleen in Hem.

De haven opent zich voor schipbreukelingen. Alleen die Hem op zijn schip heeft, die vaart om niet.

Nu Flipse, denk er aan, dat de banden der zonde nooit los gaan als door verootmoediging en vernedering.

De groeten van mij, mijn vrouw en kinderen en van uw dochter Tine, aan allen.

Uw dienstwilligen dienaar en vriend,

L. Boone

2

Terneuzen, 18 Febr. 1904

Waarde vriendin, met uw vader en broer,

De Allerhoogste God en Koning zij u en de uwen genadig.

Hij schenke Zijn genade aan genadeloze, licht aan de blinde en leven aan de dode. Het is toch alleen Zijn werk om de blinden het gezicht te geven, de doden op te wekken, melaatsen te reinigen en ziekten te genezen. Nu moeten wij onderzoeken, of wij een van die ongelukkigen zijn. Die hier een recht gevoel van heeft en geloven mag dat hij onder behandeling van Hem is, die zal niet meer omkomen.

Wij zijn allen nog redelijk gezond, door 's Heeren goedheid, hetwelk wij van u ook hopen.

Zondag zijn wij met een hoop volk naar Hoek geweest, ook Tine, Neeltje, onze Trui, Dominicus en nog meerderen. 's Avonds weer naar huis, waar wij om half 10 aankwamen.

Woensdagmiddag en avond, moet ik te Borssele spreken, waar ik en mijn vrouw, vrouw Donze, Neeltje en Dekker op de boot waren en het zo stormde, dat hij niet aan de wal kon komen te Vlissingen. Toen weer terug, maar het lukte niet, daarna terug naar Terneuzen en niet gepreekt.

Vrouw Donze en mijn vrouw waren zeeziek, maar Neeltje niet hoor.

Alles is bij ons overhoop, manden en kisten staan klaar. Ach, stonden wij zo klaar voor de eeuwigheid om te vertrekken.

Zondagmiddag om 2 uur wens ik mijn afscheid van de gemeente te nemen. Misschien maandag of dinsdag weg, nadat het schip geladen is. Dan ben ik 28 Febr. in St. Philipsland.

Dan op 6 Maart in Middelburg. Zaterdag 5 Maart komen we met de sneltrein om half 12 in Middelburg aan. Met Tine komen we dan naar huis. Alles zo de Heere wil en wij leven.

Neeltje, die liep maar over het dek van het schip, maar die kon niet over boord, zegt ze.

De groeten nog van haar.

De Heere lere ons waken en bidden.

De groeten van ons allen, uw vriend,

L. Boone

De groeten aan uw vader, broer en de familie van ons allen.

Tine is twee of drie dagen bij Dekker geweest, maar nu weer bij ons. Vrouw Willemse heeft die looper ontvangen en hij was goed. Zij heeft hem betaald.

Dinsdag is Tine met mijn vrouw en Neeltje naar De Knol geweest, bij Tollenaar, die vrouw is weer ziek.

Hiervóór hebben wij te Axel gesproken.

O, ja Ka, als uw zuster u eens vóór ging, wat zou u dan denken, want u was de eerste. Maar vele eersten zullen de laatsten zijn.

Ja, Gods genade valt vrij, het is om niet aan verlegenen, aan een verzondigd schepsel.

Nu zijn wij dikwijls te goed voor de hel en te slecht voor de hemel.

Hierbij zal ik het nu maar laten, want mijn schrijven kan u toch niet baten, maar mocht het eens wezen, een bloemetje om aan te ruiken. De blinde ruikt alleen de geuren, al ziet hij niets van zijn kleuren.

De haven opent zich voor schipbreukelingen alleen.

Maar die Zijn schip nog heeft,

Die vaart en recht om geen.

Hoe hoger dat de droefheid rijst,

Hoe eerder Godes hulp verschijnt.

Hij weet alleen maar troost en raad,

Als 's mensen hulp ten einde raakt.

Nu heb ik voor Tine geschreven en daar hebt gij, uw vader, broeder en familie de groeten van. Zij kan het nogal gewoon worden. Daar valt u buiten Ka, maar als u er nu eens voor eeuwig buiten valt?

Gekrookte riet, voor u is nog de verzekering niet.

Nieten en nullen, die zal God vervullen.

Hoe feller de brand, hoe eerder uit het vuur.

3

St. Philipsland, 20 Sept. 1904

Waarde vriendin,

De Heere God zij u tot een toevlucht, Hij is een hoog vertrek voor de verdrukte.

Heden uw brief ontvangen en daaruit vernomen, dat het alles nog wel is en dat ook de koe beter is. Nu wat heeft het bij u achter gelaten?

Bij ons is ook alles nog wel. Wij hebben vrijdag voorbereiding en zondag bediening van het H. Avondmaal gehouden. Het was met vrede, ja het was nog goed voor ons, maar Mientje Geense was er niet.

Vandaag komt Liza naar hier, want in Terneuzen is het kermis.

Ik wens zondag op Krabbendijke te zijn en 2 Okt. te Oostkapelle.

Ja, daar wens ik te zijn bij leven en welzijn. Hij heeft maar te zeggen als die hoofdman: "Ik heb ook dienstknechten en zeg tot dezen, gaat en hij gaat en tot een ander komt en hij komt".

De Heere zal Sion troosten en Hij zal al haar woeste plaatsen troosten. De woeste plaatsen zijn die, welke nog niet bewoond waren. O, de eeuwige wijsheid Gods is de oorsprong, waaruit de oorzaak, waarom de weg en waardoor het onderwerp getrokken wordt.

O, al moest hij met de drie helden door een leger heen breken om water te scheppen uit die lieflijke Bornput en mocht het dan eens uitgieten voor het aangezicht des Heeren. Hoe leger ik maar mag zijn en hoe armer en lager ik maar mag komen, hoe geduriger en meerder ik bedeed wordt uit 's Heeren volheid.

Minder zonden doen en meerder zondaar worden lijkt wat vreemd.

Dat wij maar recht ontdekt worden, want de mens staat maar naar grootheid en leeft uit de gaven en maar niet uit de bedeling Gods.

Psalm 22: "Maar ik ben een worm en geen mens in krachten".

De diepte van de eeuwige liefde en het vrije van Gods ontferming die daarin ontsloten wordt, brengt de ziel in de diepte voor God. O, daar wordt de gekruiste, die lijdende en die alleen perstredende Zaligmaker ons zo nodig, dat de ziel uitgaat vanwege zijn spreken.

Daar in de hof van Gethsémané, daar zag ik Hem baden in Zijn zielezweet, de hele kerk Gods verlossen.

Met het oog op die grote Koning, Hij doe u delen in Zijn genade voor tijd en eeuwigheid met het onmisbaar goed, dat de Heere in Zijn overdierbaar Testament, Zijn uitverkoren kerk, Sion, met Zijn volkomen offerande aan het kruis, vermaakt heeft, met de uitroep: "Het is volbracht".

Als het licht komt, dan komt ook schaamte, schrik en vrees, door de majesteit van het doorluchte Hoge Wezen. O, wat vallen onze vleugels dan naar beneden door het gezicht van onze diepgezonken afstand van onze gezegende Maker.

Dan begint hij met een bevende hand te kloppen aan de deur van vrije genade.

Wat is dan zo een ziel verblijd, als de Heere, Zijn vinger van eeuwige liefde eens legt op de plaats waar de ziel zo gewond is. Het is de vrije en eeuwig verkiezende liefde des Vaders en de verlossende liefde van de Heilige Geest, om een hoopje volk op te nemen, die het op zijn allerdiepst voor God verzondigd en verbeurd hebben, en dan vrij uithalen en overbrengen tot Zijn zalige gemeenschap.

En nu zal het er voor u en mij maar op aankomen, of die ploeg van Gods wet diep genoeg gegaan is tot onze overtuiging, om al ons wettisch woelen om te keren.

Noch het volk van God, of andere mensen kunnen ons dan helpen.

En dan ongered voor de eeuwigheid. O, dat de zaak eens aangeklemd mocht worden, zodat wij alles kregen te verliezen.

Ik denk soms, als Ka maar bij het volk kan komen en als ze maar vriendelijk zijn, dat ze dan wel in het leven kan blijven. Dat het dan nog een krankheid is, die u wel dragen kunt.

O, de eeuwigheid, de eeuwigheid. Maar de rechtvaardigheid Gods zal men toch moeten leren kennen.

Ook onze verloren staat en hoe wij daaruit verlost zijn.

De Heere zegene het en lere ons, Hem te kennen en onszelven.

De groeten van ons allen, ook aan uw vader, zuster en broer, met de familie.

Uw vriend en ontrouwe, nog in banden zijnde, dienstwillige dienaar,

L. Boone

4 St. Philipsland 19 Dec. 1904

Waarde vriendin,

Sions grote Koning zij u een sterke toevlucht, naar Zijn belofte door den Heiligen Geest en onze Voorbidder bij de Vader.

Heden, maandagmorgen om 1 uur, is mijn vrouw bevallen van een dochtertje. Moeder en kind maken het wel, door 's Heeren goedheid. Ze heet Pieternella Lourina.

Mijn vrouw heeft vóór die tijd veel geleden. Ze moest alles uitspuwen, zodat ik dacht wat is ze toch zwak en mager, als de tijd komt om te baren dan heeft ze geen kracht meer.

Maar acht dagen vooraf, kwam de Heere mij voor met deze woorden: "Uit zwakheid krachten ontvangen". O, wat waren we blij, want ik geloofde dat dan haar zwakheid niet in de weg stond. O, wat is dat lieve Wezen toch goed voor zulk een als ik ben.

Ik was niet thuis toen ze bevallen is, ik was n.l. naar Rilland-Bath toe. 's Maandags kreeg ik een telegram: "Moeder en kind, alles wel", daar kon ik genoeg uit lezen. 's Avonds om 5 uur was ik thuis en bevond alles wel.

Laat het eens bij de vrienden weten, hier en daar? Ik heb zo- veel brieven te schrijven. Zo schrijf ik in Walcheren alleen naar u en de Priester.

De groeten aan uw vader, broeder en zuster van ons allen.

Uw onwaardige vriend,

L. Boone

Een zuigeling krijgt alleen maar voedsel, zolang als het zuigt, anders niet. Dus zuigen en huilen.

Een zuchter krijgt alleen voedsel als hij zuigt, maar als hij loslaat niet meer.

Gods volk kan alleen maar sterven door de vrucht van het geloof, anders niet.

Groet, die het vatten kan.

5 St. Philipsland, 15 Aug. 1905

Waarde vrienden,

De Heere zij ons genadig en zegene ons met de zegen Jacobs, zeggende: "Ik zal u niet verlaten".

Heden kunnen wij u mede delen, dat mijn vrouw, na veertien dagen ziek geweest te zijn, weer beter is. Zij is nog wel zwak, maar loopt toch weer.

Zij heeft nierkoliek gehad en is nu twee steentjes kwijt geraakt, met vreselijke pijnen.

Nochtans heeft de Heere geen lust gehad in onzen dood, hoewel dat wij onder de roede en het recht Gods waren, want wij gaan dikwijls zo ver van huis af, of wij van geen thuis komen meer weten.

Gelukkig die een thuis heeft, al kwam hij met de verloren zoon. Want licht is er nodig in deze dagen.

O, verstand is er genoeg, daar wij het uit de boeken kunnen halen. Daar hebben de meesten ook genoeg aan, om bij bevassing te leven, maar nooit de Zaligmaker hebben leren kennen.

De zonden beklagen en voor dood en eeuwigheid beven, maar aan de breuk nooit ontdekt.

Verder dat de zonde van ongeloof, de grootste zonde is en dat Christus niet als een volkomen Zaligmaker erkent en aangenomen wordt als Heelmeester. Maar blijven klagen in onszelven, zonder Hem nodig te krijgen.

Dus mijn vrouw is weer beter, maar Dekker zijn vrouw heeft een zenuwberoerte gehad. Ik denk 19 Nov. nog in Middelburg te komen, verder geloof ik dit jaar niet meer in Walcheren te komen.

Als u wilt komen, is het goed. Als u dan 's morgens met de Middelburgse boot meekomt en u neemt dan een retour tot Zijpe.

Dat kaartje is twee maanden geldig en kost f 1,60 en dan bent u er.

Nu, de groeten aan uw vader, zuster en broeder, ook aan u van ons allen.

L. Boone

6

St. Philipsland, 21 Juni 1906

Waarde vriendin,

Sions Koning zij u een sterke toevlucht, door de Heilige Geest en uw Voorbidder bij de Vader.

Heden hebben wij allen nog een schat van gezondheid, door 's Heeren zegen.

Wij hebben uw brief ontvangen en daaruit vernomen dat het nogal gaat.

Wat uw zielstoestand aangaat, daar merk ik nog geen vooruitgang in. Het schijnt wel dat u daarbij blijft en zegt, wel dat volk is gelukkig, en anders, wat zal het zijn zo te sterven zonder dat ik de krachtige bewerking des Geestes gevoel.

Zonder Zijn heerlijke arm te gevoelen en zonder ontbloting. Want die ontbloot is van zijn gerechtigheid, O, wat zou die begerig zijn om het kleed van Hem.

Daar de schoonheid en de dierbaarheid in gezien, want de zaligheid die in de dienst van God is, is de dierbaarheid in Zijn kerk. Hoe armer en lediger hij komen mag, des te meer hij bediend mag worden uit Zijn volheid.

Dan geloofd hij in God, in plaats van aan God, dan wordt hij een kind, in plaats van een man.

Och, het is maar een krabbelen aan de deur. Wij sluiten de Geest zelf uit en houden het bij onze flauwe klachten.

Dit maakt onze toestand nog erger. Hij kan werken om boven de zonden uit te komen, maar mochten we nog eens ontdekt worden, een Borg nodig te hebben.

Ik denk dit jaar niet meer in Walcheren te komen, dan alleen

2 Sept. te Middelburg. Ik ben veel thuis.

Doe de groeten aan al het volk, van ons allen, ook uw vader en zuster en broeder.

O, o, o mijn zonden

Och, och, och mijn Zaligmaker

Nu, groeten van uw vriend,

L. Boone en echtgenote

7 St. Philipsland, 11 Okt. 1906

Waarde vrienden,

De Heere schenke Zijn licht en waarheid, dat die ons geleiden. Het is Zijn goedheid om ons arme zondaar te leiden.

Wij zijn allen nog gezond. Ook Trui en haar man zijn bij ons en zijn ook ziek geweest, maar nu weer beter.

Ik ben met mijn vrouw naar Schiedam en naar Rotterdam geweest, maar niet gesproken. Daarna ook met haar naar St. Annaland geweest, tot 's maandags.

Ik ben dinsdag alléén naar Haamstede geweest en van donderdag tot maandag naar Bruinisse. Het was daar vrijdag voorbereiding en zondag bediening van het Heilig Avondmaal. Het is best gegaan. Nu ben ik zondag thuis en dan naar Nieuwerkerk.

Als Tine wil komen in November of December is het bij ons goed.

Ds. v. Oordt heeft bedankt, ja en Kieviet zal niet bevorderd wezen. Ik kon niet komen, daar ik hier huisbezoeken moest doen. Als zij dinsdags classis houden, dan kan ik er niet wezen, als ik 's maandags niet thuis was.

Och vriendin, u zegt wel, dat de mensen mij maar getrouw behandelen. Maar zie daar ook maar van af, want wij behoren getrouw te handelen.

Alleen als met een gebroken stem van een tortelduif te mogen piepen, in het gemis van God. Dat openbaart ons grootste ongeluk, wat bestaat, in tegen Hem gezondigd te hebben.

Dat is niet met een werkzaamheid, noch met tranen, noch met beloften te herstellen. Neen, een Borg voor onze ziel, Hem alleen. Die in dat gemis, aan de hemeldeur mag verkeren, die acht ik gelukkig.

Niet over de zonden die wij zien, maar bij de breuken eens te mogen komen, waar wij God verlaten hebben en in onze wortel vijandig van Hem geworden zijn.

Nu, dit briefje mag u lezen, als aan een vriendin.

De groeten van vrouw en kinderen, uw vriend,

L. Boone

8 St. Philipsland, 19 Nov. 1906

Waarde vriendin,

De Heere zij u nabij en lere ons Zijn wegen.

Heden hebben wij allen nog een schat van gezondheid, door 's Heeren goedheid.

In antwoord op uw briefkaart, kan ik u niet doen weten wanneer ik op Walcheren kom, want ik ben niet gevraagd. Dit jaar moet u daar niet op rekenen.

Ik denk dat met Kerstdag, de blinde meisjes uit Terneuzen bij ons zullen komen. Als Tine dan wil, dan kan zij ook komen, dan zullen wij de reiskosten wel betalen.

Ik moet 26 Nov. in Gouda preken, de andere dag te Schiedam en 29 Nov. in Vianen overtrouwen. Op 4 Dec. te Bolnes en 10 Dec. te Nieuw-Beijerland en 8 Jan. te Haamstede, dit alles in de week. De Heere zij ons nabij.

Wat mij zeer aangenaam was, was dat u schreef, dat u naakt en beschaamd was. O, ik dacht toen, Heere, dat is van U.

Als wij daar maar veel aan ontdekt mogen worden, dat wij geen gerechtigheid, ook geen

vreze Gods, geen liefde Gods en ook geen zaligheid meer hebben. Ik heb niets, want ik ben naakt.

O, om nu begerig te worden, naar het kleed van Zijn gerechtigheid. Daar maar te blijven liggen en dat u God niet ziet, maar de Heere ons wel ziet.

Nu, waarde vriendin, als ik werk, dan lijd ik honger en als ik niet werk, dan krijg ik eten.

De groeten aan uw vader, zuster en broer, ook bij Roelse, van ons allen.

Uw onwaardige vriend,

L. Boone, vrouw en kinderen.

*De herder vroeg eens, als het oorlog was, hoe kleingeloof
het dan maakte. Hij zei, dan loopt hij niet ver van huis
af, maar bleef waar hij was.*

(Uit: "De geschiedenis van kleingeloof" van W. Huntington)

9

St. Philipsland, 30 Juli 1907

Waarde vriendin,

Sions grote Koning zij een toevlucht en een hoog vertrek voor de bedrukte.

Heden uw brief ontvangen en daaruit vernomen, dat het met u nog wel gaat.

Het was met mijn vrouw nu weer anders, daar zij een vreselijke pijn heeft geleden met de nieren. Nu heeft ze geen pijn, maar is vandaag zo ver, dat zij een hele dag op is en loopt in huis, hoewel nog zwak.

Zo blijkt het nog dat de Heere geen lust heeft in haar dood. Een slaande hand, maar nog geen voleinding heeft willen maken tot hier toe. Mocht het aan onze ziel geheiligd worden.

O, hoe lieflijk zou dat wezen, dat de Heere er eens in mee kwam. Want het zal wat zijn, als we zo weg moeten, zoals we geleefd hebben.

Nu, waarde vriendin, als u komt, dan bent u welkom.

Och, om een verloren en goddeloos mens te blijven, daar heeft hij wel wat op tegen; als hij het eens te boven kon komen.

O, wat is dat een worstelen, maar hij komt het nooit te boven.

Dat wij toch dikwijls zo ver van huis lopen en er niets op tegen hebben. Maar ik was bevreesd en verlegen.

Ik moet zondag naar Bruinisse toe en daarna thuis. Op 18 Aug. moet ik naar Overijssel, naar Genemuiden en 25 Aug. bij Stam te Nieuw-Lekkerland. Daarna ben ik om de andere zondag thuis en moet mijn classis bedienen. Wanneer ik kom, dat weet ik nog niet.

Ik groet uw vader, broer en zuster, van ons allen. Ook alle bekenden.

Met de kinderen bij ons gaat het allerbest. Ook bij Trui, haar kind is weer opgeknapt. Zij heeft een kruidenierswinkel.

De groeten van een onwaardige, allesbedervend, verbeurd, zelden thuis, meest buiten de stad, aan de zonde Singel, bij de moddersloot.

L. Boone

10

St. Philipsland, 5 juni 1908

Geachte vriendin,

Sions grote Koning zij u genadig.

Wij hebben uw brief in welstand ontvangen, door 's Heeren goedheid. Wij hebben heden, donderdagavond, noodweer gehad met donderslagen.

Er is een schuur geheel afgebrand, met 17 beesten. Het was de hofstede van, V. Daalen.

Ik werd verwaardigd, zonder slaafse vreze en zonder vleselijke vreze, in het geloof te staan, dat dit nu mijn Vaders stem was, waar ik mee bevredigd was. Ik was met eerbied en ontzag vervuld, maar ik kon preken, ook voor mijn vrouw en kinderen.

Ja, ik kreeg die waarheid uit Openbaring 3:8 : "Ik heb u een geopende deur gegeven".

Nu heb ik alle deuren door mijn zonden dicht gesloten en nu een open deur gekregen. De Heere zei, dat ik mocht komen met al mijn zonden en schulden tot het harte Gods.

O, die zielsgestalte en die teerheid die ik gevoelde voor dat lieve Wezen Gods. Ik geloofde dat het in Zijn gunst was.

Och, wat is dat toch groot aan zo een alles verbeurd hebbend zondaar.

Dan is hij gelijk in de Openbaring van Johannes staat: " Buiten het gezicht der slang " geplaatst, in dat dierbaar bloed van die lieve Koning. Hij is dan de roem van hunne kracht.

O, geliefde vrienden, kom maar tot Hem toe, hoe armer, hoe lediger, des te oprechter hij komt. Hij hoort het gekerm en het smeken van Zijn volk zo graag.

Houdt maar aan, Jezus laat geen verlegenen staan.

Hij is bij de bedroefden van hart." Zijt getrouw tot de dood en Ik zal u geven de kroon des levens".

Als het persoonszaken worden, hou dan maar op, ik ook. Maar als het Gods eer aangaat en de zuivere grondslag, ook kerkelijk, dan zeg ik: "Heere, ik ben niet buiten de weg van Uw geliefde knecht Ledeboer en Van Dijke". Die hebben alles er aan gewaagd, behalve Gods eer. Ik sta in dezelfde weg.

Ik verwacht met Pinksteren veel volk, overal vandaan, ook met het dopen van kinderen.

" Zijt getrouw en de God des vredes zal met u zijn".

De hartelijke groeten aan uw vader, broer en zuster en verder ook bij Roelse. Uw vriend,

L. Boone

11

St. Philipsland, 18 Aug. 1908

Geachte vriendin,

De Heere zij u genadig en schenke u uit de fontein des heils genade voor genade.

Heden uw brief ontvangen. Door 's Heeren goedheid maken wij het nog goed.

Ik ben net thuis uit Ridderkerk en ben dus ook zondag thuis, net voor de kermis.

Mijn moeder welke in Goes woont, daar gaat het slecht mee. Ik ben er geweest, ook mijn vrouw voor een dag of drie. Ik heb nog twee broers en twee zusters.

Nu, ik denk dat Laurien komt, zij komt dinsdag 25 Aug. met de Middelburgse boot, welke 5 uur of half 6 in Middelburg kan zijn.

Of u ze dan wilt afhalen, want zij weet de weg niet.

U zult wellicht gehoord hebben, dat er te Bruinisse, voor ons een nieuwe kerk gebouwd wordt.

Ook zult u zeker weten, dat D. C. Overduin, met vier gemeenten ook van de verenigde

gemeenten af is.

Nu, wat de blinde meisjes aangaat, die kunnen komen. Ik hoop dan wel van hun te horen. Ik hoop thuis te zijn op zondag 23 Aug., 6 Sept., 26 Sept., 18 Okt. en 1 Nov., zo de Heere wil en wij leven. Het verandert zo dikwijls.

Doe de groeten aan Roelse, aan uw vader en de gehele familie en alle bekenden.

Als u komt, dan bent u welkom. En al is het groot, ach, ik geloof toch, dat ik een zorgende Vader in de hemel heb.

Ik zeg wel eens: "Heere, wil Uw kind toch helpen". En toen kwam daar zo in mijn hart: "Zult u dan voor Mijn eer zorgen"?

Ach, wil Israël hoereren, dat zijn de tien stammen, dat Juda niet schuldig worde.

De Heere geeft het leven aan die, welke door het recht ontbloot zijn en aan zichzelf dood zijn, anders kunnen we met Hem niet leven.

De groeten van ons allen, uw vriend,

L. Boone

12

St. Philipsland, 30 Nov.1908

Waarde vriendin,

De Heere zij u een sterke toevlucht, naar Zijn belofte, een hoog vetrek voor de verdrukte als hem bange is en zijn klacht uitstort.

Heden zijn wij alle nog gezond, door 's Heeren goedheid. Trui, is bevallen van een jongen, hij heet Lourens. Moeder en kind maken het beiden wel.

Zondag 29 Nov. verjaarde mijn vrouw, zij werd 47 jaar, op dezelfde dag is Trui bevallen. Ik denk de derde vrijdag in December, de nieuwe kerk in gebruik te nemen te Bruinisse en de zondag daar te zijn.

De gemeente van Oudewater is ook weer tot ons terug gekomen. Er zijn nu 12 gemeenten.

Ja vrienden, ik heb laatst een toestand gehad, dat ik in zo een diep gemis van God was. Het werd echter zo een aankleven en ik kreeg zo een lust tot Godzaligheid in de vreze Gods.

's Middags lazen zij: "Ik zal komen en hem genezen". Ik geloofde dat Zijn komst, de genezing van mijn ziel zou wezen. Ik riep: "Heere, Uw komst zal mijn genezing wezen". Toen las ik: "Vriend, ga hoger op". O, dat hoger op te gaan dan de wereld en boven de zonde. Als u ook nog eens hoger op mag gaan!

Ik heb ook vernomen, dat uw dierbaren vader zo zwak is en gij staat om een wees te worden. Als het zo is, kunt u voor goed bij ons komen.

Als uw vader nog eens ter elfder ure geroepen wordt, het kan best! Die lieve Jezus is wonderlijk in zijn doen. Dat zou voor Flipse toch wat wezen.

Daar zou de hemel van weergalmen, als er zo een binnen kwam, als door vuur. O, eeuwig wonder, hoe menigmaal lig ik onder, door satans macht ter neer gestort. Maar ik kan ook zeggen: "De strik is gebroken en wij zijn ontkomen". De hulp van God u toe wensende, in- en uitwendig. Het is nog een verdrukking van tien dagen.

De groeten van ons allen, ook aan uw vader, broer en zuster en aan al het volk, van uw vriend met vrouw en kinderen.

L. Boone

13

St. Philipsland, 29 Dec. 1908

Waarde vriendin,

Sions grote Koning zij u een sterke toevlucht, door de Heiligen Geest en onze Voorbidder bij de Vader.

Heden heb ik uw briefkaart ontvangen, met de treurige tijding van het overlijden van uw dierbaren vader.

De Heere sterke u in deze zware beproevingsweg.

Mocht zijn heengaan vrede zijn geweest. Wat zal het dan wezen, o, wat zal dát toch wezen, eeuwig te zingen van Gods goedertierenheid.

Hij schenke u losmakende genade; Hij is de Heere. En nu zijt gij en uw broeder wezen, zonder vader en moeder. David zegt in Psalm 27: "Want mijn vader en mijn moeder hebben mij verlaten, maar de Heere zal mij aannemen".

Het vonnis is voltrokken door Hem die gezegd heeft: "Ten dage als gij daarvan eet, zult gij den dood sterven".

Mocht de Heer u losmaken en verbinden aan Hem, die de dood overwonnen heeft.

Wij zijn allen nog gezond, door 's Heeren goedheid.

Donderdag voor kerstdag hebben we de nieuwe kerk in Bruinisse in gebruik genomen.

De voorafsprak was uit Zach.4 vers 6. De tekst was Hooglied 1 vers 9 en 10.

Zondag ben ik er ook geweest. Zondag a.s. hoopt oefenaar C. de Jonge uit Den Haag er te zijn.

De Heere zij u allen genadig. Nu, de groeten van uw vriend en vriendin.

L. Boone en echtgenote

14

St. Philipsland, 1 Febr. 1909

Waarde vriendin,

De Heere zij u nabij en goed en schenke u licht en genade, armoede, kleinheid en nederigheid.

Als u nu eens bij uzelf zegt: "Heere, nu ben ik een wees, zonder vader en zonder moeder". Nu kunt u immers niets doen als treuren en wenen, zonder God, zonder Jezus.

O, dat is ook bij u Ka, die gevoeld en beseft wat dat is. Het zal voor uw vader wat wezen, dat hij de kroon daar neerlegt. Mocht het ons allen maar verbinden aan een wonderdoend God. Als u soms tijd heeft om te komen, of wilt komen, u bent welkom, dat weet u.

Onze Elizabeth is al vanaf nieuwjaar in Terneuzen en maandag moet mijn vrouw er om naar Terneuzen.

Ik moet zeggen, dat ik niks van Ds. Kersten had, van al zijn schrijven. Nee, ik heb een ander plaatsje gekregen, waar ik wel eens naar toe kan.

In Bruinisse ga ik elke woensdag viermaal catechiseren, donderdags viermaal bij ons en vrijdags tweemaal in de Polder.

Meestal op maandag en Dinsdag spreken.

Ik hoop zondag 6 Febr. in Nieuw-Leusden te zijn, maandag in Rotterdam en Dinsdag in Bolnes.

Oudewater is ook weer bij ons gekomen, zodat ons verband uit twaalf gemeenten bestaat.

We hebben het dus druk genoeg, want ik moet nog in Rotterdam, Den Haag, in Gouda en Schiedam preken.

Mijn vrouw komt woensdag van Terneuzen en dan stapt zij 's avonds om vijf uur in Middelburg af, om 's nachts bij Baaijens te zijn. Donderdag om half 2 wil ze weer met het spoor vertrekken.

O, dat de Heere zich over ons, arme en ellendige mocht ontfermen, uit de vrijwillige liefde Gods en de vrije opneming van de Geest des levens.

Nu vrienden, de groeten van ons allen, groet ook uw broer en zuster.

L. Boone

15

St. Philipsland, 4 mei 1909

Waarde vriendin,

De Heere zij met u en zegene u met genade.

Heden zijn we nog allen goed gezond, door 's Heeren goedheid.

We hebben uw briefkaart ontvangen en vernomen dat het alles nog wel is.

Als u komen wilt, dan is dat goed. Met pasen hadden we zeven mensen. Ook hadden we bediening van het H. Avondmaal.

De laatste zondag hadden wij bediening te Nieuw-Beijerland.

Op 23 mei te Waddinxveen, zo de Heere wil en wij leven. Kaatje Vermeulen haar broer, is daar plotseling gestorven. Och, wat is de mens.

Ik ben met mijn vrouw naar Schiedam geweest en twee avonden te Scheveningen. Wij waren gelijk in Den Haag, toen de koningin daar was bevallen.

De drukte is groot; ik reis veel en ben nu in korte tijd op zeventien plaatsen geweest. Ik heb vier maal gepreekt te Rotterdam, in de kerk van Beversluis, welke geheel op zijn eigen staat.

Zien is nog geen hebben. Begeren is geen bezitten. Dorsten is geen drinken. Bespreken is geen beleven. Een besproken geloof is geen zaligmakend geloof.

Nu Kaatje, het is kort want wij hebben het druk.

De hartelijke groeten van ons allen, ook voor uw broer en zuster. Uw vriend,

L. Boone

16

St. Philipsland, 19 Aug. 1909

Geachte vriendin,

De Heere God zij uw achtertocht en voortocht. Zijn hulp en gunst zij u toegebeden.

Heden zijn wij allen nog gezond, door 's Heeren goedheid. Wij hopen van u hetzelfde Hoop op God, Hij is krachtelijk bevonden een hulp in benauwdheid.

Het was mij aangenaam het oude volk nog eens te mogen ontmoeten. Dan kunt u zien, dat ze allen wat meer begeren als een dode letter. Och, de Heere is vrij in al Zijn doen.

Ik hoop 12 Okt. een nacht over te komen, dan kunt u dat eens mee delen zo hier en daar.

Op 13 en 14 Okt. te Middelburg, misschien in de Bogerdstraat in die zaal.

Alles zo de Heere wil en wij leven, mocht de Heere ons geleiden. Ik denk later in Terneuzen ook nog een paar avonden te spreken. O, dat het waarheid in het binnenste mocht zijn. Daar zijn er toch nog wel, arme, verlegene, bedroefde en wenende mensen.

O, over het missen van Jezus, dat wenen, dat aankleven, dat kiezen van Hem. Dat lieven

en dat dierbaar achten. O, mijne ziel kleeft u achteraan. O, bron van 't hoogste goed.
 Dat openleggen van het hart, dat aanbieden, dat zoeken in Hem te leven.
 De liefde is achterdochtig, de liefde is jaloers, ze kan niet verdragen, dat een ander het hart heeft, dan Jezus alleen.
 Ik in Hem, o, die vereniging met Hem.
 Nu, doe aan allen de groeten, ook uw broer en bij uw zuster Tine en bij Roelse.
 Alle vrienden en vriendinnen, zeg maar dat God goed is en wij slecht. De groeten van ons allen, uw welmenende vriend en vriendin.

L. Boone en echtgenote

17 St. Philipsland, 7 Jan. 1910

Waarde vriendin,

De Heere zij u genadig en schenke u uit Zijne volheid genade voor genade. Dit vloeit uit de Rotsteen Christus, uit louter genade.
 Heden uw brief ontvangen. Met de mijnen leven we in de beste welstand, door 's Heeren goedheid.
 Ik heb uit uw brief vernomen van uw ongesteldheid. Ja, God zal zorgen dat we geen bastaard zijn, maar als zoon zonder kastijding dan zijn we bastaarden. Mocht het ons maar verbinden aan de troon der genade. Hoe meer vernedering, hoe meer verhoging.
 God heeft die het meest bemind, die het laagst van zichzelf denken. Hoe lediger dat u komt, hoe meer bediening uit Zijn volheid.
 Ik ben 19 Dec. in Waddinxveen geweest. Kaatje Vermeulen was ziek. Ik hoop maandag en dinsdagavond in Terneuzen voor te gaan en 10 Febr. een avond te Middelburg, als de Heere wil en wij leven.
 Zondag 9 Jan. moet ik naar Bruinisse toe en de andere zondag naar Nieuw-Beijerland. Met de kerstdagen, oud- en nieuwjaar en zondag, ben ik twaalf keer voorgegaan. Ik was zeer vermoeid. Toch denk ik ook nog twee avonden te Krabbendijke voor te gaan.
 Woensdagavond zal bij ons voorgaan een zoon van Ds. Wijting, de heer L. Wijting; hij staat in Rijssen. Hij wil met ons verenigen als dat kan. Mocht het in de gunst Gods wezen.
 Wij hopen dat u binnenkort naar ons toe zult komen.

Doe uw broer de groeten en ook uw zuster met haar man en ook bij Roelse. Zeg tegen hem, dat hij eens lezen moet Daniël 12 vers 13 : "Maar gij, ga henen tot het einde, want gij zult rusten, en zult opstaan in uw lot, in het einde der dagen".
 Mocht de Heere hem, zijn vrouw en kinderen genadig en goed willen zijn.
 Verder al de vrienden en bekenden.

De groeten van ons allen, uw vriend, vriendin en kinderen.

L. Boone en echtgenote

Nieten en nullen, zal God vervullen.
 Gekrookte riet, voor u is de zekerheid nog niet.

18

St. Philipsland, 20 Mei 1910

Waarde vriendin,

De Heere zij u nabij met licht, genade en onderwijzing.

Heden zijn we allen nog goed gezond, door 's Heeren goedheid. Wat u aangaat, dat u schrijft dat Boone nieuwe psalmen laat zingen, zijn leugens, dat doe ik nooit.

Maar als zij zeggen: "Boone preekt waar zij nieuwe psalmen zingen en leest de oude psalmen voor", dan is dat de waarheid.

Het scheen nogal bezwaar voor uw gemoed te wezen, het dopen van de kinderen. Och, ik zal daar niet veel van zeggen.

Als Filippus de kamerling doopt, dan is geen mens daarbij.

Toen de Heere Jezus gedoopt werd, was daar geen kerkenraad bij.

Bij de drieduizend op de pinksterdag, was geen ouderling of kerkenraad bij.

Naar de vorm, was Jezus een overtreder. Hij was des doods schuldig en was niet waard om lang te leven.

Nu, als de Heere wil en wij leven, dan kom ik op 29 en 30 Juni naar Walcheren, op woensdag en donderdag. De Heere geeft genade en licht.

Ik was zondag in Waddinxveen, bij Verheul, daar was alles nog wel en bij Marien ook.

Bij ons gaat het ook alles wel.

Doe de groeten aan uw broer, ook bij Tine en Roelse en verder bij alle bekenden.

Nu hartelijk gegroet van ons allen, uw vriend,

L. Boone

19

St. Philipsland, 13 Juli 1910

Waarde vriendin,

De Heere zij u genadig, Hij schenke u licht en wijsheid, Hij lere ons een arme zondaar te wezen.

Ruth, welke getrouwd was met Boas, heeft Boas gediend met zijn eigen goed.

Heden uw brief ontvangen. Wij zijn in welstand, door 's Heeren goedheid. Mijn vrouw is ziek geweest, maar niet ernstig, neen zij is weer beter.

Als u 23 Juli komt, ben ik op zondag niet thuis, maar u bent welkom. Als u met de boot komt zaterdag, dan bent u na 12 uur te Zijpe. Wilt u dan naar Marien gaan tot 6 uur?

Ik heb van Roelse een brief ontvangen, met die tijding en heb nu naar die man geschreven.

Ja geliefden, Christus zal eeuwig Zijn bruid versieren, die Koning, die dierbaren Verlosser voor doemschuldigen.

Ja, geliefde vriendin, veel zijn er gered maar wij ongered, velen hebben het maar wij missen het, velen zijn geholpen maar wij ongeholpen, n.l de recht ontledigden.

Het scheelt zo of wij het nemen, of dat we het krijgen.

Want als wij waarlijk recht ontledigd zijn, dan moet er een uitzien zijn naar hetgeen wij niet hebben. Dat het waarlijk een rechte ontdekking was van zijn diepe schuld en onmacht.

Ik denk op woensdag en donderdag 28 - 29 Sept. en 26 - 27 Okt. in Middelburg te zijn, als de Heere wil en wij leven.

Verder gaat het zo op en neer.

Ik was zondag in Den Haag en maandag in Rotterdam en hoop nu zondag in Nieuw

Beijerland te zijn.

Nu, doe Roelse en gezin de hartelijke groeten van mij en uw broer, uw zuster en haar man.

Verder alle bekenden de groeten van ons allen.

Uw toegenegen vriend en vriendin,

L. Boone en vrouw

20 St. Philipsland, Juli 1914

Geachte vriendin,

De Heere God zij met u; Hij leert en onderwijst ons en schenkt genade.

De Heere zegt: "Graaf maar dieper mensenkind en gij zult nog meerdere gruwelen vinden".

Nu, ik graaf nooit naar meer gruwelen, of ik moest graven of er nog iets goeds in mij mocht vinden. Ja, we zoeken altijd nog wat goeds en nu zegt de Heere, daar gruwelen te vinden.

Als Jesaja tegen Hiskia zegt: "Gij zult sterven en niet leven", dan gaat Hiskia het niet goed maken met Jesaja, neen hij wend zich tot den Heere en zoekt het met God effen te maken.

Ik dacht, toen de discipels het Avondmaal hielden met Christus, dat zij het toen niet beseften, dat Christus voor hen zou lijden; want van het lijden van Jezus, daar verstonden ze nog niets van.

Toch hielden zij Avondmaal met Hem, want ze hadden vereniging met Hem. Dat is de zaak of wij ooit vereniging met Hem gevoeld hebben.

Nu vrienden, u komt nu niet, maar als u komt dan bent u welkom.

In augustus hoop ik thuis te zijn, van 9 tot 25 Aug., dan kunt u zien wanneer het gelegen valt. Alles zo de Heere wil en wij leven. Het kan wezen als u 9 Aug. komt, dat mijn zuster er ook is. A. s zaterdag komen er drie uit Terneuzen en woensdag twee uit Utrecht. Dus druk met volk.

Nu, de groeten aan uw broer en bij Roelse, van ons allen.

Uw vriend,

L. Boone

21 St. Philipsland, 5 Aug. 1914

Geachte vriendin,

De Heere regeert en is met hoogheid bekleed.

Heden zijn wij allen nog goed gezond en waren verblijd dat Ko bij u gelegerd lag; wij wisten het niet.

Ik ben in Holland geweest, zondag in IJsselstein, en och, als u al die kanonnen ziet staan. Ik kwam maandag in Utrecht en zag daar wel twintig kanonnen door de straat rijden. Verder liggen er tweehonderdduizend soldaten aan de grenzen. Als er nu nog twee lichten op moeten komen, dan kan Liza er ook nog wel bij komen. Tot hiertoe is hij nog te Kijkuit.

O, ik geloof dat er wel totaal driehonderdduizend mensen onder de wapenen zijn. Als u overal die kanonnen ziet en dat de pijlers van de bruggen, die hol zijn, gevuld worden

met dynamiet.

Maar nu is God boven alles. Ik ben niet benauwd, ik eet goed en ik slaap goed.

Als wij de werkelijkheid zien, dan kan de Heere rechtvaardig met ons doortrekken. De zonde en de goddeloosheid is groot genoeg.

Als Duitsland door België trekt, dan is er wel kans dat wij geen oorlog krijgen. Maar de Heere bestuurt alles. Het is niet goed, om onnodig te reizen.

Maandag reden er geen treinen, maar dinsdag wel, want ik ben mee gekomen uit Utrecht.

Doe Ko de groeten van ons, wij hebben een briefkaart van zijn vrouw gehad.

Piet Kruisse ligt in Utrecht, die is in de bakkerij, ik heb hem daar ontmoet.

Nu, dat het ons maar mag gebeuren, dat wij in het stof buigen.

Het kon wel eens gebeuren, dat al die witte kleren zwart worden. Vorig jaar was alles feest op feest, maar nu kan het wel eens in rouw veranderen.

Nu, de groeten aan heel de familie, ook aan Ko, van ons allen.

Uw vriend,

L. Boone en vrouw ⁶

⁶ Brieven zijn overgenomen uit: *Door water en vuur*, door Joh. Westerbeke

Drie brieven overgenomen uit:

Van ploeg naar kansel. Het leven van ds. David Janse (1828-2002) in woord, beeld en document. Joh. van Eijzeren, D. Janse (Jzn 1920), P. Janse (Jzn 1898). Eigen beheer. 2017.

2. brieven van ds. L. Boone

Borsele, den 27 augustus 1890

Waarde vriend en broeder,

Genade, vrede zij u toegewenscht o uit die dierbaar schat van drie eenige verbons God.

Daar u briefje ons in gezondheid mog geworden, en daar uit vernomen dat dat je mij niet kunt verwagten. En dat is bij mij wel, want dan kan ik een ander eens bedienen, als de Heere wil en wij leven. Zoo dat het nu niet anders kan.

Nu ik daar u brief in zach dat u onaangename indrukken kreeg wegens zoo spoedig vertrek, och geliefde, ik wensch daar op rech u eens te schrijven en kan het al de broeders meede deden en omdat u mij dat verzoekt en liever eens achter aan ziet, daar om als ik geloof dat hij mij uit liefde schrijf en tot onderzoek breng, neem ik het ook in dank.

Zoo ben ik op Krabbedijk beroepen als oefenaar met eenparing stem, en zoo heben zij mij

beroepen, zo dat ik dien brief kreeg, daar niets mee op had, maar dat bleef mij wel eens denke, maar daar bleef het meede. Zoo dat ik naar verloop van 14 dagen een briefje schreef naar Krabbedijk dat zij mij in moeilijkheid gebracht hade, meer niet, maar naar verloop van nog 3 weeken kwam mij in den trein een dieaken van Krabbedijke en vroe mij of ik het nog niet aanneeme kust, en ik zijde van nog niet, dat ik niet los was. Zoo ging ik met 14 dag, den 10 augustus, ernaartoe om zondags voor te gaan. Zoo zijde ik tegen ouderling dat ik wel opening gevoelden, maar ik kust het niet besluiten.

Zoo kwam mij voor'. Gaat heenne, de God des vredes zal met u Zijn. Zoo gevoel ik los maakens kracht om te gaan, ben ik dinsdag gegaan en heb daar het verbont of konstrak gesloten. Zoo zijde ik: Ik, Heere, moet ik nu mij plaas verlaten en mij ouderlingschap opzeggen? Kwam mij voor: Wat ik nu doe weet gij niet, maar naa deeze zul gij het verstaan.

Zoo, mij broeder, lige mij zake, en als ik nu er is niets voor gehad had, en hij weet als ik oefenaar ben in [het] lighaam, zoo dat ik maar verandere van wooning maar blijf Borsele bediene, ik gaan niet uit het lighaam. Zoo, mij broeder, is het maar een plaatsverandering maar geen staatsverandering, neen zoo geloof ik dat het in de weg is, maar van achter zal het uit kom, dat is waar.

Maar den Almagtigen die mij tot werk geroepen heeft, zijde zoo dat ik u briefje las: Wort

niet verschrik, nog door woorden, nog door zen brieven. Zoo ben ik op Borsele gekomen en in liefde ontvan en veel vriendschap van het volk, maar als nu dien weg weer naar Krabbedijke ligt, hoop ik dien op te volgen door Zijn genade, want hij zij: Mijne weg zij niet uwe weg.

Zoo geliefde zoo het na de dagen beeter verstaan worden van achter of daar nu geen bijzaken leggen, ach neen, want verbeetere dat kan niet, en ik weet niet wat ik moet beschrijven zoude, alleen dat ik daartoe openning gevoelen. En als nu de Heiligen

Gees voor gaat met op los zin van de wil des Heeren in die toelijding en oplijding, o die hebben wij nodig in alles.

Nu de Heere ons God zij ons lijsman en raadgever.

Weest van ons hartelijk gegroet.

Uw vrient L. Boone.

Terneuzen, den 15 oktober 1901

Waarde broeder,

De Heere zij u nabij na lichaam en geest, ook in de bediening des Evenheelie.

Heden ben ik te huis gekomen van St Philipsland en hebben daar geleert en 4 gedoop, 2 ma[n]nen en 2 vrouw. Die uit Oud Vomeer er waaren om haar kinders te dompen zonder dat er gin een lid waar, nog man[n]en nog vrouwen, heb ik niet willen doop, met goed vinding van de kerkraad geweiger.

En heel goed had ik de zaak met de broeders breed besproken hoe hij op Krabbendijke en vader gehandel had, toch hebben wij per brief uit genoodigt om s maandag smidag om 3 uren voor de kerkeraad te koomen, maar hij zijde dat hij niet kwam, dus afgeloope.

En de dochter van de Molenaar die nog te huis is die hade naar Rotterdam geweest voor eenige dagen naar haar zuster, die wist mij meede te deelen dat in de gemeent van Van der Velde gestemd was en Beversluis was daar gestemd, dat is zondag daar afgegeefven, om daar te komen wonen, 20 G per week, terwijl dat Van de Velde zelde meer prediken kan. Ik ben benieuw wat daar uit geboren zal worden.

Wat zal Moerkapelle? Als hij kan zal hij wel zoeken het gemeendje Van der Velde weer bij ons te vereeningen. De Heere zegt: in stil zitten en vertrouwen zal ulieden sterkte zijn.

Ik wensch een zondag naar Axzel te gaan of te zijn.

En den 3 naar Hoedenkeskerke

17 novemb naar Nieuw Beierland

24e naar Nieuwerkerks

Den 8 dezembe St Annaland

Den zondag voor Kersdag naar Borssele

Als de Heere wilt en wij leven.

Verder bij ons en de broeder nog alles wel door sHeeren goedheid.

De groete aan de uwen, de broeders kerkeraad, ook Johana, van ons allen, uw vrient en broeder L. Boone.

Brief van J.M. Deurwaarder 1826-1883,
over de Breuk van Nederlands kerk en een aanwijzing tot herstel.
Dit als exempel hoe sommigen onder Gods volk over de Breuk dachten.

Aan oefenaar Janse.

Colijnsplaat, 23 july 75

Geëerde en veel geachte vriend!

De zegeningen des genen die in den braambosch woonde, worden u vermenigvuldigd. Amen.

Ik heb met vrede en tot stichting onder u en het volk bij u mogen verkeerren. De Heere zij daarvoor dank, die alles schoon maakt op Zijnen tijd. En Zijnen tijd is altijd de beste. De Heere schenke ons genade om wakende en biddende de vervulling Zijner beloften, aan Zijne kerk geschonken, te mogen verbeiden, die Hij op Zijnen tijd zekerlijk zal vervullen. En ook dien tijd zal de beste wezen tot heil Zijnes volks en tot de verheerlijking Zijnes Naams. "Die gelooft zal niet haasten." 'De rechtvaardige zal uit den geloove leven'.

Ene lering, lieve vriend, welke u in de morgen Godsdienst oefening uit de geschiedenis van Ruth afleide, trok bijzonder mijn aandacht en heeft mij noch altijd stof tot overdenking gegeven, weshalve ik in broederlijken geest de vrijheid neem, mocht het wezen tot mijner leering en teregtwijzing in deze zaak, uEds beschouwing dienaangaande te vragen.

De zaak is deze. Elimelech verlaat met Naomi en hunne beide zonen het erfdeel weleer aan Israëls volk, als verbondsvolk des Heeren, door den Heere geschonken. Zij vluchten en trachten het heilig recht van God, den God harer vaderen, dat Hij in het oordeel des hongers over Israël openbaarde, te ontwijken in het land der Moabieten. Doch zoo getrouw de Heere is in de vervulling Zijner beloften, zoo getrouw en onveranderlijk is de Heere ook in het uitvoeren Zijner oordeelen over de zonde, ook Zijnes volks. En zoo min Gods volk zich de beloften des verbonds kan verzondigen, zoo min kunnen zij de oordeelen Gods over hunnen zonden ontwijken. Elimelech en Naomi, zij namen hare zonden mede in der Moabieten land, en het rechtvaardige maar ook genadige oordeel hunnes verbonds God volgde hun tot dat het hooge en heilige doel des Heeren bereikt was, en Naomi als eene uitgeschudde, gansch ontbloote, onder Gods recht was ingewonnen en aan de straf harer ongerechtigheid een welgevallen had, en weder keeren mogt tot de erve der vaderen, met een eersteling der heidenen als een zegen teken der onveranderlijke verbonds trouwe hares Gods.

Zoo meen ik was in hoofdzaak ook uwen beschouwing en verklaring daar ik hartelijk mede vereenigd was.

Ik wierd na deze verklaring en beschouwing bij vernieuwing ingeleid in den staat der kerk, waar deze geschiedenis mijns inziens een treffend beeld van is. De erve der vaderen, hun weleer als een prijs des bloeds door vuur en zwaard van den Heere verkregen, door het kostelijk bloed der martelaren bezegeld, die dierbare erve der vaderen, is door zoo velen van Gods volk verlaten in een weg van afscheiding, om de oordeelen met welke de Heere Zijn volk bezogt te ontwijken.

Men heeft met de kerk gebroken en meende ook met de schuld gebroken te hebben, doch in dien ik goed zie, dan volgt het oordeel het vluchtende volk des Heeren op al hun wegen. Het is schrik van rondom en geen vrede. Het is als Jeremia 12 vers 7 en verder'. Ik heb mijn huis verlaten, Ik heb mijn erfenis laten varen, Ik heb de beminde

mijner ziel in de hand harer vijanden overgegeven. Wel mogen wij uitroepen'. Wee nu onzer dat wij zoo gezondigd hebben, de kroon onzes hoofds is afgevallen.

Lieve vriend! Mijn ziel ziet uit na de dag dat des Heeren volk als een verlost volk tot de erfenis des Heeren, dat is den Heere Zelve, zal mogen wederkeeren. Dat wij allen te zamen een welgevallen zullen hebben aan de straf onzer ongerechtigheden en met geweene en smeekingen komen zullen tot de Heere en Zijne goedheid. Den oven der beproeving, het vuur der loutering is aanstaande, waarin de banden waarmede ik en gij en al Gods volk gebonden zijn verbrand zullen worden, dat is mijn overtuiging.

De Heere schenke ons en al Zijn volk genade om staande te mogen blijven in de ure der beproeving, om Zijnen heiligen en heerlijken Naam ook in het gezicht van vuur en zwaard te mogen belijden. De groote Koning, de Koning der koningen, beware, regere en bescherm u en mij en al Gods volk, om een gewillig volk te mogen zijn op den dag Zijner heirkraft in heiligen sieraad. Amen.

Mag ik een leettertje van u terug verwachten in betrekking mijner zienswijze?

Hartelijk groetende, u en allen die u dierbaar zijn, niet alle vrienden, noem mij u liefhebbende vriend en broeder

J.M. Deurwaarder.

BIJLAGEN

Overgenomen uit: DOOR GOD GEROEPEN. UIT HET LEVEN VAN DS. DAVID JANSE. FACETTEN UIT DE HISTORTIE VAN DE LEDEBOERIAANSE GEMEENTE TE MIDDELBURG. Nagelaten in zijn brieven en in kerkelijke notulen. 1^e brochure in de serie: *Kinderen Gods op Walcheren in de 19^e en 20^e eeuw*. Uitgave: Stichting DE GIHONBRON. MIDDELBURG 2001.

1. OEFENAAR BOONE

In de tijd van de schorsing van Jan Vader kregen de Ledeboeriaanse gemeenten een nieuwe oefenaar, L. Boone.

Laurens werd geboren 1 nov. 1860 te Wolfaartsdijk. Het gezin kerkte bij de bekende ds. H. H. Middel. In 1869 verhuisde het gezin naar 's Gravenpolder en kerkte bij ds. D. Bakker.

In 1881 heeft de Heere hem krachtdadig bekeerd. Na een jaar of 4 begon hij hier en daar te 'oefenen'. De Ledeboeriaanse gemeente in Yerseke verzocht hem te komen preken. Boone gaf hieraan enkele keren gehoor. De kerkenraad verzocht hem belijdenis te doen in de gemeente. Maar een diaken probeerde dit te verhinderen door hem wijs te maken dat ds. Janse hem alleen als lid zou aannemen als hij ophield met oefenen. In een gesprek met ds. Janse bleek dit een verzinsel te zijn. Kort daarop toonde Borssele belangstelling. Die gemeente was door het overlijden van ds. Bakker, 25 nov. 1885, zonder leraar.

Op de Algemene vergadering van 19 juni 1889 werd de gemeente van Borssele opgenomen in het kerkverband. Direct daarna werd Boone gevraagd om naar Borssele te komen. Boone woonde toen in Yerseke waar hij in 't voorjaar 1889 lid werd van de Ledeboeriaanse Gemeente. Boone verhuisde in juli 1889.

Boone schrijft hierover in 'Leven en sterven van Ds. Laurens Boone', uitgave M. Boone te Bruinisse, z.j.

... Kort na dezen werd ik als oefenaar beroepen te Borssele en daar ik na een tijd zuchtens vrijheid gevoelde om dat aan te nemen, ben ik daar gaan wonen als zijnde mijn eerste standplaats. Nadien ging ik ook mede naar de Algemene vergadering, waar ik onderzocht ben naar mijn bekering en naar mijn roeping tot dit werk. Ik heb daar een volledig verslag moeten afleggen omtrent deze zaken. De vergadering besloot mij toe te laten om een woord tot stichting te spreken voor die gemeenten die mij daartoe wilden vragen; zodat ik korten tijd in 12 gemeenten gesproken heb.

Provinciale Vergadering te Krabbendijke, gehouden 21 Mei 1890

Art. 3

Is gelezen Art. 6 der Prov: Verg: van 5 Juni 1889 betreffende de persoon L. Boone en de gemeente Borsele. Zoo word in rondvraag gebracht de zaak van L. Boone hoedanig hij in de gemeente bevallen was? Betrekkelijk het spreken van een woord tot stigting. En werd getuigd van de broeders die hem hadden gehoord niets te hebbe in zijne leer wat strijdig zou zijn met Gods Woord en hem alzo toe te laten tot oefenaar der gemeenten, en omtrent het verband met de gemeente Borsele wordt besloten dat door de kerkeraad en de gemeente Borsele te behandelen en verslag daarvan op de Algemene Verg: aanstaande uit te brengen.

L. Boone vervolgt in zijn boek: Ik had op Borssele veel volk en wij hadden veel

genoegen met elkaar... Mijn geringheid en onbekwaamheid drukten mij zo neer; en het gewicht van de ere Gods en de zielen der mensen voor de grote eeuwigheid lag mij zo na aan het hart, dat ik niet begreep dat de Heere mij in het afbreken kwam te oefenen; ja ik verstond niet dat ik gedurig mijn armoede moest leren kennen, dat Hij moest wassen en ik minder worden. Ik viel in alles mijzelf tegen. Nochtans kreeg ik in elke daad dien Koning zo nodig om een gelovig gebruik te maken van elk Zijner ambten. Want voorganger af te raken, er buiten gezet te worden, o, dat moet Hij ons leren.

Ik had op Borssele veel genoeg met Gods volk. Daar nog staande ben ik 2 maal beroepen naar St. Philipsland, maar kon het niet aannemen, want ik had er niets voor; zodat ik telkens heb bedankt. Later kreeg ik een beroep naar Krabbendijke, en hoewel ik daar in het eerst geen lust in had bleef het mij toch aangebonden, zodat er na 4 weken tijds gedurig in 't verborgen in onderzoeken en vragen met kracht in mijn ziel kwam: "Gaat heen in vrede en de God des Vredes zal met u zijn". Ik was volkomen beslist om het aan te nemen, waarop de Heere later met deze waarheid kwam: "Wat Ik nu doe weet gij niet, maar gij zult het na dezen verstaan". Ik nam dan mijn beroep aan en kwam den 9 september 1890 te Krabbendijke. Ik nam mijn afscheid te Borssele uit Psalm 84 vers 6 ["Welgelukzalig is de mens, wiens sterkte in U is, in welker hart de gebaande wegen zijn"] na daar een jaar en 6 weken te hebben gestaan. Waarlijk die gemeente verliet ik met tranen, want de liefdeband was sterk geworden. Ik heb ze later 's zondags nog zeer vaak bediend.

Notulen der **Prov. Verg.** gehouden te Bruinisse den 14 October 1891.

Tegenwoordig waren Ds. Janse 12 ouderlingen 6 Diakens, afwezig Br. Van Philipsland. Tot Scriba benoemd Jac. van Popering.

Art 3

Word aangespoord de Gem. Krabbendijke om de slappigheid die gehouden is met de over name van de Oefenaar L. Boone te herstellen, en over te gaan om hem de Gemeente voor te stellen tot Ouderling, daartoe de leden op te roepen om Stemming te houden, om alzoo tot een beter en vaster besluit te komen in de Gemeente. Hetwelk algemeen door de Verg. word voorgesteld alzoo te handelen, komende hij alsdan als leerend Ouderling in de wettelijke bediening.

Beroep uit Amerika

Uit bovenstaand art. 9 blijkt de grote voorzichtigheid van de broeders om oefenaars of leraars tot hun kleine getal toe te voegen. De *predikanten nood* in de kerken wordt wel aangevoeld, maar er kwam geen uitkomst van Boven. Ds. Janse's vriend uit Zuidwolde vertolkte de mening van velen. Ouderling H. A. Steenbergen schrijft op 14 juli 1890: *...Komt er nog geen aanwijzing uit de boezem der Gemeenten van jonge mensen, die lust hebben, om bekwaam gemaakt te mogen worden tot dienstknechten Christi? Dat de Koning Zijner duurgekochte Kerk en Gemeente nog eens gedurig worde aangelopen als een waterstroom of het Hem moge behagen arbeiders uit te stooten in Zijn Wijngaard, daar toch de Oogst groot is en de arbeiders zoo weinige zijn, waarvan mag worden geloofd, dat ze van hooge hand geroepen en gezonden zijn?*

Uit de notulen van deze tijd blijkt dat het kerkverband bestond uit ongeveer 18

gemeenten die de volgende geschatte ledenaantal hadden.

Classis Zeeland: Middelburg met Aagtekerke, (totaal 1000 zielen), Krabbendijke (500), Yerseke (200), Hoedekenskerke (100), Rilland (100), Borssele (150), Bruinisse (600), Nieuwerkerk (100), Sint Philipsland (800), Scherpenisse (300), Sint Annaland (400).

Classis Zuid-Holland: Nieuw-Beijerland (250), Benthuisen (150), Moerkapelle (150); IJsselstein (50); Genemuiden (50); Zuidwolde (60). Totaal zo'n 5000 leden en doopleden.

1 februari 1891 worden de gemeenten opgeschrikt omdat hun leraar een beroep ontvangt uit Amerika van de Gereformeerde Gemeente van Grand Rapids, Turnerstreet. Tevoren is deze kerk bediend geweest door ds. T. Meijster, voorheen te Haarlem. en K. Werner, voorheen te Leiden. Vele leden zijn Zeeuws en Ledeboeriaans gezind. Onder leiding van ouderling Marinus Donker is het lot geworpen op ds. Janse, die een tweetal vormt met de ds. Elias Fransen van Lisse. Zal ds. Janse het beroep aannemen en emigreren? Het houdt de Ledeboerianen ten zeerste bezig. Dit blijkt onder meer uit een brief aan ds. Janse geschreven door de Dinteloordse landbouwer M. Vissers op 12 februari 1891.

... Mocht de Heere ons een biddend hart schenken om elkander te gedenken, en geve Hij U Eerw. nog, met vrucht en zegen in Nederland te blijven als het in Zijn raad mag zijn, hoewel de toestand te Amerika en ook in Z-Afrika zeer hachelijk is: o! wat behoorden wij den hemeltroon te bestormen, of Hij nog herders liefde te verwekken, die het volk weiden met verstand in de vrees van Zijnen grooten naam.

Op diezelfde dag bedankt ds. Janse voor Grand Rapids. Hij schrijft de kerkenraad over zijn beslissing: *'Na het aangezicht des Heeren in deze gedurig gezocht te hebben, op de uitgangen des harten om den wille des Heeren te weten, gelet ook de begeerte van velen om te blijven in acht genomen, mogt ik met vrijmoedigheid voor den Heere tot het besluit komen, om de roeping niet aan te nemen.'*

Broeder Steenberg en schrijft opnieuw aan zijn vriend op 24 februari 1891:

... Och!, mogten wij eens regt dankbaar aan den Heere en uw persoon gemaakt worden voor de afwijzing der roeping naar een vergelegen land. En dat de Koning Zijner duurgekochte Kerk en Gemeente op Aarde mogt worden aangelopen als een waterstroom om arbeiders in dien grooten Oogst, welke het niet in de eerste plaats te doen is, om een fatsoenlijke stand, eer en aanzien, maar daar de eere Gods ten allen tijde bovendrijft.'

BEVERSLUIS EEN NIEUWE OEFENAAR

N. H. Beversluis werd geboren 1 februari 1850 te Nieuw-Beijerland. Hij was veldwachter en daarna schoolmeester geweest. Hij behoorde bij de gemeente die ds. D. Bakker dikwijls bediend had. In augustus 1891 hield meester Beversluis daar zijn eerste oefening, een preek over Joh. 10:28: *En Ik geef hun het eeuwige leven; en zij zullen niet verloren gaan in der eeuwigheid, en niemand zal dezelve uit Mijn hand rukken.* Beversluis' eerste optreden blijft niet onopgemerkt. Meelevend vraagt ouderling Steenberg en aan dominee Janse: 'Hoe maakt die meester het, die te Nieuw-Beijerland voorgegaan heeft? Hoort de dominé noch iets van dat alles?'

De gegevens over N. H. Beversluis voor een deel overgenomen uit: Klacht en Jubel, door de Jongste.

Algemene Vergadering te Krabbendijke 22 juni 1892.

Preses D. Janse, schriba A. A. van Lieburg

Op deze vergadering werd tevens een voorstel besproken inzake L. Boone.

Art. 10

Door enige leden der Gemeente Krabbendijke is aan de Kerkeraad daar ter plaatse voorgesteld dat zij den voorganger L. Boone tot Leeraar begeren. Door genoemde kerkeraad is dit voorstel voor de vergadering gebracht. Maar aangezien verscheidene gemeenten hem nog niet gehoord hebben is besloten deze zaak nog in te zien, zullende in die tussetijd van de volgende Algemene Vergadering L. Boone aangezocht zich beschikbaar te stellen om in de gemeenten waar hij nog niet geweest is op te treden, teneinde de volgende Vergadering zoo de Heer wil, tot een bepaalde resolutie te kunne kome.

Art. 13

Aangaande N. H. Beversluis wordt na gedane besprekingen de gemeenten, die hem nog niet gehoord hebben, voorgesteld en vrijheid gegeven, om hem in de vacantietijd te verzoeken om voor te gaan, daar het de gemeenten niet oirbaar achten, hem uit zijn tegenwoordige werkkring te onttrekken, alvorens de Heere hem Zelfs daarvan mocht believeen los te maken.

Beversluis moest tenslotte breken met ook zijn werkkring. Op 6 september 1892 verzoekt hij zo spoedig mogelijk ontslag als hoofd der school. Per 1 november wordt dit hem eervol verleend

Het duurde niet lang, of een verzoek van een van de Zeeuwsche Ledeboeriaanse gemeenten kwam, om 's zondags een woord tot stichting te spreken. Daarop volgden verzoeken van verschillende kanten.

Provinciale Vergadering 12 April 1893 te Yerseke.

Aanwezig zijn 16 ouderlingen en 12 diakenen. De voorzitter ds. Janse opent de vergadering met het lezen van Psalm 85 en laar zingen Psalm 85:3. J. van Popering, ouderling te Bruinisse is scriba.

Art. 6

Is in behandeling gekomen van de Hoofdonderwijzer den Heer Beversluis, om hem op de Verg: te roepen en verklaring van hem eenigermate te erlangen in de zaak van het ontslag te nemen als Hoofdonderwijzer te Rijswijk. Waarop hij verschijnd, en in 't kort een genoegzame verklaring aflegd voor de vergadering, in welke verstande daartoe de Heere hem losgemaakt heeft van de bestaande Scholen; en daarbenevens een verslag geeft, hoedanig hij door 's Heeren Geest bewerkt werd en een aangebondenheid gevoelde met al de gemeenten die in het lichaam zijn opgenomen. Te meer omdat hij reeds van zijn jeugd af in deze Waarheid was onderwezen, en daartoe meer vrijmoedigheid in hem openbaarde om bij deze Waarheid te blijven en zich als een behulpzel geven wil aan de gemeenten.

Waarop rondvraag word gehouden aan de Br: die hem nog niet gehoord hebbe, of zij in dezen met hem vereenigd zijn, waarin zij toestemmend antwoorden; en die hem gehoord hebbe, gave ook genoegzame inligting ter voldoening van de Broeders,

waarna hem word toegewezen met goedkeuring der vergadering zijn woonplaats te neme te Middelburg, om als een behulpzel in de gemeenten op te treden.

Mede onder aansporing van Ds. Janse brengt de gemeente Middelburg een roepstem uit op Beversluis. De meester aanvaardt dit, teneinde officieel zijn oefenaarschap aan te vangen. De broeders der Zuid-Hollandse gemeenten nemen achteraf genoegen in bovengemeld provinciaal besluit.

Eind mei vestigt Beversluis zich voor 3 maanden even buiten Middelburg. Op 1 september 1893 trekt Beversluis met zijn gezin in de woning, gelegen aan de Noord(poort)singel 176 (later op nr. 136) in Middelburg. Waarschijnlijk eind 1894 wordt hij gekozen tot ouderling van de plaatselijke Gereformeerde Gemeente. Spoedig erkent men de kwaliteiten van de voormalige hoofdonderwijzer. De kerkenraad draagt hem de zorg op voor het catechetisch onderwijs aan de talrijke jeugd. Tevens wordt hij belast met het scribaat. Vanaf de Algemene Vergadering der Ledeboerianen van 1895 wordt het vaste tweemans moderamen - praeses Janse en scriba Van Lieburg - uitgebreid met een 'ondervoorzitter': oefenaar N. H. Beversluis. In de correspondentie aan ds. Janse wordt dikwijls gevraagd de groeten over te brengen aan zijn ouderling.

Om de kerkelijke situatie te verduidelijken volgt hier een brief met een nieuwjaarswens van A. A. van Lieburg aan ds. Janse.

Dat de Heere u in dit nieuwe jaar uit- en inwendig nog sterken moge, om uwe zorgvolle taak te mogen vervullen, die u op de schouders is gelegd om in zoovele gemeenten den dienst des woords waar te nemen; dat uwe dienst nog gezegend moge zijn voor uwe ziele en tot opbouw van Sion en tot nederwerping van het rijk des Satans; en dat de Heere nog Zijne kerke genadig moge zijn om nog mannen te verwekken om te bouwen en te planten, en dat Hij onze oefenaars met Zijnen Geest mocht aangorden om ook in hun arbeidsveld te doen wat hunne hand vindt om te doen.

En dat Hij bovenal in de gemeenten mocht believen te geven den geest des gebeds, om den Heere des oogstes te bidden, dat Hij arbeiders mocht uitstooten in Zijnen wijngaard om nog werkzaam te mogen zijn; om de kleine vossen te vangen. die den wijngaard verderven; dat er nog jonge druifkens van geloof, liefde, ootmoedigheid, nederigheid, bescheidenheid, godzaligheid, ijver voor Gods eere en 's mensen zaligheid in den wijngaard mochten groeien, hoewel het is in benauwdheid der tijden; en dat het aan het zwijn in het woud niet moge gelukken om den tuin om Gods kerke te verderven; dat alle tweedracht en ergenissen genadiglijk in de geboorte gesmoord mogen worden; dat de ouderlingen en diakenen gunstiglijk geholpen mogen worden in hunne bediening, die zij meestal zonder de hulp van een leeraar moeten bedienen; dat zij bewaard mogen worden voor ontrouw.

En waar zou ik eindigen, zoo ik iedere zaak wilde noemen waarin de hulpe des Heeren noodzakelijk is. Dus om mijn wensch te besluiten, dat de Koning voorspoediglijk mogt rijden op het woord der waarheid en dat Zijn arbeid mogt zijn in mogendheid en dat Hij Zijne verslagenen nog mogt vele maken, die ter dood gewond door de pijlen der wet Zijn pardon in mochten roepen voor hunne schuldige zielen, om door Hem, wiens naam is Held weder te worden opgericht, om toegevoegd te worden tot al dat gekochte volk, dat van eeuwigheid in de baarmoeder van Gods eeuwig heilsbesluit lag opgewonden.

Nog een kleine mededeling van een **Vergadering** gehouden te Krabbendijke den 20 Juni 1894

Voorzitter Ds. D. Janse
Tot schriba benoemd A. A. van Lieburg

Art 9.

De vergadering besluit dat iedere gemeente geen leeraar, of oefenaar die buiten haar kerkelijk verband staan behoort te laten optreden, ten zij dan met goedkeuring van de vergadering. Mocht het nu echter zijn dat er zich iets extraorinairs voordeed dat Leeraars of oefenaars van andere gezindheid bewerkingen mochten ontvangen tot deze zaak, of dat ook leden van de gemeente roeping mogten gevoelen om in het openbaar te spreken, zoo zal in de eerste plaats de plaatselijke kerkeraad, en in de tweede plaats de Classis bevoegd zijn, een proeve hieromtrent te nemen, of het tot stigting en opbouw der kerk zou kunnen zijn.

Eens per maand, wanneer ds. Janse elders Woord en Sacramenten bedient preekt Beversluis in zijn woonplaats. In zijn preken trok hij strakke lijnen naar de belijdenis trok en volgens ds. Kersten ook wel eens een wettische harde gang had. 'Maar bovenal mag gezegd, dat den arbeid verricht onder het volk van Middelburg niet ijdel geweest is in den Heere, maar zegen op dien arbeid is gezien; ook in latere jaren nog.'

2. Notulen verduidelijken motieven ds. Boone om niet kerkelijk te verenigen Oud gereformeerd predikant wilde in spoor ds. Ledeboer blijven

Oude Paden, 15 augustus 1984, door H. Florijn

ST. PHILIPSLAND — Toen op 25 april 1935 Lourens Boone, oud gereformeerd predikant van Sint Philipsland overleed, stond in het bericht dat een van de kranten afdruckte het volgende: "Gekleed in korte broek, de steek op met de bef, reisde hij het land door en had meermalen op die reizen eigenaardige ervaringen wanneer men hem in dat kostuum aantrof." Inderdaad, zo is ds. Boone bij de grote massa bekend geweest, als de man van het oude (Ledeboeriaanse) ambtsgewaad.

Degenen die dan nog enigszins thuis zijn in de "kleine kerkgeschiedenis" kunnen er dan nog aan toevoegen dat dat ambtsgewaad een van de redenen is geweest waarom ds. Boone zich terugtrok toen de synode gehouden werd waarop een aantal Ledeboeriaanse gemeenten zich verenigden met de Gereformeerde Gemeenten onder 't kruis van ds. Kersten. De andere redenen betroffen de naam van het kerkgenootschap en de Psalmberijming van Petrus Datheen.

Zijn dat nu redenen om je afzijdig te houden? Een vraag die tegenwoordig nogal eens gesteld wordt maar die ook in het verleden regelmatig aan de orde is geweest; die ook regelmatig met "nee" is beantwoord. De argumenten van ds. Boone zijn gewogen en menigmaal te licht bevonden.

Toch waren ze voor hem voldoende om elke kerkelijke vereniging met de Gereformeerde Gemeenten af te wijzen en wie zich bezig houdt met deze kwestie kan wel eens tot de conclusie komen dat zijn argumenten niet uit de lucht gegrepen zijn. Maar dan zal wel gebruik gemaakt moeten worden van moeilijk toegankelijk materiaal.

Immers, het enige wat ds. Boone tijdens zijn leven in druk gaf met betrekking tot deze kwestie, was een kort briefje in het dagblad "De Zeeuw", na een felle brief van ds. Kersten.

Ds. Boone schreef daarin: "Mijnheer de Redacteur! Daar ik het ingezonden stuk las van ds. Kersten, kan ik hem wel beter overtuigen dat hij mistastte. Maar ik hoop bewaard te blijven; om nooit mijn zaak te verdedigen voor de mensen, want een dienstknecht des Heeren moet niet twisten maar vriendelijk zijn en de kwaden kunnen verdragen. Met dank voor uwe plaatsruimte teken ik,
L. Boone V.D.M. St. Philipsland".

Zodoende zijn we aangewezen op hetgeen in handschriften nagelaten is en na zijn dood werd uitgegeven, waarbij we ons bepalen tot de redenen waarom hij niet meeging met de vereniging.

Acht oktober 1907

Op 8 oktober schrijft ds. Boone het briefje dat opgenomen is in de door de scriba - ds. Kersten - opgestelde notulen. Daarin deelt hij mee dat hij de vergadering niet ontkent en dat hij tegen geen der predikanten iets heeft. Maar dat hij wenst te blijven "bij het oude van den godzaligen Ds. Ledeboer en den godzaligen Ds. van Dijke en den godzaligen Ds. Bakker; bij al haar gewoonten."

Dat is de reden waarom ds. Boone afzijdig bleef.

Wat valt nu op in dit briefje? Allereerst dat ds. Boone de vergadering wel erkent en ook het kerkverband dat toen opgericht is.

Ten tweede dat het niet om moeilijkheden met een of meer predikanten was dat hij

afzijdig bleef. Ten derde dat de hoofdreden dat hij niet wilde verenigen lag in het gegeven dat hij de oude palen van ds. Ledeboer en de zijnen niet wenste te verzetten; ds. Boone wenste te blijven bij al hun gewoonten.

Met name drie gewoonten uit de Ledeboeriaanse traditie kregen bij hem veel gewicht. Dat waren de Psalmberijming van Datheen, het ambtsgewaad voor de predikanten, bestaande uit de kniebroek, de steek en de bef (het ambtsgewaad dat dus ook door ds. Ledeboer, ds. Vein Dijke en ds. Bakker gedragen was) en ten slotte de Ledeboeriaanse visie op de kerk (in de meeste bronnen wordt dit vermeld als het willen vasthouden aan de naam oud-gereformeerden).

Dat betekende dus zoveel als dat ds. Boone in de grond van de zaak een andere kerkorganisatie voorstond dan de synodevergadering. In het voornemen om te blijven bij de opvatting van de Ledeboerianen werd ds. Boone nog gesterkt door de waarheden die hij kreeg uit Openbaring 22:9: "Zie dat gij het niet doet" en Spreuken 24:21: "Mijn zoon vrees den Heere en den Koning; vermeng u niet met hen, die naar verandering staan.."

Schorsing

Zoals bekend, volgde een schorsing, waarvan ds. Boone zich overigens weinig aantrok omdat hij niet behoorde tot het kerkverband dat hem geschorst had.⁷

Op grond van de toezegging dat hij drie maanden bedenktijd had, kon ds. Boone schrijven: "Ik verklaar dat ik niet verenigd met de Kruisgemeenten ben en nooit een verbond gemaakt heb!" Zodoende was ds. Boone ervan overtuigd Ledeboeriaan te blijven.

Hoe zag ds. Boone nu de Ledeboeriaanse traditie? In hoeverre ook, waren zijn motieven om niet mee te gaan Ledeboeriaans?

Kerkelijk standpunt

Kerkelijk gezien wilde ds. Boone op het Ledeboeriaanse standpunt blijven. Daartoe achtte hij zich van Godswegen gedrongen. Op 19 oktober schreef hij: "En zoo dat nu zoude gebeuren, komt de Heere mij voor met licht en inzicht dat ik niet verder kan. Ten eerste uit Spreuken 24: 21-22: "Mijn zoon, vrees den Heere en den Koning , vermeng U niet met hen die naar verandering staan, want hun verderf zal haastiglijk ontstaan." En Spreuken 6:2: "Mijn zoon, gij zijt verstrikt."

Later zou ds. Boone ook nog gewezen worden op de woorden uit Openbaring 22:9: "Zie dat gij het niet doet."

Waarom kon ds. Boone nu niet verder gaan? Volgens de brief van 19 oktober omdat hij tevens licht en inzicht kreeg in wat de profeet Zefanja schrijft in hoofdstuk 3:18.

Daaruit zag ds. Boone "hoe Gods Kerke daar in een ontblote toestand ligt en dat wij een uitgestoten hoop zijn, om eigen schuld daar buiten den tempel liggen om der zonden wille, zoo dat ik te zien kreeg dat ook onze gemeenten zoo zijn en door middel van den godzaligen Ds. Ledeboer, Ds. Van Dijke en Ds. Bakker als middel geplant zijn. Op dien grondslag wens ik te blijven staan, waar zij banden en gevangenis voor geleden hebben."

Hoe belangrijk ds. Boone dit hoofdstuk gevonden heeft, blijkt ook uit de notulen van de vergadering die hij en de gemeenten die bij hem bleven, in Waddinxveen op 3

⁷ Het is intens droevig dat men op een gezamenlijke vergadering om tot eenheid te komen een oprecht predikant schorst zonder opgave van Bijbelse gronden. Hoewel men moeite deed om ds. Boone te bewegen zich aan te sluiten.

december 1907 hielden. Tijdens deze vergadering las ds. Boone ook uit Zefanja 3.

Uit de kerk gezet

Hiermee was het ds. Boone duidelijk geworden dat de Ledeboerianen als het ware uit de kerk gezet waren en dat om eigen schuld. Grote overeenkomst vertonen de woorden van ds. Boone met die van ds. D. Bakker, die ook te zien kreeg dat de schuld bij hem lag. Dat hij als de grootste der zondaren uit de hedendaagse kerk was uitgeleid. En ds. Ledeboer viel hem daarin bij. Hij zag dit precies hetzelfde.

In dat opzicht valt ds. Boone in de notulen ook terug op ds. Ledeboer als men in artikel 2 tot de kerkelijke grondslag komt: "De kerkelijke grondslag was dat ds. Ledeboer zeide: "God heeft mij leraar van Benthuisen gemaakt, maar de mensen hebben mij eruit geworpen, en nu wensen wij geen afstand te doen van de Hervormde kerk, noch van de goederen, noch vrijheid vragen van godsdienst. En keren nu niet half terug, maar geheel tot de formulieren van eenheid en synode van 1618, en de leer van en de tucht onzer vaders en de oude Psalmen van Datheen en ambtsgewaad."

Grote overeenkomst vertonen deze woorden met hetgeen in 1900 oefenaar Beversluis schreef. Deze had zich zeer verdiept in de geschiedenis van de Ledeboerianen en kwam tot de volgende uitspraak over ds. Ledeboer: "Ledeboer is waarlijk teruggekeerd tot de belijdenis der vaders, uitgedrukt in de oude belijdenisgeschriften en formulieren en dat wel door 's Heeren genade onder een smartelijk gevoel van het grote gemis onder dat alles, veroorzaakt door eigen schuld en zonden. Hij mocht uit die oorzaak ook keren tot het gebruik der psalmen van Datheen..."

En dan volgen de woorden die letterlijk van toepassing zijn op wat ds. Boone in 1907 deed, want dan komt Beversluis bij Ledeboers houding ten opzichte van kerkelijke verenigingen.

Hij schrijft: "Op dit standpunt gezet zijnde, zou het ds. Ledeboer onmogelijk zijn geweest, gelijk gebleken is, om zich met anderen te verenigen in een weg, waarin men zichzelf redde. Geen kerken naast de kerk, maar vastklevende, onder beding van genade, aan het puin en de fundamenten van de aloude Gereformeerde Kerk in Nederland, was zijn leuze."

Samen op weg?

We komen deze woorden van ds. Ledeboer nog eens tegen in de geschiedenis van de Ledeboeriaanse gemeenten. Dan is het 1888 en is er op de vergadering van 20 juni een verzoek van de Dolerenden, de gemeenten van dr. A. Kuyper, op tafel om kerkelijk met hen te verenigen.

Het komt er niet van en een van de redenen daarvoor is: "Is het woord des waardigen dienaar Gods door genoemd genootschap uitgeworpen "zo wij weder keren tot de oude paden, laat ons geheel wederkeren, nog een beletsel omtrent het gebruik in onze gemeenten van de oude berijming, waaraan zeer gehecht wordt." Er zijn dus wel overeenkomsten tussen de opvatting van ds. Boone en die van de Ledeboerianen.

Datheen

We komen hiermee dan gelijk op de oude berijming van Datheen. Waarom was het voor ds. Boone niet mogelijk om het zingen ervan af te laten hangen van de gemeenten, zoals de synode van plan was? Was ds. Boone dan zo tegen de berijming van 1773?

Dat niet, hij citeerde er zelf ook u en in een laatste brief die van hem bekend is, doet hij dat weer. Nee, het ging er ds. Boone om dat ds. Ledeboer gezegd had dat men geheel terug moest naar de oude berijming en omdat ds. Boone Ledeboeriaan bleef;

deed hij dit ook.

Huwelijk

De Ledeboerianen waren bijzonder gehecht aan de berijming van Datheen. Ds. D. Janse sprak zelfs over een huwelijk van de gemeenten met die berijming. Hij haalde er de woorden bij aan van ds. Theodorus van de Groe, die schreef: "Dit ene moet ik wel zeggen, dat de Heere onze Ge het psalmboek van Datheen, dat velen nu afgeschapt hebben, die eer heeft aangedaan, dat Hij het in het bloed der martelaren rood geverfd en in de vlammen van het heetste vuur beproefd heeft.

En daarom nóg weer de eer zal aandoen dat Hij het in de komende grote en vreselijke dag van Zijn wraak over Nederland niet in een weeklage zou veranderen, daar het dan bij de gezangen des tempels, die te dien dage zullen huilen, niet meer zal behoren. Nee, dat droevig lot zal gaan over onze nieuwe gezangen en liederen die van beschaafder taal en van sierlijke en hoogdravender berijming zijn, en die nu in Gods heilige tempel gezongen worden."

Als ds. Boone derhalve stelt dat de berijming van Datheen algemeen gehandhaafd moet blijven, dan spreekt hij uit de Ledeboeriaanse traditie.

Het ambtsgewaad

Maar het ambtsgewaad? Was dat ook bij de Ledeboeriaanse gemeente voorgeschreven? In de notulen van 2 september 1898 lezen we het volgen de: Het was op deze vergadering dat de stemming tussen oefenaar Boone en oefenaar Beversluis plaatsvond. Een van de leden verbond een voorwaarde aan zijn stem namelijk "dat zij beiden gehouden zouden zijn, wanneer zij tot leraar mochten geroepen worden, bij het aanvaarden van hi ambt ook het onder ons gebruikelijk ambtsgewaad te aanvaarden. Met deze voorwaarde stemden al de overige broeders in."

Ds. Boone dus ook. Hier belooft hij het ambtsgewaad te blijven dragen en hij heeft het gedaan tot aan zijn dood, ja sterker hij is er ook in begraven. Niet omdat het in dit ambtsgewaad zat, maar omdat hij het beloofd had. Een belofte die het karakter van een eed had, die hij niet mocht breken en die hij niet gebroken heeft.

Ook ds. W. H. Blaak, zijn opvolger heeft dit ambtsgewaad gedragen. Spot van de buitenwereld en dergelijke werd lichter geacht dan het verbreken van de belofte die men afgelegd had om het te blijven dragen.

Er zou nog wel meer genoemd kunnen worden, zoals bijvoorbeeld het gegeven dat de notulen van de vergadering van Waddinxveen in sommige opzichten bijna een bloemlezing blijken uit oude Ledeboeriaanse notulen maar dat valt buiten de opzet van dit artikel.

Ook is het niet de bedoeling geweest om tot de conclusie te komen dat ds. Boone als enige Ledeboeriaan bleef, net zomin als het de opzet had om te bewijzen dat hij gelijk had. Dat zou hijzelf nooit gewild hebben. Wat wel aangetoond is, is dat hij met alle gebreken en tekortkomingen geprobeerd heeft om te blijven in het spoor van ds. Ledeboer en de zijnen.

3. Ds. L. Boone en de Oud Gereformeerde Gemeenten

Oude Paden, 1 september 2006 door H. Florijn

"Hij was maar een klein mannetje, meneer, maar met een sterk gestel," aldus zijn kleindochter 25 jaar geleden. "En driftig," zo voegde er een ander aan toe. "Bovenal een Godzalig man," zei een ander. Het zijn een paar typeringen van ds. Laurens Boone.

Maar wie was hij? En wat was zijn plaats in de Oud Gereformeerde Gemeenten?

Wie was ds. Boone, de oud-gereformeerde predikant die leefde van 1860-1935?

Om daarachter te komen, kijk je uiteraard naar de bronnen waarin over hem geschreven is. Ze verschaffen informatie en schetsen hun eigen beeld van ds. Boone.

Duidelijker wordt hij echter zichtbaar in wat hij zelf heeft nagelaten: zijn preken, zijn brieven, zijn levensgeschiedenis. Niet dat hij zo'n groot schrijver was. Integendeel, wie zijn handschriften inziet, is geneigd te zeggen: hij was ongeschoold. Niet altijd is de gedachtegang helder. Daarbij, bepaalde taaleigenaardigheden lijken zonder meer te wijzen op dyslexie. En was hij een chaoot? Klopte het harde oordeel, ooit over hem neergeschreven door drie gerespecteerde en gerenommeerde hoogleraren? Deze hoogleraren waren H. H. Kuiper, zoon van Abraham de geweldige, G. Sevenster en J.N. Bakhuizen van den Brink. Zij meldden in 1937: "Uit zijn gedrukte levensbeschrijving blijkt welk een onzekere figuur hij geweest is en hoe weinig duidelijk en objectief zijn streven was." Onzeker, ds. Boone?

Onwillekeurig moetje erbij glimlachen. Ik denk hierbij aan de mededeling die ik ook al jaren geleden kreeg. Tijdens Boones afwezigheid was door de inspanningen van een kerkenraadslid een ander in St. Philipsland, in "zijn" kerk voorgegaan. Het werd de predikant per telegram meegedeeld. Direct kwam hij terug. Mijn zegsman: "Hij kwam het dorp in, de steek achterop zijn hoofd. Nou, dan wistje wel hoe laat het was. Dan kwam er onweer. En hij ging tekeer. De andere ouderling, Willem van Dommelen, durfde in de tweede dienst niet eens meer zitting in de ouderlingenbank te nemen. Maar, zo was ds. Boone ook weer, dan besepte hij dat hij het te bar had gemaakt. Die ouderling werd vanaf de preekstoel vriendelijk verzocht om toch maar weer terug te komen. Ja, hij was driftig. Maar onzeker?

Geenszins! Echter, de hoogleraren grondde hun oordeel op Boone's geschriften, en dat zonder al te veel kennis van de achtergronden van zijn handelen.

Ongepolijst

Toch, gepolijst was zijn geschreven woord niet. Het lijkt er dan ook veel op dat hij het vooral van het gesproken woord moest hebben. Daarin ontbrak het hem niet aan gaven. De opstellers van het gedeelte "Enkele grepen uit zijn leven" in zijn Leven en sterven van ds. Laurens Boone schreven; "Was het wonder, dat hij bijna overal volle kerken trok? Iedereen kon hem volgen, jong en oud. Hij was buitengewoon eenvoudig in de verklaring zijner teksten. Hij bezat een zeldzaam mooi talent, wat bovenal verhoogd werd door zijn zware heldere stem (...)."

En ook; "Vooral de studenten in de theologie zag men veel bij hem ter kerk komen en aantekeningen maken. In het eerst had hij daar wel eens last van. Op een avond toen er weer studenten zaten te schrijven, riep hij: "Schrijf er nu nog maar bij, dat als je verloren gaat, je voor eeuwig in de verdoemenis komt."

Toen de preek was afgelopen, kwamen de studenten er op af en zeiden hem, dat ze dit

slechts deden omdat ze zulke zaken op school niet verteld werden en hij dat toch niet verhinderen kon, omreden ze geen wanorde stichtten. Nadien heeft hij ze altijd maar laten schrijven."

Uitgesprokener dus in woorden dan in zijn optreden. De oud-gereformeerde ouderling van Den Haag, J. C. van Harmelen benadrukte dat ooit in een kerkelijke vergadering op zijn eigen wijze: "Ds. Boone is een wonderlijk man. Op de stoel is hij aangenaam, ja, er is in het ganse land zijn weerga niet te vinden, maar wat de kerkelijke zaken aangaat is hij er de man niet na."

Toch moet het mij om te beginnen wel van het hart, dat hij ook in wat hij schreef minder verward was dan velen oordeelden, de hoogleraren, maar ook geestverwanten inclus.

Alleen, men moet wel in de gaten houden vanuit welke achtergrond ds. Boone zijn mening gaf. Dan wordt veel duidelijk.

In de eerste plaats over ds. Boone zelf.

In de tweede plaats over de Oud Gereformeerde Gemeenten die hij diende en zijn plaats daarin.

Levensgeschiedenis

Er is ons een levensgeschiedenis door ds. Boone nagelaten.

Hoe impulsief ds. Boone ook kon zijn, die is toch niet in een plotselinge opwelling tot stand gekomen, integendeel: hij begon eraan toen hij 21 jaar oud was, in 1881. Dertig jaar later, in 1911, zou hij hem voltooiën. Als je dan nagaat, dat hij daarvan circa 35 bladzijden zelf heeft geschreven, dan lag zijn tempo niet hoog: gemiddeld ongeveer een bladzijde per jaar.

Een levenswerk, deze levensgeschiedenis? Toch niet, dat was zijn prediking. Maar hoe moeten we zijn levensgeschiedenis dan zien?

Ik denk, zoals hij het zelf getypeerd heeft, als de weergave van "een wonder Gods bewezen aan een arm en doemschuldig zondaar". Een beschrijving van de weg "dien de Heere met mij gehouden heeft. Ja, wat de Heere gedaan heeft aan een nietig stof, om hem te trekken uit de duisternis tot Zijn Goddelijk licht, tot roem van Zijn groten Naam".

Zo'n formulering klinkt misschien ietwat clichématig. Niet zo vreemd, want een dergelijke typering staat niet op zichzelf. Die roept reminiscenties op aan het werk van John Bunyan *Genade verheerlijkt aan de voornaamste der zondaren* en veel meer nog aan Ledeboers *"s Heeren wegen, gehouden met een alles verbeurd hebbenden zondaar."* Geschriften, bepaald populair in de kringen waarin ds. Boone verkeerde; formuleringen, geliefd in een traditie waarin hij zich thuis voelde.

Ze zijn trouwens veelzeggend, dergelijke uitdrukkingen. Voor moderne lezers in de eerste plaats. Die zouden eruit kunnen afleiden dat ds. Boone bepaald een negatief zelfbeeld moet hebben gehad. Dat hij nu niet zo heel hoog met zichzelf stond.

Er is ook veel in de levensgeschiedenis wat die richting opwijst. Want we lezen erin dat Boone in zijn jeugd "bezield was met slaafse vreeze". Dat hij was "zeer stout en goddeloos, onverschillig tegen grote mensen, gepaard gaande met vloeken", en dat "hoewel ik niet zo opgevoed was".

Op oudere leeftijd was het al niet veel anders. Tijdens zijn verkeringsstijd met Pieterella Roozendaal, met wie hij later zou trouwen, was zijn leven "er niet beter op geworden, want ik was nog erger dan te voren, en of ik al vermaand werd van mijn baas, dat ik zoo jong was en dat ik mijn vak nog niet verstond, ik luisterde er niet naar." Ds. Boone heeft dit zelf nooit als uitingen van een negatief zelfbeeld gezien. Ook drukte hij zichzelf niet het stigma van "adhd" op, dat tegenwoordig zo geliefd is

voor moeilijke kinderen. Hij zag het simpeler als een periode van duisternis. Maar dan wordt het belang van zijn levensgeschiedenis niet in het minst hierdoor bepaald dat er ook in geschreven is over een periode van licht, een getrokken Het kerkje van Schort worden uit die duisternis tot het Goddelijk licht, een verzoening met een Drie-enig God. Ds. Boone schreef: Ik werd in den Tweeden Persoon vrij verklaard en stond daar of ik nooit in Adam gevallen was. De liefde Gods vloeide zoo rijkelijk in mijn hart, dat ik vrede had met God, vrede met de Engelen Gods, ja vrede met de schepping. Ik werd door den Derden Persoon verzekerd van mijn aandeel aan God. O, die liefde, die vrede, die tederheid en ootmoedigheid"

Stichtelijk woord

Daarna begon zijn tocht door kerkelijk Nederland. Hij schreef erover. Het is geen triomftocht geworden; geen: ik kwam, zag en overwon.

In zijn woonplaats, het Zeeuwse dorpje Schore sprak hij voor het eerst een stichtelijk woord tijdens een begrafenis. Later ging hij er in de Hervormde kerk voor. Zou hij lid worden van dit kerkgenootschap, waarvan hij het in de grond van de zaak met de leer niet eens was? Uit een ongeluk met paard en wagen leidde hij af van niet. Hij "kreeg zoo te geloven dat God uit die kerk was en dat de leeraars maar huurlingen waren en de kerkenraadsleden onbekeerde, blinde mensen." Door een Bijbeltekst zag hij zich zo de weg gewezen bij zijn kerkelijke keuze. Dat zou later, in 1907 weer gebeuren ten aanzien van de Gereformeerde Gemeenten.

Hij kerkte enige tijd bij een evangelist. Daarna ging hij zelf voor in de schuur van Cornelis Dominicus, eens voor slechts vijf mensen.

Boone: "Ik ging die avond zoo moedeloos naar huis, dat ik met mijn vrouw besloot om het werk neder te leggen." En dan heeft hij nog de brief buiten beschouwing gelaten, die hij in 1888 tot de dolerenden richtte en waarin hij verzocht om als oefenaar bij hen te worden toegelaten.

Wat hij wel uitdrukkelijk vermeldde, is hoe hij uiteindelijk terecht kwam bij de Ledeboerianen, de volgelingen van ds. L.G.G. Ledeboer.

Hier voelde hij zich thuis en bij de principes van ds. Ledeboer is hij gebleven, zijn hele verdere Voorgangersleven lang. Als oefenaar te Borssele en Krabbendijke en als Ledeboeriaans predikant te Terneuzen en St. Philipsland.

Ledeboeriaans

Een leven lang Ledeboeriaan. Kunnen we dat ten aanzien van ds. Boone stellen? Er is wel eens aan getwijfeld, maar niet door hem zelf. In 1908 nog was hij ervan overtuigd dat zijn afzijdig blijven van de Gereformeerde Gemeenten niet verkeerd geweest was. In een brief aan Katharina Flipse schreef hij: "Als het persoonszaken worden, houd dan maar op, ik ook. Maar als het Gods eer aangaat en de zuivere grondslag, ook kerkelijk, dan zeg ik: "Heere, ik ben niet buiten de weg van Uw geliefde knecht Ledeboer en Van Dijke. Die hebben alles er aan gewaagd, behalve Gods eer. Ik sta in dezelfde weg."

Er spreekt overtuiging uit deze woorden. Die wordt hier nu niet ter discussie gesteld, ook zal niet worden stil gestaan bij allerlei details rond 1907. Wel moeten we ons afvragen wat ds. Boone ertoe bewoog om zich afzijdig te houden.

In de eerste plaats meende hij net als bij zijn aansluiting bij de Nederlandse Hervormde Kerk destijds, gewaarschuwd te zijn vanuit Gods Woord zelf. En dat vooral met de teksten Openbaring 22:9 en Spreuken 24:21: Mijn zoon, vrees de Heere en de koning; vermeng u niet met hen die naar verandering staan, want hun verderf zal haastiglijk ontstaan."

Dus geen verandering. Want een dergelijke verandering werd door hem en zijn geestverwanten gelijk gesteld aan een verbondsverbreking. Zo was het immers bepaald tijdens verscheidene vergaderingen van Ledeboerianen. Toen was - om Boone's woorden te gebruiken - "beloofd door ds. Ledeboer, ds. Van Dijke, later ds. Janse, om bij het oude te blijven." Dit oude bestond mede in het gebruik van het oude ambtsgewaad voor de predikanten en de psalmberijming van Datheen.

Met het handhaven van deze bepalingen bleef ds. Boone dan ook in de Ledeboeriaanse linie en traditie staan. En niet alleen hij: de oudgereformeerden vielen hem hierin bij tijdens de vergadering van 3 december 1907 gehouden in Waddinxveen.

Immers, in "artikel 1" werd daar vastgelegd dat zij allen wensten te blijven staan "op de kerkelijke grondslag én van ds. Ledeboer én ds. Van Dijke". Wat hield deze kerkelijke grondslag volgens de notulen in?

Artikel II: "De kerkelijke grondslag was, dat ds. Ledeboer zeide: "God heeft mij leraar van Benthuisen gemaakt, maar de mensen hebben mij er uit geworpen, en nu wensen wij geen afstand te doen van de Hervormde Kerk noch van de goederen, noch vrijheid vragen van godsdienst. En keren nu niet half terug, maar geheel tot de formulieren van eenheid en synode van 1618, en de leer van en de tucht onzer vaderen en de oude psalmen van Datheen en ambtsgewaad".

Nu ga ik u nu niet vermoeien met een uitzetting over het aanvragen van de vrijheid in de negentiende-eeuwse kerk en staat. Ook het "niet afstand doen van de Hervormde Kerk" (een afgescheiden standpunt) laat ik buiten beschouwing, al is het in de huidige situatie rond de PKN en de Hersteld Hervormde Kerk wel heel erg actueel.

Dit wil ik wel benadrukken, dat als één ding duidelijk wordt, naar aanleiding van de beslissingen genomen in Waddinxveen, het wel is, dat tradities blijkbaar machtig genoeg kunnen zijn om kerkelijke verenigingen af te houden. En ds. Boone hield van tradities, net zo goed als de oud-gereformeerden.

Vragen

Zij wilden Ledeboeriaanse blijven en daarbij ingesloten orthodox-gereformeerd. Het blijkt uit het nadrukkelijk noemen van de drie Formulieren van Enigheid, en de vermelding van de synode van Dordrecht van 1618 en 1619 en haar leerstellige besluiten.

Toch geeft het oud-gereformeerde Artikel II ook moeilijkheden. Want wat wordt precies bedoeld met "het blijven bij de leer en de tucht onzer vaderen"? Gaat het daarbij om de leer van de oudvaders? Of is dit misschien een synoniem voor de leer van de Formulieren van Enigheid? Het wordt uit de notulen niet duidelijk.

Er dringt zich nog een vraag op. Deze: waarom wordt de DKO, de Dordtse kerkenorde niet genoemd? Of bedoelen ze juist die kerkorde met het "de tucht der vaderen"?

Zo ja, dan is de DKO hier toch wel behoorlijk ingekrompen, want in deze kerkenorde gaat het over veel meer dan alleen over de tucht. Maar dan vraag je je wel af: Hebben de oud-gereformeerden wel zo'n grondige kennis gehad van de DKO?

In verband hiermee mag misschien verwezen worden naar de opmerking, die ds. J. H. Landwehr ooit maakte in zijn boek L. G. C. Ledeboer zijn leven en arbeid geschetst. Landwehr constateerde dat hoewel de gemeenten van Ledeboer alle de DKO hadden aanvaard, men doorgaans meer "handelde naar eigen goedvinding dan naar de regel daarin vastgesteld." Volgens mij een juiste constatering, ook ten aanzien van de gemeenten van ds. Boone en zichzelf.

Pastoraat

De oud-gereformeerden bleven een op zichzelf staand kerkverband. Het was niet zo groot, het ging om circa 25 gemeenten, meestal klein, en vaak de gezelschappen benaderend waaruit ze, zoals zoveel Ledeboeriaanse gemeenten, ontstaan waren. Ze lagen door heel Nederland verspreid, maar toch vooral in Zeeland en Zuid Holland.

Ds. Boone was er maar druk mee: volgens eigen zeggen ging hij in totaal op zo'n 98 plaatsen voor. Hij reisde dan ook heel wat af, want aangezien hij de enige predikant van het kerkverband was, betekende dat, dat hij één zondag in St. Philipsland was, zijn eigen gemeente, en een volgende in één van de andere plaatsen. Zo kwam hij in een jaar in alle gemeenten een zondag.

Je kunt je dan wel afvragen of dit niet ten koste ging van het pastoraat. Immers een keer of wat per jaar een predikant, die dan komt om te preken en de sacramenten te bedienen, is dat niet erg weinig?

Ik vroeg er, nu ongeveer 25 jaar geleden in Neerlangbroek een Ledeboeriaanse oud-gereformeerde naar. Het antwoord was onthullend: "Meneer, "zo werd me meegedeeld, "tegenwoordig hebben wij in de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland meerdere predikanten. Daar wil ik niets kwaads van zeggen. Maar ze komen vlak voor de kerkdienst aan en al snel na de in dienst vertrekken ze. Ds. Boone bleef meestal een of meer dagen. Dan bezocht hij ook mensen die dat nodig hadden. Het klinkt gek, maar in z'n eentje deed hij meer aan pastoraat dan alle andere predikanten later bij elkaar."

Ik weet niet of het juist is, maar in de beleving van de vrouw die het mij vertelde, was het een feit. Daarbij, hij had pastorale gaven, de Fliplandse predikant. Hij had mensenkennis, niet in het minst opgedaan tijdens de eindeloos lijkende reizen in het openbaar vervoer van zijn tijd.

Nog een voorbeeld: hij was eens op een gezelschap aanwezig waar ook een jonge vrouw was, die het geestelijk moeilijk had. Ze wilde hem graag spreken, maar durfde niet uit verlegenheid. Toen het tijd was, nam ds. Boone afscheid en gaf hij iedere aanwezige een hand. "Maar, " zo zei de betreffende vrouw, "hij sloeg mij over en begon met de vrouw naast mij." Zo ging hij de kring rond, totdat hij bij haar uitkwam. Hij reikte haar als laatste de hand en zei alleen: "Jij moet mij een briefje schrijven." Dat heeft ze gedaan. Ze kreeg als antwoord een kort, zeer dyslectisch, maar tevens duidelijk schrijven dat eindigde met een gedichtje:

*"Bukken, bukken, zwijgen, leren.
Onder Zijne hand verkeren.
Blind vallen aan Zijn voet.
Schreien, wenen, snikken, klagen
En aan Hem om vergeving vragen
Hem, Die boven bidden doet..."*

En dan: "Na groet, uw onwaardige vriend L. Boone"

Voorgangers

Ds. Boone was de enige predikant, maar hij was niet de enige die het Woord bracht in de gemeenten. Hij werd daarin bijgestaan door meerdere oefenaars, voorgangers dus die wel preekten, maar de sacramenten niet bedienden. Overigens een ambt dat ook vooral met de Ledeboerianen onlosmakelijk verbonden is. Geen wonder, want oefenaars hadden eerder veelal de godsdienstige gezelschappen als werkterrein gehad. En veel Ledeboeriaanse gemeenten zijn uit gezelschappen ontstaan. In geen kerkverband waren procentueel zoveel oefenaars dienstbaar als bij de Ledeboerianen

en later bij de oudgereformeerden.

Trouwens, ook van buitenaf waren voorgangers welkom, mits men hun roeping en hun geestelijke staat overnam. Het blijkt, om een voorbeeld te geven, uit het kasboek van de oud-gereformeerde gemeente van Den Haag.

In de periode van 1915 tot 1920 komen daarin allerlei voorgangers voor. Ds. C. de Jonge wordt genoemd, verder de federatiedominee ds. J. van Wier, de vrije ds. G.J. Wolbers, maar ook de predikant van de Gereformeerde Gemeenten ds. J. Fraanje. Daarnaast sprekers als dhr. Fransen, dhr. Wijting, Vijverberg, Vroegindewey sr. en anderen. Een aantal van deze sprekers zou zich later, in 1922 verenigen in de zogenoemde Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten, die gevormd werden onder leiding van ds. C. de Jonge van Kampen.

Deze Federatie stond trouwens niet ver van de gemeenten van ds. Boone af, niet zo verwonderlijk als men bedenkt dat De Jonge ooit nog oefenaar bij Boone's kerkverband is geweest. Dat was van 1904 tot 1912 en als het aan ds. Boone gelegen had, was hij niet vertrokken. In de attestatie die deze hem meegaf, schreef hij dat het hem speet dat hij De Jonge nu moest missen. Maar ja, de gemeente behoorde niet tot zijn kerkverband. Dat Boone wel een band voelde, blijkt uit het geven van de attestatie. Die werd door beide erkend.

Daaruit blijkt overigens tegelijk een zekere gemakkelijkerheid, en die is toch ook kenmerkend voor de Oud Gereformeerde Gemeenten. Met bepaalde kerkverbanden en voorgangers communiceerde men op voet van gelijkheid. Bij ds. Boone was dan ook geen sprake van een eng-kerkisme, dat bij tijdgenoten wel eens domineerde.

Nog een voorbeeld kan dat toelichten. Het komt van een kleindochter van ds. Boone op St. Philipsland, mevrouw Kunst-Verwijs. Zij vertelde me over haar verkering met een aardige jongen. Maar ja, hij was hervormd. Dat was jammer. Hoe moest dat nu kerkelijk? Ze dacht het slim aan te pakken en ging naar opa Boone toe. Of de dominee niet eens met die jongen wilde praten, want dan zou hij vast wel oudgereformeerd worden. Maar opa Boone antwoordde, dat in zijn Bijbel stond dat de vrouw haar man onderdanig moest zijn. Zij moest dus maar met hem mee naar de Hervormde kerk. En hij haalde de jongen niet over. Hoe het afliep?

Ze zijn getrouwd: hij bleef hervormd, zij oud-gereformeerd. Het werd een goed huwelijk.

Gereformeerde Gemeenten

Een dergelijke ruimheid ten aanzien van anderen had Ledeboeriaanse trekken. Die bleek uit meer zaken. Bijvoorbeeld dat in de Oud Gereformeerde Gemeenten aan het Avondmaal ook mensen werden toegelaten die geen lid waren.

Net zo goed als bij het uitoefenen van de tucht door de oud-gereformeerden het Ledeboeriaanse bloed kroop waar het niet gaan kon. Want bij de Ledeboerianen had men eigenlijk maar één tuchtmaatregel gekend, en dat was het schrappen als lid. Bij de oud-gereformeerden na 1907 was dat niet anders. Toch, al deze zaken betreffen eigenlijk in de eerste plaats de organisatie van het kerkelijke leven. En daarmee lijken het toch zaken te zijn van het tweede plan, geen fundamentele zaken.

Zoals gezegd, ds. Boone en de zijnen gingen in 1907 niet mee met de vereniging. Maar was er eigenlijk niet veel overeenkomst tussen de Oud Gereformeerde Gemeenten en de Gereformeerde Gemeenten?

Want beiden hadden dezelfde visie op de Bijbel als het onfeilbaar Woord van God en de leer vastgesteld in de drie Formulieren van Enigheid. Beiden dachten ze hetzelfde over de oudvaders: in hun gemeenten werd gecatechiseerd uit het boekje van Abraham Hellenbroek en werden zijn preken gelezen, alsook die van Smytegelt, Van der Groe

en Comrie, om er maar een paar te noemen. De merktekenen van de ware kerk, volgens artikel 29 Nederlandse Geloofsbelijdenis met de reine prediking van het Evangelie, de reine bediening van de sacramenten en de uitoefening van de kerkelijke tucht werden dan ook bij beide gevonden. Terwijl naar artikel 31 ook de ambten bij beide waren ingesteld.

Wel ligt er enig verschil op de wijze waarop de tucht werd uitgeoefend.

Daarbij hielden de Gereformeerde Gemeenten zoveel mogelijk de koers van de DKO aan, terwijl de Oud Gereformeerde Gemeenten zich meer door de Ledeboeriaanse traditie lieten leiden.

Maar had dit verschil nu zo'n grote verwijdering tussen de Oud Gereformeerde Gemeenten en de Gereformeerde Gemeenten tot gevolg moeten hebben? We zouden bijna denken van niet. En het heeft er de schijn van dat ds. Boone die mening tenslotte toch ook toegedaan is geweest. Want in 1932 benaderde hij ds. Fraanje en ds. Kersten met een verzoek.

Ds. Kersten heeft hierover geschreven in zijn *Kort Historisch Overdekt van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland en Noord-Amerika*. Daarin staat: "Ds. Boone gaf in 1932 hoop dat de in 1907 geslagen breuk nog geheeld zou worden... Helaas! Ds. Boone keerde spoedig om, blijkbaar onder invloed van degenen die van vereniging niet wilden weten."

Of het er ds. Boone echter werkelijk om is gegaan om de breuk te helen, waag ik toch te betwijfelen.

Het is wel te begrijpen dat ds. Kersten, die zoveel betekend heeft voor de vereniging, en daar steeds emotioneel bij betrokken bleef, het verzoek als zodanig interpreteerde.

Toch dacht ik, dat het ds. Boone meer te doen was om hulp. Zo schreef hij het althans ook in zijn brief. Die brief is verloren gegaan, maar in verband met een proces heeft ds. Kersten eruit laten citeren door de drie eerder genoemde hoogleraren Kuyper, Sevenster en Bakhuizen van den Brink. Zij citeerden de volgende woorden van ds. Boone: "Maar u moet mij openhartig schrijven hoe en op welke voorwaarde, want ik word oud en een groot lichaam is bij ons de gemeente. Ik heb wel eens gezegd in de gemeente; ds. Kersten en ds. Fraanje zullen mij wel helpen als ik in nood was."

Het ging om hulp. Met die intentie had hij ook de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten benaderd. Geheel op eigen houtje trouwens. En toen dit kerkverband met "blijdschap en welwillendheid" reageerde naar oefenaar Willem Blaak, bleek dat deze van de zaak niet afwist, en moesten zij tot hun leedwezen concluderen: "Hieruit blijkt dat de mens zo onbetrouwbaar bevonden wordt, tot aller waarschuwing."

Ja, deze actie van ds. Boone was weinig gelukkig.

Maar het feit dat én de Federatie én de Gereformeerde Gemeenten benaderd zijn, wijst nu niet direct op de bedoeling om de breuk van 1907 te helen. Wat heeft ds. Boone er dan toe gedreven om hulp te zoeken? Waren het spanningen in zijn gemeente?

De notulen van de ledenvergadering van de gemeente te St. Philipsland laten die wel zien, want op de vergadering van 29 januari 1932, dus ongeveer anderhalve maand voordat Boone zijn verzoek wegstuurde, "besprak hij", aldus de notulen, "de door hem ontvangen, anonieme geschreven brieven, alsmede dito briefkaarten door andere leden ontvangen. Hij betreurt het dat dergelijke dingen gebeuren... Hij vindt het bovendien dubbel ergerlijk omreden het door personen of een persoon gedaan is die in de boezem der eigen kerk leeft. Hij zou een dergelijke behandeling verwachten van communisten en socialisten..."

Toch waren het niet deze spanningen, maar het feit dat geen der oefenaars van het oud-gereformeerde kerkverband verklaren kon een roeping tot het predikambt te hebben. Ds. Boone had dus geen opvolger en hij was al 72 jaar oud. Hij maakt zich er

zorgen over, totdat bleek dat oefenaar Blaak degene was die na hem het ambt bedienen zou.

Verschillen

Het contact van ds. Boone met ds. Kersten is van belang geweest voor de Oud Gereformeerde Gemeenten. Al was het maar omdat nu bleek dat men daar niet in alles aan de leiband van ds. Boone liep. Boone's verzoek werd op een algemene vergadering behandeld en daar voelden verschillende afgevaardigden maar weinig voor aansluiting. Een van hen merkte op: "Als wij teruggaan in de geschiedenis, en bezien de gronden waarop toen bij de vereniging in 1907 ongeveer 13 gemeenten niet konden aansluiten, blijkt het dat het oude weggedaan en wat nieuws in de plaats gesteld moest worden."

En verder: "Toen het godsdienstige samengaan na 1907 niet vlug genoeg ging zijn er verschillende organisaties opgericht om de verbroedering te bewerken, onder andere instellingen op het terrein van het onderwijs en de politiek, die meer uit machtsvertoon dat uit de vreze Gods voortkwamen."

De betreffende afgevaardigde keurde deze zaken af, omdat hij meende dat "zo weinig leraars met zoveel gemeenten hun tijd wel alleen kunnen en mogen besteden aan de geestelijke belangen van hun leden."

En daarmee brengt het verzoek van ds. Boone uit 1932 nogmaals aan het licht dat voor de Oud Gereformeerde Gemeenten aan het begin van de twintigste eeuw vooral twee zaken van belang werden geacht: hang naar de oude traditie en als gevolg daarvan een afkeer van het organiseren van het kerkelijke leven.

Misschien kan het onderscheid ook weergegeven worden met een omschrijving afkomstig uit het kamp van de Gereformeerde Gemeenten.

Zij verwoordden ooit het verschil met de Gereformeerde Kerken in Nederland. Want dit kerkverband stond toen ook de drie Formulieren van Enigheid en de DKO voor.

Maar ds. Kersten en de zijnen merkten op: "Belijdenis, Formulieren van Enigheid, Kerkenorde en Liturgie geven nog geen grond voor eenheid: beleving van de belijdenis en handhaving der orde kunnen nog een groot verschil maken."

Tussen de Gereformeerde Gemeenten en de Oud Gereformeerde Gemeenten was niet veel onderscheid in beleving van de belijdenis. Wel in handhaving der orde. Dat verschil van visie, gevormd door een beroep op de Ledeboeriaanse traditie van oud-gereformeerde zijde, bleek kerkelijk eenheid in de weg te kunnen staan. Het was een bestaansgrond voor de Oud Gereformeerde Gemeenten ten tijde van ds. Laurens Boone.

4. Ds. L. Boone. Kleine geschiedenis van een schutblad

Oude Paden, 1 december 1999, Dr. H. Florijn

Dit beschreven schutblad uit een "oude schrijver" kreeg ik van iemand, en het leek me goed om er even bij stil te staan, al was het alleen maar om duidelijk te maken dat ook kleine gegevens welkom zijn in een tijdschrift over de Kleine Kerkgeschiedenis.

Het betreft hier een opdracht, gericht aan A. Butler en op 9 februari 1904 geschreven door de latere oud-gereformeerde predikant ds. L. Boone, in verband met zijn vertrek van Terneuzen naar Sint Philipsland.

Wie ds. Laurens (of Laurus) Boone (1860-1935) was, hoeft niet meer uiteengezet te worden. Hij werd, na eerst oefenaar in Borssele en Krabbendijke te zijn geweest, in 1899 predikant in Terneuzen. Op 25 februari 1904 werd hij door ds. N.H. Beversluis in Sint Philipsland bevestigd. Kort voor die bevestiging gaf hij het boek als aandenken.

Over A. Butler, die het kreeg, is veel minder bekend, maar tot het weinige dat we weten behoort wel de wijze waarop hij in contact is gekomen met ds. Boone. Het was namelijk zo dat Butler een van de kerkenraadsleden was van de Bakkeriaanse gemeente van Axel. In deze gemeente ontstond onvrede over de gang van zaken onder hun predikant, ds. M. Ruben en in 1899 werd contact gezocht met de Dijkianen, waartoe L. Boone behoorde.

Op 13 juni 1900 volgde een officieel verzoek om aansluiting, de notulen vermelden: "Voorlezing van een brief getekend door A. Butler en F. van Hoeve, welke beiden tegenwoordig waren; verder ondertekend door 11 leden der gemeente Axel, om als gemeente onder onze gemeenten te worden opgenomen, verklarende niet langer in kerkelijke gemeenschap met Ds. Ruben te kunnen leven. Nadat door den kerkenraad van Ter Neuzen hieromtrent opening is gegeven, is tot stemming overgegaan met den uitslag, dat met besliste meerderheid besloten is het verzoek der beide broeders in te willigen. Daarna is aan deze broeders gevraagd of zij besloten zijn, lief en leed met ons te delen; hetwelk door genoemde broeders met ja is beantwoord.'

Het spreekt vanzelf dat ds. Boone meerdere malen in Axel is voorgegaan. Dit resulteerde in een vriendschap tussen hem en Butler, het schutblad toont dat aan. Het laat tegelijk meer zien. Het maakt duidelijk dat ds. Boone moeite had met de spelling en de regels van de Nederlandse taal. Te zien is dat hij vaak schreef zoals hij sprak en daarbij verruilde hij, zoals wel meer Zeeuwen, ook de "g" soms voor de "h"; vandaar dat in de laatste regel moet staan: "Die vaart er ras om heen.'

Toch, hoewel er zeker fouten aan te wijzen zijn, is het beter om op het goede van de spreken te letten. Die typeren ds. Boone: ze zijn eenvoudig, maar het overdenken waard. Ze luiden;

'Al wat wij na verlies niet weder kunnen bekomen.

Dient nauw te zijn gezocht.

En naartig waargenomen.'

En:

'De haven open zicht

Voor schipbreukelingen alleen.

Maar die zijn schip nog heeft,

Die vaart er ras om heen.'

Ds. L. Boone

5. Welsprekend zwijgen van ds. Laurens Boone

tekst dr. Henk Florijn, RD 14-2-2017

Uit de biografie "Herder in de noodkerk" spreekt respect van auteur J. M. Vermeulen voor de gedreven en godzalige dominee die Laurus Boone was.

In 1900 schreef de bekende prof. dr. Herman Bavinck een recensie over een boekje van ds. N. H. Beversluis met de titel "Ds. L. G. C. Ledeboer en zijn gemeenten". Volgens hem was het "niet van eenzijdigheid vrij", maar bracht het de lezer 'toch "enigermate op de hoogte" van »het belangrijke stukje kerkgeschiedenis." Bavinck besloot met de woorden: "Verkwikkelijk is deze historie niet, maar zij is leerrijk en toont, hoe zonder kundige leiding en vaste organisatie het kerkelijk leven in persoonlijke willekeur en spitsvondig getwist verloopt." Bavinck, die zich zonder meer interesseerde voor de Ledeboerianen, heeft met deze uitspraak dit kerkverband —dat beter een "noodverband" of "noodkerk" genoemd kan worden— uitnemend getypeerd.

Onjuiste conclusies

Doordat Bavinck vrij ver af stond van de Ledeboerianen wist hij niet dat er in Beversluis' boekje soms een onware visie werd gegeven en dat er af en toe - opzettelijk of uit onwetendheid? - onjuiste conclusies werden getrokken. Evenmin kon Bavinck vermoeden dat iets dergelijks in 1902 en 1903 opnieuw zou gebeuren, zij het niet in een publicatie.

In zijn boek "**Klacht en jubel**" heeft ds. C. de Jongste de scheuring en de hereniging van Beversluis met de Dijke-aanse tak van de Ledeboerianen uiteengezet in het hoofdstuk "Doe het beschreien, wat 't misdeed". Veel van Beversluis heeft hij daarbij vergoelijkt, en daarvan was opnieuw sprake toen hij de Vereniging van 1907 beschreef.

Het boek van J. M. Vermeulen, "Herder in de noodkerk", toont dat op grond van "de feiten van 1907", zoals de ondertitel luidt duidelijk aan.

De conclusies van Vermeulen zijn overtuigend, hoewel schokkend. Komt dat mede doordat Vermeulen zo hartstochtelijk de kant van ds. Laurus Boone kiest? Want dat hij dat doet, blijkt op meerdere plaatsen, tot in de bijschriften van de illustraties toe. Zo is op bladzijde 169 een portret van ds. Nicolaas Hendrik Beversluis te zien in de hoedanigheid van voorzitter van de vergadering waarop de Vereniging van 1907 plaatsvond. Het bijschrift luidt: Voorzitter Beversluis misleidde de vergaderingen herhaaldelijk."

Er is meer gebeurd. Want toen ds. Boone van zijn bedenktijd gebruikgemaakt had, en mede op grond van buiten de algemene vergadering om veranderde bepalingen kennis had genomen, verklaarde hij alsnog op Ledeboeriaanse gronden niet met de Vereniging van 1907 mee te kunnen gaan. Daarop beweerde ds. Beversluis ten onrechte dat de ander al verenigd was en eiste hij direct dat deze in zijn ambt geschorst zou worden. Terwijl ds. Boone hem, die zich meerdere malen losgemaakt heeft van de Dijke-anen, nooit heeft willen censureren.

Niet twisten

Beversluis heeft in de periode tussen 1900 en 1907 onwaarheid gesproken in de algemene vergaderingen. Tegelijk heeft ds. Gerrit Hendrik Kersten, bij wie mogelijk

helder zicht op Ledeboeriaanse tradities vertroebeld werd door zijn hartstochtelijk streven naar een breder kerkverband, in kerkrechtelijk opzicht aanvechtbaar gereageerd en in geschriften tendentiekus geëvalueerd.

Dat is even slikken, want zo'n conclusie is pijnlijk, vooral voor hen die veel bewondering voor deze voorgangers hebben. Nu, bewondering hoeft niemand op te geven, want inderdaad hebben beide dominees ernaar gestreefd om het goede voor te staan. Dat dit helaas in sommige gevallen op zeer gebrekkige wijze is gebeurd, blijkt uit het gegeven dat ze bijna karaktermoord hebben gepleegd op Boone. Maar deze heeft volgens Vermeulen bij "alle intimiderende aanvallen, die hele en halve dreigementen" in praktijk gebracht "wat hij als reactie in De Zeeuw zette (na een aanval van de kant van Kersten in die krant). Een dienstknecht des Heeren moet niet twisten, maar vriendelijk zijn jegens allen, bekwaam om te leren, en die de kwaden kan verdragen" (2 Tim. 2: 24)."

De schrijver is duidelijk geïmponeerd door dit welsprekende zwijgen; meer nog klinkt er respect door in zijn boek voor de ware vroomheid van Boone, zoals die sprak uit zijn levenswandel en preken. De betrokkenheid van de auteur maakt dat dit een boeiend boek is, gemakkelijk en vlot te lezen. Want de voormalige Oud Gereformeerde dominee van Sint Philipsland ging toch maar weer, iedere week op pad naar plaatsen als Den Helder, Langbroek, Gouda, Rotterdam, Middelburg en andere plaatsen. En dat met het krakkemikkige vervoer van zijn dagen, met een tram die soms twee uur te laat aankwam, veerponten, stoomtreinen en ga zo maar door.

Gedreven dominee

Ds. Boone droeg een kniebroek, lange sokken, een lange jas en driekantige steek. Zijn opvallende verschijning trok overal de aandacht, maar hij had het er niet moeilijk mee. Laatdunkendheid, spot, het "stiekeme" lachen - hij trok zich er niets van aan. Hij kon mensen uitstekend van repliek dienen: vloekers kwam hij eens een glas bier brengen, omdat hij niet wilde "dat ze voor Mets vloekten" en ze zwegen.

Bij anderen die hem zeiden dat hij bij hen geen parels voor de zwijnen moest werpen, informeerde hij of hij dan in gesprek was met varkens.

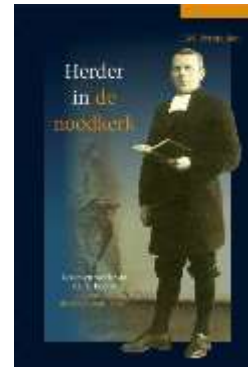
Als hij in een gemeente was toonde hij mensenkennis. Hij had een bijzonder zintuig voor mensen die met hun schuld liepen en gaf hun raad in brieven. Daarin en in zijn preken wees hij altijd op de Heere Jezus Christus, de enige Zaligmaker.

Preken deed hij gedurende de ruim veertig jaren waarin hij voorging, regelmatig meer dan dertig keer per maand. Tel je dat bij elkaar op, dan wordt duidelijk dat hij een gedreven dominee was. En dat terwijl het vaak maar tochtige schuren of zaaltjes waren waarin hij het Woord bediende, lang niet altijd kerkgebouwen.

Vermeulen, onder de indruk van de Godzaligheid, trouw en vasthoudendheid van Boone aan het oorspronkelijke Ledeboeriaanse kerkbegrip, heeft gepoogd om een al te pathetische beschrijving te vermijden. Niet altijd is hem dat gelukt. Tegelijk is hij niet blind voor Boone's impulsiviteit en zijn driftige karakter. Met dat alles heeft hij biografie geleverd die zeker kerkelijk stof zal doen opwaaien, maar die recht doet aan deze herder in de noodkerk.

Met toestemming overgenomen uit: J. M. Vermeulen: *Herder in de noodkerk. Leven en werk van ds. L. Boone en de feiten van '1907'*.

Uitgever: Tekstservice Vermeulen – Meteren, 2017⁸

HOOFDSTUK 8

De scheiding van 1907

(1907)

Het jaar van de vereniging én van de scheiding: 1907. Vereniging werd het kernthema van het jaar. Een gebeurtenis waarover ds. Boone in vele geschriften is veroordeeld doordat het ongemotiveerde succes het won van de nuchtere analyse en de werkelijkheid.

Menig chroniqueur heeft de gebeurtenissen uit 1907 met warme woorden getekend. In allerlei artikelen en herdenkingsboekjes komt er wel een punt, en meestal meerdere, waarop een schrijver beweert dat de Vereniging voorspoedig verliep en het zo jammer en vooral zo onbegrijpelijk was, dat ds. Boone afhaakte om achterhaalde bijzaken als psalmberijming en ambtskleding. In dat beeld is iemand goed of fout; het standaardverhaal over winnaars en één verliezer.

Maar verenigen is meer dan alleen 'ja' of 'nee' zeggen en de Vereniging is niet te beschrijven door simpel de notulen aaneen te rijgen. Het proces is veel complexer, want het gaat om mensen, mondige mensen, mondige dominees zelfs, met eigen belangen, eigen ego's en eigen verborgen agenda's. Op de achtergrond speelden allerlei andere factoren mee, onderhuidse veranderingen van de kerkelijke en geestelijke cultuur, die nu worden toegelicht omdat ze ds. Boone bijzonder raken. Het hoofdstuk valt overzichtelijkheidshalve uiteen in acht hoofddelen.

- a. De kwestie Remijn;
- b. De weg tot de intentie tot verenigen;
- c. De Algemene Vergadering van 4 en 5 juni 1907;

⁸ De samensteller van deze website heeft affiniteit met ds. Boone. Zijn moeder was een dochter van Tine Flipse, die met haar zuster Ka Flipse regelmatig bij ds. Boone logeerde. Ze hebben zijn worsteling meegemaakt in 1907. Deze kwam niet voort uit dubbelhartigheid, - waarvan hij verweten werd - maar hij zocht naar Gods wil en licht wat hij moest doen. Boone werd na de vereniging in 1907 een verdacht predikant, zwartgemaakt, gesmaad en gehaat. Hij reageerde niet met schelden maar berustte in zijn God.

De samensteller van deze site weet uit ervaring ook van deze zware beproevingen. Hij weet van uitzetting, verwerping en censurering met het argument: hij komt teveel met het Evangelie van Christus. Vernedering onder deze Vaderlijke tuchting geeft berusting en een dieper kennis van een verzoend Vader door de getuigenis van de Heilige Geest. Dat verbindt des te meer aan de Waarheid en aan Christus' kerk op aarde.

- d. Ledeboeriaans kerkbegrip;
- e. De Algemene Vergadering van 9 en 10 oktober;
- f. De finale afweging;
- g. Constituering Ledeboerianen;
- h. Vereniging en schorsing kerkrechtelijk getoetst.

A. DE KWESTIE REMIJN

Ds. Boone begint zijn aantekeningen over '1907' met de zo belangrijke kwestie Remijn. Het begin ervan is in het vorige hoofdstuk al kort geschetst en de ontknoping volgt hierna. Boone schreef erover:

In het jaar 1907 hadden wij weer in Middelburg vergadering, waarvan ik wederom voorzitter was. Ik vreesde dat daar wel eenige moeite zou zijn en mijn vrees is niet ongegrond geweest.

Ds. Beversluis had in de Zuid-Hollandse gemeenten als oefenaar aangesteld den heer M. Remijn te St. Philipsland, die jaren bij ons ouderling is geweest en nog lid der gemeente was. Met deze handeling, omdat ze geheel buiten ons weten had plaats gehad, konden wij ons niet vereenigen.ⁱ

Het bleek, dat Remijn zijn Fliplandse kerkenraad onder druk had gezet om te gaan preken.ⁱⁱ Na zijn mislukkingen en zijn daaropvolgend preekverbod, in 1901, bedankte hij als ouderling. Consulente Boone moet de man zijn geweest die hem namens de fragiele kerkenraad het zwijgen had opgelegd, en ook hij moest niets van Remijns improvisaties hebben.ⁱⁱⁱ Remijn zette zich nu sterk af tegen Boone en begon enkele weken na zijn afwijzing tóch elders te spreken, vooral in Bruinisse, daarin gesteund door Beversluis, die wel bij een andere classis hoorde, maar hem met alle egards bleef omringen. Terwijl de Ledeboerianen vol achting naar hun twee dominees keken, Boone en Beversluis, die schouder aan schouder moesten strijden voor Gods Woord, Naam, eer en zaak, en voor het kerkelijk erfgoed, werden voor ingewijden de signalen van verwijdering steeds duidelijker. Belangrijke vragen zijn *hoe* en *waarom* dat zich zo ontwikkelde.^{iv}

Vergaderingen classis Zuid-Holland

Voor een zuiver beeld citeren we uit de notulen van de classis Zuid-Holland, zodat automatisch een geaccordeerd verhaal ontstaat. Het betreft dus de classis van ds. Beversluis, die meestal vergaderde in Rotterdam, waar Remijns oefenaarschap steeds weer ter sprake kwam, afgewisseld door drie Algemene Vergaderingen waarop soms echo's uit deze classis weerklonken.

- Classisvergadering op 2 oktober 1903: aanwezig 'adviserend lid M. Remijn van St. Filipsland'.^v [Remijn was geen ambtsdrager, geen kerkrechtsspecialist en er stonden geen moeilijke kwesties op de agenda. Zijn aanwezigheid moet daarom worden gezien als een kennismaking met de Hollandse gemeenten, JMV.]^{vi}
- Classisvergadering voorjaar 1904: Remijn aanwezig als 'adviserend lid'.^{vii}

Op de *Algemene Vergadering* van 8 juni 1904 te Benthuisen antwoordde ds. Beversluis op een vraag van Krabbendijke, dat voorganger Kieviet uit Axel classicaal was toegelaten en mocht preken waar hij werd gevraagd. 'Aangaande br. Remein is hetzelfde gevraagd en hierop door den voorzitter (ds. Beversluis, JMV) geantwoord dat hij van de Classis Zuid-Holland toelating heeft om voor te gaan, waar hij in onze gemeenten gevraagd wordt.' [De vorige en volgende classisvergaderingen wijzen daar juist *niet* op, JMV.]

- Classisvergadering op 21 oktober 1904. 'De voorzitter vraagt aan de broeders eene vraag betreffende Remijn, om met genoemde broeder in een nader onderzoek te treden. Genoemde broeder [Remijn, JMV] antwoordde niet anders dan met schrik hieraan te gedenken. Doch aangezien er eenige broeders waren die daar behoefte toe hadden, werd besloten op eene volgende Classis Remijn tot nader onderzoek te roepen of er eenige opening gegeven werd voor de classis.'
- De classisvergadering van 19 mei 1905 besloot 'een commissie te benoemen teneinde met br. Remijn in een nader onderzoek te treden of hij geschiktheid en bekwaamheid zoude hebben om door een of andere gemeente tot leeraar te worden geroepen'.

Op de *Algemene Vergadering* van 7 juni 1905 in Bruinisse werd over Remijn niet gesproken.

- Classisvergadering op 13 oktober 1905: 'De vergadering, gehoord hebbende het artikel over br. Remijn acht het wenschelijk daar nog geen verder gevolg aan te geven, maar te wachten tot de voorjaarsclassis, waar dan al de leeraars in onze gemeenschap tegenwoordig zullen zijn.'
- Classisvergadering op 28 maart 1906: 'Wordt besloten om nog niet door te gaan met hetgene in de vorige vergadering is besloten omtrent eene onderzoeking van broeder Remijn tot het leeraarschap.' 'De classis, gehoord hebbende de verstandhouding tusschen ds. Boone en br. Remijn wil er ernstig op aandringen dat de zaken tusschen hen zoo spoedig mogelijk worden vereffend. Ds. Boone, inmiddels binnengekomen zijnde en deze zaak met ZEW besproken zijnde, stelt de voorzitter [ds. Beversluis, JMV] voor dat er namens de classis óók aan br. Remijn geschreven worde om, zooals ook tegenover ds. Boone besproken is, te trachten in eene gewenschte verhouding met elkander te komen.' [Beversluis had blijkbaar geprobeerd alleen Boone als schuldige aan te wijzen.]

Algemene Vergadering op 6 juni 1906 te Krabbendijke: 'Wordt minzaam aangespoord dat ds. L. Boone en zijn kerkenraad zal trachten met Remijn in vereeniging te komen; hetzelfde zal op de eerstvolgende classis gevraagd worden of het is geschied.'

- Op de classisvergadering van 27 september 1906 te Rotterdam verklaarde ds. Beversluis dat ds. Boone had beloofd 'in aanmerking nemende dat noch ZEW noch een der tegenwoordige ouderlingen bij de vroegere onderhandelingen met en over Remijn tegenwoordig is geweest, ZEW zijn kerkenraad zal voorstellen om de manier van het ouderling worden van br. Remijn alsmede zijne aanstelling door de classis van Zuid Holland als wettig te erkennen; gelijk ZEW verklaard heeft dit ook voor zichzelf te zullen doen'. [Boone was afwezig en kon Beversluis' verzonnen verklaring niet tegenspreken. Remijn is nooit ter onderzoek voorgedragen en kan dus ook niet zijn erkend, zeker niet door Boone, de hardnekkigste tegenstander van Remijns voorgaan, JMV.]
- Classisvergadering van 28 maart 1907. Het bleek dat ds. Boone geen actie had ondernomen en daarom werd besloten 'broeder Boone aan te schrijven dat voor de aanstaande grote vergadering eene schriftelijke verklaring door den kerkenraad aan die vergadering worde gericht, waaruit blijkt dat de zaken aangaande br. Remijn volkomen zijn opgeruimd'. [Hier bleef niet Beversluis, maar Boone als 'schuldige' aan woordbreuk over, JMV.]

De notulen van de *Algemene Vergadering* van 4 en 5 juni 1907 te

Middelburg melden: ‘Voorstel van ds. Beversluis. De vergadering, gehoord hebbende de notulen van drie onderscheidene vergaderingen: kerkenraad,^{viii} classis en algemene, verklaart dat broeder Remijn door de classis Zuid-Holland onderzocht zijnde, wettig is toegelaten tot het oefenwerk. Wordt algemeen aangenomen.’ [Hier wordt Remijns toelating geforceerd en doorgedrukt - meer hierover in hoofddeel C.]

Samengevat: Beversluis kon niet omgaan met de toenemende achting voor collega Boone. Die afkeer werd jarenlang in geraffineerde vorm gecontinueerd door het bedekt aanstellen van de afgewezen Remijn, alleen om Boone het leven zuur te maken. Remijns onderzoek is door Beversluis vanwege gebrek aan vertrouwen uitgesteld en jarenlang geparkeerd onder de schijn van ruzie met Boone. Die toelating kwam tijdens de laatste ‘eigen’ vergadering van de Ledeboerianen, 4 en 5 juni 1907, plots weer tevoorschijn en werd ‘succesvol’ afgesloten, alleen door het voorlezen van wat incorrecte^{ix} notulen, zonder onderzoek naar roeping en genadestaat en zonder vereffenen van problemen. Waarbij Boone uiteindelijk alle schuld kreeg en als onbetrouwbaar en onverzoenbaar man in de boeken kwam.^x

B. DE WEG TOT DE INTENTIE TOT VERENIGEN

We kunnen alleen een juist beeld geven van de weg tot de Vereniging, als we twee jaar terugreizen in de tijd, daar een belangrijke beslissing opdiepen en die verbinden met de actualiteit van 1907. Ik bedoel de Algemene Vergadering van Ledeboerianen, gehouden op 7 juni 1905 in Bruinisse, waar de kruisdominees Janse, Overduin en Pieneman minstens twee uur buiten de vergaderzaal hadden moeten wachten om uiteindelijk te vernemen dat kerkelijke eenheid slechts mogelijk zou zijn als ook alle Kruisgemeenten Datheen zouden gaan zingen. Een antwoord in de lijn van Ledeboer, Van Dijke, Bakker en Janse; voluit Ledeboeriaans en kristalhelder: Datheen voor allemaal. In het spoor van Ledeboer: ‘Keert ge terug, keert geheel terug.’

- Op de volgende *Algemene Vergadering*, begin juni 1906, werd over samenwerking met de Kruisgemeenten niet gesproken en bleef alles zoals het al zo’n 365 dagen op papier stond: ‘De vergadering verklaarde wel met groote meerderheid dat zij gezind is met genoemde (Kruis)gemeenten te leven, maar dat zij in geene andere toenadering kan toestemmen als daarin, dat er algemeene ineensmelting zij en in zonderheid wat betreft het gebruik der onder ons gebruikelijke Psalmberijming.’

- Eenheid in de psalmen of niet, de Kruiskerken stelden op hun Algemene Vergadering van 27 juni 1906 voor om elkaars ‘ambten en ambtelijke verrichtingen’ officieel te erkennen. Door dit nieuwe initiatief zou de bediening van Woord en sacramenten worden opengesteld en zouden attestaties en kerkenraadsbesluiten worden erkend. Scriba dominee Janse stuurde deze plannen ter beoordeling en acceptatie naar de vier Ledeboeriaanse classes.

- Die vergaderende broeders oordeelden positief en gaven eensgezind hun fiat. De classis Tholen schonk dat op 19 september, Zuid-Holland op 27 september, Walcheren op 2 oktober en Goes een dag later. De stemming was omgeslagen en de toonzetting weer positief. En de psalmen leken niet meer te bestaan.^{xi}

- De kruisclassis Gelderland nam de reacties op 4 december dankbaar in ontvangst: wederzijdse erkenning met alles wat eraan verbonden was. Opnieuw een belangrijke stap naar eenwording, die nu eigenlijk niet meer kon uitblijven.^{xii}

- Op 23 mei 1907, bijna zes maanden later, zette de synode van Kruiskerken in Rotterdam deuren en luiken wijder open dan ooit.^{xiii} Ambtsgewaad,

combinatieberoep en liniekwestie leken achterhaald en het verdriet dat drie kruisdominees in 1905 in Bruinisse ‘niet *koel* maar *hondsch*’^{xiv} waren behandeld, was veranderd in hoop en vreugde, omdat ze via wat tussenstapjes weer in gesprek waren geraakt.^{xv} En dus voelde de synode zich geroepen om ‘andermaal de broederhand uit te steken, daar het toch een volk is, hetwelk met ons één is in geloof en belijdenis’. De kerken hadden er groot belang bij om te weten ‘welke leeraars en oefenaars in elken groep worden toegelaten’ en dat vroeg om een gezamenlijk curatorium en dát om totale vereniging. De dominees Kersten, Overduin en Janse en ouderling Janse van Meliskerke^{xvi} waren bereid om de eerstvolgende Algemene Vergadering van Ledeboerianen in Middelburg te bezoeken. De Ledeboerianen lieten weten dat die op 4 en 5 juni zou worden gehouden en dat ze op de tweede vergaderdag luisterende oren zouden bieden.^{xvii}

C. DE ALGEMENE VERGADERING VAN 4 EN 5 JUNI

Dinsdag 4 juni 1907, kort na het middaguur, togen de Ledeboerianen in de Segeersstraatkerk ter hoogste vergadering. Een historische zitting op een historische plaats, pal achter het huis van oefenaar Ingelse. Lange tijd de enige Ledeboeriaanse gemeente op het eiland met daarom veel leden uit omliggende plaatsen.^{xviii} De koster Floris Braam en zijn zuster Pieterella vingen bezoekers op die van hun logeeradres of het station kwamen aanlopen en verwezen koetsiers naar parkeerplaatsen bij de Teerpakhuizen op de Blauwedijk en ‘de vijf ringen’ in de Spanjaardstraat.^{xix}

Ds. Roelofsen opende de vergadering met gebed en legde de mannen Psalm 122:2 op de lippen. De voorzanger zette in - mogelijk diaken, scriba, voorlezer en voorzanger D. de Bree - en de plechtige mannenzang vulde het ruime kerkgebouw; langzaam, gedragen en statig, sterk als de stem van vele wateren:

Daar zal dat volk komen tezaam,
De stammen Israëls meteen,
Om God te prijzen in ’t gemeen,
Naar Zijn lieflijk gebod bekwaam.
Dat is de plaatse die God goed
David geeft, en wil dat men doet
Recht en gerechtigheid daarbinnen.
Laat ons wensen Jeruzalem
Geluk; het moet ook welgaan hem
Die onzes Gods stad zal beminnen.

Ds. Roelofsen sprak een openingswoord uit Matthéüs 18 en droeg de leiding over aan ds. Boone, die volgens rooster aan de beurt was. De afgevaardigden van vijf Zeeuwse gemeenten, Sint-Annaland, Bruinisse, Nieuwerkerk, Hoedekenskerke en Haamstede, werden zonder lastbrief ‘voor deze keer tot stemming toegelaten’. Tholen, Zuidwolde, Genemuiden en Oudewater waren zonder kennisgeving afwezig en Giessendam had laten weten ‘dat zij door ziekte niet tegenwoordig kon zijn’.

De eerste vergaderdag

De broeders bespraken de eerste dag voornamelijk twee lastige kwesties, Remijn en Waddinxveen, die ds. Boone bijzonder aangingen en daarom wat extra toelichting vragen.

a. Wettige predikanten en oefenaars mochten vrijelijk in alle gemeenten voorgaan. *Remijn* daarentegen zat in een lastig parket, want hij oefende al zo’n zes jaar, maar was volgens de geordende weg nooit echt erkend. De moeizame toelating van Kieviet toonde dat de lat hoog lag, en de

wetenschap dat op de volgende vergaderingen een gezamenlijk curatorium zou oordelen, maakte zijn kans op toelating minimaal.^{xx} Juist op deze beslissende vergadering - de laatste kans - las Beversluis wat incorrecte notulenblaadjes^{xxi} voor om daarmee te bewijzen dat die toelating allang wettig en officieel in kannen en kruiken was met als gevolg dat Remijn in goed vertrouwen werd erkend. De gemeenten hadden een nieuwe oefenaar, officieel nu, maar de blijdschap was niet algemeen, want ds. Boone noteerde: 'Mijn vrees is niet ongegrond geweest.' Hij had er kennelijk een voorgevoel van gehad, maar ging er nu, na zes jaar, de barricades niet meer voor op, of misschien dacht hij dat hij als voorzitter geen mening mocht uiten en zweeg hij maar.

b. Ook *Waddinxveen* zorgde voor een drama in zakformaat. Het kerkje was klein en onooglijk en misschien wel het verachtste van Nederland. Maar de binnenkant bestond uit verscheidene geoefende kinderen van God, die gehecht waren aan de principes van ds. Ledeboer, die ds. Boone erg hoog hadden staan en de prediking van consulent Beversluis niet wensten. De kerkenraad was in 1901 uitdrukkelijk tegen diens bevestiging door Van der Velde geweest en had op de classis van 27 mei 1904 laten weten dat het 'niet vlak' tussen hen lag, met als gevolg dat niet hij, maar ds. Boone er het Avondmaal bediende. Een half jaar later werd Beversluis' komst opnieuw uitgesteld. De gemeente stapte op 13 oktober 1905 diens classis uit, met goedvinden van ds. Beversluis overigens, die er correct bij vertelde dat haar nieuwe classis de overkomst zelf zou beoordelen. Maar aansluiten bij de classis van Boone was door de grote afstand lastig, en ook onnodig omdat de mensen aan dominees prediking en sacramentsbediening genoeg hadden.^{xxii} Boones preekbeurten begonnen na een jaartje bij Beversluis toch te wringen en hij probeerde daarom de banden met Waddinxveen weer aan te halen, maar de ouderlingen Gert Jan de Rooij en Steven Slappendel wilden absoluut niet meer met hem vergaderen. Dat was voor Beversluis reden om op zijn classisvergadering van 28 maart 1907 op het vertrek van Waddinxveen terug te komen en te besluiten 'dat die gemeente zich geheel onttrokken heeft aan de gemeenschap en daarvan kennis te geven aan den voorzitter van de aanstaande vergadering'.^{xxiii} Waddinxveen was zogenaamd het kerkverband uitgezet door een classis waartoe die gemeente niet behoorde. Op de vergadering in Middelburg kozen de broeders onder leiding van direct betrokkene Boone voor een betere oplossing en kreeg Waddinxveen opdracht 'met den kerkenraad van Ds. Beversluis met de mansleden der gemeente te vergaderen, ten einde zo mogelijk weder tot onderlinge waardeering te geraken'.^{xxiv} Maar die waardering was er niet en kwam er ook niet meer. Beide agendapunten moeten Boone diep hebben geraakt, omdat hij goed op de hoogte was van de achtergronden ervan. De broeders besloten de volgende Algemene Vergadering in Krabbendijke te houden; ze hielden geen rekening met een aanvankelijke vereniging met de Kruiskerken.

De tweede vergaderdag

De volgende morgen begon de vergadering om 8 uur met gebed door ds. Boone en het zingen van vers 2 van zijn lievelingspsalm 25:

*HEER' wijs mij toch Uwe wegen,
Die Gij wilt dat ik zal gaan;
Tot dezelve maak genegen
Mij, en doe mij die verstaan.
Leer en stier mij naar Uw woord,
In Uwe waarheid geprezen;
Gij zijt mijn hulp, dies nu voort*

Wacht ik op U in dit wezen.

De vergadering besloot dat het onderhoud van emerituspredikanten en predikantsweduwen zou worden geregeld door de classis waartoe ze hadden behoord. Volgend agendapunt was dat veel leden ouderling Van Lieburg als oefenaar begeerden, maar in de kerkenraad leefde dat verlangen niet. De classis nam het bericht voor kennisgeving aan en ds. Beversluis adviseerde er tijdens een ledenvergadering eens over te stemmen.

Nu begonnen de besprekingen over een ‘adres’ van ds. Kersten, dat namens de Kruiskerken schriftelijk was ingediend. Ds. Boone las het voor en gaf ds. Kersten gelegenheid het toe te lichten.

- a. De berijming van Datheen zou worden gezongen op elke classisvergadering en synode;
- b. De kruisdominees zouden in Ledeboeriaanse gemeenten ‘volgaarne gebruik maken van de oude psalmen’;
- c. De Ledeboeriaanse dominees mochten in Kruisgemeenten Datheen vanaf de kansel voorlezen, maar de gemeenten zouden 1773 zingen.^{xxv}

Direct bleek dat ieder zich in deze voorstellen kon vinden. Het was geen verrassingsgebeuren, maar het ging wel snel en klonk mooier dan het feitelijk was, want de kruiskerken wilden alleen Datheen invoeren op meerdere vergaderingen, die maar een paar keer per jaar werden gehouden, en niet in de kerkdiensten. De Ledeboerianen moesten met veel meer gemeenten een veel groter offer brengen door hun identiteit en kerkbegrip (de noodkerk) los te laten. Een punt waarvan de Kruisgemeenten maar weinig begrepen en zichzelf op dat moment ook niet veel. Over de leer dacht men het eens te zijn en over het ambtsgewaad schijnt niet te zijn gesproken. De afgevaardigden gingen na mondelinge stemming zonder uitzondering met het voorstel akkoord, hoewel er nog geen overleg was geweest met hun kerkenraden, die uiteindelijk pas na een ledenadvies konden beslissen.

Hoe officieel was het dus? De notulen melden ‘dat de vereeniging tot stand gekomen is’ maar kerkrechtelijk was alleen de *intentie* uitgesproken en moest alles op volgende vergaderingen nog definitief worden. Maar het voelde als een vereniging, tot opluchting van allemaal en vooral van de kruisdominees, die Boone hadden getypeerd als ‘volbloed van den ouden stempel’. Ze wisten hoe verknocht hij was aan het erfgoed, maar als laatste had ook hij het ‘voor’ laten horen en Kersten en Janse beide handen toegestoken. Hij vertelde erover in zijn autobiografie:

Op den tweeden dag der vergadering, welke ’s morgens om 8 uur begon, kwamen er twee leeraars, n.l. Ds. Kersten en Ds. Janse (destijds te Barneveld) met enkele ouderlingen, als afgevaardigden ter vergadering, om over vereenigen te spreken.

Besloten werd den ouden rijm van den kansel af te lezen. Traden wij dus in hun gemeenten op, dan zouden we de berijming van Datheen aflezen, doch de gemeenten zouden de nieuwe berijming zingen. De naam ‘Kruisgemeenten’ zou geheel komen te vervallen.

Na breedvoerige bespreking, werd er na stemming besloten, waar er in de leer toch geen onderscheid was, te vereenigen.

Drie maanden bedenktijd zou er aan de gemeenten worden gegeven, opdat iedere kerkenraad met de gemeente over dit besluit kon onderhandelen.^{xxvi}

Zo was in enkele alinea’s een ingrijpende gebeurtenis weergegeven: twee denominaties hadden verenigingsplannen. Heel plotseling en onvoorzien, want de Ledeboerianen hadden één dag eerder hun eigen volgende jaarvergadering genoteerd. Ds. Boone vroeg de mannenschare Psalm 85 vers 1 te zingen, waarin de psalmist de Heere de eerdere verlossingen van Zijn

volk voor ogen stelt en bidt of Hij Zijn gemeente voortaan zulke genade wil bewijzen.

*Gij zijt, HEER', met Uw volk nu tevreden,
Jakobs gevangenen maakt Gij ook vrij,
En vergeeft des volks boosheid voorleden;
Zijn zonden uit genade bedekt Gij;
Uwe gramschap doet Gij van hen zeer wijd,
En matigt Uwen toorn tot dezen tijd;
O Heer', Gij Die onz' Heiland zijt alleen,
Help ons op, stil Uwe gramschap niet klein.*

Ze waren gekomen om te vergaderen, niet méér, en stapten de kerk een klein beetje verenigd weer uit.^{xxvii} En ze zeiden het allemaal: 'Het was goed hè?' 'Ja, het was goed.' Met brandend verlangen om het grote nieuws te vertellen, vertrokken de broeders naar huis. In de gerijtjes klonk: 'Ons bin verêênigd,' in de verewagens: 'Ons bin verêênigd,' in de stoomtram: 'Ons bin verêênigd' en wandelend of op de stoomfiets: 'Ons binne verêênigd, tsjonge.' De meesten lopend naar het station, met het treinkaartje al in de hand en met een machtig gevoel vanbinnen. Het wonderwoord klonk tot in Pietjes keuken: 'Ons bin verêênigd.'^{xxviii}

Deputatenvergadering 25 juli

De afgevaardigden hadden afgesproken, dat een deputaatschap uit beide kerken de gronden van de vereniging zou 'stipuleren' (bepalen of vaststellen) en die *Bepalingen* ter goedkeuring voorleggen aan de gemeenten om op de eerstvolgende gezamenlijke Algemene Vergadering officieel te worden aanvaard.^{xxix} Dat vaststellen gebeurde op 25 juli in de Boezemsingelkerk, waar een achttienhoofdige deputatie ds. Kerstens concept tegen het licht hield. Aanwezig waren de predikanten Beversluis (Rotterdam Slachthuisgade), Kersten (Rotterdam Boezemsingel), Janse (Barneveld), Van Oordt (Middelburg), D.C. Overduin (Amsterdam), Jac. Overduin (Lisse), Roelofsen (Goes), de oefenaars Kieviet (Aagtekerke) en Remijn (zonder gemeente), de ouderlingen Baan (Rijssen Esch), Corré (Aagtekerke), Van Dam (Zeist), Fikse (Kampen), Glas (Westzaan), Hoogerland (Borsssele), Van der Velde (Tholen), Werner (Rotterdam Slachthuisgade) en diaken Van de Tholen (Charlois). De Haagse voorganger C. de Jonge mocht er niet bij zijn, maar voor Remijn, hoewel zonder gemeente, was, als vriend van de voorzitter, een uitzondering gemaakt, hoewel buiten stemming.

Het werk van de deputaten is breed gepubliceerd in een *Kort Verslag*; een positief en met kloekke besluiten gevuld verhaal. De vrij onlangs hervonden notulen zijn gevuld met doorkijkjes die de positiviteit wat relativeren en de kloekheid wat nuanceren, en zijn nu grondlijn en vertrekpunt voor deze paragraaf.^{xxx} Ds. Kersten had zijn concept verspreid 'om eenige leidraad te hebben en niet om de vergadering op te dringen'. Beversluis was voorzitter en Kersten scriba, zodat beide bloedgroepen een moderamenlid en acht deputaten leverden. Eén ingekomen stuk: 'Ds. Boone deelt de vergadering mede, dat hij wegens ernstige ongesteldheid zijner vrouw niet ter vergadering komen kan.' Boone zou er absoluut bij zijn geweest, als Pietjes nierproblemen wat draaglijker waren geweest. Hij had thuis de conceptbepalingen bestudeerd, de 12 artikelen, en over de artikelen 2 (de kerkelijke vergaderingen), 3 (de classisindeling) en 6 (de erkenning van elkaars ambten) inlichtingen gevraagd. Kerstens uitleg had ervoor gezorgd, dat Boones naam onder het concept mocht.^{xxxi}

Voorzitter Beversluis zat klaar om het eerste artikel ter bespreking in te leiden, toen ds. Van Oordt onverwacht de vraag opwierp in hoeverre de

Vereniging 'reeds beschouwd wordt als geschied te zijn'. Beversluis legde uit, dat dit absoluut zo was, omdat ze zonder definitief besluit hier niet hadden kunnen samenkomen om de zaken te regelen. Van Oordt vond dat de vergadering in Middelburg 'het recht miste over de vereeniging met de Kruiskerken te beslissen', omdat het geen agendapunt was en de afgevaardigden niet gemachtigd waren door hun kerkenraad. Bovendien had ds. Kersten gezegd, dat hij eerst 'de verschillende kerken horen moest; over drie maanden zou 't besluit gegeven en dan pas zouden we samenkomen'. Ds. Janse attendeerde erop dat scriba Van Lieburg op 5 juni in Middelburg had genotuleerd 'dat de vereeniging is geschied'. Van Oordt gaf niet toe. En Beversluis ook niet: hij legde uit 'dat voor de afgevaardigden der Kruiskerken het van noode was, dat ze ruggespraak hielden'. Zij waren afgevaardigd door een Synode en de Ledeboerianen door een Algemene Vergadering: 'Wanneer daar besloten wordt wat tot heil der kerk noodig is, dan moeten de gemeenten zich onderwerpen of kerkelijk behandeld, want de ambtsdragers vertegenwoordigen de geheele gemeente.' Van Oordt zei dat men dan de hele gemeente van Terneuzen wel kon behandelen, omdat de meest vooraanstaande ouderlingen, Dekker en De Koeijer, tegen verenigen waren 'en de gemeente viel in ledenvergadering aan hun zijde'. Als de vereniging echt Gods zaak was, waarom moest dan nu alles zo snel? Beversluis hield de rug recht: 'De Praeses bevestigt dat het de zake des Heeren is, en juist daarom moeten we doorgaan en dan vertrouwen we dat alles met de gemeenten terechtkomt. We zijn vereenigd op grond van het voorstel der Kruiskerken. Alle scheuring komt voor rekening der scheurders. Ter Neuzen moest zich weg schamen. Om een paard of wei te kopen (bij wijze van spreken), blijft men weg, en zendt een ander, en juist zij nu komen met bezwaren.' Ds. Kersten zei dat men de roeping van de gemeenten en het recht van afgevaardigden niet begreep: 'Die afgevaardigden toch hebben opdracht om alle zaken te behandelen naar Gods Woord, die ter tafel gebracht worden. Nu is het onmogelijk alle te behandelen zaken van tevoren te bezien en op 't agendum te plaatsen. En ook dan hebben geheel de kerkenraden en gemeenten zich aan de besluiten der vergadering te houden. En zoo is het met de vereniging, aan haar mag niet meer getornd worden. Onze vergadering kan niet doorgaan als dat niet vaststaat.' Dit machtwoord deed de storm bedaren. Kersten stelde voor om Van Oordt 'tegemoet te komen' door hem voorzitter te maken van een nieuwe commissie die in Middelburg en Terneuzen 'de leden inlichte en de bezwaren trachte weg te ruimen'.

Voorganger Kieviet zei dat men in beginsel dan wel verenigd was, maar eerst verschillende kwesties de wereld uit moest helpen. Zo lag zijn eigen (Ledeboeriaanse) gemeente Aagtekerke op ramkoers met de naburige Kruisgemeente Meliskerke, waarbij deuren en luiken potdicht zaten. Kersten had al heel wat werk verricht om ze weer open te krijgen, maar gecommuniceerd werd er vooralsnog niet. En ook de vereniging zou de verbinding niet automatisch herstellen: 'Eerst zeide [ouderling Arij] Janse: roept ons en we zullen komen om schuld te bekennen, en nu meenen ze: er is vereeniging, dus alles is uit den weg.' Zo gingen de discussies over de op elkaar vertoornde zustergemeenten nog even door. Beversluis wilde Kerstens voorstel over de instelling van een nieuwe bezwarencommissie in stemming brengen, maar Janse vond dat strijdig met het verenigingsbesluit van 5 juni, Van Oordt vond het zinloos en D.C. Overduin viel hem bij. Conclusie: 'Men zal twee kerkengroepen blijven'. Ds. Van Oordt had de laatste restjes verenigingsmoed verloren: 'Ds. van Oordt meent, dat het is een menschenlijk samen plakken, terwijl men spreekt van den wille Gods, naar Joh. 10:27.^{xxxii} We leefden in vrede naast elkander, waarom nu dat niet

zoo gehouden?’ Ds. Kersten sprak dat tegen: ‘’t Is geen menschelijk plakken. Gods Woord wordt niet als scherm gebruikt, doch louter om het gevoelen van de roeping: “Vader, Ik wil dat zij één zijn” is de gemeenten van Ledeboer de vereeniging voorgesteld.’ Zijn gloedvol betoog over het ter harte gaan van de treurvolle toestand van de kerk, des Heeren twisten met Neerlands Sion, het terugtrekken van Zijn Geest en de plicht om de breuken te helen, zette de broeders weer in het spoor, hoewel een enkeling niet echt overtuigd: ‘Ouderling V.d. Velde wil den Jood een Jood, den Griek een Griek zijn, hoewel hij kerkelijk nimmer den nieuwen rijm hoopt te zingen.’ De voorgestelde bemiddelingscommissie ging bestaan uit Beversluis, Kersten, voorganger Kieviet en de Kamper ouderling Dries Fikse; ds. Van Oordt hield zich buiten de stemming. Toen was het tijd voor de 12 artikelen, waarvan alleen de voor Boone van belang zijnde artikelen 1, 3, 8, 10 en 13 aandacht krijgen.

Artikel 1. Als accoord van kerkelijke gemeenschap wordt aanvaard en blijve gehandhaafd de D.K.O. vastgesteld in den jare 1619, behoudens wijziging van die artikelen die door verandering van de verhouding tusschen Kerk en Overheid, of door het wegvallen van de Waalsche taal, niet meer van kracht zijn; welke herziening zal geschieden op last en onder goedkeuring van de kerken zelve.

Ds. Jac. Overduin vond dat de kerken wel het récht op herziening van de DKO hadden, maar kende hun de macht niet toe. Ds. Kersten was het daar wel mee eens, maar vond het gewenst om ‘aan te wijzen welke artikelen of zinsneden niet meer van kracht waren, opdat niet meer, gelijk wel geschied is, in lastbrieven voorkome de uitdrukking: zich te houden aan de D.K.O. “voor zoo ver die overeenkomt met Gods Woord”, want dan wordt alle gezag ondermijnd’.

Artikel 3. De indeeling der kerken in Classen zal geschieden naar de ligging der kerken door de Provinciale Synode [later veranderd in de Algemene Vergadering, JMV].

Ouderling Corré zei dat ds. Boone een week eerder in Zuidwolde en Genemuiden was geweest en informeerde naar de status van die gemeenten. Remijn beweerde dat het daar ‘een familiezaak’ was, dat ds. Janse hun ooit toestemming had geweigerd om naar de Doleantie over te stappen en de gemeenten zich daarom hadden onttrokken. [Beversluis wist, dat die gemeenten soms ter vergadering kwamen en zich nooit hadden onttrokken. Uit de hiernavolgende brief blijkt, dat ds. Boone op zondag 18 augustus in Genemuiden zou preken, JMV].

De Thoolse ouderling Van der Velde informeerde bij ds. Janse naar diens voorgaan in de vrije gemeente Scherpenisse, die rond 1890 in het kielzog van Jan Vader de Ledeboerianen had verlaten en zich eerst door ds. Fransen en nu door ds. Janse had laten bedienen. ‘Die gemeente leeft in een weg die niet goed is, een ouderling regeert daar alles, hoe moet dat?’ Janses accepteren van die kritiek was voor Van der Velde niet genoeg: ‘Evenwel houdt u die gemeente bijeen en bestendigt u dus hun onkerkrechtelijk leven.’ Ook daar ging Janse in mee: ‘Zoo die kerk niet in vereeniging wil komen, zou het de eenigste weg zijn te zeggen: ik kom niet meer.’

Artikel 8. Alle Leeraars en Oefenaars, sprekende in de Gemeenten, die zingen de Psalmberijming van Datheen, zullen die berijming van den kansel aflezen. De Leeraars en Oefenaars die enig bezwaar hebben tegen de nieuwe berijming, en die tot nog toe niet zongen, zullen optredende in de gemeenten waar zij in gebruik is, geheel vrijgelaten worden van den stoel de berijming Datheni af te geven.

Voorganger Kieviet stelde voor, dat alle nieuw te stichten gemeenten Datheen moesten invoeren en álle predikanten in álle gemeenten Datheen

aflezen. Kersten zei dat Roelofsen en Van Oordt dan in hun oude gemeenten een andere berijming moesten gebruiken dan zij vroeger deden, en dat zou alleen maar een ‘twistappel’ in die kerken werpen. Beversluis wees op het verschil tussen geloofsstukken en kerkgebruiken, maar Kieviet gaf niet toe. Beversluis legde uit dat Ledeboer Datheen wel had ingevoerd, maar ‘nimmer om daarom zich af te scheiden van de kerken die één waren met hem in belijdenis’. Dat was voor Kieviet genoeg. Hij was alleen maar bang geweest dat Datheen ‘zou worden weggenomen’, maar daar waren de kruisdominees niet op uit en ze beloofden, dat hierover nooit zou worden gestemd.

Artikel 10. In alle Classicale en meerdere verg. zullen gezongen worden de Psalmen Datheni, wanneer één of meer afgevaardigden der gemeenten van wijlen ds. Ledeboer vertegenwoordigd zijn.

Ds. Overduin van Lisse oordeelde, dat de tekst na de komma wel kon vervallen, zodat op alle meerdere vergaderingen Datheen zou worden gezongen. ‘Ook de Praeses deelt dit oordeel en geheel de verg. stemt er mede in, zoodat, nadat die bijvoeging is geschrapt, artikel X met alle stemmen aangenomen wordt. Alleen oud. Baan stemt tegen.’

Tot slot het nieuw toegevoegde artikel *Artikel 13. ‘Op de e.k. Algem. Verg. bijeengeroepen ter definitieve vaststelling van alle punten de vereeniging betreffende, zal uit haar en door haar eene commissie worden benoemd, met opdracht bestaande geschillen tusschen gemeenten over voorgaande zaken (dus niet omtrent eenig punt der vereeniging) te onderzoeken en te beslechten; aan het oordeel dezer commissie zullen partijen zich moeten onderwerpen.’*

Ds. Kersten tekende hierbij aan: ‘Hoewel dit art. niet voorkwam op de den verschillenden afgevaardigden toegezonden ontwerpen, omdat het op voorstel van Ds. Beversluis is bijgevoegd, wordt het door de verg. met algem. stemmen aangenomen.’

Samenvatting: Ds. Van Oordt beweerde terecht, dat de vergadering in Middelburg niet over de vereniging met de Kruiskerken kon beslissen, omdat het geen agendapunt was en de afgevaardigden niet gemachtigd waren door hun kerkenraad. Ds. Kersten betoogde daarentegen, dat aan de vereniging niet mocht worden getornd en de vergadering niet kon doorgaan als ze dat niet erkenden. Dat standpunt was fundamenteel fout, maar bepaalde wel het beleid op deze en de volgende vergaderingen. *Artikel 13* strijdt met de afspraken en het kerkrecht. De vereniging werd opnieuw als vaststaand feit gepresenteerd en de kerkenraden, het hoogste en permanente gezag in een gemeente, werden monddood gemaakt door een gelegenheidscommissie, die niets in een gemeente te beslissen had. Boone moet zich daaraan hebben geërgerd en concludeerde bij zijn terugtreden terecht: ‘Wat de gemeenten betreft, was m.i. hetgeen besloten was, niet nagekomen.’^{xxxiii}

De definitieve *Bepalingen* zouden in de vorm van een *Kort Verslag* worden doorgezonden naar de kerkenraden en de Algemene Vergadering van 9 en 10 oktober.^{xxxiv} De kerkenraden hadden drie maanden om de *Bepalingen* met de leden te bespreken.^{xxxv}

Boone schreef enkele dagen later, op 30 juli, over de ziekte van zijn vrouw en wat volgende preekbeurten:

Het was met mijn vrouw nu weer anders, daar zij een vreselijke pijn heeft geleden met de nieren. Ze heeft nu geen pijn, maar is vandaag zo ver, dat zij een hele dag op is en loopt in huis, hoewel nog zwak.

Zo blijkt het nog dat de Heere geen lust heeft in haar dood, een

slaande hand, maar nog geen voleinding heeft willen maken tot hier toe. Mocht het aan onze ziel geheiligd worden. O, hoe lieflijk zou dat wezen, dat de Heere er eens in meekwam, want het zal wat zijn als we zo weg moeten zoals we geleefd hebben. (...)

Ik moet zondag naar Bruinisse toe en daarna thuis. Op 18 Aug. moet ik naar Overijssel, naar Genemuiden, en 25 Aug. bij Stam te Nieuw-Lekkerland. Daarna ben ik om de andere zondag thuis en moet mijn classis bedienen. Wanneer ik kom, dat weet ik nog niet. (...)

De groeten van een onwaardige, alles bedervend, verbeurd, zelden thuis, meest buiten de stad, aan de zonde-Singel, bij de moddersloot. L. Boone.^{xxxvi}

D. LEDEBOERIAANS KERKBEGRIP

Direct na de deputatenvergadering diepte Boone het Ledeboeriaanse kerkbegrip nog eens uitputtend uit, met als gevolg dat hij de *Bepalingen* niet meer kon onderschrijven:

Ik geraakte over het verenigen in grote moeite en mijn hoofdbezwaar was wel, dat wij niet geheel terugkeerden tot het zingen der oude psalmen en het dragen van het ambtsgewaad, gelijk ds. Ledeboer, ds. Van Dijke en ds. Bakker gedaan hebben, en één waren op denzelfden grondslag.^{xxxvii}

Vaak wordt gerefereerd aan de psalmen en de kleding en blijft de grondslag, die voor dat alles de basis vormde, onderbelicht of buiten beeld. Daarom is een korte toelichting op het Ledeboeriaanse kerkbegrip gewenst.

Standpunt Ledeboerianen

Ledeboerianen vonden dat God in 1618-1619 Zijn verbond had opgericht met de Gereformeerde Kerk en dat ons land daardoor als een tweede Israël was. Dit verbond was door eigen ontrouw verbroken toen in 1773 een nieuwe psalmberijming was ingevoerd óf toen in 1816 de Nederlandse Hervormde Kerk ontstond. Echte Ledeboerianen zagen zich als deformeerd van die vroegere vaderlandse kerk en probeerden daarover schuld te belijden. Alleen als een afgedwaald volk in de schuld zou komen, zou kerkherstel mogelijk zijn en de breuk worden geheeld. Ze konden daarom in de woelige jaren tussen 1836 en 1850 geen godsdienstvrijheid vragen om als nieuwe kerk, als Christelijke Afgescheiden Gemeente, te worden erkend en raakten bedolven onder een stroom boetes en veroordelingen, die ze principieel weigerden te betalen. Ledeboer zat er enkele jaren voor in de gevangenis en Van Dijke vele maanden.

Ze verwierpen dus nieuwe kerken, omdat kerkstichten het werk van God is en niet van mensen. De Heere had in Nederland maar één kerk gesticht en zou vanwege menselijke goddeloosheid nooit een tweede stichten. Ze dachten er dus niet aan om zelf een kerkje te stichten, maar wachtten af wat de Heere zou doen. De kerk moest in de kerk hersteld worden. Maar de praktijk was weerbarstig, vooral omdat vrome lieden ds. Ledeboer smeekten om bediening van de sacramenten. Die kon en mocht hen niet aan hun lot overlaten en koos noodgedwongen voor een basaal kerkelijk leven, zo simpel en sober als het maar kon. Dit was en bleef Boones voornaamste argument: het kerkbegrip, de breuk!^{xxxviii}

Standpunt Kruisgemeenten

Dit kerkbegrip, deze grondslag, was de Kruiskerken vreemd, omdat die anders tegen de Hervormde Kerk aankeken. Die denominatie was meer

ontsproten uit spontaan gegroeide gezelschappen, waardoor zij hun gemeente niet als noodgebouw zagen en het eigen kerkverband niet als noodverband. Heimwee naar de vaderlandse kerk was er nauwelijks en ook bij de Ledeboerianen was dat toentertijd goeddeels weg.^{xxxix}

De Kruiskerken stonden ook redelijk positief tegenover '1773'. Die milde toon spreekt ook uit de in 1845 uitgegeven brochure van ds. Wolter Wagter Smitt: *Waar openbaart zich de Gereformeerde Kerk in Nederland*. Het werkje behelst een boeiende samenspraak met daarin verweven een heldere uitleg van de standpunten. Broeder Vroomhart, van de Kruiskerken, zei dat het verschil met de Ledeboerianen was 'dat men in die gemeenten voor het kerkelijk gezang gebruikt de Psalmen van Datheen (...) doch dit is onzes inziens geen wezenlijk verschil, eene vereeniging zou daarom zeer wel tot stand kunnen komen, want ik houde dit stuk voor een middelmatige zaak, welke men in de vrijheid der gemeenten kan laten'. Ook in later jaren was 'vrijheid der gemeenten' het doorlopend parool van die kerken. De vermaarde kruisdominee Elias Fransen schreef over het psalmgebruik: 'Het is de levendige kinderen Gods te min om over te twisten, omdat de HEERE met Zijn zalige goedkeuringe, uit beide Zijn volk zoo menigmaal heeft geleerd, gesticht en vertroost.'^{xi}

Ledeboerianen en Datheen

Ledeboerianen dachten daar anders over. Het verlaten van Datheen had een breuk in de vaderlandse kerk veroorzaakt, want de berijming van 1773 was onwettig ingevoerd en de goedkeuringsprocedure door classis of theologische faculteit compleet genegeerd. Bijna veertig procent van de psalmen is van ongereformeerde herkomst; van dichters uit remonstrantse en doopsgezinde kringen. In acht psalmen heeft de vrijmetselaar Roullaud zijn fantasieën de vrije loop gelaten.^{xli} Beversluis had de bundel in 1900 gekwalificeerd als een product van 'leugengeest' en 'verdraagzaamheid', dat slechts uit was op vernieuwing: 'Onder een schoone schijn van recht en vleeschbetooverende reden werd door die leugengeest onder meer een aanval gewaagd op de Psalmen van Datheen ...'^{xlii} Ook Datheens berijming heeft genoeg gebreken, maar is inhoudelijk stukken beter en ademt de bevindelijke geloofstaal. Ds. Ledeboer schreef erover: 'Ons komen ze vlakker [directer, JMV], eenvoudiger, dieper en kernachtiger voor. Onze vaders zongen ze eeuwen en God gaf er Zijn goedkeuring op. Moeilijke woorden hinderen niet, die worden door de zin verklaard. Velen zijn zwaar geworden om te verstaan, omdat men traag is geworden om te horen. Men moest met de tijd mee. Het eenvoudige begon te mishagen. Men moest iets anders hebben, het ene is het andere gevolgd. Keren wij terug, keert geheel terug.'^{xliii}

Huwelijksverbond ds. Janse

Ds. Boone had er de slapende en vergeelde verantwoording van zijn bevestiger ds. Janse, toen nog diaken, bij gepakt en grondig onder de loep genomen. Janse had die uitputtende verklaring geschreven als 'antwoordbrief namens de Provinciale Vergadering der Ledeboeriaanse gemeenten, gehouden op 12 mei 1869 te Middelburg'. Een scherpe en heldere Ledeboeriaanse reactie op de afwijzing van de christelijke afgescheiden dominee A. de Bruine, met daarin het kerkbegrip tot in de vezels uitgewerkt. Die motivatie zette Boone weer met beide benen op de grond. Janse had daarin uitgelegd dat het kerkverval niet met '1816' was begonnen, maar met '1773' en had de band tussen de gereformeerde leer en de oude psalmberijming vergeleken met een huwelijk, 'om alzo de geestelijke kinderen in het Sion Gods te baren'. Dit huwelijk was gesloten

in 1580 en in 1618-1619 bevestigd in Dordrecht. Met het aanvaarden van '1773' waren drie zware zonden begaan:

- Verbondsbreking, daar plechtig was beloofd en ondertekend niets te willen veranderen van de vastgestelde regels, vooral niet tot blijdschap van de wereld;
- Huwelijkschennis, daar de wettige vrouw [Datheen, JMV] werd uitgedreven en een vreemde in de plaats gesteld;
- Dienstbetoon aan de blinde wereld en bastaardkinderen, die juichten, terwijl de teederste vromen schreiden.

Janse concludeerde: 'En wat was het gevolg? Dit: dat de vijanden van de ware Leer sedert onverhinderd binnenkwamen en Gods ongenoegen geopenbaard werd. Scheuring en verbreking van den band der liefde en eendrachtigheid werd overal gezien, zelfs vervolging van de teederste vromen, die opkwamen tegen den afval, waarvan de vruchten voor degenen, die oogen hebben om te zien, nog te zien zijn. Eene sterke wijking van Gods Geest volgde.

Leest eens met aandacht de 16 predikatiën van den nu zaligen Theodorus van der Groe, tijdgenoot dezer treurige gebeurtenis en voorspeller der gevolgen voor kerk en land, welke dan ook maar al te zeer vervuld zijn kort na zijnen dood in 1754.^{xliv}

'Oude wijn' van ds. Los

Een jaar na Janses uiteenzetting, in 1870, sloot de Leidse kruisdominee Pieter Los zich bij de Ledeboerianen aan.^{xlv} Absolute eis was hierbij dat Los zich door ds. Van Dijke moest laten herbevestigen en Datheen in de eredienst zou invoeren. Los bewilligde van harte, want hij had ontdekt hoe 'fout' de nieuwe berijming was en wijdde daar zelfs een brochure aan, waarin hij toornde tegen '1773': 'De toenemende hoogmoed en ellendige tijdgeest begeerde eene schoone, bevallige vrouw in hare plaats, verlangende bij haar meer kinderen te winnen. De wettige vrouw wordt buitengeworpen, het huwelijksbed geschonden en de geestelijke kinderen in overspel geteeld waren menigvuldig.' Zijn conclusie was geschreven met een vleugje matiging: 'Wij verwerpen de nieuwe Psalmen niet, maar door Gods genade werpen wij ze uit de kerke Gods, en nu versta ik het wanneer er sprake is van den ouden en den nieuwen wijn, en ik zegge: de oude is beter.'^{xlvi}

Kerkschuld van ds. Bakker

Ook Daniël Bakker was persoonlijk bij de schuld van land en kerk bepaald. Die schuld was uitdrukkelijk de zijne geworden en bij de vergeving ervan was het alsof hij 'in het huis der kerke' was opgenomen. De Heere wees hem op een gezelschap en hij vond in ds. Ledeboer 'een leeraar om mijne ziel te weiden met kennis en wetenschap'. Bakker verklaarde dominee vrijmoedig dat hij van harte was verenigd 'met allen, die als de grootste zondaren uit de hedendaagse kerk waren uitgeleid en die verwaardigd waren geworden, om met hunne schuld aan de voeten van Jezus te komen'. Alleen voor hen waren 'de goederen des verbonds, die de Heere aan Zijn Kerk beloofd had'. Zo werd de afval van land, volk en kerk een zaak van bevinding en ontstond de neiging om zich alleen tot geestverwanten te richten. Hun kerkelijke organisatie was gericht op het gezelschapsleven, er stond een noodwoning naast de kerk, en de kerkgebouwen - vaak houten schuurkerken - waren aan deze gedachte aangepast. Deze opvattingen pasten niet bij een strakke organisatie van het kerkelijk leven.^{xlvii}

E. DE ALGEMENE VERGADERING VAN 9 EN 10 OKTOBER 1907

Boones verantwoording vooraf

Janses brief bracht Boone de ontboezemingen van oude Ledeboerianen weer in gedachten.^{xlviii} Hun getuigenissen noopten hem zijn medewerking aan de vereniging te beëindigen, omdat die linea recta indruiste tegen de grondslag van een noodverband met via Datheen en ambtskleding een verwijzing naar de vaderlandse kerk. Toen vloeide de eerste *Verantwoording* enkele dagen vóór de eerste gezamenlijke Algemene Vergadering uit zijn pen.

Ik verklaar dat ik niet vereenigd met de Kruisgemeenten ben en nog nooit een verbond gemaakt heb, hoewel dat ik in schrift van Ds. Kersten 12 artikelen kreeg, die ik goedkeurde. Over 2, 3 en 6 daar vroeg ik inlichtingen over, waar ook Beversluis zeide dat hij dat ook wenschte veranderd te zien. Zoo heb ik die goedgekeurd, want ze waren net als de onze.

Op 25 juli kwamen een commissie van leraars en uit iedere classis een ouderling bijeen om de zaak te regelen voor de vergadering. Daar bleek spoedig al klaar, dat daar geen verbond kon worden gesloten.

Daar mijn vrouw zeer ziek was, kon ik niet komen. Toen geloofde ik al dat het voor mij al afgebroken werd, maar daar ik 18 jaar de gemeenten bediend heb, ben ik niet los van dat volk.

En toen werd ik van ds. Kersten gevraagd per brief of mijn naam onder die artikelen mocht gezet worden. Ik heb geschreven: volkomen zonder bezwaar.

Hij was nog halverwege de fase van losmaking en onthechting van het erfgoed, maar zijn weerstand groeide explosief toen hij ds. Janses brief bestudeerde en de definitieve *Bepalingen*, met een extra artikel, en de agenda kreeg thuisgestuurd. Alles wees erop dat een nieuw instituut moest worden gebouwd.

Toen ik dat boek kreeg [de *Bepalingen*, JMV] en wel met één teveel artikelen erin,^{xlix} waren er enkel stroppen door list. Later kreeg ik de agenda voor de vergadering. Ik heb die met het boekje zomaar verbrand, want het was voor mijn gemoed niet meer om te doen. Zo heb ik dat boekje noch agenda volstrekt niet goedgekeurd, omdat zij tegen de grondslag van ons strijden. En alzo is het oude van onze voorvaders ds. Ledeboer en ds. Van Dijke begraven, waarvan zelfs Kuyper, de oud-minister, schreef in de *Heraut*: ik zeg dat er geen zuiverder gronden bestaan als kerkelijk de Ledeboerianen. (...)

Zo is het immers klaar dat ik nooit een verbond gemaakt heb. En nog minder die artikelen noch de agenda goedgekeurd. Wel die 12 artikelen, mits dat in enkele punten verandering kwam. Zo is het wel onvoorzichtig om mijn naam te laten plaatsen, zonder dat ik die gelezen heb, dat is waar, daar heb ik nu al spijt van. (...) Het [verbond, JMV] moet 9 oktober gesloten worden, waar ik gelukkig van God voor bewaard ben gebleven om dit te doen.^l

Ds. Ledeboer had zich na ongeveer een halfjaar uit zo'n instituut teruggetrokken en schreef daarover: 'Ik ben er door mijn hoogmoed in een strik gevallen (...) waarna ik enige tijd in vrijheid gevraagd hebbende kerken kinderen gedoopt heb, avondmaal bediend en gepredikt, leden aangenomen, en alzo een aanstoot en ergernis veler geworden ben. De Heere vergeve mij dien misdaad.'^{li} Ook ds. Boone deed niet verder mee, en dat kon en mocht, want hij had drie maanden voor overleg met zijn gemeente.^{lii}

De eerste Algemene Vergadering

Eind september kregen vele (niet alle) gemeenten een oproep voor de eerste Algemene Vergadering van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland, die zou worden gehouden op 9 en 10 oktober 1907 in Rotterdam. Deze vergadering wordt ook wel 'synode' genoemd, maar was dat feitelijk niet, omdat de afgevaardigden rechtstreeks waren opgeroepen, terwijl kerkordelijk de gemeenten samenkomen langs een getrappt stelsel. Niet minder dan 35 gemeenten - 22 Ledeboeriaanse en 13 kruisgezinde - waren vertegenwoordigd door 62 afgevaardigden. De 57-jarige ds. Beversluis en de 25-jarige ds. Kersten werden gekozen tot respectievelijk voorzitter en scriba.

Verworpen gemeenten

Direct na de openingswoorden nodigde ds. Beversluis de predikanten A. Janse en D.C. Overduin uit 'tot het opnemen der credentialen' (lastbrieven). De gemeente Sint-Philipsland ontbrak op het appel en Tricht had geen lastbrief. Vijf Ledeboeriaanse gemeenten met een hoog 'boone-gehalte' waren niet uitgenodigd en op deze simpele manier van de andere afgescheurd.

- De eerste verdwenen gemeente was *Waddinxveen*, een miniatuurkerkje van orthodoxe oudgedienden, wier voorland op 4 juni was besproken, terwijl Beversluis al jaren bezig was de gemeente het kerkverband uit te werken. Hij had de gemeente nu geen uitnodiging gestuurd.^{liii}

- Ook *Oudewater* was niet welkom. Op de vergadertafel lag een brief van diaken P. van den Toorn, waarin hij zich beklagde 'niets gehoord te hebben van de vergadering te Rotterdam en spreekt zijn vrees uit in de [reeds] besloten vereeniging.' De kerkenraad van Oudewater uitte dus bedenkingen tegen verenigen, maar ds. Beversluis 'deelt de vergadering mede, dat te Oudewater geene gemeente meer bestaat' en legde de brief terzijde.^{liv} Op de laatste classisvergadering was, althans volgens hem, besloten dat de leden zich bij een naburige gemeente mochten aansluiten en in Oudewater af en toe een voorganger laten preken.^{lv} Maar de werkelijkheid was anders, want de oude gemeente bestond wel degelijk en zou nog vele jaren bestaan. Ouderling J. Dirksen en diaken Van den Toorn waren ziekelijk, maar zij en de weinige leden waren juist heel betrokken en wilden koste wat het kost de plaatselijke diensten voortzetten. En als een kerkenraadslid een dienst niet kon leiden, mocht een lid het werk van hem overnemen, daar had Beversluis op de laatste classisvergadering (zelf) uitdrukkelijk toestemming voor gegeven.^{lvi}

- In stilte was ook *IJsselstein* geschrapt, een oude gemeente van Ledeboer en Van Dijke, die samen met Waddinxveen tegen Beversluis' bevestiging door Van der Velde had gestemd en dat expliciet in de notulen laten optekenen.^{lvii} De gemeente was klein, maar trouw, erg gesteld op Boone en was op 2 oktober 1903, althans volgens Beversluis, tegelijk met Oudewater opgeheven.^{lviii} Maar Oudewater was níet opgeheven en ook IJsselstein was dat níet, want daar was Arie Willem Raatgever gewoon ouderling gebleven en ds. Boone had op zondag 27 september, dus diezelfde week, nog in IJsselstein gepreekt. Het blijkt dat Beversluis ook van deze gemeente af wilde.^{lix}

- Ouderling Van Lieburg informeerde naar de absentie van *Genemuiden* en *Zuidwolde*. Beversluis 'deelt hem mede, dat daar geen gemeenten zijn; slechts een enkele familie werd er gediend door één onzer leeraars. Maar sinds jaren vernam men niets meer van haar. Dus hebben we met haar geen rekening te houden. Alleen de Classe Barneveld kan in correspondentie treden.' Ook dat was bezijden de waarheid. Het waren kleine, maar trouwe gemeenten buiten de hoofdstroom van het kerkelijke leven. *Genemuiden*

was in 1879 ontstaan en kerkte met zo'n dertig mensen in de achterkeuken van een kruidenierswinkel aan de Langestraat. Boone preekte er één zondag per jaar.^{lx} De gemeente was bijzonder op hem gesteld en pas in 1925 viel het doek voor deze volhouders in diaspora.

Ook de streekgemeente *Zuidwolde* was stilzwijgend geroyeerd. De gemeente was tientallen jaren bediend door Ledeboer, Van Dijke en Janse en nu was het Boone die de hoog op traditie staande gemeente verzorgde. Zuidwolde fungeerde als Ledeboeriaans centrum in Zuid-Drenthe en onderhield contacten met verstrooiden in Steenwijk, Kuinre en Akkrum. Veel brieven van de welgestelde en meelevende familie Steenbergen zijn nog steeds te vinden in Janses archiefje. Zuidwolde werd gediend door de ouderlingen Albert Steenbergen en Koenraad Hagen. Ds. Boone ging met de trein naar Echten, waar Hagen hem opwachtte en met de koets naar Zuidwolde reed. Pas in 1923 sprak Boone er voor het laatst de zegen uit.^{lxi lxi}

De vijf verworpen gemeenten telden gezamenlijk weinig minder dan tweehonderd zielen, maar waren Beversluis onvoldoende welgezind.^{lxiii}

Het overige van de dag werd o.a. besteed aan de toelating van de gewezen glasschilder Gijsbertus van Reenen en ook dat gebeuren verliep moeizaam en triest.

's Avonds hield voorzitter Beversluis de synodepreek en diens biograaf had er grote waardering voor. 'Met welk een schone belijdenis leidt de prediker zijn leerrede in. Het zijn rijke woorden (...). Welk een heerlijke ure mag thans dan ook worden beleefd. (...) Treffend is de zakelijke inkleding van deze synodepreek. Het zijn woorden van blijvende waarde geweest; behartigenswaardig en bemoedigend voor Christus' gemeente van alle tijden.'^{lxiv} Ook had hij veel lof voor het voorzitterschap: 'Het vaste karakter van Beversluis doet hem de vergadering strak leiden. Dit dwingt bij Kersten behalve respect vooral ook blijvende waardering af. Een hoogtepunt in het leven van Beversluis.'^{lxv} Helaas stonden Beversluis' daden in schrill contrast met zijn woorden en nog meer met de Bijbelse boodschap van zijn synodepreek, die hij zo prachtig inleidde: 'O, mijne hoorders, dat dit begin van samenkomst tot vereeniging mocht zijn in ware liefde, vrede en eensgezindheid. Want immers daartoe is Gods Gemeente op aarde geroepen (...): 'Vader! Ik wil dat zij één zijn, gelijk Wij één zijn...' De stokken LIEFLIJKHEID en SAMENBINDERS waren beslist geen leidend motief.

Onttrekken ds. Boone

Op de tweede vergaderdag besprak de vergadering het 'Ondertekeningsformulier voor de dienaren van het Woord'. Beversluis wees op het gewicht van de ondertekening en benadrukte dat de gemeenten gebaat waren met het onderhouden van de regels van Dordt. En dan: 'Plechtig onderteekenen alle leeraars,' zo legde scriba Kersten vast.

De afgevaardigden spraken over kerkvisitatie, archiefbeheer en het samenkomen in classicales en synodale vergaderingen. En over de aansluiting van de vrije Gereformeerde Gemeente onder 't kruis te Dirksland met haar voorganger ds. Andries Makkenze.

Hierna verzocht Beversluis alle niet-ambtsdragers zich te verwijderen. De vergadering ging verder in comité en de broeders luisterden naar het voorlezen van een briefje van ds. Boone.

*Aan ds. G.H. Kersten
Sint-Philipsland, den 8 October 1907*

Waarde Broeder,

De Heere zij met ulieden.

Heden schrijf ik u deze letteren, daar ik niet op de vergadering (zal zijn). (Dit) is niet dat ik ulieden ontken, volstrekt niet, ik heb tegen geen een Leeraar iets. Maar ik wensch bij het oude van den godzaligen Ds. Ledeboer en den godzaligen Ds. Van Dijke en den godzaligen Ds. Bakker te blijven; bij al haar gewoonten. Zoo kan ik niet meegaan in de vereeniging. Of ik zoo bepaald wierd, dat wij nu die eerwaarde Leeraars, die goed en bloed als 't ware op geofferd hebben om die te verlaten. Neen dat kan ik niet, dus geen haat, geen nijd heb ik niet.

Na groete, uw vriend en Broeder

L. Boone

Ik wensch verder van alle woordenstrijd of brieven verschoond te blijven.

Dit was geen uitvoerige, laat staan complete uiteenzetting van zijn bezwaren, maar slechts een kort berichtje, een afmeldend kattenbelletje en meer niet. De vergadering stond perplex: de broeders waren teleurgesteld, boos of opgelucht dat ze van hem verlost waren.

Reactie en taxatie

Op de vergadering gonsde het plots van de verbaasde en kritische opmerkingen over en weer. Daarbij verminderde de kwaliteit van de beschuldigingen, naargelang de standpunten hardnekkiger werden verdedigd.

Voorzitter Beversluis begon met een publieke, maar ongemotiveerde vernedering: 'Ds. Boone heeft van den beginne alles haarfijn geweten.'^{lxvi} De Thoolse ouderling Van de Velde zei dat ds. Boone hem een week geleden had geschreven 'den 9en en 10en October op de vergadering te zullen zijn en nu zulk een brief'. 'Een dubbelhartig man is ongestadig in al zijne wegen.'

Ds. Beversluis vroeg de vergadering 'of wij Ds. Boone moeten erkennen als reeds te zijn in onze gemeenschap (...) der vereenigde gemeenten. Zoo ja, dan moeten wij hem kerkelijk behandelen.' De Lisser dominee Overduin stelde dat Boone erkend predikant was en een commissie hem daarom eerst moest gaan waarschuwen. Beversluis zei dat waarschuwen niet kon gaan over begane feiten en daarom direct moest worden gehandeld 'opdat het kwaad der scheuring niet voortwoekere'. Ds. Janse vroeg zich af 'of Ds. Boone zoo gehandeld heeft als persoon, of uit naam van zijn kerkenraad en Gemeente; daarvan hangt af de wijze waarop we hebben te handelen'.

De notulen leren dat Remijn, niet afgevaardigd en geen ambtsdrager, nu het woord nam.^{lxvii} 'St. Philipsland heeft een kerkenraad in naam. Ds. Boone heerscht alleen. 't Was zijn eigen woord tot Fr. Dekker van Terneuzen dat hij op St. Philipsland alleen baas was, terwijl in Terneuzen de kerkenraad nog wat te zeggen had. Uit verschillende feiten toont Br. Remijn nu aan de dubbelhartigheid van Ds. Boone. Hij leest een brief daartoe strekkende, doch hij kan met geen beslistheid antwoord geven op de vraag van Ds. Janse. Wel draagt de gemeente kennis van de vereeniging; zij keurde haar goed. Zondag nog gaf ds. Boone af, dat er vergadering zijn zou en hij beloofde te komen.' Remijns betoog is breed gepubliceerd^{lxviii} en vraagt om taxatie. Allereerst staat vast dat Boone op die bewuste zondag *niet* op Flipland heeft gepreekt.^{lxix} Boone zou ook 'dubbelhartig' zijn, dat beweerde deze oefenaar met een al vele jaren durend kerkelijk dubbelleven. Remijn beschuldigde dominee ook van 'heersen', maar in het vorige hoofdstuk is uitgelegd, dat Fliplands kleine kerkenraad weinig ervaring had en hard moest ploeteren voor haar bestaan.^{lxx} Bram Reijngoudt was sinds april 1907 geen ouderling

meer en pas op zondag 3 november zou Willem van Dommelen diens plaats innemen.^{lxxi} Ds. Boone móest daar leiding geven. De door Remijn genoemde ouderling Dekker had misschien meer ervaring en kwaliteiten, maar die waren beperkt tot Terneuzen, want bij Boones tweede beroep schreef hij niets over Fliplands crisis waar alles om draaide.^{lxxii} In het kerkelijke leven bepaalden de dominees heel veel, want zij kwamen overal, genoten onbeperkt vertrouwen en wisten alles van iedereen, terwijl kerkenraden geïsoleerd leefden en de communicatie zo gebrekkig was, dat de meesten elkaar alleen van naam kenden en soms zelfs dat nog niet.

In de banken ontwikkelden zich links en rechts korte debatten, die uitliepen op geoordeel en gevonniss. Iemand beschuldigde hem van ‘scheurziekte’ en een lang vooraf geplande uittreding en ook dat hij ‘in het heimelijke werkte om met eenige gemeenten op zichzelf te blijven’. Een ander merkte op ‘dat ds. Boone reeds vóór de junivergadering in een brief naar Bolnes heeft geschreven, dat hij uit het kerkverband zal treden met een zevental gemeenten’. Dit is onmogelijk, want bij de oprichting van de Oud Gereformeerde Gemeenten op 3 december waren alleen geroyeerde gemeenten (vóór oktober alleen nog in Beversluis’ plannen bekend) en enkele groepen die pas zouden ontstaan ná Boones onttrekken. Wel is zeker dat alle uitgeworpen gemeenten hem om prediking en pastorale zorg hebben gevraagd.

Ds. Beversluis koos de hardste lijn en stelde voor ‘Ds. Boone onverwijld (direct, JMV) te schorsen’. Ds. Kersten adviseerde een deputatie naar Flipland te sturen omdat de kerkenraad mogelijk van niets wist ‘en dat besluit als onrechtvaardig zou aanmerken, en met vooroordeel zal bezet worden aangaande al onze verdere handelingen.’ De vergadering vond dat een goed plan en dus werd de schorsing alleen voor Flipland een week uitgesteld om met de kerkenraad te kunnen spreken. Voor de overige gemeenten ging de maatregel direct voor zes weken in. ‘Mocht hij zich tegen de vermaningen blijven verzetten, dan zal de schorsing verlengd worden tot Mei 1908, als wanneer de Synode oordelen zal.’^{lxxiii} ‘De stemming beslist met 54 stemmen voor, 0 tegen en 5 blanco, tot aanneming van het voorstel.’ Ds. Beversluis liet geen ruimte voor vriendjespolitiek en ‘drukt degenen die blanco stemden op ’t gemoed, dat zij niet vrij zijn in hun handelingen om Ds. Boone al of niet te laten preeken’. Hij beloofde Bruinisse een vervanger voor een huwelijksbevestiging op 18 oktober.

Verantwoording aan de delegatie

De vergadering dacht een zeshoofdige delegatie naar Flipland te sturen, maar twee leden waren afgehaakt: ds. Roelofsen en ouderling Meijaard. Ds. Kersten vatte de besprekingen samen:

Allereerst werd ds. Boone zelf door ds. Van Oordt, ds. Kersten en de ouderlingen Van de Velde en Bras bezocht en gepoogd hem van zijn verkeerde handelingen terug te brengen. Echter tevergeefs. Hoewel hij zelf, in de Kruiskerken optredend, geheel onverplicht de nieuwe berijming liet zingen, zeide hij dat de psalmberijming voor hem een onoverkomelijk bezwaar was, alsook het ‘ambtsgewaad’ waardoor steek en korte broek verstaan werden. Voorts beriep hij zich op enkele waarheden, die hem voorgekomen waren. De vriendelijkste raadgevingen hielpen zomin als het wijzen op zijn tegenstrijdig handelen.^{lxxiv}

Boone vatte dat bezoek met heel andere woorden samen:

Na die vergadering werd ik bezocht door ds. Kersten, ds. Van Oordt en de ouderlingen Van der Velde en Bras om met mij over mijn terugtrekken te spreken. Ik heb hun verklaard, dat ik

weliswaar op de eerste vergadering, zes maanden tevoren, ‘ja’ had gezegd, echter op de conditie van drie maanden bedenktijd. En dat al de kerkenraden in de gelegenheid zouden worden gesteld er met hun gemeenten over te spreken. Waar ik tegen verenigen ernstige bezwaren had, is mijn mening gesterkt door de woorden uit Openb. 22:9: ‘Zie, dat gij het niet doet’ en Spr. 24:21: ‘Mijn zoon, vrees den HEERE en den Koning; vermeng u niet met hen die naar verandering staan,’ achtte ik mij aan mijn voorlopig woord niet gebonden, en wat de gemeenten betreft was m.i. hetgeen besloten was, niet nagekomen. Tot overeenstemming konden wij niet ^{lxxv}geraken.

Hij had de vier commissieleden zijn visie uitgelegd, die hij twee dagen later samenvatte in een (tweede) *Verantwoording*, die hierna wordt toegelicht. ^{lxxvi}

- Hij begon met een excuus:

Ik wil bekennen dat ik te verre ben mede ^{lxxvii}gegaan uit vreze en kortzichtigheid, dat wil ik openlijk bekennen.

- Hij verantwoordde de schriftplaatsen waarbij God hem had bepaald en legde de grondslag van zijn kerk uit. Het collectief loslaten van de noodvoorziening was dé hoofdreden om af te haken.

De Heere komt mij voor met licht en inzicht dat ik niet verder kan. Ten eerste uit Spreuken 24:21-22: ‘Mijn zoon, vrees den HEERE en den koning; vermeng u niet met hen die naar verandering staan. Want hun verderf zal haastelijk ontstaan.’ En Spreuken 6 vers 2: ‘Mijn zoon, gij zijt verstrikt.’ En de profeet Zefanja 3:18, hoe Gods Kerke daar in een ontblote toestand ligt en dat wij een uitgestoten hoop zijn, om eigen schuld buiten de tempel liggen, om der zonden wil, zodat ik ook te zien kreeg dat ook onze gemeenten zo zijn, en door middel van de godzalige ds. Ledeboer, ds. Van Dijke en ds. Bakker als middel geplant zijn.

Op die grondslag wens ik te blijven staan, waar zij banden en gevangenis voor geleden hebben. En niet door verstand of enkel letter en hoogmoed. En alzo vreesde dat wij de geest des tijds achteraan gaan. Toen zeide de Heere tot mij: ‘Zie, dat gij dat niet doet’ (Openb. 22:9). En waarlijk, op die grondslag van onze vaders wens ik te blijven. Zo is het mij onmogelijk om nog verdere stappen te doen, maar wens terug te keren en bij het oude te blijven van ds. Van Dijke. ^{lxxviii}

- Hij zei bij uitzondering iets over interne problemen en begon bij het begin: de classisvergadering van 25 september 1895.

En daar er een commissie bij mij in huis kwam om te onderzoeken, heb ik mij verantwoord voor 2 leeraars en 2 ouderlingen. Dat het al begonnen was in het jaar 1895 en zoo doorgedaan onder een bedekking in te kruipen.

Deze uitleg vraagt toelichting. Ik wil meegaan met de opmerkingen van Beversluis’ biograaf ds. C. de Jongste: ‘Uit deze bronnen blijkt dat Boone - naar mijn voorzichtige indruk - zijn collega Beversluis aanmerkt als een voornaam bewerkstelliger hiervan. Merkwaardig is de zinsnede van Boone ‘dat het al begonnen was in het jaar 1895 (dan komt aanvankelijk het leraarschap van Beversluis ter Classis Zuid-Holland aan de orde) en zoo doorgedaan onder een bedekking in te kruipen.’ ^{lxxix} (Zie hoofdstuk 6, hoofddeel C).

Maar zo ‘merkwaardig’ is dat niet, want kort samengevat komt Beversluis’ domineesleven op het volgende neer. Hij accepteerde in 1898 de procedure

van combinatieberoepen, maar wilde zijn beroep niet aannemen omdat hij zijn bevestiger Janse verwierp vanwege bijgeloof en onkunde over de predikantslinie.^{lxxx} Hij verliet daarvoor zijn grote gemeente Middelburg en vertrok naar wat sympathisanten in Moerkapelle. Hij schreef een stekelig boekje,^{lxxxi} met snieren naar Janse en Boone, en liet zich via een gearrangeerd beroep eind 1901 in Rotterdam door de vrije ds. Van der Velde bevestigen.^{lxxxii} Hij trad uit het kerkverband, liet ds. Boone langer dan twee jaar al het werk doen, kwam pas terug na dreiging met een kerkscheuring en wilde de notulen daarover laten vervalsen. Hij wisselde keer op keer van standpunt en veroorzaakte voortdurend onrust en verwarring. In 1901 begon hij Boone dwars te zitten en onrust in Sint-Philipsland te verwekken met de als voorganger afgewezen Remijn als pion, die hij wél liet preken maar niet durfde voordragen en hij verstreekte daardoor zes jaar valse informatie over diens zogenaamde preekbevoegdheid. Ook werkte hij vijf behoudende gemeenten het kerkverband uit vanwege hun onverholen sympathie voor Boone, terwijl sommigen van Gods volk zuchtten onder zijn preken. Boone heeft zich nooit persoonlijk over hem uitgelaten, maar Beversluis' classisnotulen werden verzorgd en wellicht ook bewaard door ouderling Van Lieburg, een van Boones beste vrienden, zodat dominee precies wist wat er sinds Beversluis' opkomst in 1895 aan de hand was en hoe het verval gedurende twaalf jaar 'onder een bedekking' in de gemeenten was ingekropen.

- Ds. Boone verklaarde de commissie de grondslag van de Ledeboeriaanse noodkerk: geen kerken naast de kerk.

En hoe ik mijn toestand heb verklaard op grond onzer vaderen om bij de oude palen te blijven, oude psalmen, het ambtsgevaad en de gewoonten van Ds. Van Dijke.

Ook hier een korte toelichting, en wel door Beversluis, die de kerkelijke grondslag in 1900 met de volgende woorden beschreef: 'Ledeboer is waarlijk teruggekeerd tot de belijdenis der vaderen, uitgedrukt in de oude belijdenisgeschriften en formulieren (...) Hij mocht uit die oorzaak ook keeren tot het gebruik der Psalmen van Datheen (...) Op dit standpunt gezet zijnde, zou het Ds. Ledeboer onmogelijk zijn geweest, gelijk gebleken is, om zich met anderen te vereenigen in een weg waarin men zichzelf redde. Geen kerken naast de kerk, maar vastklevende, onder beding van genade, aan het puin en de fondamente van de aloude Gereformeerde Kerk in Nederland, was zijn leuze. (...) Daarom kon hij de onreine handen niet uitslaan tot kerkherstel, gelijk zoovelen, maar moest in de breuke blijven staan en wachten, of God de Heere naar Zijn ontfermende liefde over Sion, Zelf wilde herstellen en oprichten en bouwen, wat door 's volks zonden was nedergeworpen. Och, mochten we daar gebleven zijn.'^{lxxxiii}

- De commissie kon weinig tegen dominees argumenten inbrengen, maar hield het been stijf en die houding herinnerde dominee aan Job en David.

Nogtans gaat het mij als de vrienden van Job, hoewel dat zij tegen hem geen antwoord konden vinden, evenwel Job verdoemden. En als David met Uzia; hij maakte hem dronken, hij zocht hem naar huis te krijgen, maar zijn listen mislukten en hij beging een onrechtvaardige doodslag. Maar ze hebben mij niet dronken kunnen krijgen door hun brieven en besluiten en voorspraken te zoeken.

Zoo ten laatste een onrechtvaardige doodslag om mij te verklaren voor scheurmaker en dubbelhartige en onoprechte. En voor de gemeenten geschorst.

Tot zover Boones *Verantwoording* over zijn ontmoeting met de vier deputaten.

Vervolg van Boones Verantwoording

Boones *Verantwoording* gaat nog verder. Hij citeerde af en toe bijna letterlijk uit de herontdekte brief van zijn bevestiger ds. Janse.^{lxxxiv}

- Op de vergadering van 4 en 5 juni was het kerkprincipe van de Ledeboerianen buiten beeld gebleven en ook op de deputatenvergadering van 25 juli waren besluiten impulsief en 'in haast' genomen.

En met heimelijkheid zijn de arme gemeenten onwetend, velen zonder eene vraag of in kennisstelling verkocht in haast. Daar mijn ziel onder treurt, dat de eenvoudigen zoo door list en bedekking en op beloften om bij het oude te blijven, zoo verkocht zijn.

- Hij richtte zich ook op de recente ontwikkelingen: zucht naar nieuwigheden en onnodige veranderingen van oude en beproefde regels. Hij gebruikt hier woorden van ds. Janse:

De Heere opene veler ogen voor de trouweloosheid van de wachters, leraren en ouderlingen, tegen de zucht naar nieuwigheden en veranderingen in de vastgestelde regels onzer vaders.^{lxxxv}

- En hij had zorgen voor de toekomst: tijdgeest en hoogmoed.

En wat zullen de gevolgen zijn van de veranderingen zonder noodzaak? Dan breekt de duivel los, die Sion gram is, terwijl de tijdgeest en hoogmoed de overhand heeft.

- Ook de volgende alinea heeft alles te maken met Janses brief. Het betreft het loslaten van Datheen en het invoeren van '1773' in de vroegere Gereformeerde Kerk.

De vroegere leraars waarschuwd met donderstemmen en nu vorderen de geest des tijds en hoogmoed om een schone en jeugdige en bevallige [psalmberijming, JMV] in de plaats te krijgen of te stellen en alzo meer kinderen te winnen. Dit gebeurde dan ook van lichtere zijde of lichtere taal te spreken, half Jodisch, en half Asdodisch, welke list geschiedt met verborgen doelen om scheuringen en bressen toe te maken en zo binnen te treden. (...) ^{lxxxvi} De wettige vrouw [Datheen, JMV] wordt uitgedreven en een vreemde in de plaats gesteld, en zo een dienst gedaan aan de bastaards en de blinde wereld, die juicht, terwijl de tedere vromen schreien.^{lxxxvii}

- Dominee had zijn classisgemeenten laten weten hoe hij over de zaken dacht en hun kerkenraden voor de keuze gesteld.

Ik heb aan de gemeenten in de classis geschreven hoe zij daarmede stonden. Ik scheur van geen gemeente af, ik wil ze allen bedienen, maar bij het oude. En daar eenige leeraars mij verweten hebben dat ik die gemeenten heb zoeken over te buigen, dat is niet waar. Ik en mijn kerkeraad en gemeente blijven vast bij het oude. En in de 24 gemeenten zijn er geen 6 ouderlingen die vlak liggen in de zaak van vereenigen.^{lxxxviii} En de leden hebben er niets van geweeten.^{lxxxix}

Hij verweet de commissie dat de mansleden er met hun recht van approbatie of goedkeuring onvoldoende in betrokken waren, want ledenpeilingen konden voor verrassingen zorgen. De leden waren in de verenigingsdrift blijkbaar veelal voorbijgelopen.

F. DE FINALE AFWEGING

Het is belangrijk om bovenstaande vijf hoofddelen te evalueren en lijnen door te trekken, want kerkverenigingen en -scheidingen zijn geen zaken van

notulen, maar vooral van mensen, verbindingen, gevoelens, geschiedenissen en kerk- en domineesbelangen.

a. *De kwestie Remijn* leert dat het erfgoed verloren raakte. Beversluis probeerde Boone in het hart te raken door in diens gemeente, letterlijk naast diens achtertuin, vele jaren achtereen een afgewezen voorganger van zijn kleur te handhaven die hij niet ter toelating durfde voordragen. Remijn kreeg op de laatste Ledeboeriaanse vergadering door het voorlezen van ongeldige en onjuiste notulen^{xc} alsnog preekconsent, zodat leugen en vriendjespolitiek regeerden.

b. *De weg tot de vereniging*. De Ledeboerianen hadden in 1905 en 1906 de oude principes gehandhaafd: een noodkerk met Datheen voor allemaal. Consequent. De Kruiskerken lanceerden tóch weer een nieuw plan, een aantrekkelijke tussenstap, door elkaars ‘ambten en ambtelijke verrichtingen’ te erkennen en het is verbazend hoe soepel de vier classes daarmee instemden.

c. *Van de Algemene Vergadering van 4 en 5 juni* moet de eerste vergaderdag voor voorzitter Boone wrang en wreed zijn geweest door de onkerkrechtelijke toelating van Remijn en de verwijdering van Waddinxveen. Oudgedienden moesten vertrekken en de tijdgeest loodste de Ledeboerianen nieuwe tijden en nieuwe werelden in. De tweede vergaderdag besloten ze tot verenigen zonder dat iemand dat vooraf had kunnen bedenken en voordat kerkenraden erover konden beslissen. Vraag is: hoe konden de Ledeboerianen hun grondslag zo gewillig en makkelijk loslaten? Kerstens betoog moet een meesterstuk zijn geweest, kundig en indringend, zoals alleen een redenaar als hij dat maar kon. Ook Boone viel ervoor en had tijdens het verenigingsvuur aanvankelijk geen licht in wat de vereniging ten diepste inhield. Hij was de eerste tijd ronduit enthousiast en sprak weifelende broeders stevig en vermanend toe. Maar zo officieel was het allemaal nog niet, want de ‘vereniging’ van 5 juni was niet behoorlijk geagendeerd en daarom een ‘ad hoc-besluit’, speciaal voor deze situatie, en niet volwaardig kerkrechtelijk.^{xci} Op 25 juli, tijdens de deputatenvergadering, betoogde ds. Kersten, dat aan de wettigheid van de vereniging niet meer mocht worden getornd. Dat standpunt was fundamenteel fout, maar bepaalde wel het beleid.

d. *Ledeboeriaans kerkbegrip*. Boone had zich als enige verdiept in de principes van de Ledeboerianen, hoewel veel te laat. De oude en onverdunde verantwoording van zijn bevestiger Janse deed hem teruggrijpen naar het gedachtegoed van Ledeboer. Die herontdekking maakte verenigen onmogelijk en Boone meldde zich laat en weinig elegant af. Als excuus voor dat ‘laat’ noemde hij drie oorzaken: vreze, kortzichtigheid en omdat hij na 18 jaar ‘niet los was van de gemeenten’. Het ‘weinig elegant’ had wellicht als oorzaak dat hij als eenvoudig polderman zonder adviseurs geen raad wist met de voor hem zo complexe situatie.

e. *De Algemene Vergadering van 9 en 10 oktober 1907* was een vereniging van op ‘boone-gehalte’ geselecteerde Ledeboerianen en álle Kruisgezinden. Feitelijk geen volwaardige vereniging. Op de tweede dag viel de schorsing van Boone, die een week later door een delegatielid werd uitgemaakt voor ‘scheurmaker en dubbelhartige en onoprechte’. Maar het is duidelijk, dat het recht van kerkelijke tucht niet is verleend aan een groepje dominees dat naar willekeur de lakens uitdeelt.

f. *De finale*. Boone had Beversluis vele jaren verdragen en hem nooit publiek terechtgewezen. Groter tegenstelling tussen twee predikanten is nauwelijks denkbaar. Boone had de gemeenten achttien jaar trouw gediend en hield er geen godsdienstige vriendjes op na. Hij wist niet hoe zijn gemeente op zijn onttrekken zou reageren en of hij bij negatieve uitslag zijn

grote gezin kon onderhouden en in de pastorie blijven wonen, maar ook die onzekerheden beïnvloedden zijn stap niet. Het ging hem om het zuivere principe van de afscheiding: de tijdelijkheid, de noodkerk, met het basale kerkelijke leven, Datheen en ambtskleding, daaraan verbonden.^{xci} Hij probeerde met alle gebreken, tobberijen en tekortkomingen te wandelen in het herontdekte spoor van Ledeboer en de zijnen. Hij greep terug op wat Ledeboer leerde, in de wetenschap dat hij geen theoloog was, geen dogmaticus, geen homileet of kanselredenaar, geen redacteur of schrijver, en ook geen kerkrecht- of beroepszakenspecialist. Hij kon er wél mee leven dat hij door zijn prediking en principes meer en meer vreemdeling was geworden in zijn kerkje, maar het collectief loslaten van de grondslag was voor hem de spreekwoordelijke druppel om de loodzware finale afweging te maken. En uiteindelijk restte maar één oplossing: voortzetting van de lijn van Ledeboer.

G. CONSTITUERING LEDEBOERIANEN

Ds. Boone ging de oude waarden van Ledeboer voortzetten. Hij had geen plan, geen strategie, geen collega's en ook geen helpers. Begin december leken de tijden van de eerste kerkvergadering, gehouden in 1851 in Vlissingen, een beetje te herleven. Dat was de vergadering waarin Ledeboer de verstrooide Zeeuwse Budding-gemeenten op kerkelijke benen zette en Pieter van Dijke verlof kreeg het ambtsgewaad te gaan dragen. Een roepende kerk was er niet, een lastbrief niet, een moderamen niet en een bidstond niet. Een naam kreeg de kerk ook al niet, al werd die in de volksmond al gauw *Oud Gereformeerde Gemeenten*. Het was er oer-Ledeboeriaans: de meest basale manier van kerkhouden en vergaderen.

Voortzetting

De verstoten gemeenten namen contact op met ds. Boone en de broeders besloten eendrachtig tot voortzetting van het kerkverband; dat werd werkelijkheid op 3 december 1907 in Waddinxveen. Zogenaamd geschorst of niet, geroyeerd of niet, ambtsdrager of bestuurslid, gemeente of gezelschap, iets meer dan tien verstrooiden gingen de Ledeboeriaanse noodvoorziening voortzetten.

Voorzitter Boone opende de vergadering met het laten zingen van Ps. 119:17.

*Leert mij, Heer', uwen wegh gansch ende gaer
Die volmaect is, bekennen en bewaren
Dat ick dien houde tot den eynd' eenpaer.
Geeft my uwen Geest dat ick magh ervaeren
Uw woort, ick sal dat houden onderdaen
Van herten in 't midden Uwer dienaren.*

Hij ging voor in gebed en las Zefanja 3 met nadruk op het 18^e vers: 'De bedroefden om der bijeenkomst wil zal Ik verzamelen, zij zijn uit u; de schimping is een last op haar.' Hij had in zijn *Verantwoording* geschreven dat de Heere hem in zijn kerkworsteling had gesterkt met onder andere Zefanja 3:18: 'Hoe Gods Kerke daar in een ontblote toestand ligt en dat wij een uitgestoten hoop zijn, om eigen schuld buiten de tempel liggen, om der zonden wil, zodat ik ook te zien kreeg dat ook onze gemeenten zo zijn, en door middel van de godzalige ds. Ledeboer, ds. Van Dijke en ds. Bakker als middel geplant zijn. Op die grondslag wens ik te blijven staan, waar zij banden en gevangenis voor geleden hebben.' Deze woorden vormden wellicht de kern van zijn openingswoord. We volgen nu punt voor punt de summiere notulen.

1. Tot scriba wordt benoemd G.J. de Rooij.
2. De voorzitter verklaart het doel dezer vergadering, bestaande in de volgende artikelen:
 - I. Daar wij met de gemeenten onder het Kruis niet verenigen kunnen, maar wij wenschen op de kerkelijke grondslag én van ds. Ledeboer én van ds. Van Dijke te staan.
 - II. De kerkelijke grondslag was, dat ds. Ledeboer zeide: ‘God heeft mij leeraar van Benthuisen gemaakt, maar de menschen hebben mij er uit geworpen, en nu wenschen wij geen afstand te doen van de Hervormde kerk, noch van de goederen, noch vrijheid te vragen van godsdienst. En keeren wij nu niet half terug, maar geheel tot de formulieren van eenheid en synode van 1618, en de leer en de tucht onzer vaders en de oude Psalmen van Datheen en het ambtsgewaad.
 - III. Daar wij nu een uitgestooten hoop zijn, wenschen wij tezamen verenigd te leven, namelijk Sint-Philipsland, Waddinxveen, Den Haag, IJsselstein, Genemuiden, Zuidwolde, Bolnes, Numansdorp en die gedeeltelijk zullen volgen: Ridderkerk, Nieuw-Beijerland, Piershil, Bruinisse, Middelburg, Nieuwerkerk, Haamstede, om die ook te blijven erkennen, zoowel kerkenraad als leden.
 - IV. De vergadering verklaart ds. Boone als hun wettigen herder en leeraar voor al die gemeenten.
 - V. Mocht er ooit een aanzoek komen van een leeraar of gemeente, zoo zal deze niet toegelaten worden, dan op II besloten is.
 - VI. Om als leeraar over te komen tot ons, zullen 5 zaken onderzocht worden. 1^e de wettigheid van hun ambt; 2^e hun leven en wandel, hoe zij losgemaakt zijn van hun gemeente en hoe zij overgebogen zijn tot onze gemeente; 3^e hun bewijs en attestatie van den kerkenraad moeten zij overleggen; 4^e een volkomen vereeniging met ons kerkelijk leven; en 5^e ambtsgewaad, hetwelk bestaat in korte broek, driekanten hoed, bef en mantel.
 - VII. De gemeenten die gedeeltelijk meegaan, kunnen de sacramenten ontvangen in hun eigen gemeente zelf, als daarvoor een gelegenheid is en anders in een nabij gelegen gemeente, waar zij ook op het lidmatenboek gesteld zullen worden.
 - VIII. Geen leeraar zal toegelaten worden, dan met besliste meerderheid der vergadering, alsmede na onderzoek van leven, wandel en bekwaamheden en de roeping tot het werk na een biddend onderzoek, en na menigmaal optreden, dat wij overtuigd mogen wezen van zijn werk en bekwaamheid. Hetzelfde is van toepassing op oefenaars en leerende ouderlingen.

Alzoo vereenigd en tezamen verbonden met elkander onder goede voornemens en beloften voor God en Zijn gemeente in opzien tot Hem, Die het hoofd der kerk is, onder beding van genade met elkander lief en leed te dragen. Dat zij zoo. Amen.

Deze artikelen worden met algemeene stemmen goedgekeurd.

De broeders van Bolnes bespreken den toestand om tot een gemeente te worden, hetwelk door Ds. Boone en broeder De Jonge zal onderzocht worden.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten met het zingen van Ps. 119:3 en gebed door broeder De Jonge.

De scriba De
voorzitter
get. G.J. de Rooij get. L.

Boone

De notulen sluiten naadloos aan bij de oude principes; het was allemaal bekend, vertrouwd en continuerend. Opvallend, dat de vergadering het gecombineerd beroepen weer invoerde dat in 1899 op Beversluis' verzoek was afgeschaft.

Eerste gemeenten

- *Sint-Philipsland* bleef achter haar dominee Boone staan en haar kersverse ouderling Van Dommelen was met hem ter vergadering in Waddinxveen.

- Uit *Den Haag* waren er oefenaar Cornelis de Jonge en ouderling Martinus Schraven. De kerken hadden met De Jonge een tweede voorganger, die in tegenstelling tot Boone niet 'geschorst' was. Den Haag had in Rotterdam vergaderd, maar zich in het nieuwe kerkverband niet thuisgevoeld.^{xciii}

- *Waddinxveen* was het oude kerkverband uitgezet en het hoe en waarom ervan is bekend. Ouderlingen waren schoenmaker Gert Jan de Rooij en tuinder Steven Slappendel, diakenen de smid Maarten de Rooij en diens knecht Robbert de Bruin, die getrouwd was met de vrome Kaatje Vermeulen, mutsenwasster en eigenares van het kerkje.^{xciv}

- Uit *IJsselstein* was Arie Raatgever aangeschoven. Beversluis had de gemeente herhaaldelijk het kerkverband uitgezet.^{xcv}

- De kerkenraden van *Genemuiden* en *Zuidwolde* waren afwezig, maar hadden laten weten Boone te volgen en de reden hiervan is bekend.^{xcvi}

Vier van de vijf geroyeerde gemeenten waren dus al verenigd, *Oudewater* maakte wat later het vijftal compleet.

- In *Nieuwerkerk* bleven de diakenen De Braal en Berman met wat leden achter ds. Boone staan. Ze kerkten aanvankelijk in Bruinisse, maar dat was ver, en daarom sloten de meesten zich aan bij de Nieuwerkerker Bakkeriaanse gemeente.^{xcvii}

- *Haamstede* volgde Boone omdat de kerkenraad en sommige leden bang waren voor 'nieuwigheden'.^{xcviii}

- In *Numansdorp* stichtte ds. Boone een nieuwe gemeente met als ambtsdragers T. de Fonkert, J. Dekker en G. van Holten. Ze kerkten eerst in gebouw 'De Eendracht' en vervolgens in de christelijke school.

- *Bolnes* was een gezelschap rond de bestuursleden L.J. Onderdelinden, J. Schneider en A. Notenboom. Die leesgroep zou in 1907 opgaan in de Gereformeerde Gemeente van Ridderkerk, maar sommige leden kozen bij nader inzien voor ds. Boone, die deze groep institueerde 'omdat er nogal veel van het oude volk woonde'. Schneider was er de eerste ouderling en na diens verhuizing naar Rijsoord volgde A. Burger hem op.^{xcix}

- Dominee bleef ook preken voor sympathisanten op Walcheren en daarom melden de notulen van 3 december de plaatsnaam *Middelburg*, waar overigens nooit een gemeente werd geïnstitueerd.^c

- *Nieuw-Beijerland* had voor verenigen gekozen, maar ouderling Van Lieburg bedacht zich en volgde met de meerderheid van de leden alsnog ds. Boone. De andere kerkenraadsleden bleven verenigd. Van Lieburg sprak in navolging van ds. Ledeboer tot de kerkgangers: 'Die mij liefheeft, volg mij.' Hij kerkte enkele maanden in een timmerwerkplaats en eind maart 1908 nam Boone de nieuwe Voordaelkerk in gebruik.

- De groep in *Piershil* kan worden gezien als een afdeling van Nieuw-

Beijerland. Ds. Boone preekte er eenmaal per jaar in de schuur van Sterrenburg.^{ci}

- In *Bruinisse* lieten ruim vijftig mensen een nieuwe kerk bouwen. Marinus Hage werd er ouderling en domineeszoon en schoenmaker Marinus Boone diaken. Vader Boone nam de kerk op 24 december 1908 in gebruik en aan die plechtigheid zit een verhaal vast dat direct hierna in het laatste hoofddeel wordt aangestipt.^{cii}

H. VERENIGING EN SCHORSING KERKRECHTELIJK GETOETST

Ds. Boone is vanwege zijn terugtreden bijna unaniem veroordeeld en vrijwel al zijn beschuldigers accepteerden diens schorsing als correct en vanzelfsprekend, zonder zich in hun onderwerpen te verdiepen: het Ledeboeriaanse kerkbegrip, de verenigingsprocedure, de *Bepalingen* en het kerkrecht.

Brief ds. Kersten

De laatste slagen van het verenigingsjaar 1907 dreunden nog door tot begin 1909. Die behelsden een ingezonden brief van ds. Kersten in *De Zeeuw* van 12 januari 1909, die in extenso en kritiekloos is afgedrukt in enkele boekwerken^{ciii} en mede daarom wat toelichting vraagt.

De brief was een reactie op een kort verslag over de ingebruikname van Boones nieuwe kerk in Bruinisse op 24 december 1908. Vooral deze zin had ds. Kersten getroffen: 'Het had spreker [ds. Boone, JMV] moeite gekost om tot een goed besluit te komen, maar ziende op den strijd van wijlen ds. Ledeboer en Van Dijke en op den weifelende houding van de dienaren Beversluijs en Van Oordt, aan hem uit hun woord en geschrift openbaar geworden en op het woord der Schrift uit Spreuken 6:24, dat spreker als het ware op zijn ziel gebonden werd, stond het voor hem vast dat hij moest blijven bij de oude leer der Dordtse vaders, bij de kerkelijke tucht, de psalmen Datheni en het ambtsgewaad.'

De brief was bijna vijfmaal zo lang als het krantenverslag en doet wat denken aan het spreekwoordelijke kanon en de net zo spreekwoordelijke mug. De toon was heftig: '*Mijnheer de Redacteur, ik kan u verzekeren dat ds. Boone niet weet wat hij zegt ...*' Enkele van ds. Kerstens kritiekpunten komen ter sprake in de volgende paragraaf, de kerkrechtelijke beoordeling; andere gaan over het volgende:

- Kersten reageerde op Boones verwijzing naar Ledeboer en Van Dijke: '*Groener nog wordt 't mij als ds. Boone verklaart tot die scheurmakerij gekomen te zijn door te zien "op de strijd van ds. Ledeboer en ds. Van Dijke". Waarover ging die strijd? Waarover begaven die mannen zich in de bres? Heeft 't iets te maken met het doen en laten van ds. Boone? Die mannen staan te hoog met hun heiligen ijver om een onwaardig gedrag als dat van ds. Boone goed te maken.*' Ds. Kerstens bewering is niet correct, want het ging om dezelfde strijd en dezelfde principes. Ledeboer is officieel verenigd geweest met de Christelijke Afgescheiden Gemeenten, hoewel ds. Kersten dat ontkende.^{civ} Hij werd er in 1840 als predikant opgenomen en in diverse commissies benoemd. Hij is in 1841 afgehaakt vanwege hetzelfde kerkbegrip als Boone, de noodkerk, en heeft die stap in 1849 schriftelijk bevestigd. Zijn losmaking is pas in 1857 geaccepteerd, terwijl Boone zich reglementair had onttrokken aan slechts de intentie tot verenigen.^{cv} Ook ds. Van Dijke heeft, na strijd en gevangenschap, die noodkerk uiteindelijk toch gehandhaafd en zich niet officieel van de Christelijke Afgescheiden Gemeenten losgemaakt.

- Ds. Boone had verwezen naar de aarzelingen van ds. Van Oordt en ds. Beversluis.^{cv} Ds. Kersten bestreed dat met de woorden: ‘Ds. Van Oordt wankelde evenmin.’ Maar ds. Van Oordt wankelde wél en had in de deputatenvergadering zelfs gesproken over ‘een menselijk samenplakken; we leefden in vrede naast elkander, waarom nu dat niet zoo gehouden?’^{cvi} Ds. Kersten citeerde uitvoerig uit Boones brief van 1 juli, waarin nogal wat druk op ds. Van Oordt werd uitgeoefend om te verenigen.^{cvi} En over Beversluis schreef Kersten: ‘Ds. Beversluis, tot Maart ’08 mijn collega in Rotterdam, ging steeds met vasten tred; zijn geheele optreden was gekenmerkt door vastberadenheid. Z. Eerw. was uit het geslacht der IJzermans; en van ijzer was hij eer te vast dan weifelend’. Boone had in de bewuste preek in Bruinisse gezegd, dat Beversluis bezwaren had uitgesproken ‘toen hij met den kerkenraad van Bolnes naar Rotterdam reed’. Hij noemde daarmee bron en plaats. Het is duidelijk, dat Kerstens loftuitingen over Beversluis ongegrond zijn, omdat diens optreden nooit lang uitblonk in ‘vastberadenheid’.^{cix} Wellicht hebben Van Oordts en Beversluis’ aarzelingen Boone achteraf aan het denken gezet en heeft hij er daarom de brief van ds. Janse bij gezocht die hem deed besluiten niet te verenigen.
- Boone had de schriftplaatsen genoemd die hem in zijn mening hadden gesterkt. De verslaggever citeerde eerst Spreuken 6:24, daarna Spreuken 6:5, terwijl het moest zijn Spreuken 6:2: ‘Gij zijt verstrikt.’ Ds. Kersten schreef: ‘Ds. Boone is op de ziel gedrukt Spr. 6:24, ’t zou teveel plaats vragen zo ik dit onnozele argument weerleggen moest.’
- Ds. Kersten wees erop, dat de Ledeboerianen al van het ambtsgewaad waren afgestapt. Daarin had hij gelijk, want ds. Boone was pas heel kort vóór de *Vereniging* teruggekeerd naar de principes van de oude Ledeboerianen. Kersten typeerde het ambtsgewaad als ‘dwaas’ en trof daarmee alle predikanten die het gewaad uit overtuiging hadden gedragen en nog droegen.
- Kersten schreef dat Boone eerder had verklaard dat ‘de psalmberijming geen hinderpaal kon zijn’. Ook dit was waar, maar ook hierin was Boone naar het oude standpunt teruggekeerd. Kersten voerde ook aan, dat Boone in enkele Kruiskerken had gepreekt waar uit ‘1773’ werd gezongen. Dat is waar, maar psalmzingen in aanverwante Kruiskerken heeft niets te maken met het loslaten van Datheen als grondslag van het eigen kerkverband.

Gedreven door de ambitie om kerken te verenigen en gekweld door de smet die Boone erop legde, sloeg Kersten wild om zich heen, waardoor Boone forse imagoschade opliep. Boone bleef er blijkbaar onbewogen onder en diens enige reactie stond in *De Zeeuw* van 19 januari 1909:

Daar ik het ingezonden stuk las van ds. Kersten, kan ik hem wel beter overtuigen dat hij mistastte. Maar ik hoop bewaard te blijven om nooit mijn zaak te verdedigen voor de menschen; want een dienstknecht des Heeren moet niet twisten, maar vriendelijk zijn en de kwaden kunnen verdragen. Met dank voor de plaatsruimte teken ik,

L. BOONE, V.D.M. St. Philipsland.

Dit getuigenis was geen momentopname en ook geen holle uitspraak om de schijn op te houden, want onder de kruisbanier was het nog steeds goed toeven: twee weken later schreef hij aan Ka Flipse:

Ik moet zeggen, dat ik niks van Ds. Kersten had, van al zijn schrijven. Nee, ik heb een ander plaatsje gekregen, waar ik wel eens naartoe kan.^{cx}

Het is duidelijk, dat Kersten de DKO wel propageerde, maar onvoldoende kende, zodat zijn nieuwe kerk al tijdens de deputaten- en de oprichtingsvergadering herhaaldelijk en ernstig ontspoorde. Hij had in oktober 1908 zijn boekje *De tucht in de Kerke Christi* gepubliceerd, maar schreef in zijn ingezonden brief nog steeds over ‘den geschorsten predikant L. Boone’.

Hij schreef over de kerkorde: *‘Wij handhaven de tucht, dat is o.m. ds. Boone zelf gewaar geworden. En hoe de Geref. Gemeenten in Nederland zich de tucht denken, is te lezen in ons werkje: De Tucht in de Kerke Christi.’* En: *‘Waarom nu, zoo vroeg ik, heeft ds. Boone zich van ons losgescheurd? Heeft iets anders dan lust tot scheurmakerij hem gedreven, dan gewis was het vreeze voor orde en tucht.’* Tussen beide predikanten hing een gordijn; dik, vast, onschuifbaar en van ijzer. Ds. Kersten schreef in zijn brief: *‘Voor de vierschaar van het kerkrecht wil ik doen uitmaken wat Dordtsch is: het door ds. Boone of door ons voorgestane.’* Zo vanzelfsprekend is dat echter niet, want de onderstaande kerkrechtelijke beoordeling door dr. D. de Vos leert anders.

Kerkrechtelijke beoordeling^{cxii}

Nu volgt de kerkrechtelijke beoordeling van de schorsing en wat daarmee samenhangt.

Op 10 oktober 1907 werd ds. Boone geschorst door de Algemene Vergadering^{cxii} van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland. Deze schorsing gold nog niet zijn eigen gemeente Sint-Philipsland. De exacte reden voor de schorsing werd niet heel duidelijk omschreven. Wel staat in de notulen, dat ds. Beversluis opmerkte: ‘hier moeten we handelen, opdat het kwaad der scheuring niet voortwoekere.’^{cxiii} Ook viel op die vergadering het woord ‘scheurziekte’.^{cxiv} En ds. Boone schreef in zijn tweede *Verantwoording*, dat hij door een delegatielid was verklaard voor ‘scheurmaker en dubbelhartige en onoprechte’. Daaruit kan worden vastgesteld, dat de schorsing in ieder geval wegens scheurmakerij was.

Om een goed beeld van de situatie te krijgen, moet naar drie vergaderingen worden gekeken.

- Eerst de Algemene Vergadering van Ledeboeriaanse gemeenten van 4 en 5 juni 1907. Op 5 juni kwam een adres van ds. Kersten aan de orde, namens de Gereformeerde Gemeenten onder het kruis,^{cxv} die op 23 mei 1907 een Algemene Vergadering hadden gehouden. Dit ingekomen stuk was bedoeld, zo stond in Kerstens adres, als vervolg van een eerste stap op de weg tot vereniging, die was genomen door de Gemeenten onder het kruis. Het adres behelsde twee voorstellen. Het eerste handelde over wederzijdse erkenning van ambten en ambtelijke werkzaamheden, het tweede stond in verband met het zingen van de psalmberijmingen van Datheen en ‘1773’. Dat tweede was een punt van verschil tussen Ledeboerianen en Kruisgezinden. Dit zijn de twee voorstellen. Alle afgevaardigden, ook ds. Boone, stemden in met de voorstellen. Zij hadden voor die instemming geen lastbrief strekkende tot aanneming van de voorstellen, laat staan tot vereniging. De voorstellen dienden immers nog met kerkenraden en gemeenten te worden besproken. Het beslotene moet worden gezien als een intentieverklaring.^{cxvi} Een voorstel tot vereniging werd niet gedaan in het adres van ds. Kersten, stond voorts niet op de agenda en kan dus ook niet zijn aanvaard. Wel was men op de weg der Vereniging. De Ledeboeriaanse gemeenten hadden een vervolg gegeven aan de stap van de Kruisgemeenten.

- Vervolgens de deputatenvergadering van 25 juli 1907, om de *Bepalingen* te bespreken met deputaten uit beide kerken. Die *Bepalingen* stelden de gronden van de Vereniging vast. Twee gemeenten waren - terecht - van oordeel, dat de Vereniging niet had plaatsgevonden. De preses, ds. Beversluis overstemde de vergadering en stelde de Vereniging als 'zeker besluit' voor. Zo zeker was dat niet, want er wordt van een 'eenigszins meer vagen grondslag' gesproken' (art. 5.). En in art. 13. wordt gesproken van 'de definitieve vaststelling van alle punten, de vereeniging betreffende.' En de gemeenten moesten nog worden ingelicht! Nogmaals wordt beklemtoond dat er geen besluit kan zijn als er geen voorstel daartoe is. Er zijn twee voorstellen gedaan door de Kruisgemeenten, en daarbij bevond zich geen voorstel tot vereniging. Ds. Boone kon door ziekte van zijn vrouw niet aanwezig zijn, maar had ds. Kersten laten weten dat zijn naam onder het concept van de *Bepalingen* mocht. Het concept werd op genoemde vergadering en ook later nog gewijzigd. De kerkenraden kregen drie maanden tijd voor overleg met kerkenraden en gemeenten. Ds. Boone heeft niet ingestemd met het gewijzigde concept.
- Ten derde de Algemene Vergadering van 9 en 10 oktober 1907, waarop ds. Boone niet aanwezig was. Hij had schriftelijk laten weten niet met de Vereniging mee te gaan en hij werd geschorst, en de *Bepalingen* van de Vereniging werden gewijzigd en vastgesteld. Aan de vaststelling heeft ds. Boone niet deelgenomen. Deze vergadering van 9 en 10 oktober 1907 moet worden gezien als de vergadering waarop kerkrechtelijk de vereniging van beide kerkverbanden tot stand is gekomen.

Over de schorsing van ds. Boone valt op te merken:

- Ds. Boone had zich met zijn gemeente binnen de bedenktijd, dus tijdig, teruggetrokken van de intentie tot verenigen. Hij had het recht daartoe, hij heeft zijn terugtrekken tijdig gemeld en kan dus geen scheurmaker en niet dubbelhartig of onoprecht worden genoemd. Hij behoorde nog tot de Ledeboeriaanse gemeenten en niet tot het nieuwgevormde kerkverband van de Gereformeerde Gemeenten. Dat kerkverband kon hem dus niet schorsen, want hij was er geen lidmaat van en zijn gemeente behoorde er ook niet toe.
- Ds. Boone kan geen scheurmaker zijn, want hij heeft nimmer tot de Gereformeerde Gemeenten behoord en heeft zich evenmin van dat kerkverband losgemaakt. Hij onttrok zich slechts aan een mondelinge afspraak met een clause van drie maanden bedenktijd voor bespreking van de *Bepalingen*, die op 25 juli begon en op 25 oktober eindigde.^{cxvii} Binnen die bedenktijd mocht hij 'ja' of 'nee' zeggen. Hij zei 'nee' en bleef wat hij was: Ledeboeriaans. Van scheurmakerij was geen sprake.
- Een schorsingsprocedure dient te beginnen in de plaatselijke gemeente.^{cxviii} Een synode mag niet heersen over een plaatselijke gemeente. Ook een Algemene Vergadering mag dat niet. Een gemeente mag niet heersen over een andere gemeente. Een gemeente mag niet worden overheerst door alle andere gemeenten.^{cxix}
- Er is geen schijn van een procedure geweest. Ds. Boone is *stante pede* bij afwezigheid geschorst.

- Men is geheel voorbijgegaan aan de plaatselijke Ledeboeriaanse gemeente Sint-Philipsland. En dat terwijl men zelfs de mogelijkheid heeft overwogen, dat die nog van niets wist!
- Er is met name bij de preses, ds. Beversluis, sprake van bevooroordeeld kerkpolitiek handelen. De oefenaar M. Remijn, wiens toelating als oefenaar mede door toedoen van Beversluis onregelmatig is verlopen, en die zelfs geen ambtsdrager was, werd kennelijk als pion achter de hand gehouden en op 10 oktober 1907 als aanklager ingezet. Vijf Ledeboeriaanse gemeenten die een goede relatie met ds. Boone hadden, werden aan de kant geschoven. Beversluis' optreden ten opzichte van Boone was verder zeer agressief. Opgemerkt wordt dat Beversluis zeer bevriend was met Remijn.
- Een gesprek van twee predikanten en twee ouderlingen met ds. Boone, nadat hij door overigens onkerkordelijk snelrecht was geschorst, had bij voorbaat geen kans van slagen.
- Ook al zou de gemeente Sint-Philipsland zijn toegetreden tot het kerkverband van de Gereformeerde Gemeenten, dan nog had die gemeente het recht om uit te treden. Dat was geheel in overeenstemming met het gereformeerde kerkrecht^{cxx} en kan geen scheurmakerij worden genoemd.^{cxxi} Het uittreden van een Gereformeerde Gemeente is veel later deskundig in de Nederlandse rechtspraak behandeld.^{cxxii}
- Ds. Boone heeft zich uit het verenigingsproces teruggetrokken voordat hem mededeling was gedaan van het aanvaarden van de *Bepalingen*. Hij kon dus niet overeenkomstig het recht van deze *Bepalingen* bij een tuchtprocedure worden betrokken. Hierbij wordt dan nog aangenomen, dat de *Bepalingen* direct in werking zijn getreden. Men dient wel eerst de wet te kennen alvorens aan het oordeel daarvan te worden onderworpen. Opgemerkt wordt hierbij nog, dat de bedenktijd nog liep.

Het is begrijpelijk, dat het niet werd gewaardeerd en zelfs irritatie opriep, toen ds. Boone zich terugtrok uit het verenigingsproces. Dat neemt niet weg dat hij in zijn recht stond. In de ingezonden brief in *De Zeeuw* van 11 januari 1909 (hierboven genoemd) heeft ds. Kersten gesteld, dat hij zich 'voor de vierschaar van het kerkrecht' zou willen verantwoorden. Die verantwoording zou voor hem in de bovengenoemde tuchtprocedure inzake ds. Boone negatief uitpakken. Ds. Kersten wees op zijn brochure *De tucht in de kerke Christi*.^{cxxiii} Hierin komt de wijze van tuchtoefening door een Algemene Vergadering, zoals op ds. Boone, echter niet voor. De brochure handelt over tucht door de kerkenraad, die heel wat zorgvuldiger dient te verlopen dan de door Kersten zelf toegepaste tucht op zijn collega Boone. Ds. Kersten moet worden beschouwd als een begaafd man. Hij heeft in minder dan een halfjaar de stichting van de Gereformeerde Gemeenten weten te bewerkstelligen. Hij heeft echter, zoals blijkt uit zijn bovengenoemde ingezonden brief uit 1909, Boones kerkvisie niet begrepen. Tegenover de neocalvinistische^{cxxiv} visie van ds. Kersten, zoals blijkt uit zijn *Bepalingen*,^{cxxv} stond de kerkopvatting van ds. Boone: de nood- of schuldkerk. Ds. Boone wilde staan in de lijn van Ledeboer met zijn psalmen van Datheen en zijn ambtsgewaad. Deze laatste twee zaken stonden symbool voor zijn kerkbegrip. Hij bedoelde geenszins de gereformeerde belijdenisgeschriften, de Dordtse Kerkorde en het ondertekeningsformulier van sessie 164 uit de Postacta^{cxxvi} van de Dordtse synode van 1619 af te wijzen. Boone voelde de schuld aan het verval van de kerk en wilde geen

georganiseerde kerk, maar een noodvoorziening.^{cxxvii} Ds. Boone heeft te haastig ingestemd met het concept van de *Bepalingen* en erkende dat ook eerlijk. Het verenigingsproces is heel snel gegaan en na het herontdekken van ds. Janses uitleg van het Ledeboeriaanse kerkbegrip, raakte hij in gewetensnood en ging hij niet met de Vereniging mee. Ds. Boone heeft het verschil in kerkbegrip tussen hem en ds. Kersten geproefd. Ds. Kersten is daaraan in jeugdige overmoed voorbijgegaan.

In het navolgende zal kort aandacht worden geschonken aan de *Bepalingen* van 1907.^{cxxviii} De *Bepalingen* zijn in de Algemene Vergadering van 9 en 10 oktober 1907 aangenomen door de Gereformeerde Gemeenten onder het kruis en de Gereformeerde Gemeenten ontstaan door de actie van Ds. Ledeboer.^{cxxix} Dat is kerkrechtelijk gezien het document dat de Vereniging tot stand bracht. Dat document - een gewijzigd concept - heeft Ds. Boone niet ondertekend. Zijn naam diende er dus uit te worden verwijderd.^{cxxx}

Het opschrift van de *Bepalingen* moet van 25 juli 1907 of later zijn, omdat de Algemene Vergaderingen van 23 mei 1907 en 4 en 5 juni 1907 in het opschrift nu *Synodale* vergaderingen worden genoemd. Echter: eerst op 9 en 10 oktober 1907 zijn de *Bepalingen* van kracht geworden. Pas daarna zijn er geen Algemene Vergaderingen meer, maar synoden volgens artikel 2 van de *Bepalingen*. Men kan niet achteraf de aard van een kerkelijke vergadering wijzigen, Algemene Vergaderingen in Synodale vergaderingen veranderen.^{cxxxi} De bepalingen zijn op 25 juli 1907 door deputaten vastgesteld, dus niet door kerkelijke vergaderingen. Deputaten kunnen niet tot kerkvereniging beslissen, zij rapporteren terug aan de vergadering door welke zij zijn benoemd. Het is ook niet zeker of de stukken op 25 juli 1907 ook zijn getekend. Ondertekening volgt namelijk gewoonlijk op een volgende vergadering. De naam van ds. Boone is toegevoegd, hijzelf heeft niet getekend. De uitdrukking ‘accord van kerkelijke gemeenschap’ uit artikel 1 is karakteristiek voor het neocalvinistische kerkrecht van de doleantie van 1886. Het neocalvinisme is de vorm van calvinisme die is gestempeld door A. Kuiper en zijn navolgers. In neocalvinistische opvatting is de belijdenis ‘accord van kerkelijke gemeenschap’,^{cxxxii} en het is opvallend dat dit nu voor de Gereformeerde Gemeenten de Dordtse Kerkorde van 1619 is. Het samenbindend element van het kerkverband van de Gereformeerde Gemeenten is nu niet meer de belijdenis, maar het juridisch statuut. Dit onderstreept niet alleen dat de *Vereniging* eerst op 9 en 10 oktober 1907 tot stand is gekomen, maar verleent het nieuw gevormde kerkverband een nogal civielrechtelijk karakter. Niet het geloof, maar het kerkrecht gaat voorop. In artikel 13 wordt gesteld dat op de eerstkomende Algemene Vergadering een commissie zal worden benoemd met de opdracht bestaande geschillen over voorgaande zaken te onderzoeken en te beslechten. Opmerkelijk is in dit artikel 13 het na ‘voorgaande zaken’ tussen haakjes geplaatste ‘dus niet omtrent eenig punt der vereeniging’. Is dit geen kerkpolitieke toevoeging? Indien de Vereniging zo vast is, dan is de toevoeging niet nodig.

Ook de ondertekening verdient enige aandacht. In de versie van Bel e.a. staan de predikant Boone en de oefenaar Remijn bij de ondertekenaars.^{cxxxiii}

De Jongste biedt een versie met de oefenaar Remijn, maar zonder de predikant Boone.^{cxxxiv} En bij Kersten en Van Zweden staat wel de predikant Boone, maar is de oefenaar Remijn weggelaten.^{cxxxv} Het lijkt erop, dat de oefenaar Remijn - geen ambtsdrager zijnde - aan de besluitvorming over de *Bepalingen* heeft deelgenomen.

Ds. Boone was geen academisch gevormd theoloog, maar een bevindelijk

prediker van de gereformeerde waarheid. Het belangrijkste is echter, dat hij nog iets van de pijn van afscheiding kende in zijn kerkbegrip. In afscheiden zit altijd iets van nood en noodmaatregel. Aan dat aspect gaan de *Bepalingen* voorbij.

Het zou de Gereformeerde Gemeenten en de Gereformeerde Gemeenten in Nederland sieren *eerherstel* te verlenen aan ds. Boone door hem postuum te rehabiliteren. Men kan zich daarbij spiegelen aan de Nederlandse Hervormde Kerk, die dat deed bij de predikanten H. de Cock^{cxxxvi, cxxxvii} en A.C. van Raalte,^{cxxxviii, cxxxix} en de Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt te Eindhoven die zijn oud-predikant G. van den Brink in het openbaar heeft gerehabiliteerd.^{cxl} Dat zou ook eerlijk zijn tegenover de Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland.

Hoofdstuk 13

Karikatuur en werkelijkheid

Ds. Boones levensverhaal wordt vaak gerelateerd aan zijn slecht begrepen terugtreden bij de Vereniging van 1907. Ook is duidelijk, dat zijn argumenten behoren tot de dingen waarover men niet spreekt en schrijft. Het valt daarom niet mee om een predikant te vinden over wiens persoon zo'n vertekend beeld is ontstaan als over hem.

In 1907 stond ds. Boone voor de keuze: laten we de Ledeboeriaanse principes los? Ja of nee. Gaan we de kerkprincipes van de Dolerenden achterna? Ja of nee. Waarbij de keuzes niet gelijkwaardig waren en een 'nee' niet leek te bestaan. Zijn compromisloze 'nee' betekende een harde confrontatie. De verenigden hadden vrienden, een land vol bewonderaars, terwijl op hem smaad, toorn en tucht genadeloos neerdaalden, omdat hij een deuk had geslagen in een prestigeproject. Hij werd als Ledeboeriaan voor een kerkelijke rechtbank gedaagd en in De Zeeuw met schuld en laster overladen, zodat het geen kunst is om een negatief beeld neer te zetten van zijn persoon en principes. Ook latere geschiedschrijvers hebben hem geen recht gedaan.

De Vereniging geldt nog steeds als magisch en doet zijn overige predikjaren in het niet verdwijnen. Terwijl hij zo'n 47½ jaar Gods Woord heeft verkondigd: van 24 februari 1887 tot 12 september 1934. Dat verwrongen beeld keert ook vaak terug in lesstof van catechisaties en scholen, zodat kerkenraden vroegen om wat karikaturen te corrigeren en fragmenten te herschrijven. Het honoreren van die verzoeken biedt gelegenheid wat dieper te spitten naar de achtergronden van Boones argumenten om zich met de Vereniging niet in te laten.

a. BOONE EN ... DE GESCHIEDSCHRIJVING

Over ds. Boone is al heel wat geschreven, maar meestal hetzelfde en meestal niet veel moois; allemaal verhalen die uitblinken in het niet noemen van bronnen. Zelfs mensen die niet in kerkgeschiedenis geïnteresseerd zijn, kunnen uit hun geheugen opdissen, dat hij afhaakte om Datheen en ambtsgewaad, en met die loze argumenten wegkroop achter bijbelteksten,

als stokken uit een bos gegrepen. Allerlei schrijvers ontzagen de Vereniging zoveel ze konden en als we daar niet bij stilstaan, worden hun beweringen immer gekopieerd. Daarom hierna enkele sprekende voorbeelden, kort becommentarieerd, om karikatuur van werkelijkheid te scheiden. Men heeft over ds. Boone en de gebeurtenissen o.a. beweerd:

- dat hij zich *'van de Gereformeerde Gemeenten had onttrokken'*.

Antw.: Hij heeft nooit tot die denominatie behoord.

- dat hij was afgehaakt om *'het vasthouden van de naam Oud Gereformeerd'*, omdat zijn *'bovenkennisse goed was, maar zijn benedenkennisse niet'*, omdat hij *'niet op kon tegen ds. Kersten'* en omdat hij *'zijn vooraanstaande plaats zou verliezen'*.

Antw.: Deze verzinsels zijn ontleend aan de artikelen van A.M. Wessels uit 1929 en aan het boekje Een merkwaardig vijftal.

- dat zijn hoofdbezwaren waren *'het ambtsgewaad'* en *'de berijming van Datheen'*.

Antw.: Zijn hoofbezwaar was het kerkbegrip van de Ledeboerianen.

- dat zijn houding ten aanzien van de vereniging *'zeer aanvechtbaar'* was.

Antw.: Hij had zwaarwegende motieven en handelde niet tegen Gods Woord en de afspraken.

- dat zijn terugtrekken op *'gemoedelijke gronden'* berustte.

Antw.: Zijn terugtrekken berustte op zijn kerkbegrip, het principe van de afscheiding, dat ook voor De Cock en Ledeboer fundamenteel was.

- dat zijn terugtrekken *'niet berustte op het Schriftuurlijke zicht op de eenheid van Gods kerk'*.

Antw.: Dit schriftuurlijke zicht op de eenheid van Gods kerk duldt slechts één kerk: de door Hem geplante, zodat alle overige kerkstichting mensenwerk is. Strikt genomen is er in Nederland maar één door God geschonken kerk en zijn uit allerlei afscheidingen slechts 'genootschappen' ontstaan. Een georganiseerde kerk is dan meer onschriftuurlijk dan een noodkerk.

- dat de vijf geroyeerde gemeenten *'niet bij de vereniging betrokken waren'*, dat ze *'door omstandigheden niemand hadden kunnen zenden'*, dat ze *'vrije gemeenten'* waren.

Antw.: Hiermee wordt verbloed, dat Beversluis de gemeenten het kerkverband had uitgewerkt.

- dat de Synode oordeelde, *'dat ds. Boone schorsenswaardig was'*.

Antw.: Het was geen synode, maar Algemene Vergadering, en Boone was in geen enkel opzicht schorsenswaardig.

- dat in zijn notulen van 1932 het woord *'motie'* onjuist was: *'het gereformeerde kerkrecht kent geen "moties" in kerkelijke vergaderingen.'*

Antw.: Het gereformeerde kerkrecht kent geen Algemene Vergaderingen en was dus niet van toepassing. Men mag in een kerkelijke vergadering een voorstel overigens gerust een 'motie' noemen, dat gebeurde die tijd wel vaker, geen kerkorde verbiedt dat woord.

- dat hij *'in het heimelijke zou werken om scheuring te verwekken ...'*

Antw: Ds. Boone kwam kort voor de vergadering zelfstandig tot zijn beslissing. Hij heeft met niemand overlegd. Ook zijn zielenvriend Van Lieburg wist niet dat hij zou afhaken, die volgde daarom pas later.

- dat hij ds. Kersten ergens van zou hebben beticht: *‘Wij mogen toch wel vragen: was er werkelijk oorzaak om Ds. Kersten - die gezien het gebruik van het woord ‘jeugdige’ wel allereerst zal zijn bedoeld, maar ook de andere leraars van de vereniging (...) van deze dingen te betichten?’*

Antw.: Ds. Boone citeerde uit de brief van ds. David Janse en bedoelde met ‘schone en jeugdige en bevallige’ de psalmberijming van 1773. Dat blijkt overduidelijk uit de context (zie noot 344). Van Boone is tegenover Kersten en Beversluis geen misplaatst woord bekend.

De lijst van voorbeelden is moeiteloos uit te breiden, maar het beeld is duidelijk. Schrijvers hebben Boones motieven afgewogen, zijn kerkje afgewogen, zijn vergaderingen afgewogen, zijn notulen afgewogen, zijn woorden afgewogen, zonder hun dossierkennis en intenties te hebben afgewogen. Een hetze? Het was pro of contra, wit of zwart. Verenigd of niet verenigd. Schuldig of onschuldig. Goed of fout. Fout.

HOOFDSTUK 12

‘Mijn levensloop, die is ten end’

(1930-1935)

Donderdag 25 april mocht hij zijn reisstaf neerzetten en zijn reiskleed afleggen. Hij had die morgen niet zoveel pijn, zodat hij even met ouderling Verlinde kon spreken, die nauwkeurig aantekeningen maakte.

Toen wij van hem heengingen, wuifde hij ons na uit de slaapkamer. Voor de laatste maal, want nooit zouden wij zijn stem meer horen of zijn handdruk gevoelen. Die dag namen zijn lichaamskrachten snel af en werd het gebouw zo gesloopt, dat wij zagen dat zijn einde naderde. Zijn kinderen stonden rond zijn bed. Enkele uren voor zijn sterven, zag dochter Pietje dat haar vader een laatste aanval van de vorst der duisternis had te verduren, waarbij de oude dienstknecht met gevouwen handen lag en zijn ogen naar boven gericht, tot Hem Die de duivel en de hel aan Zijn gezegende voeten heeft onderworpen. Daarna is hij rustig gaan liggen.

Als kerkenraad stonden we vanaf 7 uur bij hem, om er rond half 9 de laatste adem te zien uitgaan. Zacht en kalm heeft onze geliefde leraar het tijdelijke met het eeuwige verwisseld om te worden opgenomen in de eeuwige heerlijkheid.

‘Zalig zijn de doden die in den Heere sterven, van nu aan. Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten mogen van hun arbeid; en hun werken volgen met hen’ (Openb. 14:13).

Afscheid

Dinsdag 30 april 1935. Flipland werd beschenen door een flauw voorjaarszonnetje, het was droog, zo'n 10 graden en ietsje winderig. Het dorp lag normaliter verlaten tussen velden met schraal uitgelopen groen en kale en grijze vlekken, maar beleefde nu de drukste dag ooit. Was een auto al een bijzonderheid, een bus was dat zeker, nu reden er tientallen door het dorp. Door Voorstraat, Achterweg en Schooldreefje liepen mensen in de meest vreemde klederdrachten, op weg naar kerk en pastorie: 'Van heinde en verre waren de belangstellenden opgekomen en de 23 gemeenten, waarvan ds. Boone vroeger voorganger was, hadden zich alle doen vertegenwoordigen.'^{cxli} Een onafzienbare schare uit het hele land wilde erbij zijn, want overal had dominee zijn vrienden, die hem naar zijn laatste rustplaats gingen brengen.

'In de morgenuren vonden de belangstellenden gelegenheid te defileren langs de baar en een laatsten blik te werpen op het stoffelijk overschot.'^{cxlii} Nog één keer stonden ze bij de kist, zagen ze hun vader, hun predikant, hun vriend, hun weldoener en hun raadsman, waarbij de grenzen tussen werkelijkheid en droom vervaagden. Ze probeerden waardig afscheid te nemen, terwijl smart en achting van hun gezichten afstraalden. Afscheid van een sterfelijk mens, nietig in eeuwigheidslicht, maar groot in de geschiedenis van kleine kerken met kleine mensen.

Rouwdienst

Al vóór 9 uur verdrongen honderden rouwenden zich voor de nog gesloten deuren van de Achterwegkerk, waar om 10 uur de dienst zou beginnen. Voorin de kerk zaten familie, gemeentebestuur, kerkenraden, vrienden en genodigden. Tegen tien liep een hulpkoster naar de oude galerij, klom er op de achterste bank en omvatte het neerhangende klokkentouw. Langzaam kreeg hij de gang erin en begon de klok te luiden. Steeds iets sneller en steeds iets nadrukkelijker verlieten de klanken een voor een de toren en verspreidden ze zich over huizen, straten en bomen. Niet zo vlak, niet zo eentonig, maar natuurlijk en levendig, zoals klokkluiden al eeuwen gebeurde. De roep om een dienaar te begraven, die in dit bedehuis Christus had gepredikt tot redding van verloren zondaren: 'Ik ben de Opstanding en het Leven; die in Mij gelooft, zal leven, al ware hij ook gestorven.'^{cxliii} De kerk stroomde overvol en de meesten moesten zich met een staanplaats redden. De Utrechter stenograaf A. Bulk zat klaar om alle woorden op te schrijven.

Ds. Blaak bepaalde zijn gehoor bij 2 Timótheüs 4, het voorgelezen hoofdstuk, waarin Paulus voorzegt dat hij weldra zou worden gedood, terwijl hij zich troostte met een goed geweten en met de vergelding die hij en alle gelovigen van de Heere verwachtten. Uitgangspunt voor de prediking was vers 7: 'Ik heb den goeden strijd gestreden, ik heb den loop geëindigd, ik heb het geloof behouden.' Ds. Blaak gaf een zakelijke verklaring van dit tekstwoord en besloot met een toepasselijk woord op leven en sterven van ds. Boone.

Begrafenis

Rond 12 uur stelde de stoet zich in de Achterweg op en begon de gang naar de begraafplaats. Over de hele afstand stonden honderden bedroefde mensen, ietwat verscholen in deuropeningen of achter verduisterde ramen van kamers, slaapkamers en winkeltjes. Honderden mensen die hij gedoopt had; de baby's van toen waren de ouders en grootouders van nu. Ordelijk samengedrongen aan beide zijden van de straten, in eerbiedige stilte, de meesten blootshoofds en met zichtbare smart op het verweerde gezicht. Ook uit mannenogen vloeiden tranen. De stoet ging het Schooldreefje door, langs

het gemeentehuis, draaide de Oostdijk op, ging er na zo'n honderd meter aan de andere kant weer af en draaide de begraafplaats op, langs het graf van ds. Van Dijke die hier in 1883 ter ruste werd gelegd. Zo'n tweeduizend aanschouwers volgden het rouwtafereel vanaf de dijk.

‘Onder doodsche stilte daalde daarna de kist in de groeve, waarbij zeer velen hun aandoening niet meester bleven.’ Daar rustte hij, te midden van de vele kinderen Gods, die hij daar ook zelf had helpen begraven. Ds. Blaak vroeg de aanwezigen te zingen psalm 89 vers 7. En aan het open graf, waarover het licht van Christus’ opstanding viel, zong de schare over het geluk van Gods volk, dat in het licht des Heeren wandelt.

*Welzalig is dat volk dat hen in U verblijdt;
Dat zal voorspoedig zijn, nu en tot allen tijd.
In 't licht Uwes aanschijns zullen zij gaan al t'zame,
En hen verheugen in den roem van Uwen Name;
Als zij zullen wezen door Uw gerechtigheden
Versierd daag'lijks met gaven schoon en ook met vrede.*

Begrafenisondernemer Van der Dussen vroeg de aanwezigen hem te volgen naar het kerkgebouw, waar ds. Blaak de plechtigheid zou beëindigen. Dominee sprak de mensen nog een halfuurtje toe, liet zingen psalm 116:3 en 4 en mediteerde over enkele woorden uit Efeze 2.^{cxliv} ‘Ds. Boone is dood, de prikkel is eruit, en waar die eruit is, daar is de dood geen dood meer. Dán zullen we de dood kunnen aandoen, maar als we het moeten doen als vreemdeling, zal het vreselijk zijn om in de handen van God te vallen. Dat er arbeid geboren mocht worden om geholpen te worden ter bekwamer tijd.’ De slotzang was psalm 89 vers 2.

*Ik hebbe, spreekt de Heer', gemaakt een vast verbond
Met David, Mijnen knecht, dien Ik voor 's werelds grond
Verkoren heb, en met eed' zekerlijk gezworen,
Dat voortaan zou erven 't geslacht van hem geboren,
Deze genade, dat de koninklijke krone
Zou blijven erfelijk in zijn geslachte schone.*

De Fliplanders zochten hun woning weer op en voor de mensen van ver lag er een boterham klaar in het consistoriehuis. Autobussen en automobielen reden in zwarte rookwolken weg en passeerden de tramhalte, waar dominee zo vaak en zo lang had zitten wachten, soms ook nog vergeefs. De straten raakten leeg en de stilte ontfermde zich over het dorp.

Daar zaten ze weer in hun kamertjes, op het land, bij de paarden of in de melkstal, bedremmeld en verloren, verdoofd van verdriet, terwijl de rouw nu pas echt begon. Leeg, maar vol verhalen over hun dominee, geboren als smidsjoch en begraven als koningskind. Het is nauwelijks voor te stellen, wat hij allemaal had meegemaakt, maar dat verbleekte bij wat hij geestelijk had doorleefd. Hij had zijn roeping volbracht: ‘Gaaf heen in de gehele wereld, predikt het Evangelie allen creaturen.’ Hij had heel Nederland doorreis, overal gepreekt, geprobeerd te blijven bij de eenvoud van Gods Woord, de geschriften der vaderen en de principes van Ledeboer. Niemand te arm of te slecht of Boone was erheen getogen om Christus te verkondigen. De prediking en het pastoraat hadden hem helemaal opgeëist; hij was erin verteerd als een brandende en lichtende kaars. Hij had zijn gemeenten en gezelschappen niet aan hun lot overgelaten. Keer op keer zat hij uitgeteld op een bankje, uitrustend van vermoeidheid, zich groot houdend, uren op een bevroren of verhit perronnetje met gluurderige, giechelende, lacherige, spotterige, schelderige of vloekerige mensen.

Geestelijk in het donker soms, maar hij moest verder, door de grote verdrukking, de woestijn weer in, als gast en vreemdeling op zoek naar een beter vaderland; af en toe bij een oase of palmpje, nooit lang, maar altijd bewaard door zijn Koning. Zijn leven en sterven zijn vervuld met hoogten en diepten waar onze geest niet indringt. Oude Fliplanders weten nog uit oude sporen hoe laag de hemel soms in het Achterwegkerkje hing. Die vromen zijn weg, hun bedoeninkjes zijn weg, hun binnenkamers zijn weg, hun gezelschappen zijn weg. En hun dominee Boone is weg. Deze *herder in de noodkerk* draagt de onverwelkelijke kroon der rechtvaardigheid, zoals zijn grafsteen nog steeds vertelt:

*Ach mijn vrienden treur toch niet,
Als gij hier mijn grafsteen ziet,
Nu ik hier rust beneden.
Mijn levensloop die is ten end,
Ik heb het oog op Hem gewend,
En heb den strijd gestreden.
Mijn ziele is reeds voor den Troon
En heeft den Kroon.*

ⁱ L. Boone, *Het kerkelijk leven*.

ⁱⁱ De Algemene Vergadering van 26 juni 1901.

ⁱⁱⁱ Zo blijkt o.a. ook uit het citaat hiervoor.

^{iv} Het bekende verhaal over Remijns voorgaan stemt niet overeen met de notulen. Hij zou zelf hebben verteld, dat de Fliplandse ouderling Jan van der Vliet hem had aangemoedigd om voor te gaan. En ook dat hij op de classis Rotterdam op 4 februari 1903 preekconsent zou hebben gekregen. Maar die maand is niet vergaderd en de notulen wijzen uit, dat Remijn in die classis nooit is voorgedragen. Zie ook L. Vogelaar, *Blaast de bazuin*, 24-27.

^v Remijn was lid in Sint-Philipsland en behoorde niet tot deze classis, hij was weinig bekend met het kerkelijk leven en geen ambtsdrager. Zijn aanwezigheid kan alleen hebben gediend als kennismaking en presentatie. Ds. Boone was niet aanwezig.

^{vi} De vergadering sprak over de aansluiting van Den Haag, doordeweekse doopsbedieningen, elders kerken en de zogenaamde opheffing van Oudewater en IJsselstein. Veelzeggend detail: ds. Boone had op zondag 27 september 1903, de zondag vóór deze vergadering, in IJsselstein gepreekt.

^{vii} Op deze vergadering werd de overkomst van ds. Boone naar Sint-Philipsland besproken en diens bevestiging door ds. Beversluis. Er stond oorspronkelijk geen datum boven, later is toegevoegd: voorjaar 1904.

^{viii} Dit moet Beversluis' eigen kerkenraad zijn geweest, die tot 1 juli 1903 buiten het kerkverband stond. Ook daarna had deze kerkenraad niets over Remijn te beslissen.

^{ix} De notulen van 8 juni 1904 en 27 september 1906 zijn onjuist. En Beversluis' Rotterdamse kerkenraad stond jaren buiten het kerkverband, zodat die toen niets te beslissen had.

^x In dit hoofddeel is geciteerd uit het notulenboek van de classis Zuid-Holland, de classis van ds. N.H. Beversluis, berustend in het archief van de OGGiN. te Nieuw-Beijerland.

^{xi} De notulen van de classis Tholen meldden hierover: 'Een brief ontvangen en voorgelezen van de Kruis gemeenten om de Leedeboers Gemeenten Wettig te erkennen Met hune Leeraars in hun Amp en begeeren zo een saamen leven. Het word breet voerig besprooken en besloten ook hun gemeentens en hun Leeraars wettig in hun Amp te erkennen en zoo 't saamen te leve.' Hierbij waren Roelofsen en Beversluis als deputaten aanwezig.

^{xii} Voorzitter ds. Janse bracht 'ter tavel vier ingekomen brieven, en wel van de Classis Tholen, Goes, Rotterdam en Walcheren (van de Ledeborianen, JMV), berichtende van hunnenzijde de bekenning van onze ambtelijke bedieninge van Leraar en kerkerads dezer gemeenten'. L. Vogelaar, *Gedenk Zijn grote daden*, 46.

^{xiii} Ds. Pieneman, tegenstander van de vereniging, was naar Amerika geëmigreerd.

^{xiv} Bijzonder onvriendelijk.

^{xv} In de kerkenraadsnotulen van Rotterdam, 16 juni 1905, staat dat genoemde commissie twee uur op antwoord had moeten wachten. Zie ook H.A. Hofman, *Ledeboerianen en kruisgezinden*, 126.

^{xvi} Broer van ds. Janse.

^{xvii} De *Vlissingse Courant* van 9 april 1907 meldde, dat ds. Boone zou zijn beroepen naar Kampen.

^{xviii} Ook Aagtekerke kan zich als voortzetting van Sint Jan ten Heere beschouwen.

^{xix} W.M. Sturm, *Gods hand over de burg*, dl. I, 210-215.

^{xx} Het onderzoek eindigde via uitstel in afstel en dat is goed verklaarbaar als we zien hoe het onderzoek van Kieviet verliep, met alle predikanten erbij. Hij moest een proefpreek houden, zijn zielswerkzaamheden verklaren en ook werden hem 'enkele punten gevraagd welke zakelijk geacht geweten moesten worden om tot Candidaat te kunnen bevorderd worden'. Kieviet kreeg slechts 3 stemmen vóór en 11 tegen en ds. Van Oordt zou proberen hem wat bij te spijkeren (classis Walcheren, 2 oktober 1906). Remijn zou absoluut worden afgewezen.

^{xxi} Beversluis' kerkenraad had niets over Remijn te beslissen, geen enkele classis heeft hem ooit toegelaten en de notulen van de Algemene Vergadering van 8 juni 1904 waren onjuist.

^{xxii} Waddinxveen komt niet voor in de notulen van de Zeeuwse classes.

^{xxiii} Oktober 1904: Beversluis heeft 'aanschrijving gekregen dat de gemeente niet zo geheel verenigd was met den persoon des leeraars en dat hij op tijding wacht van ds. Boone en dat hij naar Waddingsveen zou komen en dat de komst van Beversluis moet uitgesteld worden om de komst van ds. Boone.' Oktober 1905: Waddinxveen verzoekt losmaking van de classis Zuid-Holland en toelating tot een Zeeuwse classis: 'De losmaking wordt door den classis Zuid-Holland aanvaard, en wat het tweede deel van het verzoek aangaat, verklaart de classis geen bevoegdheid te hebben, maar zulks over te moeten laten aan het oordeel der daarin betrokken wordende classis.' Rotterdam 28 maart 1907: 'Aangaande Waddinxveen, dat de voorzitter der classis een schrijven ontvangen heeft van M. de Rooij, waaruit blijkt dat de ouderling G. de Rooij weigert te vergaderen met de leden der gemeenten en ds. Beversluis en eenige ouderlingen uit nabij zijnde gemeenten om de zaken op te ruimen, rekent de classis dat die gemeente zich geheel onttrokken heeft aan de gemeenschap. Zullende hiervan kennis gegeven worden aan den voorzitter der aanstaande vergadering.'

^{xxiv} 'De vergadering, besprekende den toestand van Waddingsveen, en in aanmerking nemende dat deze gemeente door hare handelingen zich buiten de gemeenschap heeft gezet, besluit den Ouderling G. de Rooij te gelasten met den kerkenraad van Ds. Beversluis met de mansleden der gemeente te vergaderen, ten einde zo mogelijk weder tot onderlinge waardeering te geraken.'

^{xxv} In de notulen staat: 'Aan de vergadering is voorgelezen een adres van de vergadering der vereenigde Gereformeerde Gemeenten 'onder 't kruis', waarin teruggekomen wordt op een reeds vroeger gedaan voorstel

om de beide kerkgroepen 'onder 't kruis' en 'wijlen Ds. Ledeboer' te vereenigen; waarin zij in de bezwaren omtrent het gebruik der psalmberijming van Datheen in zooverre tegemoet komt dat zij voorstelt, wanneer de vereeniging tot stand komt, in alle vergaderingen, algemeene en Classikaal, deze te gebruiken, dat onze leeraars vrijheid zullen hebben bij eventueel optreden in hunne gemeenten deze op den kansel te gebruiken, en hunne leeraars zich verbinden, optredende in onze gemeenten zich aan deze berijming te houden; dat zij het achtervoegsel 'onder 't kruis' achter den titel hunner gemeenten willen weglaten.'

^{xxvi} L. Boone, *Het kerkelijk leven*.

^{xxvii} Sommige afgevaardigden bleven nog even in Middelburg, waar de classis bijeenkwam om te spreken over het vertrek van ds. Van Oordt van Terneuzen naar Middelburg.

^{xxviii} C. de Jongste, *Lieflijkheid en Samenbinders*, 310. De kerkenraden van Boezemsingel en Slachthuiskade besloten het nieuws de volgende zondag van de kansel af te lezen.

^{xxix} De notulen luiden: 'Het gevolg van deze besprekingen over dit adres is dat de vereeniging tot stand gekomen is en de wederzijdsche voorgangers elkander de broederhand hebben gegeven, zullende de wederzijdsche leeraars een weinig later D.V. in Commissie vergaderen met toevoeging van een ouderling uit iedere classis, tot nadere regeling van uit de vereeniging voortvloeiende zaken.'

^{xxx} Zie het artikel van H. Florijn in *Oude Paden*, 1 juni 2012.

^{xxxi} *De vereniging van 1907*, 222, 223. Hij schreef aan ouderling Jacob van de Velde uit Tholen: 'Ik was verblijd met uw wil en voornemen om mede te gaan naar de vergadering als afgevaardigde van de commissie te Rotterdam, in de consistoriekamer van ds. Kersten, Boezemsingel 46. Maar ik kreeg een brief van ds. Kersten en ds. Beversluis dat niet de 24^e juli, maar op donderdag 25 juli vergadering zal zijn. Want de 24^e is het kerk bij ds. Kersten, 's avonds door ds. Van Reenen uit Leiden, die in de kerk van ds. Los staat. Ik wens de 24^e te gaan, dus de 25^e juli vergadering. Mocht het wezen tot 's Heeren eer. O, Hij alleen kan het geven.'

^{xxxii} Deze schriftplaats luidt: 'Mijn schapen horen Mijn stem, en Ik ken dezelve, en zij volgen Mij.'

^{xxxiii} L. Boone, *Het kerkelijk leven*.

^{xxxiv} De notulen besloten met: 'Tot plaats wordt genoemd Rotterdam en Middelburg; bij stemming wordt Rotterdam verkozen, Boezemsingel. Ds. Beversluis zal in een ure des gebeds voorgaan. De verg. besluit tot het drukken van een Kort Verslag, dat tegen betaling van 5 ct. voor de leden zal verkrijgbaar zijn.'

^{xxxv} L. Boone, *Het kerkelijk leven*. Hij schreef erover: 'Drie maanden bedenktijd zou er aan de gemeenten worden gegeven, opdat iedere kerkenraad met de gemeente over dit besluit kon onderhandelen.'

^{xxxvi} J. Westerbeke, *Door water en vuur*, 95.

^{xxxvii} L. Boone, *Het kerkelijk leven*.

^{xxxviii} Datheen en ambtskleding waren voor hem óók belangrijk, maar het kerkbegrip was het kernpunt.

^{xxxix} H.A. Hofman, *Ledeboerianen en kruisgezinden*, 182, 183.

^{xl} C. de Jongste, *Klacht en jubel*, 240-243.

^{xli} *Reformatorisch Dagblad*, 16 mei 2016.

^{xlii} C. de Jongste, *Lieflijkheid en Samenbinders*, 224.

^{xliiii} L.G.C. Ledeboer, *Verzamelde Geschriften*, dl. 1, 104.

^{xliiv} M.J. Goud en J.P. Sinke, *Vergeet Zijn grote daden niet*, 256-262.

^{xlii} Los was de bevestiger van ds. Van der Velde, die Beversluis tot predikant bevestigde.

^{xlii} C. de Jongste, *Klacht en jubel*, 228-244.

^{xlii} H. Florijn, *De Ledeboerianen*, 36, 37.

^{xlii} Hij vond een gedeelte zo treffend, dat hij dat in zijn *Verantwoording* zou citeren.

^{xlii} H.M. Stoppelenburg heeft gepubliceerd: 'Toen ik dat boek kreeg en wel meer als eens zoveel artikelen erin ...' Er was maar één artikel bijgekomen. Het is bekend dat Boones geschreven teksten vaak niet of nauwelijks te ontcijferen zijn.

ⁱ A. Bel e.a., *De Vereniging van 1907*, 224, 225.

ⁱⁱ *Verzamelde Geschriften*, dl. I, 102; L. Vogelaar: *Weerdig t'aenmercken*, 53.

ⁱⁱⁱ H. Florijn, *Gedenkt der vorige dagen*, 96-97. De notulen van de vergadering van 4 en 5 juni 1907 meldden helaas alleen het besluit en niet de voorafgaande besprekingen. H.A. Hofman vermeldt die drie maanden als volgt: 'Voorwaarde was dat de afzonderlijke kerkeraden en gemeenten hierin zouden gehoord worden, waarvoor een periode van drie maanden was uitgetrokken.' H.A. Hofman, *Ledeboerianen en kruisgezinden*, 127.

ⁱⁱⁱⁱ Wel moesten de nieuwe deputaten artikel 49 nog eens naar de 'geschillen' kijken. Meer hierover in hoofdstuk C van dit hoofdstuk.

^{liv} Ook uit de brief bleek, dat de gemeente wel degelijk bestond. Beversluis had de brief dus moeten behandelen.

^{lv} A. Bel e.a., *De vereniging van 1907*, 45: 'Zoo die leden zich deden inschrijven bij de naastbijgelegen Gemeente, hun toegestaan werd op hun verlangen in Oudewater te doen spreken door onze leeraars en oefenaars.'

^{lvi} Classisvergadering 28 maart 1907: 'Door de ongesteldheid der leden des kerkenraads van Oudewater kon deze gemeente niet wettig vertegenwoordigd worden, maar wegens de belangstelling en aanhankelijkheid aan de zaak zijn twee leden van die gemeente gekomen met het voorstel om de samenkomsten op den dag des Heeren vol te houden met het lezen van een predikatie en dat een der broeders leden het gebed doe, en vragen daartoe de toestemming der Classis, die, in aanmerking genomen den exceptionelen toestand, zulks volkomen goedkeurt.'

^{lvii} Classisvergadering Rotterdam, 5 maart 1901.

^{lviii} Classisvergadering Rotterdam, 2 oktober 1903: 'Wat de gemeente IJsselstein en Oudewater betreft, blijkt het dat zij geen zelfstandigheid meer bezitten en dus vanzelf opgeheven zijn.'

^{lix} Meer hierover in L. Vogelaar, *Gedenkt Zijn grote daden*, 87. De heer Vogelaar vult hierbij desgevraagd aan: 'Dat "opgeheven" uit de classisnotulen lijkt me niet juist. Ik zou Oudewater en IJsselstein gewoon nog als gemeenten beschouwen, ook al kwam men sporadisch naar een vergadering.' Dr. H. Florijn rekent deze gemeente eveneens binnen de kerkgemeenschap, zie H. Florijn, *De Ledeboerianen*, 175.

^{lx} Op zekere keer zou ds. Boone er ook 's maandagsavonds preken, op een zolder, maar een hervormde ouderling vroeg hem om dat in de hervormde kerk te doen. Ouderling J.L. van Dalfsen en dominee stemden toe, op voorwaarde dat ze er 'met het volle lichaam' in konden: met de oude psalmen. Die dienst en die prediking bevielen zo goed, dat dominee er dinsdagavond opnieuw sprak. Ouderling Van Dalfsen berichtte zijn collega Hagen uit Zuidwolde hierover: 'Het ging ons als ds. Ledeboer, die zeide: als ze mij verzochten in de grote kerk te prediken, ik zou er opening voor hebben, mits met ons volle lichaam.'

^{lxi} *De vereniging van 1907*, 58. H. Hille schrijft: 'Ds. Beversluis tekent hier een te negatief beeld van de beide noordelijke gemeenten. Weliswaar waren beide gemeenten klein, doch van één familie was geen sprake. In beide gemeenten waren wettige ambtsdragers, terwijl de gemeente Genemuiden tot 1904 door haar ouderling J.L. van Dalfsen regelmatig op de Algemene Vergadering vertegenwoordigd was geweest. H. Hille, *Verstrooide schapen*, 38 en *De Hoeksteen*, dec. 2000.

^{lxii} Het is de vraag of alle gemeentelieden op de hoogte waren van de stand van zaken. Zo informeerde D. van Leeuwen uit Hollandscheveld op 1 januari 1908 bij ouderling A. Steenbergen van Zuidwolde: 'Hoe is het nu met de vereniging van onze kerken met de kruisgemeenten?', zie L. Vogelaar, *Gedenk Zijn grote daden*, 206.

^{lxiii} Dat betekende dat hij nog vijf of zes classisgemeenten overhad: Rotterdam, Benthuisen, Moerkapelle, Den Haag, Giessendam en Nieuw-Beijerland.

^{lxiv} C. de Jongste, *Lieflijkheid en Samenbinders*, 284-290.

^{lxv} C. de Jongste, *Lieflijkheid en Samenbinders*, 268, 298.

^{lxvi} A. Bel e.a., *De vereniging van 1907*, 66.

^{lxvii} De notulen vermelden niet, dat de voorzitter hem het woord gaf. Hij had als niet-afgevaardigde in elk geval geen spreekrecht en zeker niet het recht om zich in een discussie te mengen, maar niemand heeft dat verhinderd.

^{lxviii} C. de Jongste, *Lieflijkheid en Samenbinders* en A. Bel e.a., *De Vereniging van 1907*.

^{lxix} A. Bel e.a., *De vereniging van 1907*, 69.

^{lxx} Zie de brief van A. Reijngoudt in de brievenverzameling van ds. D. Janse.

^{lxxi} Van Dommelen had op 15 juni op tweetal gestaan met M. Neele en op 15 oktober met A. Wagemaker, zie *krantenbankzeeland.nl*.

^{lxxii} Hieruit blijkt wel, dat ds. Boone goed omging met zijn ambtsgeheim.

^{lxxiii} Op die vergadering werd genotuleerd: 'Aangaande artikel 6b wordt den vergadering nog terloops herinnert dat uit den nu gehoorde afloop der onderhandelingen met Ds. Boone ten duidelijkste blijkt dat deze niet meer tot ons kerkverband gerekend kan worden.'

^{lxxiv} A. Bel e.a., *De vereniging van 1907*, 226, 227.

^{lxxv} L. Boone, *Het kerkelijk leven*.

^{lxxvi} Voor het eerst gepubliceerd in H.M. Stoppelenburg, *Kerkhistorische Kroniek*, 2^e jrg. nr. 4. Zie ook A. Bel e.a., *De Vereniging van 1907*, 227, 228.

^{lxxvii} Hij verklaarde in zijn eerste *Verantwoording*, dat ook liefde tot de gemeenten hem dreef: 'Daar ik 18 jaar de gemeenten bediend heb, ben ik niet los van dat volk.'

^{lxxviii} Zie de hierboven bedoelde *Verantwoording*.

^{lxxix} C. de Jongste, *Klacht en jubel*, 302-304.

^{lxxx} Bij de bevestiging vindt geen overdracht plaats van het ambt, zoals in de Roomse, Anglicaanse en Lutherse kerken wordt geleerd, maar een opdracht tot het ambt. De persoon ontvangt een zending in het ambt van de gemeente des Heeren en bijgevolg van God Zelf.

^{lxxxi} Ds. L.G.C. Ledeboer en zijne Gemeenten, *Zijne en hunne geschiedenis tot op heden*.

^{lxxxii} Ds. L. van der Velde was de enige die voor Beversluis acceptabel was, omdat hij in de rechte lijn van Ledeboer stond.

^{lxxxiii} C. de Jongste, *Lieflijkheid en Samenbinders*, 156-157.

^{lxxxiv} M.J. Goud en J.P. Sinke, *Vergeet Zijn grote daden niet*, 256-262.

^{lxxxv} Ds. Janse had geschreven: 'Dat het onzes inziens daar begonnen was, waar de vossen den wijngaard verdorven hebben door de trouweloosheid der wachters in hunne roeping om te waken tegen de zucht naar nieuwigheden en veranderingen in de vastgestelde regels onzer vaderen, zonder noodzake ...'

^{lxxxvi} Hier staat de tekst die is gepubliceerd in hoofddeel D onder het kopje *Huwelijksverbond ds. Janse*.

^{lxxxvii} Ds. Janse schreef: 'Zoo brak des duivels list, na de harten der meeste wachters onder zeer schoonen schijn betooverd te hebben, los tegen de laatste [Datheen, JMV], die als een oude en rimpelachtige vrouw behoorde uitgezet te worden. Daar de geest des tijds en de hoogmoed vorderde, om een jeugdiger, schooner en bevalliger in deszelfs plaats te stellen, en alzoo meer kinderen te winnen [de berijming van 1773, JMV]. Dit gebeurde dan ook, doch helaas van lichter gehalte, sprekend half Jodisch en half Asdodisch. Welke list geschiedde met een

verborgen doel om scheur en bres te maken en binnen te komen en later alles omver te werpen, hetwelk hem dan ook volkomen gelukt is, tot bittere smart der ware vromen en tot blijdschap der wereldlingen. Drie zware zonden werden, onzes inziens, hiermede begaan. Ten eersten: verbondsbreking, daar plechtig was beloofd en onderteekend niets te willen veranderen van de vastgestelde regels, vooral niet tot blijdschap der wereld. Ten tweeden: huwelijkschennis, daar de wettige vrouw werd uitgedreven en een vreemde in de plaats gesteld. Ten derden: dienstbetoon aan de blinde wereld van bastaardkinderen, die juichten, terwijl de teederste vromen schreiden.

^{lxxxviii} Een duidelijk voorbeeld hiervan zijn de gemeenten Middelburg en Terneuzen.

^{lxxxix} De mansleden hadden hun kerkenraad mandaat moeten geven.

^{xc} De kerkenraadsnotulen waren ongeldig en onjuist, omdat Remijn geen lid was van Beversluis' gemeente Rotterdam en die van de classisvergadering en Algemene Vergadering waren dat ook, omdat de classis hem nimmer preekconsent heeft gegeven en dat ook niet kón doen.

^{xc} De notulen van de Algemene Vergaderingen uit 1907 van de Kruiskerken zijn particulier bezit en om uiteenlopende redenen niet toegankelijk.

^{xcii} Niet voor niets heette het document van 14 oktober 1834 'de Acte van afscheiding of wederkering'. De afscheiding was bittere noodzaak om te kunnen terugkeren tot het oude gereformeerde kerkbestaan.

^{xciii} *Predikanten en Oefenaars*, dl. I, 107-112; H.A. Hofman, *Ledeboerianen en kruisgezinden*, 131.

^{xciv} A. Bel e.a., *De vereniging van 1907*, 242.

^{xcv} De gemeente was rond 1896 de ondergang nabij, maar een jaar later zorgde Arie Willem Raatgever voor een gebouwtje en in 1898 was de gemeente er weer bij.

^{xcvi} *De Hoeksteen*, okt. 1987.

^{xcvii} *In Uw gemeente goed*, 122-124.

^{xcviii} B. Boot, *Gij ons onderhouwt*, 38-65. Ds. Kersten had er op 7 november 1907 gepreekt en ds. Boone had er op 10 januari 1908 een huwelijk bevestigd. De dominees van de Gereformeerde Gemeenten wilden er niet meer preken zolang Boone er mocht voorgaan.

^{xcix} B. Stolk, *Zegeningen van de God van Bethel*, 63-64.

^c H.M. Stoppelenburg, *Uit de dagen van ouds*, 51-52.

^{ci} F.A. van Lieburg, *De geschiedenis van de familie Van Lieburg*, 80-83.

^{cii} L. Boone, *Het kerkelijk leven*. Hij beschreef het ontstaan van zijn nieuwe kerkgemeenschap: 'Op sommige der hierboven genoemde plaatsen bleef een gedeelte de oude grondslag van Ds. Van Dijke trouw, terwijl een ander gedeelte wenste te verenigen en er zodoende een kerkelijke splitsing kwam. Omdat er op Numansdorp en Bolnes nogal veel van het oude volk woonde, heb ik daar twee nieuwe gemeenten mogen stichten.'

^{ciii} H.A. Hofman, *Ledeboerianen en kruisgezinden*, 270, 271 en W.M. Sturm, *Gods hand over de burg*, dl. I, 200, 201. Zie ook A. Bel e.a.: *De vereniging van 1907*, 233-239.

^{civ} G.H. Kersten en J. van Zweden, *Kort historisch overzicht*, 35. L. Vogelaar stelt eveneens, dat ds. Ledeboer verenigd was: 'De predikant van Benthuisen behoorde met zijn gemeente nauwelijks een jaar tot het Afscheiden kerkverband.' L. Vogelaar, *Weerdigh 't aenmercken*, 52.

^{cv} *Handeling en verslagen van de Algemene Synoden van de Christelijk Afscheidene Gereformeerde Kerk, 1836-1869*, 202, 233, 258, 262, 409. Ledeboer bezocht de Synode van 17 november tot 3 december 1840 en verklaarde 'zich bij de Afscheidene Gereformeerde Gemeenten te voegen, waarop hij ook door alle de Leden als Herder en Leeraar in de Gemeente aangenomen werd en hem het regt van zitting en stemming in deze Vergadering is toegekend' en hij werd benoemd in commissies. Hij was korte tijd verenigd, maar heeft zich in tegenstelling tot Boone nooit officieel onttrokken, zoals bleek op de Synode van 16 september 1846: 'Is in rondvraag gebracht hoe men Ds. Ledeboer moet beschouwen, die in verwijdering van onze Kerk leeft en afzonderlijke gemeenten sticht en ordent. (...) Denkt ds. Ledeboer van ons gescheiden te zijn, dat de Commissie dan zoeker hierover een verklaring van Z. Eerw. te verkrijgen. Maar blijft hij met ons vereenigd, dat hij dan geene gemeenten oprigt uit, of Leden aanneme van de andere afgescheiden gemeenten (...).

^{cvi} A. Bel e.a., *De vereniging van 1907*, 237.

^{cvi} Zie hiervoor de deputatenvergadering van 25 juli 1907 in hoofdstuk 8.

^{cvi} H. Hofman, *Ledeboerianen en kruisgezinden*, 271, 272.

^{cix} Meer hierover in hoofdstuk 13, hoofddeel A.

^{cx} Brief aan Ka Flipse, 1 februari 1909.

^{cx} De schrijver heeft aan dr. D. de Vos, lidmaat van de Hersteld Hervormde Kerk en kerkrechtdeskundige, om zijn oordeel gevraagd over de schorsing van ds. L. Boone. Dat oordeel is hier ongewijzigd afgedrukt.

^{cxii} Een Algemene Vergadering kan worden vergeleken met een vorm van synode. Net als in de classicale vergadering waren de gemeenten hier vertegenwoordigd.

^{cxiii} A. Bel e.a., *De vereniging van 1907*, 66.

^{cxiv} A. Bel e.a., *De Vereniging van 1907*, 69.

^{cxv} Zie het overigens ongedateerde stuk van ds. Kersten namens de Algemene Vergadering van Gemeenten onder het kruis.

^{cxvi} Daarbij kan worden gedacht aan de verklaring van de Nederlandse Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken in Nederland in 1986, dat zij in staat van hereniging zijn. Synode Nederlandse Hervormde Kerk 13 juli

1986; synode Gereformeerde Kerken in Nederland 7 oktober 1986; Gemeenschappelijke vergadering 13-15 november 1986. De civielrechtelijke vereniging volgde eerst in 2004. Uit een schrijven d.d. 7 juni 1907 van ds. Kersten aan de Kruisgemeente te Lisse blijkt, dat 'in beginsel besloten was.' Het was op 5 juni 1907 dus ook volgens ds Kersten geen definitief besluit tot vereniging. In Lisse werd overigens gemeend, dat de vereniging op 25 juli 1907 had plaatsgevonden. Dit was echter een deputatenvergadering. Zie C. J. Segers, *Uw trouw is groot. 125 jaar Gereformeerde Gemeente Lisse*, Lisse, 1991, p. 66.

^{cxvii} H. Florijn, *Gedenkt der vorige dagen*, p. 97.

^{cxviii} Art. 79. DKO, G.H. Kersten, *Kerkelijk handboekje*, Utrecht, 1961, p. 192-193.

^{cxix} Art. 84. DKO, Kersten (1961) p. 193.

^{cxix} Zie A. F. de Savornin Lohman, F.L. Rutgers, *De rechtsbevoegdheid onzer plaatselijke kerken*, Amsterdam, 1887.

^{cxxi} Art. 31. DKO, Kersten (1961) p. 183.

^{cxixii} Gereformeerde Gemeente te Berkenwoude, Gerechtshof 's-Gravenhage, 28 november 1958, Nederlandse Jurisprudentie 1960, 7; zie ook Kerkelijk jaarboekje der Gereformeerde Gemeenten in Nederland 12 (1959) p. 83-102; hierachter staat een akte van losmaking te Gouda, Kerkelijk jaarboekje der Gereformeerde Gemeenten in Nederland 12 (1959) p. 103-109; daarachter volgt een chronologisch overzicht, Kerkelijk jaarboekje der Gereformeerde Gemeenten in Nederland 12 (1959) p. 110-113; dan volgt een proces-verbaal van een hoorzitting van het Hof 's-Gravenhage onder leiding van de raadsheer mr. M. Ch. de Jong in verband met de zaak van de Gereformeerde Gemeente te Gouda, op 22 september 1958, Kerkelijk jaarboekje der Gereformeerde Gemeenten in Nederland 12 (1959) p. 114-120; ten slotte volgt de uitspraak in de zaak van de Gereformeerde Gemeente te Gouda door het Hof 's-Gravenhage op 10 april 1959, Kerkelijk jaarboekje der Gereformeerde Gemeenten in Nederland 12 (1959) p. 121-144; deze uitspraak komt overeen met die aangaande Berkenwoude. Mr. M.Ch. de Jong is betrokken geweest bij het opstellen van de hervormde kerkorde 1951 en was zo bij uitstek deskundig in kerkrechtelijke zaken. Bij het opstellen van die hervormde kerkorde lagen de oude kerkordeningen van Hooijer op tafel.

^{cxixiii} G.H. Kersten, *De tucht in de kerke Christi*, Barneveld, 1908.

^{cxixiv} Van A. Kuyper en zijn volgelingen afkomstig.

^{cxixv} In het navolgende nog te bespreken.

^{cxixvi} Postacta Synode van Dordrecht 1619 164e sessie. Kersten (1961) p. 208-210.

^{cxixvii} Zie hoofddeel D van dit hoofdstuk.

^{cxixviii} A. Bel e.a., *De vereniging van 1907*, p. 37-39.

^{cxixix} G.H. Kersten, J. van Zweden, *Kort historisch overzicht van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland en Noord-Amerika*, Utrecht, 1947, p. 72.

^{cxixx} De naam van ds Boone valt te lezen onder de *Bepalingen*. Zie Kersten en Van Zweden, 1947, p. 80. en Bel e.a., 1984, p. 39.

^{cxixxi} Zie Bel e.a., 1984, p. 37, niet bij Kersten en Van Zweden, 1947, p. 79.

^{cxixxii} F.L. Rutgers, *Bespreking van de hoofdpunten van het kerkrecht naar aanleiding van de Dordtse kerkenorde, 1892-1893*, art. 53., p. 195; zie www.kerkrecht.nl; A. Kuyper, *De drie formulieren van eenigheid*, Kampen, 1897, p. 4.; H. Bavinck, *Rapport in zake de voorstellen der Particuliere Synodes rakende de Belijdenis*, Leeuwarden, 1920; F.L. Rutgers, *Bespreking der hoofdpunten van het kerkrecht naar aanleiding van de Dordtse kerkenorde, 1892-1893*, art. 53., p. 195; zie www.kerkrecht.nl.

^{cxixxiii} Bel e.a., (1984) p. 39.

^{cxixxiv} C. de Jongste, *Klacht en jubel. Facetten uit de 'kleine kerkhistorie' rondom Ds Nicolaas Hendrik Beversluis (1850-1931)*, dl. 1, p. 447.

^{cxixxv} Kersten, Van Zweden (1947) p. 80.

^{cxixxvi} Hendrik de Cock (1801-1842) was hervormd predikant te Ulrum. Hij was de initiator van de afscheiding.

BLGNP II, 129-132. Zie ook H. Veldman, *Hendrik de Cock 1801-1842, Biografie & theologie*, Kampen, 2009.

^{cxixxvii} Handelingen Synode Nederlandse Hervormde Kerk 1947, p. 314.

^{cxixxviii} Albertus Christiaan van Raalte (1811-1876) was een afgescheiden predikant, die naar Amerika is vertrokken, zie BLNP I, 270-272. Zie ook L. van den Broeke, *'Pope of the classis?' The leadership of Albertus C. van Raalte in Dutch and American classes*, Holland, MI, USA, 2011.

^{cxixxix} Handelingen synode Nederlandse Hervormde Kerk 1947, p. 593.

^{cxl} Zie *Reformatisch Dagblad*, vrijdag 5 februari 2016.

^{cxli} *Maas en Scheldeboode*, 4 mei 1935.

^{cxlii} *De Telegraaf*, 1 mei 1935.

^{cxliiii} Joh. 11:25.

^{cxliiv} Het was mogelijk de bedoeling, dat ouderling J.C. van Harmelen de nabegrafnis zou leiden. Boven diens 'achtergebleven toespraak' staat dat die 'door een misverstand' niet is uitgesproken. De precieze reden hiervan is mij niet bekend.